

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
1(109)2023

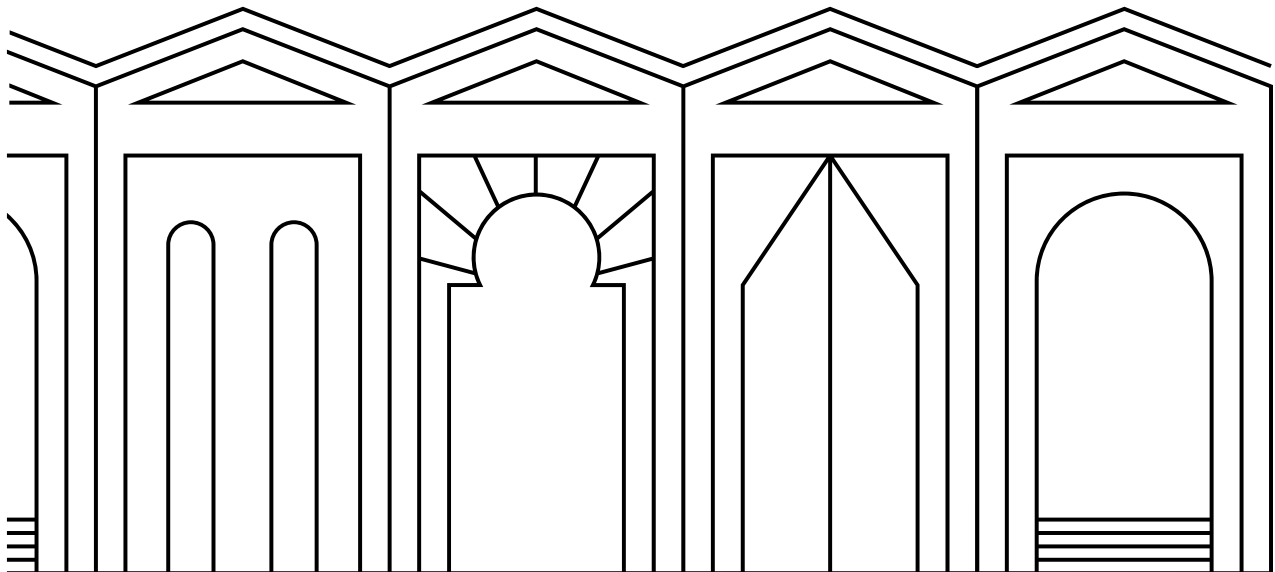

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
1(109)2023

ISBN 1829-1155

DOI: 10.59560/18291155

Խմբագրական խորհուրդ՝

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ, Ա. ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱՆ, Վ. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ, Ֆ. ԹՈՒՅԱՆ,
Ա. ԹՈՒՆՅԱՆ, Ա. ԽԱԶԱՏՐՅԱՆ, Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ, Յ. ՆԱԶԱՐՅԱՆ, Է.
ՇԱԹԻՐՅԱՆ, Ա. ՎԱՂԱՐՇՅԱՆ, Ա. ՅԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, Ա. ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ

Գլխավոր խմբագիր՝

Ի.Գ.Ք., դոցենտ Ա. Փխրիկյան

Խմբագիր՝

Ս. Խաչատրյան

Տեղեկագրում տպագրվող գիտական հոդվածներն ամբողջությամբ արտահայտում են հեղինակների դիրքորոշումներն ու վերլուծությունները և չեն նույնանում Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական դիրքորոշումների հետ: Սահմանադրական դատարանը պատասխանատվություն չի կրում հոդվածների հեղինակների արտահայտած կարծիքների համար:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

I. ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ

- УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА РФ № 1400 – ПРАВОМЕРНЫЙ АКТ
CONTRA CONSTITUTIONEM - **А. ГАМБАРЯН**
(ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴԱՇՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ № 1400
ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ. CONTRA CONSTITUTIONEM ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱԿՏ –
Ա. ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ) 8
- ԱՐՁԱՆԱԳՐԱՅԻՆ-ԱՐԱՐՈՂԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՆԵՐԻ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ –
Ն. ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ.....35
- НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ИММУНИТЕТА ДЕПУТАТОВ КАК
КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ ГАРАНТИИ ИХ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ - **Н. ОГАНЕСЯН**
(ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐԻ ԻՄՈՒՆԻՏԵՏԻ՝ ՈՐՊԵՍ ՎԵՐՋԻՆԻՍ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔԻ
ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐ – **Ն. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ**) 48
- ԱՆՁԵՌՆՄԻԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԿԱՅԱՑՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ –
Ա. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ 61
- ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐԻ
ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ – **Ա. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, Ը. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ** 71
- **ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻ ԱՄՔԻՈՆ**
- ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ԳԱՂՏՆԻՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐԴԱՐ
ԴԱՏԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ –
Գ. ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ 83
- ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱՍՏԵՂԾ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹՅԱՆ
ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԱՄՐԱԳՐՄԱՆ ՈՐՈՇ ԱՌԱՆՅՔԱՅԻՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ – **Ա. ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ** 95
- ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ
ՆՊԱՏԱԿՆ ՈՒ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ – **Հ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ** 124

1(109)2023

◆ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ

◆ ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ

- ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՐԺԵԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ –
Ն. ՇԱՀՆԱԶԱՐՅԱՆ 140

II. ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ (1676-1682)

- 2021 ԹՎԱԿԱՆԻ ՄԱՅԻՍԻ 14-ԻՆ ԵՐԵՎԱՆ ՔԱՂԱՔՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՍԻՐԻԱՅԻ ԱՐԱՔԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ՕԴԱՅԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ (ՍԴՈ – 1676, 17 հունվարի 2023 թվականի) 152
- ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ 158
- 2022 ԹՎԱԿԱՆԻ ՄԱՐՏԻ 31-ԻՆ ՀԱՆՈՅՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «2018 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆԻՍԻ 28-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴԱՄ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՎԻԵՏՆԱՄԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՄԱՔԱՅԻՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ՄԻՋԵՎ «ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԴՐԱ ԱՆԴԱՄ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՄԻ ԿՈՂՄԻՑ, ԵՎ ՎԻԵՏՆԱՄԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ՝ ՄՅՈՒՄ ԿՈՂՄԻՑ, ՄԻՋԵՎ ԱԶԱՏ ԱՌԵՎՏՐԻ ՄԱՍԻՆ» 2015 ԹՎԱԿԱՆԻ ՄԱՅԻՍԻ 29-Ի ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԻ 5.7 ՀՈԴՎԱԾԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆ՝ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՓՈԽԱՆԱԿՄԱՆ ԻՐԱԳՈՐԾՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ (ՍԴՈ – 1677, 17 հունվարի 2023 թվականի) 167
- ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ 172

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ **◆** ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ **◆** 1(109)2023

- 2022 ԹՎԱԿԱՆԻ ԱՊՐԻԼԻ 19-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴԱՇՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ (ՍԴՈ – 1678, 17 հունվարի 2023 թվականի) 182
- ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ.....187
- 2021 ԹՎԱԿԱՆԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 15-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ՝ ՏԵԽՆԻԿԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ (ՍԴՈ – 1679, 17 հունվարի 2023 թվականի).....196
- ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ 199
- 1998 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒԼԻՍԻ 17-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՀՈՈՄԻ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ (ՍԴՈ – 1680, 24 մարտի 2023 թվականի) 209
- ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ 240
- ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Հ. ԹՈՎՄԱՍՅԱՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ 257
- ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ա. ԹՈՒՆՅԱՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ 262

- 2022 ԹՎԱԿԱՆԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 17-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԲԱՆԿԻ ՄԻՋԵՎ «ՀՅՈՒՄԻՍ-ՀԱՐԱԿ» ԱՎՏՈՃԱՆԱՊԱՐՀԱՅԻՆ ՄԻՋԱՆՑՔԻ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ (4-ՐԴ ՀԵՐԹ)» ՆԱԽԱԳԾԻ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԱՅՈՒՆԱՑՄԱՆ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻՑ ՆԵՐԴՐՈՒՄԱՅԻՆ ՎԱՐԿԻ ՏՐԱՄԱԴՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԻ ԹԻՎ 4 ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ (ՍԴՈ – 1681, 28 մարտի 2023 թվականի) 267
- ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ.....274
- 2022 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 28-ԻՆ ԱՍՏԱՆԱՅՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՍԱՆԻՏԱՐԱՀԱՄԱՃԱՐԱԿԱԲԱՆԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԻ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ԵՎ ԱՐՁԱԳԱՆՔՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿՈՎ ԱՆԿԱԽ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍՆԱԿԻՑ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ (ՍԴՈ – 1682, 28 մարտի 2023 թվականի) 284
- ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆԻ ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ.....288

III. ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ

- ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ՏԵՂԻ Է ՈՒՆԵՑԵԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿԱԶՄԱՎՈՐՄԱՆ 27-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ՆՎԻՐՎԱԾ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄԸ 297

- ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼ Է ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԻՆ 300
- ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԻՄՈՒՄ ՆԵՐԿԱՅԱՅՆԵԼՈՒ ՆՈՐ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ՀԱՐՅՈՒՄՆԵՐԻ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՀԱՐԹԱԿԻ ՄԻՋՈՑՈՎ 301

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՍԵՐՆԴԻ ՀԵՏ

- ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ՀՅՈՒՐԸՆԿԱԼՎԵԼ ԵՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱՐՔԵՐ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԸ 302

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄՆԵՐ

- ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՐՄԱՆ ԴԻԼԱՆՅԱՆԸ ՄԱՍՆԱԿՑԵԼ Է ՀԱՅԱՍՏԱՆ-ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ 2023-2026ԹԹ. ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԾՐԱԳՐԻ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՄԵԿՆԱՐԿԻ ՄԻՋՈՑԱՌՄԱՆԸ 304
- ԵՐԵՎԱՆՈՒՄ ԱՄՓՈՓՎԵԼ ԵՆ ԵՄ ԵՎ ԵԽ ԱՋԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԴԱՏԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԲԱՐԵՓՈՒՄԱՆ ՈՒՂՂՎԱԾ ԵՐԿՈՒ ԾՐԱԳՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ 305

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԵՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԱՅՑԵՐ

- ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՐՄԱՆ ԴԻԼԱՆՅԱՆԸ ՀԱՆԴԻՊԵԼ Է ՄԻԵԴ ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՈՖՐԱ Օ՛ԼԻՐԻԻ ՀԵՏ 307

ՆՈՐ ԳՐՔԵՐ

- ԼՈՒՅՍ Է ՏԵՍԵԼ ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՇՏԵՄԱՐԱՆԸ 309

АРТУР ГАМБАРЯН

*Заведующий кафедрой теории права и конституционного права
Российско-Армянского университета,
доктор юридических наук, профессор*

DOI: 10.59560/18291155-2023.1-8

**УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА РФ № 1400 – ПРАВОМЕРНЫЙ АКТ
CONTRA CONSTITUTIONEM**

Аннотация

В статье представлен государствоведческий анализ Указа 1400 “О поэтапной конституционной реформе в Российской Федерации”, принятого Президентом в хаотической ситуации 1993 года.

Цель указанной статьи – выяснить правомерность Указа 1400 Президента. Автор предлагает оценить правомерность Указа 1400 не с точки зрения Конституции, принятой в советское время, а с точки зрения закономерностей борьбы старых и новых правопорядков в условиях успешных революций и его соответствия государственно-охранительным конституционным принципам (доктрина развития права contra constitutionem).

Автор попытался идентифицировать события, произошедшие осенью 1993 года, в частности, попытался выяснить, могут ли они в доктринальном плане квалифицироваться как революция или нет. В этой статье понятие “революция” представлено в широком и узком смысле и делается вывод, что события, произошедшие осенью 1993 года, стали бифуркационной точкой крупного революционного процесса, завершившегося принятием Указа № 1400.

В случае успешных революций закономерно, что принцип легитимности уступает место эффективности. В этом случае эффективное правительство отказывается от прежнего правопорядка и формирует

новый действующий правопорядок (конституцию), который в дальнейшем приобретает действительность.

Автор, анализируя позиции авторитетных российских конституционалистов, заключает, что абсолютное большинство из них, игнорируя особенности борьбы старого и нового правопорядка во время революции, квалифицирует Указ № 1400 как неконституционный акт. Такая оценка неприемлема, поскольку может поставить под сомнение легитимность политико-правовых процессов, осуществленных на основании Указа № 1400, а также Конституции РФ, принятой в рамках этих процессов. Кроме того, вышеуказанная оценка может подорвать у нового поколения представление о Конституции 1993 года как о государственно-созидательном символе.

Ключевые слова: Указ № 1400, революция, переворот, старые и новые правопорядки, хаос, бифуркация, легитимность, эффективность, Конституция, действительность, действенность.

1. Введение

Президент РФ 21 сентября 1993 года издал Указ № 1400 “О поэтапной конституционной реформе в Российской Федерации”. В преамбуле этого Указа Президент использовал нижеизложенные ключевые формулировки, которые в целом характеризуют политико-правовые реалии, происходящие в России в этот исторический период:

1) Российская Федерация – это новое государство, пришедшее на смену РСФСР в составе СССР и ставшее международно признанным продолжателем Союза ССР.

2) Действующей Конституцией РФ¹ не предусмотрена процедура принятия новой Конституции. Конституционная реформа в РФ практически свернута.

3) Между Верховным Советом и Президентом существует глубокое противостояние, государственная власть в парализованном состоянии.

¹ Конституция (Основной Закон) Российской Советской Федеративной Социалистической Республики от 12 апреля 1978 года.

4) Безопасность России и ее народов – более высокая ценность, нежели формальное следование противоречивым нормам, созданным законодательной ветвью власти.

5) Необходимость сохранения единства и целостности РФ, обеспечения государственной и общественной безопасности РФ.

Президент РФ Б. Ельцин, принимая за основу эти тезисы, имеющие государственно-охранительный и государственно-созидательный характер, в пункте 1 Указа № 1400 постановил:

“Прервать осуществление законодательной, распорядительной и контрольной функций Съездом народных депутатов РФ и Верховным Советом РФ. До начала работы нового двухпалатного парламента РФ – Федерального Собрания РФ – и принятия им на себя соответствующих полномочий руководствоваться указами Президента и постановлениями Правительства РФ. Конституция РФ, законодательство РФ и субъектов РФ продолжают действовать в части, не противоречащей настоящему Указу”.

С точки зрения обоснований, представленных в данной статье, принципиален вопрос о том, могут ли политические процессы, происходящие в России в 1993 году, квалифицироваться как революция¹.

2. События 1993 года – бифуркационная точка революции

События сентября-октября 1993 года определяют как политический кризис, характеризующийся обострением противоречий между основными субъектами политического процесса, делигитимацией институтов государственной власти, снижением управляемости всех сфер общества и ростом массового социального недовольства². Отдельные политологи квалифицируют происходящие в то время политико-правовые процессы как “конфликт старой законности и новой

¹ О конституционных процессах, предшествующих принятию Указа Президента № 1400 см.: **Авакьян С. А.** Конституционное право России: учебный курс. В 2 т. Том 1. - 5-е изд., перераб. и доп. - М.: Норма: ИНФРА-М, 2014. - С. 250-312.

² **Чувашова Н.И.** Октябрь 1993 года: противоречивость оценок и выводов // Власть. 2013. № 8. - С. 128.

легитимности” или “конфликт конституционной и конституирующей властей”¹.

Эти процессы, в зависимости от политической ориентации человека, могут оцениваться по-разному: либо как “противостояние демократии и коммунистической реакции”, либо как “борьба за власть между бывшими союзниками”, но моя задача не в том, чтобы давать такие оценки или реагировать на эти оценки, особенно если учесть, что любая революция содержит в себе также стремление к достижению государственной власти.

Для того чтобы выяснить, могут ли процессы, имевшие место в России в 1993 году, с доктринальной точки зрения квалифицироваться как революция, необходимо различать широкое и узкое понимание революции.

В широком смысле революция охватывает и другие подобные ей квазиреволюционные понятия, такие как “переворот”, “восстание”, “мятеж”, “бунт”². Энтони Гидденс понимает под революцией “захват государственной власти посредством насильственных средств лидерами массового движения, когда впоследствии эта власть используется для инициирования основных процессов социальных реформ”³.

Процессы, происходящие в России осенью 1993 года, и принятие Указа Президента № 1400 (далее – Указ № 1400) можно охарактеризовать как революцию в широком смысле этого слова (государственный переворот), поскольку свержение главного органа Советской власти – Верховного Совета произошло насильственным путем, в несоответствующем Конституции РСФСР от 1978 года (далее – Советская Конституция) порядке. Было провозглашено начало конституционного формирования новой государственно-правовой системы и новых реформ.

¹ Медушевский А.Н. Российская модель конституционных преобразований в сравнительной перспективе // Конституционное право: восточноевропейское обозрение. 2003. № 2 (43). - С. 156, 157.

² О различиях между революцией и бунтом см.: Ломброзо Ч., Ляски Р. Политическая преступность и революция по отношению к праву, уголовной антропологии и государственной науке. - СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. - С. 40-45.

³ Giddens. A. Sociology. Cambridge. 1989. P. 605. Цит. по Б.А. Исаеву Основные проблемы общей теории революций. Монография. - СПб.: ГУАП, 2019. - С. 12.

Вышеизложенное в целом соответствует “минимальному” определению революции (революционного переворота)¹.

В узком смысле революция – это не просто переворот, а длительный процесс, который касается практически всех сфер общественной жизни, предполагающий революцию в общественном сознании: изменение фундаментальных ценностей, внедрение новых нарративов. Американский юрист Г. Дж. Берман, написавший работу “Право и революция”, отмечает, что термин “революция” в применении к великим революциям истории Запада обладает четырьмя главными чертами (тотальность, стремительность, насильственность, продолжительность), которые все вместе и отличают их от простых восстаний, государственных переворотов, контрреволюции и диктатуры².

Были ли происходящие в 1990-е годы в России процессы и принятие Указа № 1400 революцией в узком (в прямом) смысле этого слова? Происходящие в России события следует оценивать не эпизодически, сугубо с точки зрения конфликта двух политических институтов (как переворот), имевшего место осенью 1993 года, а в более общем плане – от развала СССР и до формирования нового российского государства на основе принятой в 1993 году Конституции, и в контексте радикальных изменений, происходящих в общественно-политической жизни того времени. Также необходимо учесть, что системные и масштабные изменения в общественной и политической жизни начались еще со времен горбачёвской перестройки.

События, произошедшие осенью 1993 года, стали точкой бифуркации крупного революционного процесса, завершившегося принятием Указа № 1400, с чего и начался “отсчёт политической системы постсоветской России”³. Специалисты в области методологии правовой синергетики отмечают, что в общественных системах бифуркационный выбор

¹ **Исаев Б.А.** Основные проблемы общей теории революций. Монография. - СПб.: ГУАП, 2019. - С. 14-15.

² **Берман Г.Дж.** Западная традиция права: эпоха формирования / Пер. с англ. 2-е изд. - М., 1998. - С. 106

³ Формирование и развитие отраслей права в исторической и современной правовой реальности России. В 12 т. Т. VI. Конституционное право России: монография / Под ред. **Бобровой Н.А., Хачатурова Р.Л.** - М.: Юрлитинформ, 2021. - С.423.

происходит тогда, когда система как целое входит в стадию неурегулированного, нестабильного развития, где явления следуют друг за другом ускоренными темпами, система постоянно делает экзистенциальный выбор для дальнейшего своего развития¹.

Издание Указа № 1400 было бифуркационным выбором Президента РФ не только потому, что он был принят в неурегулированной и нестабильной общественной системе, но и потому, что этим был сделан экзистенциальный выбор между возможным падением российской государственности (утратой целостности государства) и сохранением государственности и созданием новой государственно-правовой системы (государство-созидание). В этой ситуации “конституционного тупика” новый переворот оказался реальным выходом из положения. Новый переворот был направлен на преодоление создавшегося двоевластия (или, точнее, “двоебезвластия”)².

Несомненно, можно утверждать, что Указ № 1400 в дальнейшем стал причиной нарушения баланса властей между парламентом и президентом, однако нельзя отрицать, что в условиях угроз российской государственности, по сути, был сделан экзистенциальный выбор, а также нельзя не предвидеть последствия невыполнения этого выбора.

Итак, события, происходящие в России в 1993 году, в целом удовлетворяют особенностям революции как в узком, так и в широком смысле слова, поскольку это стало не только государственным переворотом, но и частью масштабных, продолжительных и насильственных политических процессов, которые охватили практически все сферы общественной жизни. На фоне этих революционных изменений начался процесс формирования по существу нового российского государства.

¹ **Симонян Т.** Применимость основных понятий и принципов синергетики при рассмотрении нестабильных общественных систем // Государство и право. 2011. № 3 (53). - С. 68 (на арм. языке).

² **Медушевский А.** Российская модель конституционных преобразований в сравнительной перспективе // Конституционное право: восточноевропейское обозрение. 2003. № 2 (43). - С. 157.

После ответа на первый вопрос следует выполнить еще одно упражнение. Каково действие позитивного права во время революций (далее - в широком смысле), продолжает ли позитивное право в хаотичных и бифуркационных общественных (революционных) системах регулировать отношения линейно или же позитивное право во время революций “живет” и функционирует в соответствии с иными закономерностями? Российские историки и социологи в связи с этим отмечают:

“Юристы не могут одновременно интересоваться жизнью существующего права (...) и заниматься его разрушением. Если уподобить, например, юриста врачу, то этому последнему, образно говоря, нечего делать на кладбище. Как, впрочем, и юристу не находится юридически оправданного места в период, когда революция устраняет действующую до неё конституцию и развивается по пути принятия новой конституции”¹.

В условиях революций, несомненно, функции позитивного права сильно ограничиваются, однако важно обсудить, каким образом юрист с позиций широкого правопонимания воспринимает политико-правовые процессы, происходящие в условиях революции. Ответы на эти вопросы находятся в сфере закономерностей борьбы старого и нового правопорядка.

3. Борьба старого и нового правопорядка в случае революций

3.1. Исторический аспект. Исторические факты свидетельствуют о том, что борьба старого и нового правопорядка была присуща всем крупным революциям западных государств. В случае победивших революций новые власти отказались от старого правопорядка или радикально изменили его².

¹ **Желтов В.В., Желтов М.В.** Тунисская революция: предпосылки, особенности, правовые основания. - М.: ИНФРА-М, 2022. - С. 200.

² **Берман Г.Дж.** Западная традиция права: эпоха формирования / Пер. с англ. 2-е изд. - М., 1998. - С. 36-35.

Фактически в случае революций новые силы, как правило, полностью отказываются от старого правопорядка, причем отказ происходит с нарушением правил, установленных прежним правопорядком.

Стоит отметить, что в Армении эта закономерность также действовала. В частности, на начальном этапе процесса провозглашения независимости Армении, когда в период перехода от одного общественного порядка к другому (новому) в стране фактически действовали два правопорядка: с одной стороны, советская Конституция и советское законодательство, с другой стороны, законодательство, созданное новоизбранным Верховным Советом Третьей Республики Армения. С целью разрешения противоречий между советской Конституцией и принимаемыми властями Армении новыми законами было принято уникальное с точки зрения коллизионного права регулирование. Так, 10.12.1990 г. был принят состоящий из одной статьи Конституционный закон “О законодательных актах, принятых в соответствии с Декларацией о независимости Армении”, согласно которому:

“До принятия Конституции Республики Армения прекращается действие положений действующей Конституции, противоречащих законам, принятым Верховным Советом Республики Армения на основании Декларации о независимости Армении”.

Фактически в случае противоречия между Конституцией советской Армении и новыми законами независимой Армении предпочтение отдавалось не нормам старой Конституции, а новым законам Армении, принятым на основании Декларации о независимости Армении¹.

Исторически сложившаяся закономерность победы нового правопорядка над старым имеет и теоретические обоснования.

3.2. Теоретический аспект. О противоречии старых и новых правовых порядков (нормативно-правовых систем) говорил известный немецкий юрист Г. Еллинек в работе “Борьба старого права с новым”². Г. Еллинек

¹ **Гамбарян А.С.** Декларация о независимости Армении: непроходимая гарантия охраны государственности // Юридический аналитический журнал. 2020. Т. 15. № 2. - С. 36-44.

² **Еллинек Г.** Борьба старого права с новым. Пер. с нем. - М., 1908. - С. 20-21.

отмечает, что на начальном этапе революций (переворотов) между собой борются не правопорядки, а бессильное право и неправовая сила, однако с того момента, как революционная сила преуспевает, ее победа придает “неправовой силе” правосозидающий характер. Хотя Г. Еллинек не упоминает об этом прямо, однако после успешных революций происходит столкновение старого и нового правопорядка, в результате чего старый правопорядок уступает место новому.

Кстати, политолог А. Н. Медушевский, основываясь на суждениях Г. Еллинека, отмечает, что переходный период в России, как и повсюду, характеризуется противостоянием двух правопорядков – старого и нового, основным водоразделом которых становится отношение к Конституции 1993 года¹.

Вопросы о принятии новых конституций во время революций, их действительности и действенности всесторонне обсуждал Г. Кельзен. С точки зрения этой статьи принципиальными являются его следующие суждения.

Во-первых, он считал революцию процессом создания нового права и, исходя из принципа реализма, справедливо отмечал, что революционные конституции не создаются в соответствии с предписаниями прежней конституции.

Во-вторых, революция в широком смысле слова (включающем и государственный переворот) есть всякое нелегитимное, т.е. не соответствующее положениям Конституции изменение этой конституции или замена ее другой. (...) Решающее значение имеет тот факт, что действовавшая до тех пор Конституция была изменена (или полностью заменена новой) некоторым образом, не предусмотренным прежней конституцией. Он отмечал, что в успешных революциях принцип легитимности ограничивается принципом эффективности².

В-третьих, он использует понятия “успешная революция” и “эффективное правительство”. Революция успешна, если революционная Конституция, принятая вопреки нормам старой Конституции, становится

¹ Медушевский А.Н. Сравнительное конституционное право и политические институты: курс лекций. - М.: Изд. ГУ ВШЭ, 2002. - С. 248.

² Кельзен Г. Чистое учение о праве. 2-е изд / пер. с нем. - СПб., 2015. - С. 260-261.

действенной, то есть предусмотренные Конституцией органы на основании этой Конституции принимают законы, которые применяются органами, предусмотренными этими законами.

Он считал правительство эффективным, если это правительство на основе действенной Конституции принимало действенные общие и индивидуальные нормы. При этом он квалифицировал эффективное правительство как легитимное правительство¹.

Успех революции фактически считался критерием легитимности или нелегитимности нового правопорядка.

Французский государствовед М. Ориу гораздо раньше обсуждал вопросы формирования фактического правительства в случае переворотов и его дальнейшей легитимации². Он отмечал два способа легитимации фактического правительства: формальная ратификация, которая происходила по конституционному закону, и неформальная ратификация, которая происходила путем присоединения подданных и одобрения судебной практики.

В-четвертых, с того момента, как старая Конституция утрачивает действенность, а новая ее приобретает, (...) Законы, изданные при старой Конституции и не воспринятые новым порядком, больше не считаются действительными, **а органы, уполномоченные старой Конституцией, не считаются компетентными**³.

Отмеченные Г. Кельзенем обстоятельства в целом реалистично отражают основные особенности формирования нового конституционного строя в случае успешных революций. Он считал революционную Конституцию, принятую в противоречащем старой Конституции порядке, действенной Конституцией, а старую Конституцию – недейственной, хотя старая Конституция все еще сохраняла действительность.

А. Н. Медушевский дал меткую оценку кельзенскому учению о легитимации революционного права:

¹ Кельзен Г. Указ. соч. - С. 262.

² Ориу М. Основы публичного права: монография. - М.: ИНФРА-М, 2021. - С. 554.

³ Кельзен Г. Указ. соч. - С. 262.

“Нормативистская теория конституционной революции, несмотря на свой макиавеллизм, является очень ценным приобретением правовой науки, поскольку позволяет объяснить такие парадоксальные явления истории XX в., как конституционный приход к власти антиконституционных сил или использование идей классического конституционализма для легитимации политических режимов, установленных с помощью силы”¹.

Таким образом, революции присуща борьба старого и нового правопорядков. В случае успешных революций эффективное (фактическое) правительство начинает процесс отказа от старого правопорядка и формирование нового правопорядка. Эффективное правительство с “чистого листа” начинает процесс принятия новой Конституции, которая, естественно, противоречит порядку, предусмотренному старой Конституцией, который в формально-юридическом плане все еще действителен, однако не действителен.

3.3. Действенность советской Конституции и возможность принятия новой Конституции. В результате масштабных изменений, происходящих в общественной жизни России, в советскую Конституцию были внесены беспрецедентные изменения – “в 1990 году внесены 53 поправки, в 1991 году – 29 поправок, в 1992 году – 258 изменений”².

Однако простое изменение названия социалистического государства и Конституции или внесение беспрецедентных изменений в Конституцию³, принятую во времена старых порядков (генетически

¹ Медушевский А.Н. Кризис права как проблема теоретической юриспруденции // Политические сочинения: право и власть в условиях социальных трансформаций. – М.: СПб., 2015. – С. 41.

² Румянцев О.Г. Конституционный кризис в Российской Федерации и возможный выход из него // Конституционный вестник. 1993. № 15. – С.5.

³ Законы 1988-1992 гг. фактически изменили Конституцию 1978 г. до неузнаваемости. Однако многочисленные изменения не способствовали стройности и непротиворечивости конституционных норм, настоятельно назрела необходимость принятия новой конституции. См.: Конституционное право в Российской Федерации: курс лекций: В 9-и томах. Т. 1. Основы теории конституционного права / Авдеенкова М.П., Дмитриев Ю.А. – М.: Весь мир, 2005. – С. 226.

советская Конституция), не могли в полной мере отразить объективно происходящие в общественно-политической жизни процессы. Очевидно, что советская Конституция, независимо от изменения ее названия или содержательных изменений, не могла эффективно выполнять учредительную функцию для вновь формирующейся общественно-политической системы.

Как и номинальные Конституции, советская Конституция не в полной мере находилась в соответствии с политической реальностью. Д. Г. Шустров, безусловно, прав, когда отмечает, что даже обладая юридической силой, конституция, не применяемая на практике, теряет свою экзистенциальную реальность¹. Можно констатировать, что после распада СССР советская Конституция утратила свои экзистенциальные основы.

Неслучайно, что все постсоветские государства, вставшие на путь независимости, несмотря на сохранение в течение некоторого времени после распада СССР отдельных элементов социалистического правопорядка, прекрасно осознавали неизбежность принятия новой Конституции и создания новых конституционных институтов в целях формирования нового государства и укрепления независимости.

Кроме того, в советской Конституции отсутствовали нормы, предусматривающие порядок и процедуру принятия новой Конституции. Следовательно, существовал косвенный запрет (с точки зрения разрешительного типа правового регулирования) на принятие новой Конституции. В таких условиях принятие какого-либо проекта Конституции, предложенного Верховным советом или Президентом, сугубо с точки зрения советской Конституции, было бы сочтено неконституционным. Сложилась следующая картина:

- 1) принятие новой Конституции было юридически невозможным;
- 2) в условиях новых порядков объективной необходимостью стало принятие новой Конституции, которая не могла не быть принята.

¹ Шустров Д.Г. *Essentia constitutionis: Конституция Российской Федерации в фокусе теорий конституции XX–XXI веков. Часть 1 // Сравнительное конституционное обозрение.* 2017. № 4 (119). - С. 137-138.

Из этих двух утверждений вытекает, что с точки зрения советской Конституции юридически неосуществимым было то, осуществления чего было невозможно избежать (принятие новой Конституции).

Таким образом, создался “правовой тупик, выход из которого на основе лишь формального следования “писаным нормам” невозможен”¹.

Поэтому отсутствие порядка принятия новой конституции по советской Конституции должно быть истолковано в свете правовой максимы “lex non cogit ad impossibilia” (закон не требует невозможного). Это означает, что в условиях радикальных преобразований общественной жизни и глубокого политико-правового кризиса советская Конституция не могла запретить невозможное – принятие новой Конституции. Это равнозначно тому, если бы человеку запретили дышать. Такой запрет неизбежно приведет к гибели как человеческого, так и общественно-политического организма.

После этого обсуждения следует выяснить вопрос, как российские конституционалисты оценили и оценивают правомерность Указа № 1400, принятого в находящейся в состоянии революции России? В монографии, опубликованной в 2021 году под редакцией Н. А. Бобровой и Р.Л. Хачатурова, читаем:

*“До сих пор (и, наверное, уже навсегда) ученые-конституционалисты разделены на два лагеря в оценке событий 1991–1993 гг. Одни пишут, что это парламент мешал Президенту Ельцину осуществлять прогрессивные реформы, другие – что это Ельцин не считался с мнением парламента, затем в нарушение действовавшей на тот момент Конституции РФ приостановил его деятельность и тем самым уничтожил конституционный строй, а затем, действуя как самодержавный “царь Борис”, расстрелял законодательную власть страны в прямом и переносном смысле слова”*².

¹ Особое мнение судьи Конституционного Суда А.Л. Кононова от 21 сентября 1993 г. URL: <https://www.dokipedia.ru/document/5297228?pid=56> (дата обращения: 06.11.22).

² Формирование и развитие отраслей права в исторической и современной правовой реальности России. В 12-х томах. Т. VI. Конституционное право России: монография / под ред. **Бобровой Н.А., Хачатурова Р.Л.** - М.: Юрлитинформ, 2021. - С. 7.

Из таких формулировок, которые обычно не используются в научных работах, нетрудно предсказать подход конституционалиста (Боброва Н.А.) относительно правомерности Указа № 1400.

4. Российские конституционалисты об Указе № 1400

4.1. Указ № 1400 – неконституционный акт. В результате изучения работ по российскому конституционному праву становится ясно, что абсолютное большинство авторитетных российских конституционалистов квалифицировали и сегодня продолжают квалифицировать Указ № 1400 как антиконституционный, противоправный документ.

Учитывая закономерности борьбы старого и нового правопорядка в условиях успешной революции, российских конституционалистов не должен был “взбушевать” тот факт, что с появлением Указа № 1400 “в один миг вся правовая пирамида оказалась опрокинутой”¹. В условиях революции это были естественные (закономерные) процессы, поэтому их следовало рассматривать с точки зрения борьбы старого и нового правопорядка. Вопреки этим ожиданиям, в основе подходов российских конституционалистов о неконституционности Указа № 1400 лежали мотивировки исключительно позитивно-правового или формально-юридического характера.

С.А. Авакьян, мнение которого явилось принципиально важным в той исторической и политической ситуации, в которой оказалась Россия в 90-е годы, был одним из первых российских конституционалистов, откликнувшихся на правомерность Указа № 1400. Он 15 октября 1993 года опубликовал статью “Создан прецедент. Неконституционная власть не имеет перспективы” и констатировал:

“Президент напрямую нарушил Конституцию. Он ликвидировал конституционные органы и учредил вместо них новый российский парламент, не имея никакого права этого делать. (...) Весь Парламент, то есть и Совет Федерации, и Государственная Дума, сразу же по рождению

¹ Лучин В.О. “Указное право” в России. - М., 1996. - С. 9.

обречены на упреки в нелегитимности – учреждены неполномочным субъектом, в нарушение Конституции и вне ее”¹.

С государствоведческой точки зрения эти суждения спорны, поскольку если руководствоваться сугубо формально-логическими правилами или логикой процессуального правила “о плодах отравленного дерева”, то можно поставить под сомнение правомерность основ всей конституционно-правовой и государственно-правовой системы России: если Указ № 1400 является неконституционным, то неконституционными также являются все осуществляемые на его основе процессы: разработка проекта новой Конституции, избрание депутатов Государственной Думы и так далее.

Подобные оценки в идеологической плоскости могут ослабить конституционно-правовые основы российской государственности, а наличие подобных суждений в учебниках может создать у нового поколения искаженное представление о Конституции 1993 года как государственно-созидательного символа. Недопустимо использовать такие формулировки, которые могут каким-либо образом затмить значение и ценность Конституции 1993 года как государственно-созидательного акта.

◆ Более того, подобные оценки, хотя и верны с точки зрения советского формального конституционного права, однако с точки зрения объективных закономерностей неверны, поскольку предпринимается попытка дать правовому документу, принятому в нелинейных (революционных) ситуациях, линейную (крайне позитивно правовую) оценку. Без сомнения, такие оценки оторваны от закономерностей революции, в то время как “революции подчиняются своим законам”², с которым и нельзя не считаться.

¹ **Авакьян С.А.** Создан Прецедент. Неконституционная власть не имеет перспективы // Независимая газета. 15 октября 1993 года.

² **Логинов В.Т.** Анатомия Революции // Прогнозы и стратегии (01/2008–01/2009). - С. 225.

Еще один авторитетный конституционалист О.Е. Кутафин представляет Указ № 1400 с негативным подтекстом¹, однако эксплицитно не указывает на его антиконституционность.

Председатель Конституционного Суда РФ В. Д. Зорькин отмечает:

“В 1993 году Конституционный Суд столкнулся именно с революцией. Но суд – это не революционное оружие. Суд рассчитан на систему права, конституцию и закон, которые уважаются всеми. Даже плохие, какие бы они ни были”².

В нормальной (линейной) жизни требования позитивного права, если они соответствуют правовым максимам, несомненно, должны выполняться. Однако подход, в соответствии с которым позитивное право в нелинейных (кризисных, революционных) ситуациях должно выполнять свои функции так же, как в линейных ситуациях, представляется оторванным от реальности. Не следует забывать, что “революционное правосознание есть правосознание большое и вырождающееся”³, поэтому в революционных ситуациях требовать от позитивного права нормального функционирования – то же самое, что требовать от человека, истощенного тяжелой болезнью, заниматься спортом. Это просто невозможно.

Если рассматривать события 1993 года в свете формулы И. А. Ильина⁴, то становится ясно, что Президент, принимая Указ № 1400, опирался на народную санкцию, то есть на результаты всенародного голосования доверия (референдума доверия) от 25 апреля 1993 года, а в дальнейшем – принятием народом Конституции РФ – он получил также конституционную санкцию⁵.

¹ **Кутафин О.Е.** Источники конституционного права Российской Федерации. – М.: Юрист, 2002. – С. 99.

² **Зорькин В.Д.** Идеальная Конституция на небесах, у Бога // Огонёк, 2004. № 8. <https://www.kommersant.ru/doc/2293250>

³ **Ильин И.А.** О сущности правосознания. – М.: “Рарогъ”, 1993. – С. 185.

⁴ **Ильин И.А.** О сущности правосознания. – М.: “Рарогъ”, 1993. – С. 135-136.

⁵ Следует иметь в виду, что референдум доверия 25 апреля 1993 года породил много трактовок его результатов, их оценки с юридической, политической и морально-этической точек зрения многими учеными и политиками признаются спорными.

4.2. Указ № 1400 – акт, принятый в нетипичной (кризисной) ситуации. Редкие специалисты при обсуждении вопроса пытались в какой-то мере выйти из узких позитивно-правовых шаблонов и дать Указу № 1400 оценку, отличную от общепризнанного подхода.

Академик В.С. Нерсесянц при оценке правомерности Указа Президента № 1400, взяв за основу не формально-догматические постулаты конституционного права, а философско-правовой аспект вопроса (аксиология конституционализма), дал положительную оценку Указу Президента:

“(…) Весьма показательно, что Указ Президента Российской Федерации “О поэтапной конституционной реформе в Российской Федерации” от 21 сентября 1993 года № 1400 по существу ориентировался на ценности конституционализма и правового государства, предусматривал правовой путь и способ принятия новой (постсоветской и постсоциалистической) Конституции, формирования нового парламента и т. д.”¹.

Хотя некоторые авторы отмечают, что в 1993 году институт Президента действовал вопреки Конституции и законодательству, а юридические инструменты были бессильны в вопросе ограничения власти Президента РФ, однако они намекали на “объективные причины” этой ситуации². Тем не менее цитируемый автор не уточнил, какие конкретные объективные причины заставили Президента действовать вопреки советской Конституции.

Д. Г. Шустров пишет, что принятие Конституции РФ в 1993 году имело характер конституционной революции³. Правда, автор не раскрывает содержание формулировки “конституционная революция”, поэтому из его оценки не ясно, ставит ли он под сомнение конституционность (действительность) Конституции РФ.

¹ Нерсесянц В.С. Философия права: Учебник для вузов. - М.: Норма, 2005. - С. 373.

² Кабаненко М.С. Деформация конституционного правосознания // Вестник Омского университета. Серия: Право. 2013. № 1 (34). - С. 17.

³ Шустров Д.Г. Пределы изменения конституции и конституционный контроль за их соблюдением в России и постсоветских государствах: сравнительно-правовое исследование: монография. В 2-х томах. Т 1. - М.: Юрлитинформ, 2018. - С. 84.

Т. Я. Хабриева отмечает:

“(…) Именно поэтому и возможна спорная ситуация, так как допустить, что какие-то органы издают нормативный акт заведомо вопреки Конституции, конечно, можно, но это был бы нетипичный случай. В российской реалии он имел место только один раз, когда Президент РФ издал Указ от 21 сентября 1993 года “О поэтапной конституционной реформе в Российской Федерации”¹.

Конституционалист, скорее всего, имея в виду закономерности нелинейных ситуаций, считает возможным, что государственные органы в нетипичных ситуациях могут издавать нормативный акт заведомо вопреки Конституции. Она эксплицитно не указала, что имеет в виду под “нетипичными” ситуациями, хотя в контексте событий 1993 года можно предположить, что имеется в виду. Кроме того, остался без ответа вопрос о том, влияют ли нетипичные ситуации на действительность нормативных правовых актов, принятых вопреки Конституции?

Если взять за основу доктрину развития права *contra constitutionem*, то акты, принятые вопреки конкретным нормам Конституции, должны считаться действительными, если эти акты носят государственно-созидательный характер и/или приняты в соответствии с государственно-охранительными конституционными принципами².

Известно, что Конституционный Суд 21 сентября 1993 года пришел к заключению, что Указ № 1400 не соответствует ряду статей Конституции РФ (Советской Конституции). Интересно, что “пылко” говорящий о необходимости сохранения законности Конституционный Суд “принял заключение с нарушением правил судопроизводства, установленных Законом о Конституционном Суде”³. Анализируя данное заключение

¹ Хабриева Т.Я. Избранные труды. В 10-и томах. Т. 1: монографии. Телеологическое (целевое) толкование советского закона. Толкование Конституции Российской Федерации. Венецианская комиссия как субъект интерпретации права. - М., 2018. - С. 228.

² Гамбарян А.С. Развитие парламентом права *contra constitutionem* в Республике Армения // Сравнительное конституционное обозрение. 2022. № 4 (149). - С. 129-153.

³ Колесова В.П. Из истории создания Конституции Российской Федерации 1993 г. // Вестник Алтайской академии экономики и права. 2011. № 1(19). - С. 72.

Конституционного Суда, Л. А. Шарнина смогла выйти из узких позиций позитивного правопонимания и справедливо квалифицировала как крайность то, что “в кризисные периоды судебные органы предпринимают попытки юридического осмысления внеюрисдикционных явлений, связанных с нарушением или уничтожением конституционного порядка”¹.

Л. А. Шарнина хотя и не концептуализировала свои подходы, не рассматривала их с точки зрения борьбы старых и новых правопорядков в условиях революции, однако она одна из немногих специалистов, предлагающих в кризисных ситуациях давать юридические оценки фактов (деяний, актов) с точки зрения политико-правового реализма².

Кроме этого, в науке следует начать обсуждение вопроса о том, можно ли квалифицировать Указ № 1400 как “малая Конституция”³ переходного периода? Имея в виду предмет регулирования Указа № 1400, он вместе с другими документами (например, Положение о федеральных органах власти на переходный период), на первый взгляд, соответствует сути “малых конституций”, действующих в переходном периоде.

Отметим, что в других государствах, переживших революции, подобные документы также квалифицируются как малые конституции. Например, в Тунисе в 2011 году произошла революция, во время которой Ф. Мебаза объявил (3 марта 2011 года) о приостановке действия Конституции Туниса 1959 года и проведении выборов Конституционного собрания. Обе палаты парламента были распущены, и страна перешла под управление декретами – законами. Российские историки и социологи, изучавшие тунисскую революцию, квалифицируют эти декреты-законы как Малые Конституции. Так, Желтов В.В. и Желтов М.В. отмечают:

“Декрет-закон от 23 марта 2011 года стал первой постреволюционной Малой Конституцией страны, где в преамбуле была изложена часть этих

¹ Шарнина Л.А. Категория усмотрения в конституционном праве: монография. - М.: Проспект, 2017. - С. 156.

² Шарнина Л.А. Указ. соч. - С. 156.

³ О малых конституциях см. Берлявский Л.Г. Конституция в системе государственного права переходного периода // Государство и право. 2013. № 1. - С. 109-112.

принципов. То же самое наблюдается в преамбуле декрета-закона от 10 мая 2011 года по выборам в Национальное конституционное собрание”¹.

Таким образом, оценки большинства российских ученых об антиконституционности Указа № 1400 основаны исключительно на советском позитивном конституционном праве, игнорируя закономерности борьбы старого и нового правопорядков в условиях революции и обусловленного ею хаоса.

5. Указ № 1400 – “танцующая звезда”, зарожденная хаосом

Любая революция несет в себе хаос (беспорядок), однако общественные системы неизбежно переходят от хаоса к порядку. Конституции также рождаются при переходе от хаоса к порядку. Неслучайно американцы полагают, что революция создала американский народ, гражданская война – американскую нацию, а Вторая мировая война стала кульминацией нации и страны². Принятие Конституции США также происходило в нелинейных (военно-революционных) условиях. В 1787 году недостатки статей Конфедерации³ побудили Конгресс созвать конвент “с единственной и явной целью пересмотра Статей Конфедерации”, однако несмотря на мандат Конгресса конвент в срочном порядке счел своей задачей разработку новой Конституции⁴. Статьи Конфедерации также не предусматривали порядок принятия Конституции.

Хотя и Конституционный Конвент 1787 года начал процесс разработки Конституции без формально-правовых оснований, даже вопреки мандату Конгресса, американцы считают членов Конвента “отцами-основателями”, и мало кому придет в голову квалифицировать

¹ **Желтов В.В., Желтов М.В.** Тунисская революция: предпосылки, особенности, правовые основания. - М.: ИНФРА-М, 2022. - С. 82, 203.

² **Хантингтон С.** Кто мы? / пер. с англ. К. Королева. - М.: АСТ, 2018. - С. 345.

³ Конгресс имел ограниченные полномочия по принятию законов, у Конгресса не было возможности обеспечивать соблюдение законов или собирать налоги, правительство не было эффективным, национальных судов не существовало.

⁴ **Gregory E. Maggs, Peter J. Smith** Constitutional Law: A Contemporary Approach, 3-d ed., 2015. P. 5.

принятие Конституции как противоправный процесс. Независимо от отклонения от тех или иных формально-правовых правил, государственно-созидающий процесс следует считать правовым□ В этом случае действует правило “большая карта бьет маленькую”: государственно-созидающие акты (большие карты) всегда “побеждают” формальные правовые правила (малые карты), которые считаются несущественными и неважными по сравнению с этими актами□

Конечно, Гоббс был прав, когда считал правопорядок единственной гарантией самосохранения, однако, анализируя политико-правовую жизнь через широкий кругозор, следует также признать, что “беспорядок – тоже условие принятия конституции”¹.

Ф. Ницше в произведении “Так говорил Заратустра” написал следующие крылатые слова: “Я говорю вам: нужно носить в себе еще хаос, чтобы быть в состоянии родить танцующую звезду. Я говорю вам: в вас есть еще хаос”². Россия в 1990-1993 гг. носила в себе большой хаос, который, наряду с целым рядом трагических эпизодов, “породил” танцующую звезду – Указ № 1400, ставший последним средством сохранения целостности российской государственности и субстанцией формирования новой государственно-правовой системы.

6. Заключение

Таким образом, на основании вышеизложенного можно прийти к следующим выводам и представить следующие умозаключения:

1. Указ № 1400 был принят в революционной ситуации, поэтому его нужно оценивать не на основе узких позитивно-правовых догм, а рассматривать в свете формулы “борьбы старых и новых правопорядков в условиях успешных революций”.

Указ № 1400 правомерен и с точки зрения доктрины развития права *contra constitutionem*, поскольку был сделан экзистенциальный выбор

¹ Философия права в начале XXI столетия через призму конституционализма и конституционной экономики / Под ред. **Миронова В.В., Солонина Ю.Н.** - М.: Летний сад, 2010. - С. 204-205.

² **Ницше Ф.** Сочинения в 2-х томах. Том 2. Так говорил Заратустра. Книга для всех и ни для кого. Перевод с немецкого. - М.: Мысль, 1990. - С. 11.

между возможным падением российской государственности (утратой целостности государства) и сохранением государственности и созданием новой государственно-правовой системы (государство-созидание).

2. При обсуждении Указа № 1400 следует избегать формулировок или оценок, которые могут каким-либо образом затмить государствоведческую ценность Конституции РФ, принятой в результате конституционных процессов, организованных на основе Указа № 1400. Независимо от отклонения от тех или иных формально-правовых правил, государственно-созидающий процесс следует считать правовым.

Список использованной литературы

Gregory E. Maggs, Peter J. Smith Constitutional Law: A Contemporary Approach, 3-d ed., 2015.

Авакьян С.А. Конституционное право России: учебный курс. В 2-х томах. Том 1. - 5-е изд., перераб. и доп. - М.: Норма: ИНФРА-М, 2014.

Авакьян С.А. Создан прецедент. Неконституционная власть не имеет перспективы // Независимая газета. 1993. 15 октября.

Алекси Р. Понятие и действительность права (ответ юридическому позитивизму). Пер. с нем. - М.: Инфотропик Медиа, 2011.

Берлявский Л.Г. Конституция в системе государственного права переходного периода // Государство и право. 2013. № 1.

Берлявский Л.Г., Данихно С.Н. Классификация источников конституционного права: вопросы теории и практики. - М.: Юрлитинформ, 2019.

Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. Пер. с англ., 2-е изд. - М., 1998.

Гамбарян А.С. Декларация о независимости Армении: непроходимая гарантия охраны государственности // Юридический аналитический журнал. 2020. Т. 15. № 2.

Гамбарян А.С. Развитие парламентом права contra constitutionem в Республике Армения // Сравнительное конституционное обозрение. 2022. № 4 (149).

Еллинек Г. Борьба старого права с новым. Пер. с нем. - М., 1908.

Желтов В.В., Желтов М.В. Тунисская революция: предпосылки, особенности, правовые основания. - М.: ИНФРА-М, 2022.

Зорькин В.Д. Идеальная Конституция на небесах, у Бога // Огонёк, 2004. № 8.

Ильин И.А. О сущности правосознания. - М.: "Рарогъ", 1993.

Исаев Б.А. Основные проблемы общей теории революций. Монография. - СПб.: ГУАП, 2019.

Кабаненко М.С. Деформация конституционного правосознания // Вестник Омского университета. Серия: Право. 2013. № 1 (34).

Кельзен Г. Чистое учение о праве. 2-е изд. Пер. с нем. - СПб., 2015. - С. 260-261.

Колесова В.П. Из истории создания Конституции Российской Федерации 1993 г. // Вестник Алтайской академии экономики и права. 2011. № 1(19).

Конституционное право в Российской Федерации: курс лекций. В 9-и томах. Т. 1. Основы теории конституционного права / М. П. Авдеенкова, Ю. А. Дмитриев. - М.: Весь мир, 2005.

Кутафин О.Е. Источники конституционного права Российской Федерации. - М.: Юрист, 2002.

Логинов В.Т. Анатомия революции // Прогнозы и стратегии (01/2008–01/2009).

Ломброзо Ч., Ляски Р. Политическая преступность и революция по отношению к праву, уголовной антропологии и государственной науке. - СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003.

Лучин В.О. "Указное право" в России. - М., 1996.

Медушевский А.Н. Российская модель конституционных преобразований в сравнительной перспективе // Конституционное право: восточноевропейское обозрение. 2003. № 2 (43).

Медушевский А.Н. Кризис права как проблема теоретической юриспруденции // Политические сочинения: право и власть в условиях социальных трансформаций. - М.: СПб., 2015.

Медушевский А.Н. Сравнительное конституционное право и политические институты: курс лекций. - М.: Изд. ГУ ВШЭ, 2002.

Нерсесянц В.С. Философия права: Учебник для вузов. - М.: Норма, 2005.

Ницше Ф. Сочинения в 2-х томах. Том 2. Так говорил Заратустра. Книга для всех и ни для кого. Перевод с немецкого. - М.: Мысль, 1990.

Ориу М. Основы публичного права: монография. - М.: ИНФРА-М, 2021.

Румянцев О.Г. Конституционный кризис в Российской Федерации и возможный выход из него // Конституционный вестник. 1993. № 15.

Симонян Т. Применимость основных понятий и принципов синергетики при рассмотрении нестабильных общественных систем // Государство и право. 2011. № 3 (53) (на арм. языке).

Философия права в начале XXI столетия через призму конституционализма и конституционной экономики / Под ред. Миронова В.В., Солонина Ю.Н. - М.: Летний сад, 2010.

Формирование и развитие отраслей права в исторической и современной правовой реальности России. В 12-и томах. Т. VI. Конституционное право России: монография / Под ред. Н.А. Бобровой; Р.Л. Хачатурова. - М.

Хабриева Т.Я. Избранные труды. В 10-и томах. Т. 1: монографии. Телеологическое (целевое) толкование советского закона. Толкование Конституции Российской Федерации. Венецианская комиссия как субъект интерпретации права. - М., 2018.

Хантингтон С. Кто мы? Пер. с англ. К. Королева. - М.: АСТ, 2018.

Чувашова Н.И. Октябрь 1993 года: противоречивость оценок и выводов // Власть. 2013. № 8.

Шарнина Л.А. Категория усмотрения в конституционном праве: монография. - М.: Проспект, 2017.

Шустров Д. Г. Essentia constitutionis: Конституция Российской Федерации в фокусе теорий конституции XX–XXI веков. Часть 1 // Сравнительное конституционное обозрение. 2017. № 4 (119).

Шустров Д.Г. Пределы изменения конституции и конституционный контроль за их соблюдением в России и постсоветских государствах: сравнительно-правовое исследование: монография. В 2-х томах. Т 1. - М.: Юрлитинформ, 2018.

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴԱՇՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ № 1400 ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ. CONTRA CONSTITUTIONEM ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱԿՏ

Ամփոփագիր

Հոդվածում ներկայացված է 1993 թվականի քառսային իրավիճակում նախագահի կողմից ընդունված՝ «Ռուսաստանի Դաշնությունում փոլային սահմանադրական բարեփոխումների մասին» 1400 հրամանագրի պետականագիտական վերլուծությունը:

Սույն հոդվածի նպատակն է պարզել Նախագահի 1400 հրամանագրի իրավաչափությունը: Հեղինակն առաջարկում է 1400 հրամանագրի իրավաչափությունը գնահատել ոչ թե խորհրդային տարիներին ընդուն-

ված Սահմանադրության, այլ հաջողված հեղափոխությունների պայմաններում հին և նոր իրավակարգերի միջև պայքարի օրինաչափություններին և սահմանադրական պետականապահպանության սկզբունքներին դրա համապատասխանության տեսանկյունից (contra constitutionem իրավունքի զարգացման դոկտրին):

Հեղինակը փորձել է բացահայտել 1993 թվականի աշնանը տեղի ունեցած իրադարձությունները, մասնավորապես, փորձել է պարզել՝ արդյո՞ք դրանք կարելի է դոկտրինալ առումով որակել որպես հեղափոխություն, թե՞ ոչ: Այս հոդվածում «հեղափոխություն» հասկացությունը ներկայացված է լայն և նեղ իմաստով, և եզրակացվում է, որ 1993 թվականին տեղի ունեցած իրադարձությունները դարձան խոշոր հեղափոխական գործընթացի *բիֆուրկացիոն կետը, որն ավարտվեց* № 1400 հրամանագրի ընդունմամբ:

Հաջողված հեղափոխությունների դեպքում իրավաչափ է, որ լեգիտիմության սկզբունքն իր տեղը զիջում է արդյունավետությանը: Այս դեպքում արդյունավետ կառավարությունը հրաժարվում է նախկին իրավակարգից և ձևավորում է նոր գործող իրավակարգ (սահմանադրություն), որը հետագայում ձեռք է բերում վավերություն:

Հեղինակը, վերլուծելով ռուս հեղինակավոր սահմանադրագետների դիրքորոշումները, եզրակացնում է, որ նրանց բացարձակ մեծամասնությունը, անտեսելով հեղափոխության ընթացքում հին և նոր իրավակարգերի պայքարի առանձնահատկությունները, № 1400 հրամանագիրը որակում է որպես հակասահմանադրական ակտ: Նման գնահատականն անընդունելի է, քանի որ այն կարող է կասկածի տակ դնել № 1400 հրամանագրի հիման վրա իրականացված իրավաքաղաքական գործընթացների, ինչպես նաև այդ գործընթացների շրջանակներում ընդունված ՌԴ Սահմանադրության լեգիտիմությունը: Բացի այդ, վերը նշված գնահատականը կարող է նոր սերնդի մոտ խաթարել 1993 թվականի Սահմանադրության՝ որպես պետականաստեղծ խորհրդանիշի ընկալումը:

Հիմնաբառեր. № 1400 հրամանագիր, հեղափոխություն, հեղաշրջում, հին ու նոր իրավակարգեր, քաոս, բիֆուրկացիա, լեգիտիմություն, արդյունավետություն, Սահմանադրություն, վավերություն, արդյունավետություն:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐՎԱԿ 1(109)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

**DECREE OF THE PRESIDENT OF THE RUSSIAN FEDERATION
NO. 1400 - A LAWFUL ACT CONTRA CONSTITUTIONEM**

Annotatin

The article presents a state analysis of the Russian Federation Presidential Decree №1400 "On the phased constitutional reform in the Russian Federation", adopted by the President in a chaotic situation in 1993.

The purpose of the study is to clarify the legitimacy of the Presidential Decree №1400. The author proposes to assess the legitimacy of the Presidential Decree №1400 not from the point of view of the Constitution adopted in the Soviet era, but from the point of view of compliance with state-protective constitutional principles (the doctrine of the development of law contra constitutionem) and the laws of the relationship between old and new legal orders in the conditions of successful revolutions.

The author tried to identify the events that took place in the autumn of 1993, in particular, he tried to find out whether they can be qualified as a revolution in doctrinal terms or not. In this article, the concept of "revolution" is presented in a broad and narrow sense and it is concluded that the events that took place in the autumn of 1993 became the bifurcation point of a major revolutionary process, culminating in the adoption of the Presidential Decree №1400. In the case of successful revolutions, it is natural that the principle of legitimacy gives way to efficiency. In this case, the effective government abandons the old legal order and forms a new effective legal order (constitution), which later becomes valid.

Analysis of the positions of authoritative Russian constitutionalists has led to the conclusion that the vast majority of them, ignoring the peculiarities of the relationship between the old and the new legal order during the revolution, qualifies the Presidential Decree No. 1400 as an unconstitutional act. Such an assessment is unacceptable, since it may cast doubt on the legitimacy of the political and legal processes carried out on the basis of the Presidential Decree No. 1400, as well as the Constitution of the Russian Federation adopted as part of these processes. In addition, the above assessment may undermine the new generation's understanding of the 1993 Constitution as a state-formative symbol.

Keywords: Presidential Decree №1400, revolution, coup, old and new legal orders, chaos, bifurcation, legitimacy, efficiency, Constitution, validity, effectiveness.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 15.03.2023, տրվել է գրախոսության 20.03.2023, ընդունվել է տպագրության 05.04.2023:

ՆԱԶԵԼԻ ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ

*Հայաստանի պետական
տնտեսագիտական համալսարանի
Հասարակական գիտությունների
ամբիոնի դոցենտ, իրավաբանական
գիտությունների դոկտոր*

DOI: 10.59560/18291155-2023.1-35

**ԱՐՁԱՆԱԳՐԱՅԻՆ-ԱՐԱՐՈՂԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԳՈՐԾՆԹԱՑՆԵՐԻ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ**

Ամփոփագիր

Հայ իրավագիտության ոլորտում առաջին անգամ փորձ է կատարվել գիտական բացահայտումների միջոցով սահմանազատել իրավապահ և պետական մարմինների կողմից խախտումների և իրավախախտումների նկատմամբ կիրառվող պետական հարկադրանքի իրացման գործընթացների ճյուղային առանձնահատկությունները:

Հոդվածում սահմանազատված են «վարույթ», «գործընթաց», «արարողակարգ» եզրույթները, որոնք գործնականում կյանքի են կոչվում ինչպես խախտումների, այնպես էլ իրավախախտումների կարգավորման նպատակով:

Որպես առանձնահատկություն գիտական հրապարակման մեջ ուշադրության կենտրոնում է կառավարման ոլորտներից հատկապես պետության ֆինանսական գործունեության մեջ ֆինանսական համակարգի տարբեր բնագավառներում արձանագրված ֆինանսական կարգապահության խախտումների նկատմամբ կիրառվող ֆինանսական հարկադրանքը, որի տեսակների և հարկադրանքի միջոցների իրավագիտական բացահայտումները լուսաբանված են հեղինակի առանձին գիտահետազոտական աշխատանքներում և նրա հեղինակած ուսումնական ձեռնարկներում՝ ֆինանսական, բանկային, մաքսային, հարկային, ինչպես նաև «Ֆինանսաիրավական պատասխանատվություն» վերտառությամբ մենագրությունում:

1(109)2023
◆ ՍԵՂՈՒԿԱՆ ԳԵՂԵԿԻ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ
35

Հիմնաբառեր. արձանագրային, արարողակարգ, գործընթաց, վարույթ, արտադրողական, հարկադրանքի միջոցներ, մեղք, հանրային վտանգավորություն:

Իրավագիտությունը չի կարող անտարբերությամբ ընկալել այն նոր տերմինաբանական գոյացությունները, որոնք հասարակական կեցության գիտատեխնիկական առաջընթացին համահունչ թելադրում են իրավական գիտություններին և ճանապարհի հարթում նոր իրավական կատեգորիաների և առանձին իրավական ինստիտուտների նորագույն իրավական տերմինաբանության համալրմանը, որոնք իրենց զգացնել են տալիս հատկապես իրավունքի նյութական նորմերի պահանջները գործնականում վարույթային եղանակներով կյանքի կոչելիս:

Նոր իրավական կատեգորիաների, տերմինների հասկացության ձևավորման, դրանց ընկալման, ճանաչողության նպատակներով վերջիններիս տեսական բացահայտումները կարծում ենք անհրաժեշտություն են ազգային իրավագիտության նվաճումները մայրենի լեզվում սեփականաշնորհելու և իրավագիտության հարուստ նվաճված դրույթները բազմապատկելու համար:

Գիտական հոդվածի ներկայացված վերտառությունը հեռու է լեզվաբանական նորույթի հասկացությունից, այն առօրյա կիրառական եզրույթ է:

Նպատակը հիշատակված նորույթի գործածական շրջանակների ընդլայնումն է իրավունքի մի շարք այնպիսի ճյուղերում, ինչպիսիք են քաղաքացիական, ֆինանսական, հարկային, մաքսային, բյուջետային, բանկային իրավունքի ճյուղերը, որոնց ներհատուկ է ցանկացած խախտման դեպքում պետական հարկադրանքի կիրառումը:

Արձանագրային «արարողակարգ» (процедура) եզրույթը լայնորեն կիրառվում է արտասահմանյան մի շարք երկրների վարչական, հարկային, ֆինանսական իրավունքի ճյուղերում (ՌԴ, ԱՄՆ, Ֆրանսիա) և այլ պետություններում¹:

¹ Ст'у մանրամասն, Юридический энциклопедический словарь, Протокол об административном правонарушении. - М.: "Советская энциклопедия", 1987, էջ 392-394; Большой юридический словарь / Под ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских. - М., էջ 2002; **Белоусов А.В.** Процедуры разрешения налоговых споров по законодательству США / Под ред. доктора юрид. наук, профессора А.Н. Козырина). - М.: Юриспруденция, 2008, էջ 84-

Նկատենք, որ «արարողակարգ» եզրույթը սակավ կամ գրեթե չի գործածվում իրավագիտության մեջ: Այն, ըստ էության, պետք է սահմանազատել «վարույթ» (производство), «գործընթաց» (процесс) եզրույթներից:

Իրավագիտության մեջ առանձին իրավունքի ճյուղերում՝ քրեական, վարչական, ֆինանսական, գիտականորեն մշակվել են և համանուն իրավունքի ճյուղերի օրենսդրություններում կիրառվում են հիշատակված եզրույթները: Բոլոր դեպքերում այս հասկացությունները մեծամասամբ հանգում են հակաիրավական, ոչ օրինաչափ գործողությունների կամ անգործության հետևանքով խախտված իրավական նորմի պահանջների վերականգնմանը կամ անհնարինության դեպքում՝ իրավական սանկցիաների կիրառմանը, որպես խախտման իրավաբանական պատասխանատվություն, որը կյանքի է կոչվում որոշակի իրավական գործողությունների տրամաբանական միջոցների գործադրմամբ, որը, ըստ էության, նախապատրաստվող կամ արդեն վրա հասած հակաօրինական գործողությունների դեմ իրավական ներգործության նպատակով, երևույթի օբյեկտիվ և ամբողջական բացահայտումն է, որն իրականացվում է միմյանց հաջորդող որոշակի գործողությունների շղթայով: Օրինակ, բյուջետային իրավունքում կառավարման ոլորտի որևէ օրենսդրական հասցեագրման պահանջի խախտում, շրջանցումով, որի համար գործի են դրվում ասենք ՀՀ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» օրենքի ելակետային այնպիսի դրույթներ, ինչպիսիք են՝ վարչական ակտիարձանագրության ընդունումը, վարչական վարույթի հարուցումը և հաջորդական փուլերը, որոնք՝ որպես վարույթի պարտադիր պահանջ, վրա են հասնում հիշատակված օրենքի 20-րդ հոդվածով սահմանված կարգով:

Դժվար չէ նկատել, որ վարչական, քրեական կամ թեկուզ աշխատանքային իրավունքում կարգապահական վարույթը գործադրվում է՝ հիմքում ունենալով պարտադիր «իրավախախտման փաստը»: Հիշատակված իրավունքի ճյուղերում ակնհայտ և **ընկալելի է իրավախախտումը**, որի կապակցությամբ կազմվել է վարչական ակտը կամ քրեական իրավունքում հարուցվել է քրեական գործ:

85; **Morgan, Patricia T.**, *Tax procedure and Tax Fraud in a Nutshell*. 2nd ed, St. Paul, MN. 1999, West Group, էջ 52:

Այս բացահայտումները վկայում են «վարույթ» եզրույթի իրավաբանական հիմնավորումները, առավել ևս եթե վկայակոչենք «վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» օրենքի 19-րդ հոդվածը, ըստ որի, վարչական վարույթի հասկացությունը լուսաբանվում է որպես «վարչական ակտ ընդունելուն ուղղված գործողություն», իսկ հաջորդ՝ 20-րդ հոդվածն ամբողջական է դարձնում վարույթի բովանդակությունը, քանի որ վարույթը միայն վարչական ակտի ընդունումը չէ, այլ, ինչպես նշվում է հաջորդ հոդվածում, բաղկացած է միմյանց փոխկապակցված վարույթի հարուցման, ընթացիկ և եզրափակիչ փուլերից:

Այսպիսի բնութագրերով անհնար է լուսաբանել և բավարար լուծումներ տալ ֆինանսական իրավունքի ոլորտում, հատկապես ֆինանսական հարկադրանքի (ներգործության) այնպիսի միջոցների կիրառմանը, ինչպիսիք են ֆինանսական «նախազգուշական», «կանխարգելիչ» և «խափանման» միջոցները, **որոնք վրա են հասնում առանց ֆինանսաիրավական նորմերի պահանջների խախտման**, որոնց կապակցությամբ պետական մարմիններում կիրառվող գործընթացներն ունեն «արարողակարգային» բնույթ այն պատճառով, որ վերջիններս սահմանազատվում են ինչպես վարչական, այնպես էլ ֆինանսաիրավական խախտումներից, որոնք ունեն հասարակական մեծ վտանգավորություն, մեծամասամբ ֆինանսական գործունեության ոլորտում, դրսևորվում են առանց իրավախախտման, որպես գործնական շեղումներ, որոնք չեն բնութագրվում որպես ֆինանսաիրավական խախտումներ և սահմանված չեն ֆինանսաիրավական նորմերով:

«Արարողակարգ» եզրույթի կառուցվածքի, փուլերի, իրավական բովանդակության առանձնահատկությունների կապակցությամբ իրավաբանական գրականության մեջ բավարար բացահայտումների բացակայությունը հրամայական է դարձնում հիշատակված իրավական կատեգորիայի իրավագիտական բացահայտումների խնդիրը:

Կարծում ենք՝ գիտական բացահայտումներին մեծապես կարող են օգնել իրավունքի տարբեր ճյուղեր, հատկապես քրեական և վարչական իրավունքի գիտությունների կողմից «մեղքի», նրա ձևերի, հանցագործության և զանցանքի, վերջիններիս լուսաբանումներին ուղղված գիտական պարզաբանումները:

Այսպես, քրեագիտության ոլորտում մեղքի դրսևորման ձևերից է հանցագործությունը, որի հասկացությունը տրվում է վերջինիս հատկանիշների միջոցով: ՀՀ քրեական օրենսգրքում տրված հասկացություններից երկուսն է, որ հանցագործության հատկանիշներն ունեն երեք տարր.

- ա) հանցագործությունը հանրության համար վտանգավոր արարքն է,
- բ) հանցագործությունը քրեական օրենքով արգելված արարքն է,
- գ) հանցագործությունը մեղավորությամբ կատարված արարքն է:

Անդրադառնանք հանրային վտանգավորությանը. նկատենք, որ վերջինս հանցագործության նյութական հատկանիշ է: Այդ արարքը հակասում է հասարակության կյանքի գոյության պայմաններին, խախտում է հասարակության կենսագործունեության համար անհրաժեշտ հասարակական հարաբերությունները:

Հանրային վտանգավորության բնույթը որոշվում է այն հասարակական հարաբերությունների բնույթով, որոնց դեմ ոտնձգում է հանցագործը: Այլ խոսքով՝ նկատի ունենք հանցագործության օբյեկտը:

Նկատենք, որ հասարակական վտանգավորության այս սահմանները հավաստիորեն արժեքավոր են իրավունքի բոլոր ճյուղերի համար: Հանրային վտանգավորության աստիճանը՝ որպես հանրային վտանգավորության քանակական արտահայտություն, որոշվում է բազմաթիվ չափանիշներով:

Հանրային վտանգավորության աստիճանը բնութագրող հիմնական ցուցանիշը պետության ֆինանսական գործունեության ոլորտում այն վնասն է, որը հասցվում է հանցագործության հետևանքով (բյուջետային, հարկային, մաքսային և բանկային) գործառույթներ իրականացնելիս: Ֆինանսաիրավական ակտերում այդ վնասը ձևակերպվում է նյութական բնույթի: ՀՀ ֆինանսական համակարգին պատճառած վնասի բնույթն ու չափը հիմք են հանդիսանում հանցագործության վտանգավորության աստիճանը որոշելու համար:

Պետության ֆինանսական գործունեության ոլորտում շատ արարքներ վտանգավոր են համարվում գործողությունը կամ անգործությունը իրականացնելու պահից՝ անկախ նրանից՝ դրանք վտանգավոր հետևանքներ առաջացրել են, թե՞ ոչ: Այդպիսի հանցագործությունների վտանգավորությունը դրսևորվում է նրանում, որ գործողության կամ անգործության փաստն իսկ սպառնալիք է ստեղծում օրենքով սահմանված պետական և հասարակական հարաբերությունների համար:

Հանրային վտանգավորության աստիճանը բնութագրվում է նաև դրսևորված մեղքի ձևով: Առավել մեծ վտանգավորություն են ներկայացնում դիտավորությամբ կատարվող արարքները, քան անզգուշությամբ կատարվողները:

Հանրային վտանգավորությունը իրավախախտման կարևորագույն բնութագրական հատկանիշներից է: Ֆինանսաիրավական չեն կարող համարվել այն արարքները, որոնք օժտված չեն վտանգավորությամբ, չնայած վտանգավորության աստիճանն այլ իրավախախտումները և հանցագործությունները միմյանցից սահմանազատող կարևորագույն չափանիշ է, հատկապես, երբ իրավախախտումը և հանցագործությունն ուղղված են միևնույն օբյեկտի դեմ և արտաքին այլ հատկանիշներով նման են իրար: Այս դեպքերում հանցագործությունն այլ իրավախախտումներից տարբերակող հիմնական չափանիշը վտանգավորության աստիճանն է:

Ժամանակակից իրավագիտության մեջ անհրաժեշտություն է առաջանում քննարկել հաճախակի վեճերի տեղիք տվող այն հարցը, թե խախտումները կամ իրավախախտումներն օժտված են հանրային վտանգավորությամբ:

Քրեագիտության մեջ որոշ իրավագետներ գտնում են, որ հանրային վտանգավորությունը հատուկ է միայն հանցագործությանը: Աննշան խախտումները, որ հետապնդվում են ֆինանսական, հարկային, մաքսային, բանկային գործունեության մեջ, չեն խախտում հասարակական հարաբերությունների ողջ համակարգը և այդ պատճառով չեն կարող հանրորեն վտանգավոր համարվել: Հանրային վտանգավորությունը, ըստ այդ հեղինակների, այնպիսի իրավախախտման հատկություն է, որն էական վնաս է պատճառում կամ այդպիսի վնաս պատճառելու սպառնալիք է ստեղծում¹:

Այսօր, իրավունքի տեսության մեջ գերակշռող կարծիքն այն է, որ հանրային վտանգավորությունը հատուկ է բոլոր իրավախախտումներին²: Այս տեսակետի կողմնակիցներն իրենց դիրքորոշումը հիմնավորում են հետևյալ փաստարկներով:

Այսպես, իրավունքի, որպես հասարակական հարաբերությունների կարգավորչի էությունն այն է, որ այն կարող է կիրառվել միայն հանրորեն նշանակալից երևույթների նկատմամբ: Որքան էլ այս կամ այն երևույթն առաջին հայացքից աննշան լինի, քանի որ այն արգելվում է իրավունքով,

¹ Տե՛ս **Марцев А.И.** Диалектика и вопросы теории уголовного права. - Красноярск, 1990, էջ 30:

² Տե՛ս, օրինակ, **Ляпунов Ю.И.** Общественная опасность деяния как универсальная категория советского уголовного права. - М., 1989:

ուստի որոշակի վտանգ է ներկայացնում հասարակության և պետության համար: Գործնականում որոշակի արարքներն իրավախախտում են ճանաչվում այն պատճառով, որ դրանք որոշակի վտանգ են ներկայացնում և կարող են վնաս հասցնել հասարակական հարաբերություններին: Այդ արարքների համար պատասխանատվության սահմանումը բխում է դրանք ի ցույց դնելու անհրաժեշտությունից: Հնարավոր չէ պատասխանատվություն սահմանել այնպիսի արարքների համար, որոնք ոչ մի վտանգ չեն ներկայացնում և պարսավանքի արժանի չեն: **Այս դեպքերում աջակցության է գալիս իրավական արարողակարգը**, որի առանձին փուլերի քննարկումները, որոնք ուղղված են նկատված իրավախախտումների վերացմանը, չեզոքացնում են արարքի հակաիրավական բնույթը և նախազգուշացնում գործողության կամ անգործության անթույլատրելիությունը:

Այսպիսի դիրքորոշումը նպաստում է ֆինանսական խախտումների արարողակարգի գործադրմամբ հանրային վտանգավորության և հանրային վնասակարության հետևանքների հետազոտմանը:

Իրավագետների տեսական դիրքորոշումների վերլուծությունները թույլ են տալիս եզրակացնել, որ հանցագործությունը և մյուս իրավախախտումները միմյանցից տարբերվում են հանրային վտանգավորության աստիճանով¹:

Հիշատակված տեսական դրույթներն իրենց օրենսդրական սահման են գտել Քրեական օրենսգրքի 18 հոդվածի երկրորդ մասի ձևակերպումը, ըստ որի «Հանցագործություն չի համարվում այն գործողությունը կամ անգործությունը, որը թեև ձևականորեն պարունակում է սույն օրենսգրքով նախատեսված որևէ արարքի հատկանիշներ, սակայն հանցագործության համեմատ ունի նվազ վտանգավորություն»: Նման ձևակերպումից պարզ էր դառնում, որ խոսքը վերաբերում է ոչ թե ընդհանրապես հանրային վտանգավորության բացակայությանը, այլ հանցագործության համեմատ ավելի ցածր վտանգավորությանը:

Արարքի նվազ կարևորությունն իրավական այն բանալին է, որի շնորհիվ հնարավորություն է ընձեռնվում բացահայտել «արարողակարգ» եզրույթի իրավական բովանդակությունը պետության ֆինանսական գոր-

¹ Տե՛ս մանրամասն, **Лейст О.Э.** Санкции и ответственность по советскому праву. - МГУ, 1981, էջ 50; **Самощен И.С.** Понятие правонарушения по советскому законодательству, 1963, էջ 51-64:

ծունեության ոլորտում հայտնաբերված ցանկացած խախտման արժևորման և իրավական գնահատման համար:

Ֆինանսաիրավական գրականության մեջ որպես այդպիսի չափանիշներ նշվում են պատճառված վնասի աննշան չափը, իրավախախտման կատարման մեջ անձի երկրորդական դերը:

Հետևաբար, հանրային վտանգավորությունը՝ որպես իրավախախտման նյութական հատկանիշ, բավարար չէ արարքը խախտում ճանաչելու համար: Անհրաժեշտ է նաև մեկ այլ հատկանիշի՝ խախտման որպես գործողության հակաիրավականությունը:

Ֆինանսական (բյուջետային, հարկային, մաքսային, բանկային) իրավունքի ճյուղերում անկախ վտանգավորության աստիճանից և այն հանգամանքից՝ նախատեսված է ֆինանսաիրավական ակտերով, թե՛ ոչ, ենթակա է պատասխանատվության, որի կապակցությամբ սկսվում է «արձանագրային» գործընթաց:

Արձանագրային գործընթացի որոշման գնահատման համար կարևոր է, որ խախտումը կատարված լինի «մեղավորությամբ»:

Սակայն, ինչպես նշել ենք, մեղքը չի կարող խախտման ինքնուրույն հատկանիշ լինել: Այն ֆինանսական խախտման հակաիրավականության բաղկացուցիչ մասն է:

Իրավագիտության մեջ մեղքն անձի հոգեբանական վերաբերմունքն է իր կատարած արարքի և դրա հետևանքների նկատմամբ և դրսևորվում է դիտավորության կամ անզգուշության ձևով, արարքի այն ներքին էությունն ու բովանդակությունն է, որը դրա արտաքին դրսևորման հետ միասնության մեջ տալիս է խախտում¹:

Ֆինանսական խախտման պատժելիության հիմնախնդիրը ըստ իրավախախտման հատկանիշի տեսական գրականության մեջ մինչև այժմ էլ տեղիք է տալիս տարաբնույթ վեճերի:

Իրավագիտության մեջ մի շարք հեղինակներ այն կարծիքին են, որ պատժելիությունը չի կարող հակազդման հատկանիշ լինել: Նրանց հիմնական փաստարկը հանգում է այն բանին, որ օրենքը նախատեսում է իրավախախտում կատարած անձին պատժից, նույնիսկ պատասխանատվությունից ազատելու բազմաթիվ հիմքեր: Այդ դեպքերում խախտումն

¹ Տե՛ս մանրամասն, **Пионтковский А.А.** Учение о преступности. - М., 1961, էջ 100-105:

առկա է, բայց պատիժը բացակայում է: Ուրեմն պատժելիությունը չի կարող խախտման հատկանիշ համարվել:

Առանց պատժի իրավական ակտի խախտման գոյության գաղափարը քննադատության արժանացավ իրավագետների մեծ մասի կողմից: Կարծում ենք՝ իրական պատժելիությունը՝ որպես կատարած խախտման իրավական հետևանք, իրոք չի կարող խախտման հատկանիշ համարվել:

Պատահական չէ, որ իրավագետների հետագա գիտական մշակումների արդյունքների հիման վրա մի շարք իրավական ակտերի բովանդակությունը համալրեցին **առանց մեղքի պետական հարկադրանք կիրառելու հետ**: Նման դեպքերում իրավունքի մի շարք ճյուղերում առաջնային պլան է մղվում արարքի հասարակական վտանգավորությունը, որը բավարար հիմք է «արձանագրային-արարողակարգային» գործընթաց սկսելու համար:

Իրավագիտական այս նոր հայեցակարգի կիրառման գործնական հիմքերը պարզորոշ դարձնելու նպատակով մատնացույց անենք թեկուզ ՀՀ քրեական օրենսդրությունը: Այսպես՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 31-րդ հոդվածը սահմանում է «առանց մեղքի վնաս պատճառելը»: Այլ խոսքով՝ խախտումը (արարքը) համարվում է առանց մեղքի կատարված, եթե անձը չի գիտակցել և տվյալ իրադրությունում չէր կարող գիտակցել իր գործողության կամ անգործության հանրության համար վտանգավոր բնույթը կամ չի նախատեսել հանրության համար վտանգավոր հետևանքների առաջացման հնարավորությունը տվյալ իրադրությունում պարտավոր չէր կամ չէր կարող նախատեսել դրանք:

Նույն հոդվածի երկրորդ մասում խախտումը համարվում է առանց մեղքի կատարված նաև այն դեպքում, եթե անձը նախատեսել է իր գործողության (անգործության) հանրության համար վտանգավոր հետևանքների առաջացման հնարավորությունը, չի ցանկացել դրանց առաջացումը, բայց ծայրահեղ պայմաններում կամ նյարդահոգեկան ծանրաբեռնվածությունն իր հոգեֆիզիոլոգիական հատկությունների անհամապատասխանության հետևանքով չէր կարող կանխել դրանց առաջացումը:

Պատժողական իրավունքի ճյուղերի (քրեական, վարչական) խախտման և իրավախախտման բովանդակային վերլուծությունները, իրավունքի այս ճյուղերի իրավախախտման և պատասխանատվության կիրառման հիմքերի բացահայտումները հուշում են, որ բոլորովին

արդյունավետ չէ ժամանակակից իրավագիտության մեջ իրավաբանական պատասխանատվության հիմք համարել «մեղքը», քանի որ հասարակական հարաբերությունների զարգացման անկանխատեսելի թռիչքները հավաստում են, որ իրավական ակտերի պահանջների խախտումների վերականգնման անհրաժեշտությունն այսօր բխում է արարքի (խախտման) հասարակության անվտանգության պահանջից:

Ժողովրդավարական բոլոր պետություններն իրենց քաղաքացիներին որոշակի պահանջներ են ներկայացնում, որոնց խախտումը հանգեցնում է պատասխանատվության: Օրենքով սահմանված պահանջի խախտման հետ կապված կարող է սահմանվել բարոյական կամ իրավական պատասխանատվություն: Իրավագիտության մեջ պատասխանատվությունը բնորոշվում է որպես անբարենպաստ հետևանքներ, որոնք առաջ են գալիս իրավունքի և բարոյականության տեսանկյունից պարսավելի արարք կատարած անձի համար:

Ֆինանսական գործունեության ոլորտում հասարակության պահանջների խախտումների քննարկումները կարող են ընթանալ արձանագրումների, լուսմների, քննարկումների, բացատրությունների միջոցով, որոնց իրավական գնահատականների գործնական արդյունքները կարող են թափանցիկ և հրապարակային բնույթ հաղորդել արձանագրային-արարողակարգային գործընթացների կազմակերպման իրավական միջոցառումներին, որոնք առանձին վերցված իրավական վերլուծությունների համակարգման կարիք ունեն: Այլ խոսքով՝ բյուջետային, հարկային, մաքսային, բանկային և ֆինանսական համակարգի այլ օղակներում հայտնաբերված խախտումները, անկախ հասարակական վտանգավորության աստիճանից և «մեղքի» բացակայությունից, պահանջում են ձեռնարկել «արձանագրային-արարողակարգային» գործընթացներ, հատկապես օրենսդրությամբ սահմանված՝ «վարույթին» ներհատուկ փուլերի տրամաբանական հաջորդականությամբ, որն էլ ֆինանսական իրավունքի թե՛ ճյուղի և թե՛ օրենսդրության կատարելագործման և նոր «արձանագրային» (արարողակարգային) հայեցակարգերի մշակման և իրավական բացահայտումների կարիք ունի:

«Նոր իրավունքի համակարգի գործընթացային (վարույթ, դատավարություն) ճյուղերի «վարույթի» իրավական կարգավորումների բացահայտումները բերում են այն եզրակացության, որ իրավահամեմատական

մեթոդների կիրառմամբ, հողվածում փորձ է կատարվում հիմնավորել և վարույթ ու դատավարությունից սահմանազատել «արձանագրային» արարողակարգային գործընթացների իրավական առանձնահատկություններ, որը կնպաստի ժամանակակից ֆինանսական իրավախախտումների և կոռուպցիայի դեմ մղվող պայքարի արդյունավետության բարձրացմանը:

Արձանագրային-արարողակարգային գործընթացների իրավական բովանդակությունը լուսաբանվում է վարույթային ճյուղերին ներհատուկ սկզբունքների, փուլերի, ինչպես նաև իրավունքի աղբյուրների բացահայտումով:

Պետության ֆինանսական գործունեության հասարակական կյանքի ցանկացած ոլորտում արձանագրային արարողակարգերի ներդրումը կպահանջի ապագայում լրացման նպատակով վերանայել ՀՀ «Քրեական դատավարության» օրենսգրքի 26, ՀՀ «Քաղաքացիական դատավարության» օրենսգրքի 12, 22-րդ, 23-րդ գլուխները, ՀՀ «Վարչական դատավարության» օրենսգրքի 13-րդ, 16-րդ գլուխները, ինչպես նաև ՀՀ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» օրենքը՝ վերջիններս համալրելով արձանագրային-արարողակարգային գործընթացներին ներհատուկ սկզբունքներով:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, 2015 թ., դեկտեմբերի 6-ի հանրաքվեի փոփոխություններով:
2. ՀՀ քրեական օրենսգիրք (ընդունված 2003 թ. ապրիլի 18-ին):
3. ՀՀ քրեական օրենսգիրք (ընդունված 2021 թ. մայիսի 5-ին):
4. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք (ընդունված 1998 թ. հուլիսի 1-ին):
5. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրք (ընդունված 2021 թ. հունիսի 30-ին):
6. ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգիրք (ընդունված է ՀՀ ԱԺ-ի կողմից 2013 թ.) (2023 թ. փոփոխություններով):
7. ՀՀ օրենքը «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» (ընդունված է 2004 թ. մարտի 16-ին):
8. Юридический энциклопедический словарь, Протокол об административном правонарушении. - М.: “Советская энциклопедия”,

1987; Большой юридический словарь / Под ред. А.Я. Сухарева, В.Е. Крутских. - М.; **Белоусов А.В.** Процедуры разрешения налоговых споров по законодательству США / Под ред. доктора юрид. наук, профессора А.Н. Козырина). - М.: Юриспруденция, 2008; **Morgan, Patricia T.**, Tax procedure and *Tax Fraud* in a *Nutshell*. 2nd ed, St. Paul, MN. 1999, West Group.

9. **Марцев А.И.** Диалектика и вопросы теории уголовного права. - Красноярск, 1990.

10. **Ляпунов Ю.И.** Общественная опасность деяния как универсальная категория советского уголовного права. - М., 1989.

11. **Лейст О.Э.** Санкции и ответственность по советскому праву. - МГУ, 1981.

12. **Самоцен И.С.** Понятие правонарушения по советскому законодательству. - М., 1963.

13. **Пионтковский А.А.** Учение о преступности. - М., 1961.

ПРАВОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОТОКОЛЬНО- ПРОЦЕДУРНЫХ ПРОЦЕССОВ В СФЕРЕ ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОСУДАРСТВА

Аннотация

В статье впервые в армянской юриспруденции предпринята попытка разграничения отраслевых особенностей процессов осуществления государственного принуждения, применяемого правоохранительными и государственными органами в отношении нарушений и правонарушений. В статье разграничены термины “производство”, “процесс”, “процедура”, которые на практике используются в целях регулирования как нарушений, так и правонарушений.

Особое внимание в научной публикации уделяется финансовому принуждению, применяемому к нарушениям финансовой дисциплины, зафиксированным в различных сферах финансовой деятельности, и особенно в сфере финансовой деятельности государства. Юридические выводы относительно видов и способов финансового принуждения освещены в некоторых научно-исследовательских работах и учебных пособиях автора,

которые обобщены в авторской монографии “Финансово-правовая ответственность”, затрагивающей такие сферы деятельности, как финансовую, банковскую, таможенную и налоговую.

Ключевые слова: протокольный, протокол, процесс, производство, производственный, меры принуждения, вина, общественная опасность.

LEGAL FEATURES OF PROTOCOL-PROCEDURAL PROCESSES IN THE SPHERE OF STATE FINANCIAL ACTIVITY

Annotation

In the article, for the first time in the Armenian jurisprudence, an attempt was made to distinguish between the sectoral features of the processes of implementing State coercion applied by law enforcement and State agencies in relation to violations and offenses.

The article distinguishes between the terms “proceeding”, “process”, and “procedure”, which are used in practice to regulate both violations and offenses.

In this scientific publication, particular attention is paid to financial coercion, as a feature, applied to violations of financial discipline observed in various areas of financial activity of the State, especially in the field of management of the financial activities. Legal conclusions regarding the types and methods of financial coercion are covered in some research papers and textbooks of the author, which are summarized in the author’s monograph titled “Financial and Legal Responsibility” that also refers to financial, banking, customs and tax sectors.

Keywords: protocol, process, proceeding, productive, coercive measures, guilt, public danger.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 22.03.2023թ., փրվել է գրախոսության 30.03.2023թ., ընդունվել է փպագրության 07.04.2023թ.:

ՆԱԻՐԱ ՕԳԱՆԵՏՅԱՆ

*Помощник Председателя
Конституционного Суда РА,
преподаватель кафедры гражданского права
и гражданского процессуального права
Российско-Армянского университета,
кандидат юридических наук*

DOI: 10.59560/18291155-2023.1-48

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ИММУНИТЕТА ДЕПУТАТОВ КАК КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ ГАРАНТИИ ИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ¹

Аннотация

Вопросы касательно статуса парламентария относятся к числу дискуссионных и в обществе, и в правоведении. В частности, острую полемику вызывает такой важный элемент статуса парламентария, как объем и содержание парламентского иммунитета.

Конституция наделила ряд должностных лиц, осуществляющих важные конституционные функции, иммунитетом, цель которого – прежде всего гарантирование нормальной и эффективной деятельности этих лиц, а также защита от неправомерного вмешательства в их полномочия и необоснованного преследования. В частности, в Конституции РА закреплено правило, согласно которому депутат в течение и после срока своих полномочий не может подвергаться преследованию и привлекаться к ответственности за выраженное в рамках депутатской деятельности мнение или голосование. Уголовное преследование в отношении депутата может быть возбуждено только с согласия Национального Собрания. Депутат не может быть лишен свободы без согласия Национального Собрания, за исключением случая, когда он был пойман в момент совершения преступления или непосредственно после этого.

¹ Исследование выполнено при финансовой поддержке Комитета по науке РА (Научный проект № 22YR-5E006).

Парламентский иммунитет – один из основных элементов статуса парламентария, важнейшая правовая гарантия его деятельности. Однако в связи с данным институтом возникают некоторые проблемные вопросы.

В данной статье рассмотрены объем и содержание парламентского иммунитета как важнейшей правовой гарантии профессиональной деятельности депутатов. На основе системного анализа выявлены некоторые проблемы и разработаны предложения по усовершенствованию законодательного регулирования в данной сфере.

Ключевые слова: статус парламентария, неприкосновенность личности, уголовное преследование, индемнитет.

Парламент – это высший общенациональный представительный орган государства, а парламентарий во всех странах обладает особым правовым статусом. Правовой статус парламентария – это целый комплекс его прав, обязанностей и ответственности. Вопросы касательно статуса парламентария относятся к числу дискуссионных и в обществе, и в правоведении. В частности, острую полемику в Армении и в зарубежных странах вызывает такой важный элемент статуса парламентария, как объем и содержание парламентского иммунитета.

Принято считать, что истоки современной концепции парламентского иммунитета восходят к 1397 году, когда английский парламент принял билль, осуждающий расточительность короля Ричарда II. Инициатор принятия билля Томас Хэкси был арестован по приказу короля, предстал перед судом по обвинению в государственной измене и был приговорен к смертной казни. Лишь под давлением парламента смертный приговор не был приведен в исполнение, а король был вынужден простить Хэкси. Тогда же палата общин приняла особый билль, гарантировавший членам палаты свободу слова в ее стенах. Позже, в 1689 году, этот принцип был закреплен в Билле о правах, который особо защищал любые дискуссии и выступления, а также действия членов парламента от какого бы то ни было вмешательства извне¹.

¹ Журнал “Коммерсантъ Власть” №18 от 11.05.2009 г. - С. 24/ <https://www.kommersant.ru/vlast/2009-05-11>

Доклад «О роли оппозиции в демократическом парламенте» / Европейская комиссия за демократию через право (Венецианская комиссия) / Исследование № 497/2008 / CDL-

Понятие “иммунитет” определяется (от лат. *immunitas* – освобождение от чего-либо) как общеправовой термин, означающий неприменимость действия общих правовых норм к определенному кругу субъектов права¹.

Главный смысл депутатского иммунитета состоит в том, чтобы оградить депутата от возможных посягательств со стороны государственных органов, если какая-то деятельность депутата будет с неодобрением воспринята этими органами. Депутат как народный избранник особо оберегается. Однако такая “неответственность” депутата не имеет абсолютного значения. Так, в США конгрессмены и сенаторы не могут привлекаться к ответственности лишь за речи и высказывания в палатах. В Конституции Японии сказано, что члены парламента не несут ответственности за стенами парламента лишь в связи со своими речами, высказываниями и голосованием в палате. То есть фактически за стенами парламента в этих странах они мало отличаются от обычных людей².

Конституционный Суд РА в своих постановлениях отметил, что Конституция наделила ряд должностных лиц, осуществляющих важные конституционные функции, неприкосновенностью, цель которой – прежде всего гарантирование нормальной и эффективной деятельности этих лиц, а также защита от неправомерного вмешательства в их полномочия и необоснованного преследования. Конституционный Суд РА также установил, что в соответствии с Конституцией депутаты как должностные лица, играющие ключевую роль в сфере публичной власти, наделены гарантией неприкосновенности, ставшей неотъемлемым элементом конституционной культуры демократических государств. Основной целью этого является обеспечение непрерывного осуществления полномочий депутатов парламента, высшего законодательного представительного органа государства, избираемого народом, исключая необоснованное вмешательство политических оппонентов, представителей исполнительной и судебной власти³.

AD(2010)025/ Страсбург, 15 ноября 2010 года/ [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)025-rus](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)025-rus)

¹ Сухарев А.Я. Большой юридический словарь. – Москва: ИНФРА-М, 2008. – С. 263.

² Чудаков М.Ф. Конституционное государственное право зарубежных стран. – Москва, 1998. – С. 520.

³ Постановления Конституционного Суда РА от 13 сентября 2019 года ПКС-1476 и от 1 февраля 2022 года ПКС-1627/ <https://www.concourt.am/decision/decisions/sdv-1476.pdf> / https://www.concourt.am/decision/decisions/61fd6ab45617e_sdv-1627.pdf

Согласно статье 96 Конституции РА депутат в течение и после срока своих полномочий не может подвергаться преследованию и привлекаться к ответственности за выраженное в рамках депутатской деятельности мнение или голосование. Уголовное преследование в отношении депутата может быть возбуждено только с согласия Национального Собрания. Депутат не может быть лишен свободы без согласия Национального Собрания, за исключением случая, когда он был пойман в момент совершения преступления или непосредственно после этого. В этом случае лишение свободы не может продолжаться более семидесяти двух часов. О лишении депутата свободы немедленно сообщается Председателю Национального Собрания.

В рамках вышеизложенных конституционных регулирований Конституционный Суд РА постановил, что, несмотря на название статьи “Неприкосновенность депутата”, она определяет такие обуславливающие конституционный статус депутата и вытекающие из него гарантии, как индемнитет депутата (неответственность (non-liability) (ч. 1 ст. 96 Конституции) и неприкосновенность (inviolability) (ч. 2 ст. 96 Конституции)¹.

Порядок дачи согласия на возбуждение уголовного преследования в отношении депутата или лишение его свободы определяется Регламентом Национального Собрания РА. Так, согласно статье 108 данного Регламента Генеральный прокурор представляет ходатайство о даче согласия на возбуждение уголовного преследования в отношении депутата или лишение его свободы Председателю Национального Собрания. Председатель Национального Собрания незамедлительно уведомляет об этом депутата, указанного в ходатайстве, а в случае невозможности этого выступает с заявлением. К ходатайству прилагается проект постановления Национального Собрания о даче согласия на возбуждение уголовного преследования в отношении депутата или лишение его свободы.

Из текста статьи 96 Конституции РА невозможно сделать однозначный вывод относительно того, означает ли неприкосновенность парламентария также его освобождение от ответственности за совершенное правонарушение, в том числе уголовное или

¹ Постановление Конституционного Суда РА от 7 декабря 2021 года ПКС-1619/
https://www.concourt.am/decision/decisions/6357d066b4629_sdv-1619.pdf

административное, если такое правонарушение совершено не в связи с осуществлением собственно депутатской деятельности.

Некоторые авторы считают, что расширительное понимание неприкосновенности в таких случаях вело бы к искажению публично-правового характера парламентского иммунитета и его превращению в личную привилегию, что означало бы, с одной стороны, неправомерное изъятие из конституционного принципа равенства всех перед законом и судом, а с другой – нарушение конституционных прав потерпевших от преступлений и злоупотреблений властью¹.

Конституционный Суд РА постановил, что депутат Национального Собрания, Президент Республики и Защитник прав человека в течение срока своих полномочий пользуются как функциональной, так и личной неприкосновенностью, а после этого срока – только функциональной неприкосновенностью. Между тем судьи наделены только функциональной неприкосновенностью и личной неприкосновенностью не пользуются. В силу имеющегося в Конституционном законе “Судебный кодекс Республики Армения” регулирования (часть 5 статьи 83) защита аналогичного содержания предусмотрена и для избранных Национальным Собранием членов Высшего судебного совета².

В некоторых странах депутаты обладают не только иммунитетом от уголовного преследования, но и иммунитетом от гражданских исков. Например, в Германии без разрешения парламента нельзя предъявлять депутату даже гражданские иски³. Однако в Армении вопрос о наличии у парламентариев иммунитета от гражданских исков не урегулирован на законодательном уровне. Данный вопрос не рассматривается ни в статье 96 Конституции РА, ни в Регламенте Национального Собрания РА. Таким образом, можно сделать вывод об отсутствии у депутатов Национального Собрания РА иммунитета от гражданских исков. По нашему мнению, в предоставлении депутатам иммунитета от гражданских исков нет необходимости, поскольку это не служит цели

¹ **Баглай М.В.** Конституционное право Российской Федерации. – Москва: Издательство “НОРМА”, 2007. - С. 595.

² Постановление Конституционного Суда РА от 13 сентября 2019 года ПКС-1476 / <https://www.concourt.am/decision/decisions/sdv-1476.pdf>

³ “Профессиональные и этические стандарты для парламентариев: Анализ существующей ситуации”/ Опубликовано Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека/ (БДИПЧ ОБСЕ)/ 2013/ <https://www.osce.org/files/f/documents/b/5/99694.pdf>

гарантирования беспрепятственной профессиональной деятельности депутатов, и кроме того, это будет проблемным с точки зрения защиты имущественных и личных неимущественных прав других лиц от нарушений со стороны парламентариев.

Своего законодательного урегулирования не имеет также вопрос о том, может ли парламентарий сам отказаться от своего иммунитета. Предполагаем, что вряд ли на практике могут рассматриваться случаи добровольного отказа парламентария от своего иммунитета. Относительно данного вопроса Конституционный Суд РА отметил, что в связи с общественно-правовой значимостью института неприкосновенности депутата на законодательном уровне отсутствует возможность отказа от депутатской неприкосновенности¹.

Парламентарии также обладают индемнитетом, что заключается в запрещении преследования депутата за все действия, совершенные им при исполнении депутатских обязанностей. Так, депутат РА не может быть привлечен к уголовной или административной ответственности за высказывание мнения или выражение позиции при голосовании в Национальном Собрании РА и другие действия, соответствующие статусу депутата Национального Собрания РА, в том числе по истечении срока его полномочий. Если в связи с такими действиями депутат допустил публичные оскорбления, клевету или иные нарушения, ответственность за которые предусмотрена законом, возбуждение уголовного дела, производство дознания, предварительного следствия или начало производства по делу об административном правонарушении, предусматривающем административную ответственность, налагаемую в судебном порядке, осуществляются только в случае лишения депутата неприкосновенности. Таким образом, важно отметить, что в данном случае парламентария нельзя привлечь к ответственности за эти действия даже после того, как данное лицо перестало быть членом парламента. В данном случае возникает вопрос, распространяется ли это правило и на иммунитет от уголовного преследования (неприкосновенность). В этом случае с истечением срока исполнения полномочий парламентарий теряет свой иммунитет и его можно будет привлечь к налагаемой в судебном порядке уголовной или административной ответственности,

¹ Постановление Конституционного Суда РА от 7 декабря 2021 года ПКС-1619/
https://www.concourt.am/decision/decisions/6357d066b4629_sdv-1619.pdf

задержать, арестовать, подвергнуть обыску, допросу или личному досмотру и без согласия Национального Собрания РА.

Конституционный Суд РА отметил, что индемнитет гарантирует эффективное осуществление депутатской деятельности, исключая уголовную ответственность в целом, следовательно, и уголовное преследование за выражение мнения, ставшего результатом депутатской деятельности или голосования в Национальном Собрании. Однако исключение “внешней” ответственности за мнение депутата в рамках его деятельности не означает исключения ответственности вообще и тем более не исключает “внутренней” дисциплинарной ответственности в виде различных санкций. Что касается неприкосновенности депутата, то последнему предоставляется определенная защита от уголовного преследования за действия, не связанные с его функциями. По мнению Конституционного Суда РА, разделение указанных конституционных гарантий имеет не только теоретическое, но и практическое значение. Например, если в случае индемнитета уголовная ответственность исключается за выражение депутатом в рамках его депутатской деятельности своего мнения или за голосование, то в случае неприкосновенности депутата уголовная ответственность не исключается, но предусматривается усложненный порядок возбуждения уголовного дела в отношении депутата и лишения его свободы. При этом, если предоставляемая ему в случае индемнитета защита не имеет временные ограничения, то в случае неприкосновенности такая защита предоставляется на срок полномочий депутата¹.

Парламентский иммунитет, закрепленный в ст. 96 Конституции РА, один из основных элементов статуса парламентария, важнейшая правовая гарантия его деятельности. При этом возникает вопрос, разве не противоречит данное положение принципу равенства всех граждан перед законом и есть ли смысл законодательного закрепления такого иммунитета? Закрепление неприкосновенности депутата в Конституции РА является определенным исключением из общей конституционной нормы о равенстве всех перед законом и судом, что обусловлено необходимостью конституционной защиты специального статуса парламентария как члена представительного и законодательного органа.

¹ Постановление Конституционного Суда РА от 7 декабря 2021 года ПКС-1619/
https://www.concourt.am/decision/decisions/6357d066b4629_sdv-1619.pdf

По своему содержанию эта гарантия более высокого уровня по сравнению с общими конституционными гарантиями неприкосновенности личности. Она не является личной привилегией, а имеет публично-правовой характер, призвана служить публичным интересам, обеспечивая повышенную охрану законом личности парламентария в силу осуществляемых им государственных функций, ограждая его от необоснованных преследований, способствуя беспрепятственной деятельности парламентария и тем самым – парламента, его самостоятельности и независимости.

Вопрос о том, приводит ли наличие иммунитета к определенным злоупотреблениям со стороны парламентариев, является наиболее дискуссионным. На современном этапе сложилась неоднозначная ситуация, когда, с одной стороны, парламентский иммунитет во всех государствах мира воспринимается как гарант безопасности многих политических свобод, но, с другой стороны, возникают злоупотребления данным правом со стороны парламентариев.

Конституционный Суд РА отметил, что необходимо обратить внимание на возможные опасности, в частности, опасности злоупотребления депутатским иммунитетом и его превращения в привилегию отдельного человека. Кроме того, именно с учетом этих рисков в настоящее время в ряде стран с развитой демократической системой наблюдается явная тенденция к полному отказу или резкому сужению неприкосновенности депутата. Это обосновывается главным образом тем, что цели, обеспечиваемые указанным институтом, в действующих правовых системах могут быть достигнуты иными средствами. Однако вышеизложенное не означает, что институт депутатской неприкосновенности в целом потерял свою актуальность. Если в устоявшихся демократических государствах можно добиться преследуемой цели иммунитета депутата за счет устоявшихся систем, то в развивающихся или новых демократиях, где системы еще окончательно не состоялись, дело обстоит совсем иначе, и не исключено, что уголовное преследование используется как инструмент подавления политических оппонентов. В такой ситуации, согласно заключению Конституционного Суда, возникают следующие ключевые вопросы:

- с одной стороны, за счет института неприкосновенности депутата необходимо обеспечить независимость депутата, а также непрерывное функционирование парламента (поскольку иные системы, которые

могли бы служить средством для достижения данной цели, в полной мере не состоялись);

- с другой стороны, необходимо это осуществить с таким взвешенным подходом, чтобы неприкосновенность самого депутата не нарушала права других лиц и не становилась фактором, подрывающим авторитет того же парламента¹.

По данному поводу Европейская комиссия за демократию через право (Венецианская комиссия) в своем докладе отметила, что в некоторых странах, которые все еще находятся в процессе перехода к реальной демократии или где демократия еще относительно хрупка, есть практика использования полномочий полиции или прокуратуры для дискредитации, наказания или уничтожения политических оппонентов, в том числе членов парламента. Не в каждой стране есть доверие к судебной власти в том, что она действует независимо и не подвергается чрезмерному влиянию со стороны исполнительной власти. Члены парламента, и особенно представители оппозиции, могут в некоторых странах подвергаться политическому преследованию в форме необоснованных юридических обвинений, в отличие от обычных граждан².

Таким образом, парламентский иммунитет – один из основных элементов статуса парламентария, важнейшая правовая гарантия его профессиональной деятельности. Однако в связи с данным институтом возникают некоторые проблемные вопросы:

- невозможно сделать однозначный вывод относительно того, означает ли неприкосновенность парламентария его освобождение также от ответственности за совершенное правонарушение, в том числе уголовное или административное, если такое правонарушение совершено не в связи с осуществлением собственно депутатской деятельности;

- вопрос о наличии у парламентариев иммунитета от гражданских исков не урегулирован на законодательном уровне;

- разве наличие такой привилегии у парламентариев не противоречит принципу равенства всех граждан перед законом или это

¹ Постановление Конституционного Суда РА от 7 декабря 2021 года ПКС-1619/
https://www.concourt.am/decision/decisions/6357d066b4629_sdv-1619.pdf

² Report on the scope and lifting of parliamentary immunities adopted by the Venice Commission at its 98th plenary session / CDL-AD(2014)011/ [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2014\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2014)011-e)

скорее исключение из общего правила, сделанное в силу осуществляемых им государственных функций, ограждая его от необоснованных преследований;

- приводит ли наличие иммунитета к определенным злоупотреблениям со стороны парламентариев и как бороться с данным явлением.

По нашему мнению, для разрешения вышеизложенных проблем, нужен системный анализ разных сфер правовой системы страны и сложившейся практики правоприменения, включая улучшение избирательной системы, разработку и реализацию политики, направленной на повышение профессионализма парламентариев. Также на законодательном уровне необходимо закрепить правило о том, что неприкосновенность депутатов, в отличие от индемнитета, прекращается с истечением срока их полномочий (речь идет также о деяниях, совершенных в течение срока исполнения полномочий депутата), кроме того, на практике нужно применять узкое толкование неприкосновенности и свести его только к действиям, связанным с профессиональной деятельностью депутата.

Список использованных нормативно-правовых актов и литературы

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն (ընդունվել է 06.12.2015 թ. հանրաքվեով, փոփոխվել է 22.06.2020 թ. Ազգային ժողովի կողմից)
<https://www.concourt.am/normative-legal-bases/constitution-of-ra>
2. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ սահմանադրական օրենք (ընդունվել է 16.12.2016 թ., ուժի մեջ մտել՝ 18.05.2017 թ.)
<http://www.parliament.am/parliament.php?id=bylaw&lang=arm>
3. ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2019 թ. սեպտեմբերի 13-ի ՍԴՈ-1476 որոշում <https://www.concourt.am/decision/decisions/sdv-1476.pdf>
4. ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2021 թ. դեկտեմբերի 7-ի ՍԴՈ-1619 որոշում/ https://www.concourt.am/decision/decisions/6357d066b4629_sdv-1619.pdf

5. ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2022 թ. փետրվարի 1-ի ՍԴՈ-1627 որոշում/ https://www.concourt.am/decision/decisions/61fd6ab45617e_sdv-1627.pdf

6. **Баглай М.В.** Конституционное право Российской Федерации. – Москва: Издательство “НОРМА”, 2007.

7. **Сухарев А.Я.** Большой юридический словарь. – Москва: ИНФРА-М, 2008.

8. **Чиркин В.Е.** Конституционное право России. – Москва, 2004.

9. **Чудаков М.Ф.** Конституционное государственное право зарубежных стран. - Москва, 1998.

10. Доклад “О роли оппозиции в демократическом парламенте” Европейская комиссия за демократию через право (Венецианская комиссия) / Исследование № 497/2008 /CDL-AD(2010)025/ Страсбург, 15 ноября 2010 года/

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)025-rus](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)025-rus)

11. “Профессиональные и этические стандарты для парламентариев: Анализ существующей ситуации”/ Опубликовано Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека/ (БДИПЧ ОБСЕ)/ 2013/

<https://www.osce.org/files/f/documents/b/5/99694.pdf>

12. Журнал “Коммерсантъ Власть”, №18 от 11.05.2009,

<https://www.kommersant.ru/vlast/2009-05-11>

13. Report on the scope and lifting of parliamentary immunities adopted by the Venice Commission at its 98th plenary session /CDL-AD(2014)011/

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2014\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2014)011-e)

**ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐԻ ԻՄՈՒՆԻՏԵՏԻ՝ ՈՐՊԵՍ ՎԵՐՋԻՆԻՍ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԵՐԱՇԽԻՔԻ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱՀԱՐՅԵՐ**

Ամփոփագիր

Պատգամավորի կարգավիճակին վերաբերող հարցերը քննարկման առարկա են հանդիսանում թե՛ հասարակության մեջ, թե՛ իրավագիտության ոլորտում: Մասնավորապես, սուր քննարկումների տեղիք է

տալիս պատգամավորի կարգավիճակի այնպիսի կարևոր տարրը, ինչպիսին է պատգամավորական անձեռնմխելիությունը:

Սահմանադրությունը կարևորագույն սահմանադրական գործառույթներ իրականացնող մի շարք պաշտոնատար անձանց օժտել է անձեռնմխելիությամբ, որի նպատակը նախևառաջ այդ անձանց բնականոն և արդյունավետ գործունեությունը երաշխավորելն է, ինչպես նաև այդ անձանց պաշտպանելն է նրանց լիազորություններին ոչ իրավաչափ միջամտություններից և անհիմն հետապնդումներից: Մասնավորապես, սահմանադրորեն ամրագրված է, որ պատգամավորն իր լիազորությունների ժամկետում և դրանից հետո չի կարող հետապնդվել և պատասխանատվության ենթարկվել պատգամավորական գործունեության շրջանակներում հայտնաձև կարծիքի կամ քվեարկության համար: Պատգամավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում կարող է հարուցվել միայն Ազգային ժողովի համաձայնությամբ: Պատգամավորն առանց Ազգային ժողովի համաձայնության չի կարող զրկվել ազատությունից, բացառությամբ երբ նա բռնվել է հանցանք կատարելու պահին կամ անմիջապես դրանից հետո:

Պատգամավորի անձեռնմխելիությունը պատգամավորի կարգավիճակի հիմնական տարրերից է, նրա գործունեության իրավական կարևորագույն երաշխիքը: Այնուամենայնիվ, առկա են որոշ հիմնախնդիրներ՝ կապված այս ինստիտուտի հետ:

Սույն հոդվածում քննարկվում են պատգամավորի անձեռնմխելիության ծավալը և բովանդակությունը՝ որպես վերջինիս մասնագիտական գործունեության կարևորագույն իրավական երաշխիք: Համակարգային վերլուծության հիման վրա բացահայտվել են որոշ հիմնախնդիրներ և մշակվել առաջարկներ՝ այս ոլորտում օրենսդրական կարգավորումը բարելավելու համար:

Հիմնաբառեր. պատգամավորի կարգավիճակ, անձեռնմխելիություն, քրեական հետապնդում, ինդեմնիտետ:

SOME ISSUES OF IMMUNITY OF DEPUTIES AS CONSTITUTIONAL GUARANTEE OF THEIR PROFESSIONAL ACTIVITY

Annotation

Questions regarding the parliamentary status are among the debatable both in society and in jurisprudence. In particular, such an important element of the status of a parliamentarian as the scope and content of parliamentary immunity causes a sharp controversy.

The Constitution has endowed a number of officials exercising important constitutional functions with immunity, the purpose of which is primarily to guarantee the normal and effective activities of these persons, as well as their protection from unlawful interference with their powers and unjustified prosecution. In particular, the Constitution of the Republic of Armenia establishes a rule according to which, a Deputy may not, during his or her term of powers or thereafter, be prosecuted or held liable for an opinion expressed or voting within the framework of parliamentary activities. Criminal prosecution may be initiated against a Deputy only upon the consent of the National Assembly. A Deputy may not be deprived of liberty without the consent of the National Assembly, except for the case of having been caught at the time of committing a criminal offence or immediately thereafter.

Parliamentary immunity is one of the main elements of the status of a parliamentarian, the most important legal guarantee of his activity. However, there are some problematic issues associated with this institution.

This article discusses the scope and content of parliamentary immunity as the most important legal guarantee of the professional activity of deputies. Based on a system analysis some problems have been identified and proposals have been developed to improve legislative regulation in this area.

Keywords: parliamentary status, personal immunity, criminal prosecution, indemnity.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 17.03.2023, փրվել է գրախոսության 20.03.2023, ընդունվել է փապագրության 05.04.2023:

ԱՐՄԵՆ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

«Սահմանադրական դատարանի նախագահի խորհրդական, Հայ-ռուսական համալսարանի քաղաքագիտության ամբիոնի դոցենտ, իրավունքի մագիստրոս, քաղաքական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ»

DOI: 10.59560/18291155-2023.1-61

ԱՆՁԵՌՆՄԻՆԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԿԱՅԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ¹

Ամփոփագիր

Հոդվածը նվիրված է անձեռնմխելիության ինստիտուտի կայացման հիմնախնդիրների և դրա էության հետազոտմանը:

Ուսումնասիրելով անձեռնմխելիության ինստիտուտի ծագումնաբանությունը՝ հետազոտության ընթացքում առանձին ուշադրություն է դարձվել ժամանակակից պայմաններում անձեռնմխելիության ինստիտուտի դերի, նշանակության և ապահովման առանձնահատկություններին: Վերլուծելով առկա իրավակարգավորումները՝ փաստվել է, որ անձեռնմխելիության ինստիտուտը ոչ թե անձնական արտոնություն է, այլ պաշտոնեական լիազորությունները անխափան և անխոչընդոտ կատարելու համար հավելյալ երաշխիք:

Հիմնաբառեր. անձեռնմխելիություն, իմունիտետ, պատգամավոր, ընտրական իրավունք, իրավական կարգավիճակ:

Անձեռնմխելիություն հասկացությունը, որպես կանոն, օգտագործվում է անձնական իրավական կարգավիճակի սահմանման համար¹: Համաձայն

¹ Հետազոտությունն իրականացվել է «Վերլուծության կոմիտեի ֆինանսական աջակցությամբ (Թեմայի ծածկագիր՝ 22YR-5E006):

1(109)2023
◆ ՍԵՆԵԿԻՆԻՍԻ
◆ ՍՏԵՆԻՍԻՆԻՍԻ
61

Հ. Աճառյանի Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարանի, անձեռնմխելիությունն այն է՝ ինչի որ չի կարելի ձեռք տալ, փոփոխել, օգտագործել և այլն²: Անձեռնմխելիության գաղափարը ձևավորվել է դեռևս Հին Հռոմում, երբ տրիբունաների անդամներն իրենց գործառույթների անխափան կատարման համար սկսեցին օգտվել հատուկ պաշտպանությունից³: Ինչ վերաբերում է պատգամավորական անձեռնմխելիությանը, որը մասնագիտական գրականության մեջ սովորաբար կիրառվում է որպես պատգամավորական իմունիտետ, սկիզբ է առել անգլիական խորհրդարանից, 14-րդ դարի վերջին: Դեռևս անտիկ շրջանում ձևավորված և հարյուրամյակներ գիտական հետազոտությունների առարկա հանդիսացած անձեռնմխելիության ինստիտուտն ամբողջապես, և դրա իրագործման մեխանիզմներն ու ծավալները մասնավորապես, դուրզն անգամ չեն կորցրել իրենց արդիականությունը: Ավելին, անձեռնմխելիության ինստիտուտի կայացման և անխափան գործարկման հիմնախնդիրները Ժամանակակից պայմաններում էլ ավելի մեծ նշանակություն ունեն՝ հատկապես Ժողովրդի քաղաքական իրավունքների և քաղաքական կամքի իրացման տեսանկյունից:

Չնայած այն հանգամանքին, որ առ այսօր չկան սահմանված միջազգային կանոններ, համաձայն որոնց պետությունները պարտավորված են նմանօրինակ կարգավիճակով օժտել որոշակի պաշտոնատար անձանց, այդուհանդերձ, պետությունները սահմանադրական կամ օրենսդրական մակարդակում սահմանում են բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց իմունիտետի այս կամ այն մոդելը: Այս առումով բացառություն չէ նաև Հայաստանի Հանրապետությունը, որտեղ պատգամավորական անձեռնմխելիության կամ իմունիտետի սահմանման հիմք է հանդիսացել Հայաստանի Առաջին Հանրապետության խորհրդարանի Օրինավարչական (ներկայիս

¹ Юридическая энциклопедия <https://yuridicheskaya-entsiklopediya.slovaronline.com/1029-%D0%BD%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C>

² Հ. Աճառյանի Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան, էջ 114 http://www.nayiri.com/imagelDictionaryBrowser.jsp?dictionaryId=29&dt=HY_HY&query=%D5%A1%D5%B6%D5%B1%D5%A5%D5%BC%D5%B6%D5%B4%D5%AD%D5%A5%D5%AC%D5%AB%D5%B8%D6%82%D5%A9%D5%B5%D5%B8%D6%82%D5%B6

³ Использование института неприкосновенности в странах Евросоюза, էջ 5 <https://transparency.org.ru/wp-content/themes/transparency-child/special/greco/docs/neprikosnovennost.pdf>

Պետական-իրավական) հանձնաժողովին դեռևս 1920 թ.-ի մարտի 24-ին պատգամավորական անձեռնմխելիության վերաբերյալ օրինագիծ մշակելու հանձնարարականը¹:

Հաշվի առնելով որոշակի թվով պաշտոնատար անձանց կողմից իրականացվող գործառույթների կարևորությունն ու նշանակությունը՝ սահմանադրական բարձր մակարդակով օժտվել են անձեռնմխելիությամբ, որն առաջին հերթին կոչված է երաշխավորելու վերջինների բնականոն և արդյունավետ գործունեությունը՝ ապահովագրելով լիազորությունների իրացման ընթացքում հնարավոր տարատեսակ ճնշումներից և հետապնդումներից: Ընդ որում, կախված պաշտոնատար անձանց կարգավիճակից և գործունեության առանձնահատկությունից՝ Սահմանադրությունն ամրագրել է անձեռնմխելիության տարբեր ծավալներ և հաղթահարման ընթացակարգեր՝ այդպիսով չնույնացնելով օրենսդիր, գործադիր և դատական ճյուղերի ներկայացուցիչների կարգավիճակային առանձնահատկությունները:

Մանավորապես՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 96-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն² Ազգային ժողովի պատգամավորն իր լիազորությունների ժամկետում և դրանից հետո չի կարող հետապնդվել և պատասխանատվության ենթարկվել պատգամավորական գործունեության շրջանակներում հայտնաձև կարծիքի կամ քվեարկության համար:

Բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց և, մասնավորապես, պատգամավորներին հավելյալ սահմանադրական պաշտպանության տրամադրումը պայմանավորված է նրանց սահմանադրական հատուկ կարգավիճակով և կարգավիճակից բխող գործառույթների նշանակությամբ:

Միևնույն ժամանակ, Սահմանադրության 96-րդ հոդվածի 2-րդ մասը հստակ նկարագրում է, թե միայն որ դեպքում և ինչ ընթացակարգերով է պատգամավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցվում և երբ է հնարավոր պատգամավորին զրկել ազատությունից և անգամ նշվում է կոնկրետ ժամանակահատված: Մասնավորապես, համաձայն Սահմանադրության 96-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ պատգամավորի նկատմամբ

¹ «Խորհրդարան 1918-1920». պատգամավորի իմունիտետի հիմքը [http://www.parliament.am/news.php?cat_id=2&NewsID=13913&year={\\$Year}&month={\\$Month}&day={\\$Day}](http://www.parliament.am/news.php?cat_id=2&NewsID=13913&year={$Year}&month={$Month}&day={$Day})

² Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, հոդված 96, մաս 1-ին <https://concourt.am/normative-legal-bases/constitution-of-ra>

քրեական հետապնդում կարող է հարուցվել միայն Ազգային ժողովի համաձայնությամբ: Պատգամավորն առանց Ազգային ժողովի համաձայնության չի կարող զրկվել ազատությունից, բացառությամբ երբ նա բռնվել է հանցանք կատարելու պահին կամ անմիջապես դրանից հետո: Այս դեպքում ազատությունից զրկելը չի կարող տևել յոթանասուններկու ժամից ավելի: Պատգամավորին ազատությունից զրկելու մասին անհապաղ տեղեկացվում է Ազգային ժողովի նախագահը:

Այսինքն՝ Ազգային ժողովի պատգամավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում կարելի է հարուցել և նրան կարելի է ազատությունից զրկել բացառապես Սահմանադրության 96-րդ հոդվածում մատնանշված պայմանների պահպանմամբ:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 96-րդ հոդվածով ամրագրված պատգամավորական անձեռնմխելիության ինստիտուտը պատգամավորի կարգավիճակի հիմնաքարային նշանակություն ունեցող հատկանիշ է, որով ապահովվում է պատգամավորի գործունեության իրավական երաշխիքը: Հետևաբար, իր բնույթով և բովանդակությամբ, պատգամավորական անձեռնմխելիության ինստիտուտն էլ ավելի բարձր մակարդակի երաշխիք է, որը տարբերվում է նաև Սահմանադրության 25-րդ և 27-րդ հոդվածներով ամրագրված ընդհանուր ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքից և անձնական ազատության երաշխիքներից: Սակայն, պատգամավորական անձեռնմխելիությունը ոչ թե արտոնություն է, այլ պատգամավորի գործունեությամբ պայմանավորված, հանրային-իրավական բնույթ ունեցող ինստիտուտ, որի նպատակը հանրային շահն անխոչընդոտ սպասարկելն է: Այս է պատճառը, որ Սահմանադրության 96-րդ հոդվածը կարծեք թե որոշակի բացառություն է սահմանում Սահմանադրության 28-րդ հոդվածով ամրագրված՝ օրենքի առջև ընդհանուր հավասարության սկզբունքից:

Այսինքն՝ Սահմանադրությունը, հաշվի առնելով Ազգային ժողովի պատգամավորի՝ ժողովրդի ուղղակի ձայների միջոցով ընտրվելու հանգամանքը, Սահմանադրության 96-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ներկայացված պայմաններում որպես պատգամավորին ազատությունից զրկելու կամ նրա նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու թույլատրող, այն է՝ պատգամավորական անձեռնմխելիությունը հաղթահարելու իրավասություն ունեցող հանրային իշխանության մարմին է

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 1(109)2023

նախանշում բացառապես Ազգային ժողովը: Հետևաբար, բացի Ազգային ժողովից, որևէ այլ ինստիտուտ պատգամավորական անձեռնմխելիությունը հաղթահարելու լիազորությամբ օժտված չէ:

Հարկ է նաև փաստել, որ Սահմանադրության 96-րդ հոդվածը, ընդհանուր առմամբ, ամրագրում է միայն պատգամավորական անձեռնմխելիության ընդհանուր ուղղվածությունը և դրա կիրառման պայմանները: Միևնույն ժամանակ, զարգացնելով և մասնավորեցնելով Սահմանադրության 96-րդ հոդվածի պահանջները, Սահմանադրության 97-րդ հոդվածն ամրագրում է, որ գործունեության այլ երաշխիքները սահմանվում են օրենքով: Այսինքն՝ Սահմանադրության 97-րդ հոդվածի երկրորդ մասն ուղղակիորեն պարտադրում է, որ պատգամավորի գործունեության այլ երաշխիքների մեխանիզմներն սահմանվեն օրենքով:

Բացի այդ, շարունակելով պատգամավորական լիազորությունների անխոչընդոտ իրականացման երաշխիքների սահմանադրական նորմերի տրամաբանությունը՝ Հայաստանի Հանրապետության ընտրական օրենսգրքի 90-րդ հոդվածը, հաշվի առնելով նաև պատգամավորի թեկնածուի գործունեության առանձնահատկությունները, անխոչընդոտ նախընտրական քարոզարշավ կազմակերպելու համար հավելյալ երաշխիքներ է ապահովել նաև պատգամավորի թեկնածուների համար¹: Մասնավորապես՝ ՀՀ ԸՕ 90-րդ հոդվածն ամրագրում է. Պատգամավորի թեկնածուի՝ մինչև պատգամավորի լիազորություններն ստանձնելն ընտրված պատգամավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում կարող է հարուցվել միայն Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի համաձայնությամբ: Առանց Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի համաձայնության՝ նա չի կարող զրկվել ազատությունից, բացառությամբ, երբ նա բռնվել է հանցանք կատարելու պահին կամ անմիջապես դրանից հետո: Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը նշված հարցի վերաբերյալ որոշում ընդունում է հանձնաժողովի անդամների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն 2/3-ով: Սույն մասով սահմանված դրույթը չի տարածվում մինչև թեկնածու գրանցվելը ձերբակալված կամ կալանավորված քաղաքացիների, ինչպես նաև ձերբակալված անձի նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու և նշված անձանց կալանքի ժամկետը

¹ Հայաստանի Հանրապետության ընտրական օրենսգրք, հոդված 90, մաս 5 <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=107373>

երկարաձգելու դեպքերի վրա: Այսինքն՝ պատգամավորի թեկնածուի կարգավիճակ ստանալու պահից սկսած՝ վերջինիս ազատությունից կարելի է զրկել բացառապես Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի համաձայնությամբ: Բացի այս, 90-րդ հոդվածը, հաշվի առնելով, որ պատգամավորի գործունեությունն արդեն իսկ երաշխավորված է Սահմանադրության 96-րդ և 97-րդ հոդվածներով և ԱԺ կանոնակարգ սահմանադրական օրենքով¹, ամրագրել է, որ այս պահանջը գործում է մինչև պատգամավորի լիազորությունների ստանձնումը: Միևնույն ժամանակ, ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 91-րդ հոդվածի 3-րդ մասը վկայակոչում է, որ պատգամավորի թեկնածուի նկատմամբ քրեական հետապնդման հարուցումը չի կարող հիմք հանդիսանալ թեկնածուի՝ իր ընտրվելու իրավունքի իրացումն արգելելու համար: Այսինքն՝ շարունակելով Սահմանադրության 48-րդ հոդվածի 4-րդ մասում շարադրված սկզբունքները՝ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 3-րդ մասն ամրագրում է, որ քրեական հետապնդման մեջ լինելով՝ պատգամավորի թեկնածուն՝ ժողովրդի՝ քվեների տեսքով աջակցությունն ունենալու դեպքում, կարող է ստանձնել պատգամավորի լիազորությունները:

Միևնույն ժամանակ, ի կատարումն Սահմանադրության 96-րդ և 97-րդ հոդվածների պահանջների՝ ՀՀ Ազգային ժողովի կանոնակարգ սահմանադրական օրենքի 108-րդ հոդվածը *պատգամավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելու կամ նրան ազատությունից զրկելու համաձայնություն տալու հատուկ կարգ է սահմանում*, համաձայն որի՝ պատգամավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելուն կամ նրան ազատությունից զրկելուն համաձայնություն տալու մասին միջնորդագիրը գլխավոր դատախազը ներկայացնում է Ազգային ժողովի նախագահին: Նույն հոդվածի երկրորդ մասի առաջին, երկրորդ և երրորդ կետերով սահմանված կարգի համաձայն՝ առաջիկա հերթական նիստերում գլխավոր դատախազի ներկայացված պատգամավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելուն կամ նրան ազատությունից զրկելուն համաձայնություն տալու մասին միջնորդագրի քննարկման ընթացքում միջնորդագրում նշված պատգամավորը և գլխավոր դատախազը հանդես են գալիս մինչև 20 րոպե տևողությամբ ելույթներով, որոնց կարող են նաև

¹ ՀՀ ԱԺ կանոնակարգ սահմանադրական օրենք, հոդված 9 <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=38&lang=arm#1>

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 1(109)2023

հարցեր տրվել: Բացի այդ, ԱԺ կանոնակարգ սահմանադրական օրենքի 108-րդ հոդվածի երկրորդ մասի երկրորդ կետը նախատեսում է նաև միջնորդագրի շուրջ մտքերի փոխանակություն, որից հետո նույն հոդվածի երկրորդ մասի երրորդ կետով սահմանված կարգով՝ միջնորդագրում նշված պատգամավորը և գլխավոր դատախազը հանդես են գալիս մինչև 20 րոպե տևողությամբ եզրափակիչ ելույթներով: Վերոնշյալից բխում է, որ զարգացնելով Սահմանադրության 96-րդ և 97-րդ հոդվածներով նախանշված պահանջները՝ ԱԺ կանոնակարգ սահմանադրական օրենքը պատգամավորի անձեռնմխելիությունն ապահովելու ուղղությամբ սահմանում է հավելյալ երաշխիքներ՝ մինչ պատգամավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում հարուցելուն կամ նրան ազատությունից զրկելուն համաձայնություն տալու մասին միջնորդագրի քվեարկությունը՝ միջնորդագրում նշված պատգամավորին օժտելով իր գործընկերների առջև երկու անգամ 20-ական րոպե ելույթ ունենալու իրավունքով:

Վերլուծելով Ազգային Ժողովի պատգամավորի անձեռնմխելիությունը երաշխավորող սահմանադրական նորմերի ամբողջությունը և հաշվի առնելով ՍԴՈ-1476 որոշմամբ¹ արտահայտած դիրքորոշումն առ այն, որ Ազգային Ժողովի պատգամավորը, իր լիազորությունների ժամկետում օգտվում է ինչպես գործառության, այնպես էլ անձնական անձեռնմխելիությունից, իսկ այդ ժամկետից հետո՝ միայն գործառության անձեռնմխելիությունից, կարելի է եզրահանգել, որ պատգամավորական անձեռնմխելիությունն իրենից ներկայացնում է ոչ թե պատասխանատվության ինստիտուտի բացարձակ բացակայություն, այլ՝ լրացուցիչ երաշխիք է սահմանում սահմանադրական պարտականությունների անխցընդոտ կատարելու համար: Այսինքն, պատգամավորական մանդատով օժտված քաղաքացիներին պատասխանատվության ենթարկելու համար սահմանում է հատուկ ընթացակարգ՝ Ազգային Ժողովի համաձայնություն: Այսինքն՝ սահմանադիրը պատգամավորական մանդատով օժտված քաղաքացիներին առանց ԱԺ համաձայնության ազատությունից զրկելու, ձերբակալելու կամ այլ տեսակի քրեաիրավական պատասխանատվության վրա արգելք է դնում՝ պատգամավորներին գործունեության ընթացքում գործա-

¹ ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ <https://www.concourt.am/decision/decisions/sdv-1476.pdf>

դիր և դատական մարմինների և/կամ առանձին անհատների կողմից հնարավոր ճնշումներից պաշտպանելու համար միայն: Հետևաբար, պատգամավորական անձեռնմխելիության ինստիտուտը ոչ թե պատասխանատվությունից ազատվելու, այլ առանց Ազգային ժողովի թույլտվության և համաձայնության՝ այլ անձանց կամ իշխանության այլ ճյուղերի կողմից հնարավոր հետապնդումներից և ձերբակալություններից խուսափելու միջոց է: Անձեռնմխելիության ինստիտուտի ողջ փիլիսոփայությունը հարկավոր է դիտարկել իշխանության ճյուղերի տարանջատման և փոխադարձ ճնշումների բացառման գաղափարի և տրամաբանության մեջ: Ընդ որում, հարկավոր է հաշվի առնել, որ անկախ այն հանգամանքից, թե մինչ պատգամավորի լիազորությունների ստանձման պահը ինչ քրեադատավարական կամ այլ կարգավիճակ է ունեցել պատգամավորը՝ պատգամավորական անձեռնմխելիության ինստիտուտը վրա է հասնում Սահմանադրության 90-րդ հոդվածում ամրագրված՝ վերջինի կողմից լիազորությունների ստանձման և ավարտվում դրանց դադարման պահին:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն <https://concourt.am/normative-legal-bases/constitution-of-ra>
2. ՀՀ ԱԺ կանոնակարգ սահմանադրական օրենք, հոդված 9 <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=38&lang=arm#1>
3. Հայաստանի Հանրապետության ընտրական օրենսգիրք, հոդված 90, մաս 5 <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=107373>
4. Հանուն Հայաստանի Հանրապետության Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանի որոշումը <https://www.concourt.am/decision/decisions/sdv-1476.pdf>
5. Юридическая энциклопедия <https://yuridicheskaya-entsiklopediya.slovaronline.com/1029-%D0%BD%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C>

6. Հ. Աճառյանի ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան, էջ 114

http://www.nayiri.com/imagelDictionaryBrowser.jsp?dictionaryId=29&dt=HY_HY&query=%D5%A1%D5%B6%D5%B1%D5%A5%D5%BC%D5%B6%D5%B4%D5%AD%D5%A5%D5%AC%D5%AB%D5%B8%D6%82%D5%A9%D5%B5%D5%B8%D6%82%D5%B6

7. Использование института неприкосновенности в странах Евросоюза, էջ 5

<https://transparency.org.ru/wp-content/themes/transparency-child/special/greco/docs/neprikosnovennost.pdf>

8. «Խորհրդարան 1918-1920». պատգամավորի իմունիտետի հիմքը
[http://www.parliament.am/news.php?cat_id=2&NewsID=13913&year={\\$Year}&month={\\$Month}&day={\\$Day}](http://www.parliament.am/news.php?cat_id=2&NewsID=13913&year={$Year}&month={$Month}&day={$Day})

ПРОБЛЕМЫ СТАНОВЛЕНИЯ ИНСТИТУТА НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация

Статья посвящена исследованию проблем становления института иммунитета и его сущности.

Изучая генезис Института иммунитета, в ходе исследования особое внимание уделялось особенностям роли, значения и обеспечения Института иммунитета в современных условиях. Анализируя существующие правовые регулирования, было констатировано, что институт неприкосновенности является не личной привилегией, а дополнительной гарантией бесперебойного и беспрепятственного исполнения должностных полномочий.

Ключевые слова. иммунитет, неприкосновенность, депутат, избирательное право, правовой статус.

PROBLEMS OF FORMATION OF THE INSTITUTE OF IMMUNITY IN MODERN CONDITIONS

Annotation

The article is devoted to the study of the problems of the formation of the institute of immunity and its essence.

Studying the genesis of the Institute of Immunity, during the study, special attention was paid to the peculiarities of the role, significance and provision of the Institute of Immunity in modern conditions. Analyzing the existing legal regulations, it was stated that the institution of inviolability is not a personal privilege, but an additional guarantee of uninterrupted and unhindered execution of official powers.

Keywords: immunity, deputy, suffrage, legal status.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 20.03.2023թ., պրվել է գրախոսության 20.03.2023թ., ընդունվել է տպագրության 30.03.2023թ.:

ԱՐՄԵՆ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

*ՀՀ Սահմանադրական դատարանի
նախագահի խորհրդական,
իրավունքի մագիստրոս,
քաղաքական գիտությունների
թեկնածու,
դոցենտ*

ՇՈՂԵՐ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

*ՀՀ ՆԳՆ փրկարար ծառայության
կադրերի վարչության հրահանգիչ,
իրավագիտության մագիստրոս*

DOI: 10.59560/18291155-2023.1-71

**ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԱՐՏԱԿԱՐԳ
ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ**

Ամփոփագիր

Տեղեկատվական ոլորտը, ունենալով հասարակական կյանքը համակարգող և կարգավորող կարևոր գործառույթ, ակտիվորեն ազդում է Հայաստանի Հանրապետության (ՀՀ) անվտանգության քաղաքական, տնտեսական, ռազմական և այլ բաղադրիչների վրա: ՀՀ ազգային անվտանգությունն էականորեն կախված է տեղեկատվական անվտանգության ապահովումից, և այդ կախվածությունը մեծանում է գիտատեխնիկական առաջընթացին համընթաց: Այսօր տեղեկատվական

1(109)2023
◆ ՍԵՂԵԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
71

հոսքերը նոր բնույթի սպառնալիքներ և մարտահրավերներ են ներկայացնում պետություններին, ինչը պահանջում է տեղեկատվական դաշտում գործել այնպիսի կանոններով, որոնց մեջ վճռորոշ են տեղեկատվական հոսքերի համակարգումը, վերահսկումը և անվտանգությունը, ինչպես նաև ապատեղեկատվության տարածման և հավաստի տեղեկատվության արգելափակման միջոցով հասարակական կարծիքի խեղաթյուրման կանխարգելումը և այլն:

Այսօրինակ իրողությունների պայմաններում պետությունների անվտանգության համակարգում ռազմավարական նշանակություն է ստանում նաև պետության անվտանգության ապահովումը տեղեկատվական ոլորտում:

Սույն հոդվածը նվիրված է արտակարգ իրավիճակներում տեղեկատվական անվտանգության իրավական ապահովման հիմնահարցերի ուսումնասիրությանը: Ոլորտը կարգավորող օրենսդրության ուսումնասիրությունը թույլ է տվել բացահայտել, որ արտակարգ իրավիճակներում ՀՀ տեղեկատվական անվտանգության նորմատիվ իրավական ապահովումը՝ որպես տեղեկատվական ոլորտում ՀՀ ազգային շահերի սպառնալիքներին դիմակայելու իրավական կարգավորման միասնական համակարգ, բավարար չափով զարգացած չէ: Վեր են հանվել մի շարք հիմնահարցեր, որոնց կարգավորումը հնարավոր կդառնա օրենսդրական բարեփոխումների արդյունքում:

Հիմնաբաներ. ազգային շահեր, տեղեկատվական անվտանգություն, արտակարգ իրավիճակներ, տեղեկատվական սպառնալիքներ, իրավական ապահովում, հիմնահարցեր, ռազմավարություն:

Տեղեկատվական անվտանգությունն ազգային անվտանգության անբաժանելի մասն է կազմում: Դա պայմանավորված է նրանով, որ տեղեկատվությունը բոլոր ժամանակներում առանցքային դեր է ունեցել պետության կայունության և անվտանգության ապահովման հարցում:

Անվտանգություն հասկացությունը, թվացյալ պարզության հետ մեկտեղ, խիստ ընդգրկուն է և գործնականորեն ներառում է հասարակության ու առանձին անհատների կենսագործունեության բոլոր ոլորտները:

Անվտանգության փիլիսոփայության ստեղծման գործում մեծ ավանդ ունի անգլիացի պատմաբան, փիլիսոփա Առնոլդ Թոյնբին: Եթե ուսում-

1(109)2023
ՏԵՂԵԿԱՎԱԿԱՆ ՈՒՍՏԱՆԱՆՈՒՄ

նասիրենք և ընդհանրացնենք Թոյնբիի դասական մոտեցումները, ձևակերպումները անվտանգության վերաբերյալ, ապա կարող ենք ասել, որ քաղաքակրթությունների, պետությունների, հասարակությունների և անգամ անհատների անվտանգությունն ապահովվում է նրանց՝ մարտահրավերների և դրանց տրվող պատասխանների բարդ համակարգում գործելու ունակությամբ: Հայտնի է Թոյնբիի ասույթը, թե քաղաքակրթությունների կործանման պատճառը եղել է նրանց անկարողությունը՝ ադեկվատ արձագանքելու իրենց նետված մարտահրավերներին: Նկատենք, սակայն, որ մարտահրավերները որոշ իրադրություններում կարող են ընկալվել նաև որպես դրական հանգամանք, քանի որ դրանք ստուգում, փորձաքննում են անվտանգության համակարգի հուսալիությունը և, մարտահրավերներին արժանիորեն դիմագրավելու նպատակով, մոբիլիզացնում են հանրության հոգևոր, մտավոր, ռազմաքաղաքական ու նյութական ռեսուրսները: Թոյնբիի վերոնշյալ դատողությունները կիրառելի են նաև տեղեկատվական անվտանգության ոլորտում¹:

Տեղեկատվական անվտանգության ապահովումն առավել քան կարևոր նշանակություն է ձեռք բերում արտակարգ իրավիճակներում, որտեղ տեղեկատվական ազդեցությունը կարող է ֆիզիկական, նյութական և բարոյական վնաս հասցնել անհատին, հասարակությանը, պետությանը, առաջացնել մարդկանց կամ անհատների տարբեր խմբերի ոչ համարժեք սոցիալական կամ հանցավոր վարք և բացահայտել պետության ենթակառուցվածքների թույլ ու խոցելի կետերը:

Ժամանակակից պայմաններում, արտակարգ իրավիճակներում ՀՀ ազգային անվտանգության, ազգային շահերի անվտանգության ապահովումը տեղեկատվական ոլորտում ենթադրում է հարաբերությունների իրավական կարգավորման համակարգի առաջնահերթ զարգացում, սպառնալիքներին հակազդելու և դրանք կարգավորելու նպատակով համապատասխան օրինաստեղծ գործընթաց:

Վերոնշյալ գործընթացն առաջին հերթին պայմանավորված է նրանով, որ իրավական պետության և քաղաքացիական հասարակության կառուցման պայմաններում ազգային անվտանգության համար պատասխանատու պետական մարմինների գործունեությունը պետք է կարգավորվի որո-

¹ Տե՛ս **Հարությունյան Գ.Ա.**, Տեղեկատվական անվտանգություն: Եր., «Նորավանք» ԳԿՀ, 2017, էջ 102:

շակի իրավական նորմերով, որոնք ապահովում են մարդու և քաղաքացու սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների իրականացումը:

Երկրորդ՝ ոլորտում օրենսդրության ընդունումն ուղղված է ՀՀ ազգային անվտանգությանն սպառնացող վտանգների հակազդելու նպատակների նորմատիվային ամրագրմանը, դրանց հասնելու միջոցներին և մեթոդներին, իշխանությունների համակարգված գործունեության ապահովմանը:

Երրորդ՝ ՀՀ ինտեգրումը միջազգային հանրությանը զգալիորեն ընդլայնում է երկրի տեղեկատվական անվտանգության ամրապնդման հնարավորությունները՝ միջազգային իրավունքի մշակմանը մասնակցության, տեղեկատվական ոլորտի անվտանգության ապահովման միջազգային համակարգի ստեղծման միջոցով:

Արտակարգ իրավիճակներում տեղեկատվական անվտանգության իրավական ապահովումն ստեղծվում է արտակարգ իրավիճակներում ՀՀ տեղեկատվական անվտանգության ապահովման իրավական կարգավորման համակարգի և այս համակարգի ձևավորման գործընթացի համադրությամբ: Արտակարգ իրավիճակներում տեղեկատվական անվտանգության իրավական կարգավորման համակարգն իր հերթին ներառում է ոլորտում հարաբերությունները կարգավորող իրավական նորմերը և դրանց կիրառումից բխող իրավահարաբերությունները:

Իրավական նորմերը հիմք են հանդիսանում արտակարգ իրավիճակներում տեղեկատվական անվտանգության ապահովման համար և մեծապես որոշում են պետության, հասարակության և առանձին քաղաքացիների գործունեության արդյունավետությունը տեղեկատվական ոլորտում պետության ազգային շահերը պաշտպանելու գործում¹:

Մինևույն ժամանակ, օրինաստեղծ գործընթաց իրականացնելու համար նախ անհրաժեշտ է դիտարկել ՀՀ տեղեկատվական անվտանգության մարտահրավերները, ինչպես նաև արտակարգ իրավիճակներում տեղեկատվական անվտանգության իրավական ապահովման հիմնահարցերը:

¹ Чеботарева А.А. Информационное право: учебное пособие. - М.: Юридический институт МИИТ, 2014. - С .160.

«Վ ազգային անվտանգության խորհրդի կողմից 2020 թվականի հուլիսի 10-ին ընդունված «Վ ազգային անվտանգության ռազմավարության մեջ ներդրված են «Վ տեղեկատվական անվտանգության ապահովման կարևորագույն խնդիրները:

-տեղեկատվական և կիբեռանվտանգության ոլորտը կարգավորող համապարփակ պետական քաղաքականության անկատարությունը,

-կենսական նշանակության տեղեկատվական ենթակառուցվածքների պաշտպանությունն ապահովող օրենսդրության բացակայությունը,

-համակարգչային պատահարների արձագանքման կառույցների ինստիտուցիոնալ կարողությունների ոչ բավարար մակարդակը,

-կիբեռանվտանգության ոլորտը համակարգող կառույցի բացակայությունը¹:

Ռազմավարության մեջ տեղ չեն գտել 2009 թվականի «Վ տեղեկատվական անվտանգության հայեցակարգում ամրագրված մի շարք խնդիրներ: Մասնավորապես, տեղեկատվական տիրույթում միջազգային համագործակցության ոչ բավարար մակարդակը, «Վ տեղեկատվական անվտանգության ապահովման իրավական նորմատիվային բազայի բարելավումը, ներառյալ՝ տեղեկատվություն ստանալու քաղաքացիների իրավունքների իրականացման մեխանիզմների և զանգվածային լրատվամիջոցների հետ պետության փոխհարաբերությունը կարգավորող իրավական նորմերի կատարելագործումը, տեղեկատվական անվտանգության պահանջների պահպանման գործում պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների պաշտոնատար անձանց, իրավաբանական անձանց և քաղաքացիների պատասխանատվության սահմանումը, «Վ տեղեկատվական անվտանգության ապահովման նպատակային պետական ծրագրերի մշակումը, տեղեկատվության պաշտպանության և պետական գաղտնիքի պաշտպանության պետական համակարգերի զարգացումը և կատարելագործումը, տեղեկատվության պաշտպանության ժամանակակից մեթոդների և միջոցների մշակումը, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների անվտանգության ապահովումն առաջին հերթին զինված ուժերի, բնապահպանական տեսանկյունից վտանգավոր և հատուկ կարևորություն ունեցող արտադրությունների կառավար-

¹ Տե՛ս «Վ ազգային անվտանգության ռազմավարություն, «Վ ազգային անվտանգության խորհրդի 10.07.2020թ. որոշում:

ման համակարգերում, խաղաղ պայմաններում, արտակարգ իրավիճակներում և պատերազմական ժամանակ պետության կառավարման ժամանակակից պաշտպանված տեխնոլոգիական հիմքերի ստեղծումը ու զարգացումը և մի շարք այլ հիմնախնդիրներ¹:

Հարկ է նշել, որ վերոնշյալ հիմնախնդիրները շարունակում են դեռևս արդիական մնալ:

Ներկայումս, արտակարգ իրավիճակներում ՀՀ տեղեկատվական անվտանգության նորմատիվ իրավական ապահովումը՝ որպես տեղեկատվական ոլորտում ՀՀ ազգային շահերի սպառնալիքներին դիմակայելու իրավական կարգավորման միասնական համակարգ, բավարար չափով զարգացած չէ:

Օրինաստեղծ գործընթացում կան որոշակի բացթողումներ: Օրենսդրությունն այս ոլորտում բնութագրվում է քառսային և մասնատված նախաձեռնություններով:

Դիտարկենք իրավական ապահովման առանցքային հիմնահարցերից մի քանիսը:

Արտակարգ իրադրությունների, ճգնաժամային իրավիճակների, պատերազմական գործողությունների ընթացքում ապատեղեկատվության ծավալները կտրուկ աճում են, ինչը դժվարեցնում է հանրության շրջանում խուճապային տրամադրությունների, կեղծ տեղեկատվական հոսքերի կառավարելիությունը:

Չնայած ապատեղեկատվության լայն տարածվածությանը՝ ՀՀ-ում դեռևս հաստատված չէ ապատեղեկատվության դեմ պայքարի ռազմավարական որևէ փաստաթուղթ: Ապատեղեկատվության դեմ պայքարի ռազմավարության բացակայության պատճառով ՀՀ հասարակությունը մնում է անտեղյակ և խոցելի տեղեկատվական վակուումը լրացնող կեղծ պատմույթների հանդեպ²:

¹ Տե՛ս «ՀՀ տեղեկատվական անվտանգության հայեցակարգը հաստատելու մասին» ՀՀ Նախագահի ՆԿ-97-Ն կարգադրություն (26.06.2009 թ. ուժի մեջ է մտել 25.07.2009 ՀՀՊՏ 2009.07.15/35(701) Հոդ.820):

² Տե՛ս Freedom House, Disinformation and misinformation in Armenia confronting the power of false narratives, 2021թ., [Disinformation-in-Armenia_Am-final.pdf \(freedomhouse.org\)](https://www.freedomhouse.org/sites/default/files/2021-07/Disinformation-in-Armenia_Am-final.pdf), էջ 14:

Ապատեղեկատվության դեմ պայքարի ամենաարդյունավետ միջոցներից մեկը կառավարման համակարգում պրոակտիվ հրապարակայնության մակարդակի բարելավումն է և բազմակողմ հաղորդակցությունը¹:

Պրոակտիվ հրապարակայնության էությունն այն է, որ պետական մարմինները սեփական նախաձեռնությամբ հրապարակում են իրենց գործունեությանն առնչվող տեղեկատվություն՝ մատչելիության, արդիակայնության և ամբողջականության սկզբունքների հիման վրա²:

Պետական գերատեսչությունները պետք է միջոցառումներ ձեռնարկեն հանրային հետաքրքրության պաշտոնական փաստաթղթերը լիարժեք հանրայնացնելու ուղղությամբ ինչպես իրենց նախաձեռնությամբ, այնպես էլ հարցման հիման վրա, որպեսզի նպաստեն բաց և արդյունավետ կառավարմանը և կանխեն կեղծ տեղեկությունների ի հայտ գալը:

Այս համատեքստում օրենսդրական դաշտի բացերից է նաև հանրային իրազեկման ոլորտը կարգավորող օրենսդրության բացակայությունը, ինչը նույնպես խթանում է ապատեղեկատվության տարածմանը:

Ոլորտը կարգավորող օրենսդրության մյուս խնդիրներից է տեղեկատվական անվտանգության ապահովման նպատակների, խնդիրների, սկզբունքների և հիմնական ուղղությունների նկատմամբ պետության պաշտոնական մոտեցումները ներկայացնող փաստաթղթի՝ տեղեկատվական անվտանգության հայեցակարգի բացակայությունը:

2017 թվականին ՀՀ նախագահի ՆԿ-145-Ն կարգադրությամբ ՀՀ տեղեկատվական անվտանգության հայեցակարգն ուժը կորցրած ճանաչվեց, ինչը պայմանավորված էր նրանով, որ Կառավարությունը նախապատրաստվում էր մշակել և հաստատել ոլորտի նոր ռազմավարություն: Ինչպես և նախորդ հայեցակարգը, ՀՀ տեղեկատվական անվտանգության ապահովման և տեղեկատվական քաղաքականության ռազմավարության նախագիծը ներառում էր նաև հանրային կենսագործունեության տարբեր ոլորտներում, այդ թվում՝ արտակարգ իրավիճակներում տեղեկատվական անվտանգության ապահովման հիմնական ուղղությունները և

¹ Տե՛ս Ապատեղեկատվության դեմ պայքարի ռազմավարության նախագիծ 2023-2025, http://www.foi.am/u_files/file/DOCS%202022/Strategy-against-Disinformation-Final-ARM-2023-2025.pdf

² Տե՛ս Պրոակտիվ հրապարակման ապահովումը պաշտոնական ինտերնետային կայքերում, http://www.foi.am/u_files/file/E-FOI_monitoring.pdf

ակնկալվող գործողությունները¹: Նույն թվականին մշակվեց նաև ՀՀ կիբեռանվտանգության ռազմավարության նախագիծը, որը նախատեսում էր Կիբեռանվտանգության կենտրոնի ստեղծում²:

Թեև երկու ռազմավարություններն էլ առանցքային նշանակություն ունեն ոլորտում օրենսդրության բարելավման և արդիականացման համար, սակայն դրանք առ այսօր չեն հաստատվել:

Մյուս կարևոր հիմնահարցերից է մեդիագրագիտությունը: Մեդիագրագիտության տարածման աշխատանքը համակարգելու համար եվրոպական մի շարք երկրներ (Ֆինլանդիա, Մեծ Բրիտանիա³, Շվեդիա), կարևորելով մեդիագրագիտության դերը, ներդրել են մեդիագրագիտության ապահովման կառույց, որը նաև հետևում է մեդիայի աշխատանքին և համապատասխան օրենսդրության պահպանությանը լրատվամիջոցներում:

Մեդիագրագիտության տարածման միջազգային լավագույն փորձը հուշում է նաև, որ այս գործընթացը պետք է հիմնված լինի խորը հետազոտությունների ու տվյալների վրա, ունենա մանրամասն մշակված ռազմավարություն և գործողությունների ծրագիր, լինի համընդգրկուն, համակարգային և շարունակական⁴:

Տեղեկատվական անվտանգության իրավական ապահովման վերոնշյալ հիմնահարցերը զգալիորեն նվազեցնում են տեղեկատվական ոլորտում ՀՀ ազգային շահերի պաշտպանությունը:

Նշված թերությունները վերացնելու համար անհրաժեշտ է նպատակաուղղված գործունեություն ծավալել երկրի տեղեկատվական անվտանգության իրավական ապահովման բարելավման ուղղությամբ:

Մինևնույն ժամանակ, տեղեկատվական անվտանգության ապահովման իրավական մեխանիզմների համակարգը պետք է խարսխված լինի

¹ Տե՛ս Նախագահ Սերժ Սարգսյանը հրավիրել է Ազգային անվտանգության խորհրդի նիստ

<https://www.president.am/hy/press-release/item/2017/09/27/President-convened-National-Security-Council-meeting/>

² Տե՛ս Կիբեռանվտանգության ռազմավարությունը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծ <https://www.e-draft.am/projects/581/about>

³ Տե՛ս Department for Digital, Culture, Media and Sport, UK, Online Media Literacy Strategy, 2021, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1004233/DCMS_Media_Literacy_Report_Roll_Out_Accessible_PDF.pdf

⁴ Տե՛ս Finnish Ministry of Education and Culture, Media Literacy in Finland: national media education policy, 2019, <https://medialukutaitosuomessa.fi/mediaeducationpolicy.pdf>

1(109)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

◆ ՍԱՀՄԱՆԱՐՈՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ

անհատի, հասարակության և պետության շահերի համադրման սկզբունքով: Անհատի, հասարակության և պետության շահերի հավասարակշռությունը որոշելիս անհրաժեշտ է ելնել նաև այն հանգամանքից, որ ՀՀ-ն հանդիսանում է ինքնիշխան, ժողովրդավարական, իրավական և սոցիալական պետություն, որի պարտականությունն է մարդու իրավունքների և ազատությունների ճանաչումը, դրանց պահպանության, ապահովման և պաշտպանության համար երաշխիքների ստեղծումը, մարդու (քաղաքացու) արժանապատիվ կյանքի և ազատ զարգացման պայմանների ստեղծումը և ապահովումը, ՀՀ ազգային անվտանգությանը սպառնացող վտանգների չեզոքացումը:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

1. «ՀՀ տեղեկատվական անվտանգության հայեցակարգը հաստատելու մասին» ՀՀ Նախագահի ՆԿ-97-Ն կարգադրություն (26.06.2009 թ. ուժի մեջ է մտել 25.07.2009 ՀՀ ՊՏ 2009.07.15/35(701) հոդվ.820):
2. ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարություն, ՀՀ ազգային անվտանգության խորհրդի 10.07.2020 թ. որոշում:
3. Ապատեղեկատվության դեմ պայքարի ռազմավարության նախագիծ 2023-2025 http://www.foi.am/u_files/file/DOCs%202022/Strategy-against_Disinformation-Final-ARM-2023-2025.pdf
4. Կիբեռանվտանգության ռազմավարությունը հաստատելու մասին ՀՀ կառավարության որոշման նախագիծ <https://www.e-draft.am/projects/581/about>
5. **Հարությունյան Գ.Ա.**, Տեղեկատվական անվտանգություն, Եր.: «Նորավանք» ԳԿՀ, 2017, 320 էջ:
6. **Чеботарева А.А.** Информационное право: учебное пособие. - М.: Юридический институт МИИТ, 2014. - С. 160.
7. Նախագահ Սերժ Սարգսյանը հրավիրել է Ազգային անվտանգության խորհրդի նիստ <https://www.president.am/hy/press-release/item/2017/09/27/President-convened-National-Security-Council-meeting/>
8. Պրոակտիվ հրապարակման ապահովումը պաշտոնական ինտերնետային կայքերում http://www.foi.am/u_files/file/E-FOI_monitoring.pdf

9. Freedom House, Disinformation and misinformation in Armenia confronting the power of false narratives, 2021թ., [Disinformation-in-Armenia Am-final.pdf \(freedomhouse.org\)](#), p. 14.

10. Department for Digital, Culture, Media and Sport, UK, Online Media Literacy Strategy, 2021, [https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1004233/DCMS Media Literacy Report Roll Out Accessible PDF.pdf](https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1004233/DCMS_Media_Literacy_Report_Roll_Out_Accessible_PDF.pdf)

11. Finnish Ministry of Education and Culture, Media Literacy in Finland: national media education policy, 2019, <https://medialukutaitosuomessa.fi/mediaeducationpolicy.pdf>

ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ

Аннотация

Информационная сфера, выполняя важную функцию координации и регулирования общественной жизни, активно влияет на политическую, экономическую, военную и другие составляющие безопасности Республики Армения (РА). Национальная безопасность РА в значительной степени зависит от обеспечения информационной безопасности, и эта зависимость возрастает вместе с научно-техническим прогрессом. Сегодня информационные потоки представляют угрозы и вызовы нового характера для государств, что требует действовать в информационном поле по таким правилам, при которых обеспечивается координация, контроль и безопасность информационных потоков, а также недопущение искажения общественного мнения путем распространения ложной информации и блокирования достоверной информации и т. д.

В условиях таких реалий в системе безопасности государств стратегическое значение приобретает и обеспечение безопасности государства в информационной сфере.

Данная статья посвящена исследованию проблемных вопросов правового обеспечения информационной безопасности в чрезвычайных ситуациях.

Изучение законодательства, регулирующего отрасль, позволило выявить, что нормативное правовое обеспечение информационной безопасности РА в условиях чрезвычайных ситуаций как единая система согласованных норм правового регулирования отношений в области противодействия угрозам национальных интересов РА в информационной сфере развито недостаточно. Были подняты вопросы, решение которых заключается в совершенствовании законодательства.

Ключевые слова. национальные интересы, информационная безопасность, чрезвычайные ситуации, информационные угрозы, правовое обеспечение, основные вопросы, стратегия.

THE PROBLEMS OF LEGAL PROVISION OF INFORMATION SECURITY IN EMERGENCY SITUATIONS

Annotation

Information sphere, performing an important function of coordination and regulation of public life, actively influences the political, economic, military and other components of the security of the Republic of Armenia (RA). The national security of the Republic of Armenia largely depends on the provision of information security, and this dependence is increasing along with scientific and technical progress. Today, information flows pose threats and challenges of a new nature for states, which requires action in the information field with such rules that ensure coordination, control and security of information flows, as well as prevention of distortion of public opinion by spreading false information and blocking reliable information and etc.

In such realities information security acquires strategic importance in the security system of the state.

This article is devoted to the study of issues of legal provision of information security in emergency situations.

The study of the legislation regulating the sector allowed to reveal, that the normative legal provision of the information security in emergency situations

in RA as an entire system for the protection of the national interests of RA is not sufficiently developed. The way of the settlement of the raised issues passes through the improvement of the legislation.

Keywords: national interests, information security, emergencies, information threats, legal provision, main issues, strategy.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 13.03.2023, տրվել է գրախոսության 14.03.2023, ընդունվել է տպագրության 20.03.2023:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻ ԱՄԲԻՈՆ

ԳՆԵԼ ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ

*Երևան քաղաքի առաջին աստիճանի
ընդհանուր իրավասության
քրեական դատարանի դատավոր*

DOI: 10.59560/18291155-2023.1-83

ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ԳԱՂՏՆԻՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐԴԱՐ ԴԱՏԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ

Ամփոփագիր

Հոդվածում քննարկվում է այն հարցը, թե արդյոք անձնական տվյալների գաղտնիությունը ենթակա է ավելի խիստ սահմանափակումների, քան պահանջում են սահմանադրական նորմերը և այլ օրենսդրական ակտերը, որոնք երաշխավորում են արդար դատաքննության իրավունքի պաշտպանությունը: Հետազոտությամբ ընդգծվել է գաղտնիության իրավունքի սահմանափակումների պատշաճ հավասարակշռության պահպանման կարևորությունը, ինչը բարդ և կարևոր իրավական խնդիր է: Հոդվածում ուսումնասիրվում է գաղտնիության հայեցակարգը իրավական և գաղտնիության իրավունքի պաշտպանության պատմական զարգացման տեսանկյունից: Որպես անձնական տվյալների պաշտպանությունը երաշխավորող իրավական ակտերի օրինակ է բերվում Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիան: Ուսումնասիրությունը շեշտում է, որ անձնական տվյալների սահմանափակումը պետք է համապատասխանի օրենքին և չխախտի մարդու հիմնարար իրավունքները:

Հոդվածն այնուհետև անդրադառնում է արդար դատաքննության իրավունքին և ընդգծում, որ հրապարակային դատաքննության իրավունքը դրա անբաժանելի մասն է: Դատավարությունը կարող է իրականացվել դատարանի որոշմամբ դռնփակ ռեժիմով՝ դատավարության մասնա-

1(109)2023
◆ ՏԵՂԵԿԱԿԱՆ ԴԱՏԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ
◆ 83

կիցների անձնական կյանքը, անչափահասների շահերը կամ արդարադատությունը, ինչպես նաև պետական անվտանգությունը, հասարակական կարգը կամ բարոյականությունը պաշտպանելու համար: Ուսումնասիրությունը ներկայացնում է «գաղտնիության ողջամիտ ակնկալիքի» գաղափարը, որն առաջին անգամ ձևակերպվել և կիրառվել է ԱՄՆ Գերագույն դատարանի կողմից 1967 թվականին, և որը շատ դեպքերում լայն կիրառություն է գտել միջազգային իրավական պրակտիկայում՝ անձնական տվյալների գաղտնիության իրավունքը պաշտպանելու համար: Ուսումնասիրությունը նաև ցույց է տալիս, որ ԱՄՆ Գերագույն դատարանի կողմից սահմանված թեստը կիրառելի է նաև այն դեպքերում, երբ այնքան էլ ակնհայտ չէ, թե հանրային դատավարության ընթացքում որ տվյալները կարող են համարվել գաղտնի և հրապարակման ոչ ենթակա:

Հիմնաբառեր. անձնական տվյալներ, գաղտնիություն, արդար դատաքննություն, իրավական պաշտպանություն, հրապարակային դատաքննություն, մարդու իրավունքներ:

1(109)2023

ՏԵՂԵԿՎՈՐ

ՍԱՀՄԱՆԱՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ

Սույն հետազոտությամբ կարևորել ենք այն հարցադրումը, թե արդյո՞ք անձնական տվյալների գաղտնիությունն արդար դատաքննության իրավունքի կարգավորման տիրույթում չի ենթարկվում անհարկի և ավելի խիստ սահմանափակման, քան նախատեսված է նշված իրավունքի պաշտպանությունը երաշխավորող սահմանադրական հիմնադրույթներով և այլ օրենսդրական ակտերով:

«Գաղտնիություն» (private) տերմինը հաճախ է օգտագործվում ինչպես ընդհանուր բառարանաբանության իմաստով, այնպես էլ մասնագիտական, մասնավորապես՝ փիլիսոփայական, քաղաքական և իրավական ընկալումների հարթությամբ, ինչի արդյունքում այդ տերմինի համընդհանուր ճանաչում ունեցող միասնական իմաստ, սահմանում կամ բնորոշում դեռևս առկա չէ: Գաղտնիության գաղափարը պատմական խորը արմատներ ունի. նշված հայեցակարգը սկիզբ է առել հայտնի փիլիսոփայական աղբյուրներում, մասնավորապես՝ հասարակական քաղաքականության ու քաղաքական գործունեության ոլորտի (*polis*) և ընտանեկան ու մասնավոր կյանքի ոլորտների (*oikos*) միջև բաժանման

Արիստոտելյան ուսմունքից, ինչը, թերևս՝ հենց դասական հղում է հիշյալ գաղափարի մասնավոր (private) ասպեկտին¹:

Հիշյալ եզրույթի օգտագործումը բովանդակային կտրվածքով միատեսակ չէ, մասնավորապես առկա է շփոթ գաղտնիության գաղափարի նշանակության, վերջինիս արժեքի և կիրառման շրջանակի վերաբերյալ: Իրավական ասպեկտներով գաղտնիության մասին աշխատությունները հայտնվել են 1890-ականներից, իսկ դրանցում արտացոլված դիրքորոշումները գործնական հարթությամբ արմատավորվել են ամերիկյան օրենսդրությունում՝ գաղտնիության իրավունքի պաշտպանության զարգացման նկատառումով, ինչը մինչ այդ հիմնավորվում էր հիմնականում զուտ բարոյական փաստարկներով:

Առաջին անգամ գաղտնիության իրավունքի էությունը բացահայտվել է ԱՄՆ գերագույն դատարանի դատավորներ Ս. Դ. Ուորենի և Լ. Դ. Բրանդեսի կողմից, ովքեր համարվում են անձնական կյանքի անձեռնմխելիության դոկտրինի հիմնադիրները: Նրանք «The right to privacy» հասկացությունը սահմանում էին որպես *միայնակ մնալու իրավունք՝ «the right to be let alone»*²:

Գաղտնիության ապահովման նպատակով միջազգային իրավական ակտերում տեղ են գտել մի շարք կարգավորումներ և երաշխիքներ: Այդպիսի կարգավորումներ են առկա Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայում (այսուհետ՝ Կոնվենցիա), որի 8-րդ հոդվածը երաշխավորում է անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքը, սահմանում է անձնական ու ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունքը:

ՀՀ Սահմանադրությամբ նշված իրավունքը երաշխավորված է մի քանի հոդվածներով: Մասնավորապես, Սահմանադրության 31-րդ հոդվածը երաշխավորում է մասնավոր և ընտանեկան կյանքի, պատվի ու բարի համբավի անձեռնմխելիությունը, 32-րդ հոդվածը՝ բնակարանի անձեռն-

¹ Տե՛ս **DeCew, Judith**, «Privacy», The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2018 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2018/entries/privacy/>>

² Տե՛ս **Warren S., Brandeis L.** The right to Privacy // Harvard Law Review, 1890, Dec. 15, p. 193:

մխելիությունը, 33-րդը՝ հաղորդակցության ազատությունը և գաղտնիությունը և 34-րդը՝ անձնական տվյալների պաշտպանությունը:

Վերը նշված երկու իրավական փաստաթղթերում սահմանված իրավունքները բացարձակ չեն: Դրանցում նախատեսված են նաև այն պայմանները, որոնց առկայության դեպքում նշված իրավունքները կարող են սահմանափակվել: Ընդհանուր ձևակերպմամբ այդ իրավունքները կարող են սահմանափակվել միայն օրենքով՝ *պետական անվտանգության, երկրի տնտեսական բարեկեցության, հանցագործությունների կանխման կամ բացահայտման, հասարակական կարգի, առողջության և բարոյականության կամ այլոց հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով:*

Կոնվենցիայի 6-րդ և Սահմանադրության 63-րդ հոդվածները երաշխավորում են մեկ այլ հիմնարար իրավունքի՝ արդար դատաքննության իրավունքի պաշտպանությունը, որի բաղկացուցիչ մասն է կազմում հրապարակային դատաքննության իրավունքը:

Հրապարակային դատաքննության իրավունքը ևս բացարձակ չէ, և արդար դատաքննության իրավունքը երաշխավորող վերը նշված իրավանորմով նախատեսված են նաև հրապարակային դատաքննության իրավունքի սահմանափակման դեպքերը: Այսպես՝ դատական վարույթը կամ դրա մի մասը, օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով, դատարանի որոշմամբ կարող է անցկացվել դռնփակ՝ *վարույթի մասնակիցների մասնավոր կյանքի, անչափահասների կամ արդարադատության շահերի, ինչպես նաև պետական անվտանգության, հասարակական կարգի կամ բարոյականության պաշտպանության նպատակով:*

Հրապարակայնությունը գաղտնիության հակոտնյան է, ընդ որում, հրապարակայնության պայմաններում գաղտնիության իրավունքի սահմանափակման պատշաճ հավասարակշռում ապահովելը բավականին բարդ և միևնույն ժամանակ շատ կարևոր իրավական խնդիր է, որի իրավաչափ լուծումը թույլ կտա խուսափել անձի հիմնարար իրավունքների անհարկի ու անհիմն սահմանափակումներից:

Այժմ անդրադառնանք այն հարցին, թե մի կողմից անձանց գաղտնիության իրավունքի, մյուս կողմից հրապարակային դատաքննության իրավունքի սահմանափակման պայմանների առկայությունը և դրանց բովանդակությունը ապահովո՞ւմ է, արդյոք, բավարար հավասարակշռու-

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐՈՒՄ 1(109)2023

թյուն՝ նախանշելով հանրային և մասնավոր շահերի ապահովման ողջամիտ սահմանները: Միաժամանակ, սույն հոդվածով անդրադարձ է արված այն հարցին, թե արդյո՞ք անձնական տվյալների գաղտնիությունը արդար դատաքննության իրավունքի կարգավորման տիրույթում չի ենթարկվում անհարկի և ավելի խիստ սահմանափակման, քան նախատեսված է նշված իրավունքի պաշտպանությունը երաշխավորող իրավական ակտերում:

Նշված հարցի ուսումնասիրության նպատակով հետազոտության ընթացքում օգտվել ենք իրավական գործիքից, որը գաղտնիության իրավունքի վերաբերյալ առաջին անգամ ձևակերպվել և կիրառվել է ԱՄՆ Գերագույն դատարանի կողմից 1967 թվականին մի դատական գործով, որը հետագայում լայն կիրառություն է ունեցել միջազգային իրավական պրակտիկայում նշված իրավունքի պաշտպանության բազմաթիվ գործերով: Այն առավել հայտնի է որպես Կատցի թեստ՝ «Katz test»: Նշված գործով գանգատը վերաբերում էր ԱՄՆ Սահմանադրության 4-րդ լրացմամբ երաշխավորված, կամայական խուզարկությունների և առգրավումների արգելքը պետական մարմինների կողմից խախտելու հարցին¹: Նշված գործով դատաքննության արդյունքում ԱՄՆ Գերագույն դատարանը «Katz v United States» գործով² որոշմամբ առաջ է քաշել «գաղտնիության ողջամիտ ակնկալիքի» (reasonable expectation of privacy) գաղափարը:

Ըստ գործի փաստական տվյալների՝ ոստիկանությունը, նպատակ ունենալով խափանել խաղադրույքների հետ կապված խարդախությունները, գաղտնալսում է իրականացրել հասարակական հեռախոսախցիկում, որով հեռախոսագրույցներ էր վարում բողոքաբեր Կատցը: Ստորադաս դատարանները ԱՄՆ Սահմանադրության 4-րդ լրացման խախտում չէին արձանագրել՝ նշելով, որ «դիմողի կողմից զբաղեցրած տարածքում ոչ մի ֆիզիկական անձի մուտք չի գրանցվել»:

ԱՄՆ Գերագույն դատարանը բավարարել է բողոքը՝ արձանագրելով, որ հեռախոսագրույցի ընթացքում առկա է եղել գաղտնիության ողջամիտ ակնկալիք՝ եթե անգամ այդ խոսակցությունը տեղի է ունեցել հանրային հեռախոսախցիկում: Դատարանը միաժամանակ որոշել է, որ այն ամենը, ինչ անձը գիտակցաբար բացահայտում է հանրությանը՝ անկախ գտնվելու

¹ Տե՛ս U.S. Const. amend. IV:

² Տե՛ս Katz v United States, 389 U.S. 347, 88 S.Ct. 507, 19 L.Ed.2d 576 (1967):

վայրից, չի պաշտպանվում ԱՄՆ Սահմանադրության 4-րդ լրացմամբ: Վերջինիս պաշտպանության շրջանակում լինելու համար անհրաժեշտ է, որ անձը ինչ-որ բան գաղտնի պահի:

Պարզելու համար կոնկրետ դեպքում առկա՞ է արդյոք «գաղտնիության ողջամիտ ակնկալիք»՝ սահմանվել է երկպայման թեստ.

ա) Անձը պետք է «սուբյեկտիվ» ակնկալիք ունենա, որ իր գործողությունները կամ իրերը գաղտնի կմնան:

բ) Անձը պետք է հիմնավորի, որ իր գաղտնիության սուբյեկտիվ ակնկալիքը այնպիսին է, որ հանրությունը կհամարի ողջամիտ¹:

Կատցի գործով որոշումը սկիզբ դրեց գաղտնիության իրավունքի պաշտպանությանն ուղղված մի շարք նահանգային և դաշնային նոր օրենքների մշակմանը: 1968 թվականին՝ Կատցի գործով որոշումից անմիջապես հետո, Կոնգրեսն ընդունեց «Գաղտնալսման մասին» օրենքը (Wiretap Act)՝ գաղտնիության իրավունքը պաշտպանելու նպատակով, մինևույն ժամանակ իրավապահներին հնարավորություն ընձեռելով համապատասխան պայմանների առկայության դեպքում գաղտնալսելու հեռախոսային հաղորդակցությունները²: Այնուամենայնիվ, Գերագույն դատարանը որոշում կայացրեց, որ նշված ակտն ընդգրկում է միայն հեռախոսային կամ բանավոր հաղորդակցությունների սահմանափակումները՝ կարգավորման շրջանակից բաց թողնելով մասնավոր (գաղտնի) տեղեկատվության հնարավոր լայն շրջանակը, որը ենթադրաբար կարող էր ստացվել գաղտնալսման ընթացքում³: Նշված որոշումը Կոնգրեսին «ստիպեց» ընդլայնել «Գաղտնալսման մասին» օրենքի պաշտպանության շրջանակը՝ 1986 թվականին «Էլեկտրոնային հաղորդակցությունների գաղտնիության մասին» օրենքի ընդունմամբ⁴:

Մեր կարծիքով՝ ԱՄՆ Գերագույն դատարանի կողմից առաջ քաշված թեստը կիրառելի է նաև այն դեպքերում, երբ ակնհայտ չէ, թե հրապա-

¹ Տե՛ս 68 Am.Jur.2d Searches and Seizures §9:

² Տե՛ս Omnibus Crime Control and Safe Streets Act of 1968, Pub. L. 90-351, 801, 82 Stat. 197, 212 (June 19, 1968):

³ Տե՛ս United States v. New York Telephone Co., 434 U.S. 159, 166-67 (1977); see also United States v. Seidnitz, 589 F.2d 152, 157 (4th Cir. 1978):

⁴ Տե՛ս The Electronic Communications Privacy Act of 1986, Pub. L. 99-508, 100 Stat. 1848 (Oct. 21, 1986):

րակային դատաքննության ընթացքում ինչպիսի տվյալներ կարող են համարվել գաղտնի և հրապարակման ոչ ենթակա:

Թերևս, դատարանին վերապահված լիազորությունները, որոնց կիրառմամբ դատարանը կարող է սահմանափակել հրապարակային դատաքննության իրավունքը, կիրառվում է բավարար չափով ընդգրկուն պայմանների առկայության դեպքում, և նշված պայմանների առկայությունն ինքնին ընդգրկում է այն բոլոր իրավիճակները, երբ անձը կարող է ունենալ «գաղտնիության ողջամիտ ակնկալիք»: Սակայն գործնականում կարող են լինել նաև դեպքեր, երբ առկա չէ այնպիսի իրավիճակ, որ դատարանը կարող է իրացնել իր լիազորությունը՝ ապահովելով գաղտնի տվյալների պաշտպանությունը, սակայն անձը կարող է ունենալ «գաղտնիության ողջամիտ ակնկալիք»:

Որպես այդպիսի օրինակ կարելի է դիտարկել քրեական դատավարության ընթացքում անձի վերաբերյալ Ոստիկանության ինֆորմացիոն կենտրոնի օպերատիվ տեղեկատու քարտադարանի ձև 8 տեղեկանքի հրապարակումը, որում նշվում են ոչ միայն անձի դատվածություն ունենալու վերաբերյալ, այլև անձի կողմից նախկինում դատապարտված լինելու (դատվածությունը մարված լինելու պայմաններում) կամ նախկինում նրա նկատմամբ ոչ արդարացման հիմքով քրեական հետապնդումը դադարեցված լինելու կամ քրեական գործի հարուցումը մերժված լինելու մասին տվյալները: Ընդ որում, նշված տվյալները գործով որևէ հանգամանքի ապացուցման գործընթացում չեն օգտագործվում, ինչպես նաև անձի համար չեն կարող առաջացնել քրեաիրավական անբարենպաստ որևէ հետևանք¹: Դատավարական տեսանկյունից որևէ արգելք առկա չէ դատարանի համար նշված փաստաթղթին ծանոթանալու և հրապարակայնորեն հետազոտելու համար, իսկ դոնփակ դատական նիստ անցկացնելու վերաբերյալ առկա կառուցակարգերը, կարծում ենք, բավարար չափով չեն երաշխավորում նման իրավիճակներում անձանց իրավունքները:

Ոստիկանության ինֆորմացիոն կենտրոնի օպերատիվ տեղեկատու քարտադարանից տեղեկություններ ստանալու կարգը հաստատվել է

¹ Տե՛ս ՀՀ քրեական օրենսգրքի 93-րդ հոդվածի 8-րդ մասը:

Կառավարության 2004 թվականի մայիսի 20-ի «Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության ինֆորմացիոն կենտրոնի օպերատիվ տեղեկատու քարտադարանը ձևավորելու և տեղեկություններ տրամադրելու կարգը հաստատելու մասին» N 933-Ն որոշմամբ, որում, մեր կարծիքով, առերևույթ կա ներքին հակասություն: Նշված կարգի 20-րդ կետի համաձայն՝ «Օպերատիվ տեղեկատու քարտադարանից տեղեկություններ ստանալու համար հարցումները ձևակերպվում են համաձայն հետևյալ ձևերի՝

ա) պահանջագիր (օպերատիվ հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների համար (N 8 ձև),

(...):»:

Նույն կարգի 27-րդ կետի համաձայն՝ «Օպերատիվ հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմիններին, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանությանը, Հայաստանի Հանրապետության դատախազության մարմիններին, Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ծառայությանը (քաղաքացիներին ծառայության ընդունելու դեպքերում) տեղեկությունները տրամադրվում են՝ առաջնորդվելով սույն կարգի 5-րդ գլխում նշված ժամկետներով, եթե հարցումը կատարվել է պահանջագրով (N 8 ձև):»:

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՐՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐՎԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ
◆ 1(109)2023

Այսինքն՝ նախատեսվում է, բացի օպերատիվ հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմիններից, ձև 8 տեղեկանքի տրամադրում նաև այլ մարմինների: Վերը նշվածից հետևում է, որ քրեական գործի նյութերում նշված տեղեկանքի առկայությունն ինքնին, նշված տվյալների ստացման օրինականության հետ կապված հարցեր է առաջացնում:

Կիրառելով վերը նշված՝ Կատցն ընդդեմ Միացյալ Նահանգների գործով ձևակերպված սկզբունքը՝ կարելի է հանգել հետևության.

ա) անձը նշված դեպքում կարող է ունենալ նախկինում իր կյանքի ընթացքում թույլ տրված՝ իրավական որևէ հետևանք չառաջացնող իրավախախտումների մասին տվյալների գաղտնիության ողջամիտ ակնկալիք: Նկատի ունենք այն, որ նշված տվյալը, չունենալով օրենքով նախատեսված որևէ իրավական հետևանք առաջացնող նշանակություն,

կարող է դատարանի մոտ առաջացնել իր անձի վերաբերյալ ներքին բացասական համոզմունք, ինչն իր հերթին կարող է նշված անձի համար առաջացնել ոչ բարենպաստ քրեաիրավական հետևանք,

բ) նշված փաստարկը հասարակության կողմից կարող է գնահատվել որպես ողջամիտ:

Քննարկված օրինակում, փաստորեն, գործ ունենք անձնական տվյալների գաղտնիության իրավունքի անհիմն սահմանափակման հետ, որն անձի համար կարող է առաջացնել քրեաիրավական անբարենպաստ հետևանքներ, իսկ այն իրավական նորմերը, որոնք կոչված են հավասարակշռելու հանրային և մասնավոր շահը՝ այս դեպքում թերևս ոչ բավարար են կարգավորում խնդիրը:

Վերը նշված օրինակը թույլ է տալիս քննարկելու անձի արդար դատաքննության իրավունքի խախտման հարցը նաև այն տեսանկյունից, որ դատարանը, ծանոթանալով նշված տվյալին, համապատասխան նախատրամադրվածություն և տվյալ անձի համար ոչ բարենպաստ ներքին համոզմունք կարող է ձեռք բերել՝ ի խախտումն անձի գաղտնիության իրավունքի: Այսինքն՝ գաղտնիության իրավունքի խախտումը կարող է հանգեցնել նաև արդար դատաքննության իրավունքի մեկ այլ բաղադրիչի՝ անաչառ դատարանի կողմից գործի քննության իրավունքի խախտման:

Հայրենական իրավական համակարգում բացի վերը նշված խնդրից, նախկինում հանցանք կատարած անձանց վերաբերյալ անձնական տվյալների հրապարակման հետ կապված առկա են նաև բազմաթիվ այլ խնդիրներ: Նշված խնդիրներից մեկը, որը մեր կարծիքով հրատապ լուծում է պահանջում՝ «ԴատաԼեքս» դատական տեղեկատվական համակարգում անձնական տվյալների հրապարակման գործընթացի չկարգավորված լինելն է, որոնց կանդրադառնանք հետագա հետազոտություններով:

Կարծում ենք, որ խնդիրը բնավ տեխնիկական չէ, ուստի հարկ է ստույգ ուրվագծել այն չափանիշները, որոնք կկանխորոշեն հրապարակման ենթակա տվյալների շրջանակը: Այդ սահմաններից ցանկացած շեղում անթույլատրելի է, քանզի քննարկվող դեպքում մրցակցության մեջ են հիմնարար այնպիսի իրավունքներ, ինչպիսիք են արդար դատաքննության իրավունքը և անձնական տվյալների պաշտպանությունը:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

1. 2015 թվականի խմբագրությամբ ՀՀ Սահմանադրություն:
2. Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիա:
3. ՀՀ քրեական օրենսգիրք (ընդունված 2021 թ. մայիսի 5-ին):
4. Կառավարության 2004 թվականի մայիսի 20-ի «Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության ինֆորմացիոն կենտրոնի օպերատիվ տեղեկատու քարտադարանը ձևավորելու և տեղեկություններ տրամադրելու կարգը հաստատելու մասին» N 933-Ն որոշում:
5. DeCew, Judith, «Privacy», The Stanford Encyclopedia of Philosophy(Spring 2018 Edition), Edward. N. Zalta(ed.): Հասանելի է՝ <https://plato.stanford.edu/archives/spr2018/entries/privacy/> (Մուտք՝ 10.03.2023):
6. Warren S., Brandeis L. The right to Privacy // Harward Law Review, 1890, Dec. 15, p. 193:
7. U.S. Const. amend. IV.
8. Katz v United States, 389 U.S. 347, 88 S.Ct. 507, 19 L.Ed.2d 576 (1967).
9. 68 Am.Jur.2d Searches and Seizures §9.
10. [Omnibus Crime Control and Safe Streets Act of 1968](#), Pub. L. 90-351, 801, 82 Stat. 197, 212 (June 19, 1968).
9. United States v. New York Telephone Co., 434 U.S. 159, 166-67 (1977); see also [United States v. Seidnitz, 589 F.2d 152, 157 \(4th Cir. 1978\)](#).
10. [The Electronic Communications Privacy Act of 1986](#), Pub. L. 99-508, 100 Stat. 1848 (Oct. 21, 1986).

КОНФИДЕНЦИАЛЬНОСТЬ ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ В КОНТЕКСТЕ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВОЕ СУДЕБНОЕ РАЗБИРАТЕЛЬСТВО

Аннотация

В исследовании отмечается важность поддержания соответствующего баланса ограничений права на частную жизнь в общественной сфере, что является сложной и важной правовой проблемой. В Статье

рассматривается концепция частной жизни с точки зрения правовых аспектов и исторического развития защиты права на частную жизнь. В качестве примера правовых актов, гарантирующих защиту персональных данных, упоминается Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. В исследовании подчеркивается, что ограничение персональных данных должно соответствовать закону и не нарушать фундаментальные права человека.

Далее в статье рассматривается право на справедливое судебное разбирательство и отмечается, что право на публичные слушания является его неотъемлемой частью. Судебные слушания могут проводиться в закрытом режиме по решению суда с целью защиты частной жизни участников процесса, интересов несовершеннолетних или справедливости, а также государственной безопасности, общественного порядка или морали. В исследовании представлена идея «разумного ожидания частной жизни», которая была впервые сформулирована и применена Верховным судом США в отношении права на частную жизнь в 1967 году и нашла неоднократное широкое применение в международной правовой практике для защиты этого права. Автор предполагает, что тест, установленный Верховным судом США, также применим в тех случаях, когда не так очевидно, какие данные в ходе публичного судебного разбирательства могут считаться конфиденциальными и не подлежащими разглашению.

Ключевые слова: персональные данные, конфиденциальность, справедливый суд, правовая защита, публичный суд, конфиденциальность, права человека.

CONFIDENTIALITY OF PERSONAL DATA IN THE CONTEXT OF THE RIGHT TO A FAIR TRIAL

Annotation

This article discusses the question of whether the confidentiality of personal data is subjected to stricter restrictions than required by constitutional norms and other legislative acts that guarantee the protection of the right to a fair trial. The study notes the importance of maintaining an appropriate balance of restrictions on the right to privacy in public, which is a complex and

important legal issue. The article explores the concept of privacy in terms of legal aspects and the historical development of the protection of the right to privacy. The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is cited as an example of legal acts that guarantee the protection of personal data. The study emphasizes that the restriction of personal data should be in compliance with the law and must not violate fundamental human rights.

The article further examines the right to a fair trial and highlights that the right to a public trial is an integral part of it. Judicial proceedings may be conducted in private by a court decision in order to protect the privacy of participants in the proceedings, the interests of minors or justice, as well as state security, public order or morality. The study presents the idea of a "reasonable expectation of privacy," which was first formulated and applied by the US Supreme Court in relation to the right to privacy in 1967, and which found wide application in international legal practice in many cases for the protection of this right. The article suggests that the test established by the US Supreme Court is also applicable in cases where it is not so obvious which data in the course of a public trial can be considered confidential and not subject to disclosure.

Keywords: personal data, privacy, fair trial, legal protection, public trial, confidentiality, human rights

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 13.03.2023թ., փրվել է գրախոսության 23.03.2023թ., ընդունվել է փպագրության 03.04.2023թ.:

ԱՐՄԱՆ ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ

ՀՀ վարչապետի աշխատակազմի
իրավաբանական վարչության գլխավոր
իրավաբան,

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի
պետության և իրավունքի տեսության և
սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի
դասախոս,

ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիայի
իրավագիտության ամբիոնի ասպիրանտ

DOI: 10.59560/18291155-2023.1-95

**ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱՍՏԵՂԾ ՆԱԽԱԶԵՌՆՈՒԹՅԱՆ
ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԿԱՆ ԱՄՐԱԳՐՄԱՆ ՈՐՈՇ ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ**

Ամփոփագիր

Հոդվածը նվիրված է անմիջական ժողովրդաիշխանության իրացման ձևերից՝ ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնության, Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության մեջ ամրագրման հետ կապված առավել առանցքային հիմնահարցերին, որոնք էականորեն խոչընդոտում են այս ինստիտուտի կիրարկմանը: Պատահական չէ, որ 2015 թվականից մինչ օրս արձանագրվել է այս ինստիտուտի կիրառման միայն մեկ դեպք, որն էլ, ի թիվս այլնի, նաև հոդվածում ներկայացված հիմնահարցերի պատճառով լիարժեք չի իրականացվել:

Հոդվածի նպատակն է ուսումնասիրել ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնության վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության գործող օրենսդրությունը, վեր հանել առավել առանցքային բնույթ ունեցող խնդիրները և ներկայացնել ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնության ինստիտուտի կատարելագործման վերաբերյալ հիմնավորված առաջարկներ:

1(109)2023
◆ ՍԵՆԵԿՆԵՍԻՆԻ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԿԱՆ ԴԱՏԱՐՎԱՆ
95

Ըստ այդմ, սույն հոդվածում հետազոտվում են ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնության իրականացման համար օրենսդրությամբ սահմանված որոշ շեմեր, ժողովրդական օրենսդրական նախաձեռնության առարկայի հետ կապված որոշ հարցեր, ՀՀ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի՝ որպես այս ինստիտուտի իրականացման գործընթացի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարմնի սահմանադրաիրավական կարգավիճակի հիմնախնդիրը, հանրաքվեով ընդունված օրենքների և Ազգային ժողովի կողմից ընդունված օրենքների միջև իրավաբանական ուժի հարաբերակցության հարցը և ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնության իրականացման կառուցակարգի որոշ «դետալներ»:

Հիմնաբառեր. ժողովրդական օրենսդրական նախաձեռնություն, ժողովրդական սահմանադրական նախաձեռնություն, միջազգային փորձ, Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով, Ազգային ժողով, իրավաբանական ուժ, հանրաքվե:

1. Ընդհանուր բնութագիր

Ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնությունը՝ որպես իրավական ինստիտուտ, իրենից ներկայացնում է այնպիսի իրավական նորմերի ամբողջություն, որոնք կարգավորում են նորմատիվ իրավական ակտի նախագծի առաջադրման միջոցով հասարակական հարաբերությունների կարգավորմանն ուղղված ժողովրդի (որոշակի քանակի քաղաքացիների) նախաձեռնության՝ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով քննարկման և որոշման կայացման համար պարտադիր իրականացման ընթացակարգը¹:

Ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնությունը դրսևորվում է Հայաստանի Հանրապետության ժողովրդի՝ հետևյալ հարցերում իրավաստեղծ գործունեությանը մասնակցելու հնարավորությամբ՝ Սահմանադրության ընդունում, Սահմանադրության մեջ փոփոխությունների կատարում, օրենքների ընդունում, գործող օրենքներում փոփոխությունների և/կամ լրացումների կատարում, գործողության դադարեցում: Ըստ այդմ, մեր կողմից ուսումնասիրման ենթակա հարցերը կարող ենք

¹ Թադևոսյան Ա., «Ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնություն» հասկացությունը, էությունն ու բովանդակությունը, «Հանրային կառավարում» գիտական հանդես, 2/2022, էջ 89:

պայմանականորեն բաժանել երկու խմբի՝ Սահմանադրության հետ կապված (այսուհետ՝ ժողովրդական սահմանադրական նախաձեռնություն) և օրենքի հետ կապված ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնություն (այսուհետ՝ ժողովրդական օրենսդրական նախաձեռնություն):

Պետք է արձանագրել, որ մեր երկրում չկա ժողովրդաիշխանության իրականացման այս ձևին վերաբերող առանձին օրենք, ինչի արդյունքում այս ինստիտուտը կարգավորող բազում իրավանորմեր տարրալուծված են տարբեր օրենքներում, բայց դրանք առավելապես ամրագրված են «Հանրաքվեի մասին» ՀՀ սահմանադրական օրենքում¹ (սույն հոդվածում այսուհետ՝ Սահմանադրական օրենք) և «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքում² (սույն հոդվածում այսուհետ՝ ԱԺ կանոնակարգ):

Սույն հոդվածի շրջանակներում առավել նպատակահարմար ենք համարում, առաջին հերթին, ուսումնասիրել ժողովրդական օրենսդրական նախաձեռնությունը կանոնակարգող օրենսդրական կարգավորումները, քանի որ ժողովրդական սահմանադրական նախաձեռնության ոլորտում մի շարք հարաբերություններ կարգավորվում են օրենսդրական նախաձեռնության համար սահմանված նույն կանոններով:

2. Ժողովրդական օրենսդրական նախաձեռնություն

2.1 Քաղաքացիների անհրաժեշտ թվաքանակը: Սահմանադրության 109-րդ հոդվածի 6-րդ մասն ամրագրում է, որ Ազգային ժողովին օրինագիծ առաջարկելու համար անհրաժեշտ են առնվազն հիսուն հազար ընտրական իրավունք ունեցող քաղաքացիներ: Տարբեր երկրներում պահանջվող այս թվաքանակն ամրագրված է կա՛մ սահմանադրությամբ, կա՛մ օրենքով, և գործում են տարբեր մոտեցումներ. որոշ երկրներում պահանջվող քանակն արտահայտված է բացարձակ թվով, իսկ որոշներում՝ ընտրական իրավունք ունեցող քաղաքացիների տոկոսային կամ կոտորակային հարաբերակցությամբ, օրինակ՝ Լատվիայում այդպիսի իրավունք ունեն ընտրողների մեկ տասներորդ մասը, իսկ Բելառուսում՝ հիսուն հազար քաղաքացիներ:

¹ «Հանրաքվեի մասին» ՀՀ սահմանադրական օրենք, ընդունվել է 23.03.2018թ., ՀՀՊՏ 2018.03.28/23(1381) հոդվ. 348:

² «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ սահմանադրական օրենք, ընդունվել է 16.12.2016թ., ՀՀՊՏ 2017.01.25/5(1280) հոդվ. 45:

Այս հարցում որոշ հայրենական իրավագետներ գտնում են, որ նպատակահարմար է առաջնորդվել ոչ թե բացարձակ թվի նշումով, այլ կոտորակային կամ տոկոսային մեթոդով¹: Մինչդեռ մենք գտնում ենք, որ սահմանադրի մոտեցումը՝ նվազագույն թվաքանակը սահմանել բացարձակ թվով, ճիշտ է, քանի որ ընտրական իրավունք ունեցող քաղաքացիների քանակը պարբերաբար փոփոխվում է և յուրաքանչյուր նախաձեռնության դեպքում անհրաժեշտ ստորագրությունների քանակը որոշելու հարցը դրվելու է պետական համապատասխան մարմնի վրա՝ հաշվի առնելով, որ ընտրողների ռեգիստրը «ՀՀ ընտրական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքի² 9-րդ հոդվածով սահմանված կարգով հրապարակվում է ընդամենը տարին երկու անգամ: Տոկոսային կամ կոտորակային մեթոդով նվազագույն թվաքանակ որոշելը կարող է բացասաբար ազդել իրավական նորմերի որոշակիության և կայունության վրա, քանի որ ի սկզբանե նախաձեռնողների համար հստակ չի լինի այն, ինչպես նաև կհանգեցնի պետական համապատասխան մարմնից նախաձեռնողների կախվածությանը, ինչն էլ իր հերթին կարող է ստեղծել վիճելի իրավիճակներ:

Միևնույն ժամանակ կարծում ենք, որ քաղաքացիների համար գործող նվազագույն թվաքանակը բավականին բարձր է, որը նկատելի է հատկապես եվրոպական երկրներում ամրագրված մոտեցումների հետ համեմատության արդյունքում (տե՛ս Աղյուսակը):

ԱՂՅՈՒՍԱԿ

	Ժողովրդական օրենսդրական նախաձեռնությունները Եվրոպայի խորհրդի անդամ երկրներում		
Երկիր	Պահանջվող ստորագրությունների թիվը	Ընտրական իրավունք ունեցող քաղաքացիների թիվը	Տոկոսային հարաբերակցությունը
Հայաստան	50.000	2.595.512	1.9
Ալբանիա	20.000	3.452.324	0.57

¹ **Բադայան Ս.Ս.**, Օրենսդրական նախաձեռնության հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում, ատենախոսություն իրավ. գիտ. թեկնածուի: Երևան, 2014, էջ 94:

² «ՀՀ ընտրական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենք, ընդունվել է 25.05.2016թ., ՀՀՊՏ 2016.05.30/42(1222) հոդվ. 456:

1(109)2023

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐՎԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ

Ավստրիա	100.000	6.400.993	1.56
Էստոնիա	1000	899.793	0.1
Իսպանիա	500.000	34.597.038	1.44
Իտալիա	50.000	50.736.204	0.09
Լեհաստան	100.000	29.228.202	0.3
Լիտվա	50.000	2.405.143	2.07
Նիդերլանդներ	40.000	3.018.064	1.3
Ռումինիա	100.000	18.964.642	0.5
Սլովենիա	5000	1.695.771	0.3
Սերբիա	30.000	6.502.307	0.5
Վրաստան	25.000	3.533.672	0.7
Ֆինլանդիա	50.000	4.255.466	1.17

Իհարկե պետք է նկատել նաև, որ կախված կոնկրետ երկրում այս ինստիտուտի իրականացման կառուցակարգերի առանձնահատկություններից՝ սահմանված են նաև այլ պահանջներ, օրինակ՝ Ռումինիայում նախաձեռնությանը պետք է միանան առնվազն ժողեւտների (հեղ. վարչատարածքային միավոր է Ռումինիայում) մեկ քառորդի քաղաքացիները, ընդ որում՝ յուրաքանչյուրից նվազագույնը հինգ հազար հոգի¹, Բրազիլիայում՝ ժողովրդական օրենսդրական նախաձեռնության համար պահանջվում է ընտրողների առնվազն 1 տոկոսի ստորագրությունը, ընդ որում՝ նրանք պետք է լինեն Բրազիլիայի առնվազն հինգ նահանգներից:

Ընդհանուր առմամբ, միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ մի շարք այլ առավել մեծաքանակ բնակչություն և ընտրողներ ունեցող երկրներում քննարկող թիվը շատ ավելի ցածր է, քան Հայաստանում: Վենետիկի հանձնաժողովը և ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ-ը, իրենց զեկույցներից մեկում անդրադառնալով Ալբանիայում այս ինստիտուտի իրականացման հարցերին, նշում են, որ քսան հազար քաղաքացու ստորագրություն հավաքելը նախաձեռնող խմբի համար կարող է իրական խոչընդոտ լինել,

¹ Constitution of Romania, Article 74, էլ. ռեսուրս՝

<https://www.constituteproject.org/constitutions?lang=en&key=initiat> հղումն ըստ՝ 30.01.2023:

միևնույն ժամանակ փաստելով, որ միջազգային պրակտիկայում չկան այս հարցի վերաբերյալ միասնական մոտեցումներ¹:

Սա ժողովրդական օրենսդրական նախաձեռնության իրականացման առաջին ու թերևս հիմնական խոչընդոտ հանդիսացող գործոնն է: Գտնում ենք, որ այդ թիվը պետք է նվազեցնել, իսկ կոնկրետ թվի որոշումը կայացվի հասարակական լայն կոնսենսուսի պայմաններում: Որպես չափանիշ կարող է ընդունվել յուրաքանչյուր պատգամավորին բաժին ընկնող ընտրողների թիվը: Հայաստանում վերջին համապետական ընտրությունների ժամանակ ընտրական իրավունք ունեցող անձանց թիվը կազմել է 2,595,512 մարդ², որը եթե բաժանենք Սահմանադրությամբ սահմանված պատգամավորների նվազագույն թվի վրա, կստացվի մոտ 25 հազար մարդ, որն էլ կարելի է ամրագրել որպես քաղաքացիների անհրաժեշտ նվազագույն թվաքանակ: Իսկ եթե դիտարկենք բուն քվեարկությանը մասնակցած անձանց թվի (1,281,997 մարդ) և ԱԺ վերջին գումարման պատգամավորների թվի (107 պատգամավոր³) հարաբերակցությունը, ապա կստացվի ավելի փոքր թիվ՝ մոտ 12 հազար մարդ:

2.2 *Ժողովրդական օրենսդրական նախաձեռնության կարգով օրենքներում փոփոխությունների իրականացումը*: Առանձնակի հետաքրքրություն են ներկայացնում օրենսդրական այն կարգավորումները, որոնք վերաբերում են ընթացիկ օրենսդրության մեջ փոփոխություններ կատարելուն՝ այն իմաստով, որ արդյո՞ք ժողովրդական նախաձեռնության կողմից ներկայացվող օրենքի նախագիծը կարող է ուղղված լինել գործող օրենքներում փոփոխություններ իրականացնելուն:

Այս հարցերը կարգավորող հիմնարար օրենքի՝ «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի⁴ 34-րդ հոդվածի համաձայն՝ նորմատիվ իրավական ակտերում փոփոխություն կամ լրացում կատարում է միայն այդ նորմատիվ իրավական ակտն ընդունած մարմինը կամ նրա իրավահաջորդը: Միևնույն ժամանակ, նույն օրենքի 37-րդ, 38-րդ և 38.1-

¹ Venice commission, OSCE ODIHR, Albania, Joint opinion, On the draft law on the legislative initiative of the citizens, Strasbourg/Warsaw, 22 October 2018, CDL-AD(2018)026.

² Էլ. ռեսուրս՝ <https://www.elections.am/Elections/Parliamentary> հղումն ըստ 06.01.2023 թ.:

³ Էլ. ռեսուրս՝ <http://parliament.am/deputies.php?sel=factions&lang=arm> հղումն ըստ 07.01.2023 թ.:

⁴ «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 21.03.2018 թ., ՀՀՊՏ 2018.03.28/23(1381) հոդվ. 373:

ՍԱԳՄԱՆԱՐԴՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ
◆ 1(109)2023

ին հողվածները, որոնք վերաբերում են նորմատիվ իրավական ակտերի գործողության դադարեցման տարբեր տեսակներին՝ իրավական ակտն ուժը կորցրած ճանաչելուն, անվավեր ճանաչելուն և չեղյալ ճանաչելուն, սահմանում են, որ այն կարող է տեղի ունենալ իրավաստեղծ մարմնի, դրա իրավահաջորդի կամ համապատասխան լիազորություններով օժտված մարմնի որոշմամբ: Վերաբերելի իրավանորմեր այլ օրենքներում սահմանված չեն, հետևաբար ստացվում է, որ օրենսդիրը տարբեր կերպ է կարգավորում ընթացիկ օրենսդրության մեջ փոփոխություններ իրականացնելու հարցը՝ փոփոխություններ և լրացումներ իրականացնելու հնարավորություն ընձեռելով միայն այդ ակտն ընդունած մարմնին կամ նրա իրավահաջորդին, իսկ ահա գործողության դադարեցման հնարավորություն տալիս է իրավաստեղծ մարմիններին:

Հասկանալի է, որ օրենսդրի այսպիսի տարբերակված մոտեցումը չի կարող լինել ինքնանպատակ, և հաշվի առնելով, որ «իրավական ակտն ընդունած մարմին» և «իրավաստեղծ մարմին» հասկացությունները նույնական չեն, դրանք հարաբերակցվում են միմյանց որպես «մասն» «ընդհանուրի», գտնում ենք, որ ժողովրդական օրենսդրական նախաձեռնության իրականացման շրջանակները որոշակիորեն սահմանափակվում են ընթացիկ օրենքներում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու հարցում, իսկ գործողության դադարեցման մասով այդպիսի սահմանափակումներ չկան: Գործողության դադարեցման մասով այդպիսի սահմանափակումների բացակայությունը, թերևս, պայմանավորված է ժողովրդին այնպիսի իրավունք ընձեռելու լեզբիտիմ նպատակով, որը տեսության մեջ հաճախ հանդիպում է որպես «ժողովրդական վետոյի» ինստիտուտ: Այդ ինստիտուտի էությունը կայանում է քաղաքացիների կողմից գործող որևէ օրենքի լրիվ կամ մասնակի ուժը կորցրած ճանաչելու վերաբերյալ հանրաքվե նախաձեռնելու մեջ¹:

Ժողովրդական օրենսդրական նախաձեռնության իրականացմամբ ընթացիկ օրենքներում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու սահմանափակումները դրսևորվում են այն համատեքստում, որ թեև ժողո-

¹ **Маклаков В.В.** Референдум в зарубежных странах. - Москва, 2014. - С. 21; **Грачев В.С.** Правовые формы воздействия на государство субъектов гражданского общества // Закон и право. - 02/2020. - С. 24; էլ. նետուրս՝

<https://cyberleninka.ru/article/n/pravovye-formy-vozdeystviya-na-gosudarstvo-subektov-grazhdanskogo-obschestva/viewer>, հղումն ըստ 14.12.2022 թ.:

վրդական նախաձեռնության կողմից ներկայացված համապատասխան օրինագիծն Ազգային ժողովի կողմից ընդունվելու դեպքում կարող է ենթարկվել համապատասխան փոփոխությունների և լրացումների, բայց մերժման դեպքում արդեն այն չի կարող դրվել հանրաքվեի և ընդունվել անմիջականորեն ժողովրդի կողմից:

Կարծում ենք, որ այսպիսի մոտեցումն արդարացված չէ և անհարկի սահմանափակում է ժողովրդի կողմից անմիջականորեն իրավաստեղծ գործունեություն իրականացնելու հնարավորությունը, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ լայնածավալ և բազմակողմ կարգավորումներ ունեցող գործող օրենսդրության պայմաններում քաղաքացիները կա՛մ պետք է սահմանափակվեն միայն օրենքներում փոփոխություններ, լրացումներ նախատեսող օրինագծեր Ազգային ժողով ներկայացնելով և վերջինիս որոշմամբ «բավարարվելով», կա՛մ իրենց իրավունքը լիարժեքորեն կարող են իրացնել ընթացիկ օրենքի գործողությունը դադարեցնելով և նոր օրենք ընդունելով, կա՛մ միայն այնպիսի ոլորտներում կամ այնպիսի հարցերի վերաբերյալ օրինագծեր ներկայացնելով, որոնք կարգավորող օրենքներ դեռևս չկան:

Վերոգրյալի հիման վրա գտնում ենք, որ պետք է օրենսդրորեն հստակ սահմանվեն ժողովրդական օրենսդրական նախաձեռնության առարկայի շրջանակները՝ դրանց հիմքում դնելով կոնկրետ չափանիշներ, որոնք հաշվի կառնեն այս ինստիտուտի ողջ դերն ու նշանակությունը: Միևնույն ժամանակ գտնում ենք, որ ժողովրդին պետք է հնարավորություն տրվի նաև գործող օրենքներում կատարել համապատասխան փոփոխություններ և լրացումներ, ուստի «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի վերը հիշատակված հոդվածները հարկ է փոփոխել՝ դրանցում որպես իրավասու սուբյեկտ նախատեսելով նաև ՀՀ ժողովրդին:

2.3 Ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնություններում Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի կարգավիճակի հիմնահարցը: Ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնությունների իրականացման գործընթացում առանձնահատուկ դեր ու նշանակություն ունի Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը (այսուհետ, նաև՝ Հանձնաժողով), որին Սահմանադրական օրենքով վերապահվել են մի շարք լիազորություններ, ինչը սակայն, մեր դիտարկմամբ, խնդրահարույց է և չի բխում Հանձնաժողովի սահմանադրաիրավական կարգավիճակից:

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 1(109)2023

Մասնավորապես, Հանձնաժողովի կարգավիճակը բնութագրող սահմանադրական հիմնադրույթի (194-րդ հոդված, 1-ին մաս) համաձայն՝ այն անկախ պետական մարմին է, որը կազմակերպում է Ազգային ժողովի և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունները, հանրաքվեները, ինչպես նաև վերահսկողություն է իրականացնում դրանց օրինականության նկատմամբ: Միևնույն ժամանակ, նույն հոդվածի 4-րդ մասով սահմանադիրն ամրագրում է, որ ընտրական հանձնաժողովների լիազորությունները սահմանվում են «Ընտրական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքով: Հանձնաժողովի լիազորությունները սահմանող Ընտրական օրենսգրքի 51-րդ հոդվածի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրանում նշված չեն ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնության շրջանակներում Հանձնաժողովի կողմից իրականացվող լիազորությունները:

Ինչպես տեսնում ենք՝ Սահմանադրությունը ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնությունների իրականացման համար, ըստ էության, վերահսկողական գործառույթ Հանձնաժողովի համար չի նախատեսել, ընդ որում՝ հանրաքվեների կազմակերպման և դրանց օրինականության նկատմամբ վերահսկողության սահմանադրական գործառույթը որևէ կերպ չի կարող մեկնաբանվել որպես ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնությունների օրինականության նկատմամբ վերահսկողական գործառույթ, քանի որ ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնությունները կարող են լիարժեք իրացվել նաև առանց հանրաքվեի՝ Ազգային ժողովի կողմից իրավական ակտի նախագիծն ընդունվելու դեպքում:

Բացի դրանից, թե՛ Սահմանադրությունը, թե՛ Ընտրական օրենսգիրքը Հանձնաժողովի լիազորությունների սահմանումը նախատեսել են բացառապես Ընտրական օրենսգրքի շրջանակներում, իսկ Ընտրական օրենսգրքի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ այդպիսի լիազորություններ Հանձնաժողովը չունի և չի էլ կարող ունենալ, քանի որ դա չի բխի վերջինիս՝ որպես սահմանադրական մարմնի գործառույթներից և կարգավիճակից:

Այս համատեքստում հարկ է վկայակոչել Սահմանադրական դատարանի՝ իր որոշումներից մեկում արտահայտած այն իրավական դիրքորոշումը, ըստ որի՝ պետական իշխանությունն իրականացվում է գործառույթ-ինստիտուտ-իրավասություն եռամիասնական սահմանադրական ներդաշնակության հիման վրա (...): Այդ եռամիասնության մեջ ինստի-

տուտն ու իրավասությունը միջոց են գործառույթն իրականացնելու համար, որը ներկայացուցչական ժողովրդավարության սկզբունքների հիման վրա տեղի է ունենում Սահմանադրությամբ և օրենքներով նախատեսված կառուցակարգերի, կոնկրետ լիազորությունների, ձևերի ու մեթոդների շրջանակներում, որոնց արդյունքում երաշխավորվում է պետության ողջ տարածքում հասարակական հարաբերությունների կանոնակարգումը (համապարտադիր վարքագծի կանոնների սահմանումը) և դրանց իրացման ապահովումը»¹: Հետևաբար՝ չկա գործառույթ, չկա լիազորություն:

Ուստի, մեր երկրում ներկա պահին սահմանադրական փոփոխությունների շուրջ ընթացող քննարկումների պայմաններում գտնում ենք, որ պետք է պատշաճ ուշադրության արժանանա այս հարցը, մասնավորապես պետք է վերանայվեն Հանձնաժողովի սահմանադրական գործառույթները, ստեղծվեն սահմանադրաիրավական պատշաճ հիմքեր ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնության իրականացման կառուցակարգում վերջինիս իրավասությունների շրջանակի հստակեցման համար:

3. Ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնությունը՝ որպես ժողովրդի կողմից անմիջականորեն հանրաքվե նախաձեռնելու միակ հնարավորություն

3.1 Քաղաքացիների անհրաժեշտ թվաքանակը: Հարկ ենք համարում անդրադառնալ ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնությունների իրականացմանը վերաբերող որոշ այլ օրենսդրական հիմնահարցերի, որոնք սերտ կապված են նաև հանրաքվեի ինստիտուտի հետ, քանի որ գործող օրենսդրության պայմաններում հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող որևէ հարց ժողովրդի անմիջական նախաձեռնությամբ հանրաքվեի դնելու միակ կառուցակարգը հանդիսանում է այդ հարցը իրավական ակտի (գերակշիռ դեպքերում՝ օրենքի) նախագծի ձևով ձևակերպելը և ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնության ինստիտուտի ընձեռած հնարավորություններով այն շրջանառելը²:

¹ ՀՀ Սահմանադրական դատարան, որոշում ՍԴՈ-766, ընդունվել է 2008 թվականի հոկտեմբերի 14-ին:

² **Թադևոսյան Ա.**, «Ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնություն» հասկացությունը, էությունն ու բովանդակությունը, «Հանրային կառավարում» գիտական հանդես, 2/2022, էջ 90:

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ
 ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ
 1(109)2023

Սահմանադրական մակարդակում այս երկու ինստիտուտների փոխկապակցվածության վերաբերյալ հիմնադրույթներն ամրագրվել են 204-րդ հոդվածում: Մասնավորապես, հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ եթե Ազգային ժողովը մերժում է ներկայացված օրենքի նախագծի ընդունումը, ապա մերժումից հետո՝ վաթսուն օրվա ընթացքում, օրենքի նախագծի ընդունման նախաձեռնությանը ընտրական իրավունք ունեցող ևս երեք հարյուր հազար քաղաքացու միանալու դեպքում նախագիծը դրվում է հանրաքվեի: Հետաքրքրական է, որ Լատվիայում գործող կառուցակարգի համաձայն՝ օրինագիծը մեխանիկորեն է դրվում հանրաքվեի, այն դեպքում, երբ խորհրդարանը չի ընդունում օրինագիծը կամ ընդունում է էական փոփոխություններ կատարելով¹:

Նախաձեռնող խմբի կողմից ստորագրությունների հավաքումն իրականացնելը և պետական մարմնի կողմից դրանց վավերականությունը հաստատելը ընդունված պրակտիկա է նաև ԱՄՆ-ում, Շվեյցարիայում, Լեհաստանում, Իտալիայում և այլ երկրներում: Ավելին, ԱՄՆ-ում՝ նահանգների մակարդակում գործում են նույնիսկ հատուկ մասնագիտացված կազմակերպություններ, որոնք զբաղվում են նախաձեռնությունների համար ստորագրությունների հավաքագրմամբ:

Այսպիսով ստացվում է, որ հիսուն հազար քաղաքացիների ներկայացրած օրենքի նախագիծը Ազգային ժողովի կողմից մերժվելուց հետո, անհրաժեշտ է ևս երեք հարյուր հազար քաղաքացու ստորագրություն, որպեսզի հնարավորություն լինի «հաղթահարելու» խորհրդարանի մերժումը:

Ինչպես տեսնում ենք՝ այս դեպքում ևս սահմանադիրն ամրագրել է բացարձակ թիվ, որը հանդիպում է նաև Իտալիայում և Շվեյցարիայում, իսկ օրինակ՝ ԱՄՆ-ում, որպես կանոն, ստորագրությունների քանակը որոշվում է վերջին ընտրություններում մասնակցած ընտրողների տոկոսային հարաբերակցությամբ, որը տատանվում է 5-ից 10 տոկոսի սահմաններում: Այս մասին մեր դիրքորոշումն արդեն հայտնել ենք, ուստի անդրադառնանք թվի մեծությանը, որը մեր գնահատմամբ օրենքի նախագիծ առաջարկելու համար նախատեսված թվի նման ևս շատ բարձր է:

¹ F. Ratto Trabucco, The Latvian direct democracy tools in a comparative European context, Oñati Socio-Legal Series, 2019, 10(4), P. 762.

Ինչպես նշում են մասնագետները՝ հանրաքվե նախաձեռնելու համար որպես նվազագույն քանակ անհրաժեշտ ընտրական իրավունք ունեցող անձանց 5 տոկոսանոց շեմ նախատեսելը նախաձեռնության իրականացումը դարձնում է խնդրահարույց, իսկ 10 տոկոսանոց շեմ նախատեսելն այն դարձնում է գրեթե անհնարին¹: Վենետիկի հանձնաժողովն իր զեկույցներից մեկում նշում է, որ հանրաքվեի դնելու համար ստորագրությունների հավաքման համար ցանկալի է նախատեսել բավականին բարձր շեմ, որը կերաշխավորի, որ հանրաքվեի կղրվեն միայն այնպիսի հարցեր, որոնք հետաքրքրություն են ներկայացնում ընտրողների նշանակալի խմբի համար՝ այդպիսով պահպանելով հանրաքվեի՝ որպես ներկայացուցչական ժողովրդավարության լրացնող լինելու հատկանիշը: Մյուս կողմից, այդ շեմը չպետք է լինի այնքան բարձր, որ հանրաքվեի անցկացման համար նախատեսի զուտ տեսական հնարավորություններ: Բացի դրանից, այն պետք է համաչափ լինի գրանցված ընտրողների թվին²:

Մինչդեռ, Հայաստանում վերջին համապետական ընտրությունների ժամանակ ընտրական իրավունք ունեցող անձանց թիվը կազմել է 2,595,512 մարդ³: Պարզ հաշվարկի արդյունքում կարող ենք արձանագրել, որ օրինագիծը հանրաքվեի դնելու համար գործող տվյալներով պահանջվում է մոտավորապես ընտրական իրավունք ունեցող անձանց ևս 11,5 տոկոսը: Ավելին, հաշվի առնելով խնդրո առարկա իրավանորմում «ևս» շաղկապի գործածումը, հարկ է արձանագրել, որ այս երեք հարյուր հազար քաղաքացիների մեջ չեն կարող ներառվել օրինագիծը Ազգային ժողով ներկայացնելու համար արդեն իսկ ներգրավված հիսուն հազար ընտրական իրավունք ունեցող քաղաքացիները: Այսինքն, ընդհանուր առմամբ, անհրաժեշտ է երեք հարյուր հիսուն հազար ընտրական իրավունք ունեցող քաղաքացիներ:

Հարկ է նկատել, որ օրենսդիրը հենց այս տրամաբանությամբ առաջնորդվելով նույն՝ 350.000 թիվն է սահմանել հանրաքվեով ընդունված օրենքում փոփոխություններ կատարելու համար հանրաքվե նախաձեռնելու դեպքում: Ընդ որում, այդ դեպքում արդեն նախագիծը չի ներկայացվում Ազգային ժողով, այլ Սահմանադրական դատարանի կողմից

¹ Hamon F., Le referendum, Étude comparative, 2-e éd., Paris, 2012, P. 39.

² Venice commission, Revised code of good practice on referendums, Strasbourg, 20 June 2022, CDL-AD(2022)015, p. 15.

³ Էլ. ռեսուրս՝ <https://www.elections.am/Elections/Parliamentary> հղումն ըստ 06.01.2023:

Սահմանադրությանը համապատասխանող ճանաչվելու դեպքում դրվում է հանրաքվեի (Սահմանադրական օրենք, 10-րդ հոդված):

Ժողովրդական նախաձեռնության կարգով Լատվիայում և Խորվաթիայում օրենքի նախագծերը հանրաքվեի կարող են դրվել ընտրազանգվածի 10 տոկոսի¹, Հունգարիայում՝ երկու հարյուր հազար ընտրողների², Սերբիայում՝ հարյուր հազար ընտրողների պահանջով³: Ընդ որում, այս երկրներում ընտրազանգվածը շատ ավելի մեծ է, քան Հայաստանում: Ինչպես ցույց է տալիս միջազգային պրակտիկան՝ 1995 թվականից մինչև 2019 թվականն ընկած ժամանակահատվածում «ժողովրդական նախաձեռնությամբ ոչ մի հանրաքվե չի անցկացվել այնպիսի երկրում, որտեղ պահանջվող ստորագրությունների համար նախատեսված է էլեկտորատի 5 տոկոսը գերազանցող շեմ»⁴:

Ավելին, Սահմանադրության 202-րդ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ երկու հարյուր հազար քաղաքացիներ կարող են նախաձեռնել նոր Սահմանադրության նախագիծը կամ Սահմանադրության առավել կարևոր հոդվածներում փոփոխություններ կատարելու նախագիծը հանրաքվեի առարկա դարձնելու գործընթաց, իսկ հարյուր հիսուն հազարը՝ Սահմանադրության այլ հոդվածներում փոփոխություններ կատարելու նախագիծը: Ստացվում է, որ բարձրագույն իրավաբանական ուժ ունեցող ակտի՝ Սահմանադրության ընդունման կամ փոփոխման հարցը հանրաքվեի դնելու համար առավել նվազ շեմ է նախատեսված, քան օրենքների նախագծերի համար: Իհարկե, պետք է նկատել, որ Սահմանադրության դեպքում հարցը հանրաքվեի դնելու համար պարտադիր է Ազգային ժողովի համապատասխան որոշման ընդունումը պատգամավորների ձայների սահմանված հարաբերակցությամբ, իսկ ժողովրդական օրենսդրական նախաձեռնությունների դեպքում օրենքի նախագիծը հանրաքվեի դրվում է առանց խորհրդարանի այդպիսի որոշման անհրաժեշ-

¹ Constitution of Croatia, Article 87, էլ. ռեսուրս՝ https://www.constituteproject.org/constitution/Croatia_2013?lang=en հղումն ըստ՝ 18.12.2022 թ.:

² Constitution of Hungary, Article 8, էլ. ռեսուրս՝ https://www.constituteproject.org/constitution/Hungary_2016?lang=en հղումն ըստ՝ 23.12.2022 թ.:

³ Constitution of Serbia, Article 108, էլ. Ռեսուրս https://www.constituteproject.org/constitution/Serbia_2006?lang=en հղումն ըստ՝ 23.12.2022 թ.:

⁴ **Raul Magni-Berton, Clara Egger**, RIC Le Référendum d'initiative citoyenne expliqué à tous: Au coeur de la démocratie directe, FYB Editions, 2019, P. 84-86.

տության՝ համապատասխան ընթացակարգերն անցնելուց հետո՝ մեխանիկորեն, բայց դա չի կարող արդարացնել սահմանադրի նման մոտեցումը:

Կարծում ենք՝ այսպիսի մեծ թվի սահմանումը բացի նրանից, որ անհաղորդ է դարձնում ինստիտուտի բուն հասցեատիրոջը՝ ժողովրդին, իր իրավունքը լիարժեք իրացնելուց, այլև ուրիշ երկրների փորձը ցույց է տալիս, որ այն հանգեցնում է քաղաքական կուսակցությունների կամ նմանաբնույթ այլ ազդեցիկ միավորումների կողմից այս ինստիտուտի մոնոպոլիզացիային: Սա ևս կարևոր է փաստելու համար, որ ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնության կարգով հիսուն հազար քաղաքացիների կողմից ներկայացված օրենքի նախագիծը Ազգային ժողովի կողմից մերժվելուց հետո հանրաքվեի դնելու համար սահմանված ևս երեք հարյուր հազար քաղաքացիների համապատասխան նախաձեռնությանը միանալու պահանջը որևէ կերպ արդարացված չէ, ուստի այդ թիվն անհրաժեշտ է նվազեցնել՝ Սահմանադրության փոփոխությունների օրինակով նախատեսելով նախաձեռնությանը առավելագույնը ևս հարյուր հիսուն հազար քաղաքացիների միացումը:

3.2 Ընթացակարգի հաջորդականությունը: Երեք հարյուր հազար քաղաքացիների ստորագրությունների վավերականությունը հաստատում է Հանձնաժողովը, որի որոշումը ստանալուց հետո նախաձեռնության լիազոր ներկայացուցիչը պարտադիր դիմում է Սահմանադրական դատարան՝ նախագծի սահմանադրականությունը որոշելու հարցով: Պետք է նշել, որ Սահմանադիրն այս կառուցակարգը նախատեսել է նաև 168-րդ հոդվածում՝ իմպերատիվ կերպով ամրագրելով, որ մինչև հանրաքվեի դրվող իրավական ակտերի նախագծերի ընդունումը Սահմանադրական դատարանը որոշում է դրանց համապատասխանությունը Սահմանադրությանը, իսկ 169-րդ մասի 2-րդ մասում սահմանվել է, որ քաղաքացիական նախաձեռնության կարգով հանրաքվեի դրվող օրենքի նախագծի հարցով Սահմանադրական դատարան է դիմում քաղաքացիական նախաձեռնության լիազոր ներկայացուցիչը:

Սահմանադրական դատարանն օրենքի նախագծի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանող կամ հակասող ճանաչելու մասին որոշումն ընդունում է «Սահմանադրական դատարանի մասին» օրենքով սահմանված կարգով և ժամկետներում: Սահմանադրական դատարանի կողմից

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 1(109)2023

օրենքի նախագիծը Սահմանադրությանը հակասող ճանաչելու մասին որոշում ընդունվելու դեպքում նախագիծը հանրաքվեի չի դրվում, իսկ Սահմանադրությանը համապատասխանող ճանաչելու մասին որոշում ընդունվելու դեպքում՝ եռօրյա ժամկետում, Հանրապետության նախագահը նշանակում է հանրաքվե: Սահմանադրական դատարանում սույն գործի քննության առանձնահատկությունները սահմանվում են «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ սահմանադրական օրենքի 72-րդ հոդվածով սահմանված կարգով:

Կարծում ենք՝ օրենսդրորեն սահմանված բարձր շեմերի պայմաններում այսպիսի կառուցակարգը լրացուցիչ ծանրաբեռնում է նախաձեռնությանը և Հանձնաժողովին, քանի որ կարող է իմաստազրկվել նախաձեռնությանը ևս երեք հարյուր հազար քաղաքացիների միացումը և Հանձնաժողովի կողմից դրա հետ կապված լիազորությունների իրականացումը, քանի որ Սահմանադրական դատարանի կողմից օրինագիծը Սահմանադրությանը հակասող ճանաչելու դեպքում գործընթացը վերջնականապես ավարտվում է: Մեր կարծիքով՝ առավել նպատակահարմար և արդյունավետ կլինի, որպեսզի օրինագիծը նախաձեռնող խմբի կամարտահայտությամբ առաջին հերթին ներկայացվի Սահմանադրական դատարան, որից հետո միայն դատարանի կողմից այն Սահմանադրությանը համապատասխանող ճանաչելու մասին որոշում ընդունվելու դեպքում՝ սկսվի ստորագրությունների հավաքման փուլը:

3.3 Հանրաքվեով ընդունված օրենքների և Ազգային ժողովի կողմից ընդունված օրենքների իրավաբանական ուժերի հարաբերակցությունը: Կարևոր հիմնադրույթ է պարունակում նաև 204-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, որով հանրաքվեի միջոցով ընդունված օրենքների համար սահմանվում են որոշակի առանձնահատկություններ, այն առումով, որ դրանց մեջ փոփոխություն հնարավոր է իրականացնել միայն հանրաքվեի միջոցով: Այդպիսով սահմանադիրն, ըստ էության, առանձնահատուկ մոտեցում է դրևստրում ժողովրդաիշխանության սկզբունքից բխող ժողովրդի կողմից անմիջական իրավաստեղծ գործունեության արդյունքում ընդունված իրավական ակտերի նկատմամբ՝ դրանց համար նախատեսելով փոփոխության առավել «կոշտ» և բարդացված ընթացակարգ:

Այս համատեքստում հարկ է քննարկման առարկա դարձնել հանրաքվեի միջոցով ընդունված օրենքների իրավաբանական ուժի հարցը:

Ընդ որում, այս խնդիրն արդիական է գործող օրենսդրության պայմաններում, քանի որ օրենսդրական վերջին փոփոխություններն ընթացել են այսպիսի հարցերի մանրամասնորեն նորմատիվ ամրագրման անհրաժեշտության բացակայության տրամաբանությամբ, քանի որ իրավական ակտերի աստիճանակարգության վերաբերյալ կարգավորումներ շատ ընդհանուր գծերով առկա են միայն Սահմանադրության 5-րդ հոդվածում, իսկ ոլորտը կանոնակարգող ընթացիկ օրենքներում այս հարցը բաց է:

Ընդհանրապես, ցանկացած իրավական ակտի հիերարխիկ առավելությունը (Lex superior derogat legi inferiori) մյուսի նկատմամբ պետք է ունենա ինչպես տեսական, այնպես էլ նորմատիվ հիմնավորում: Հատկանշական է, որ նախկինում գործող «Իրավական ակտերի մասին» օրենքն այս հարցը կարգավորում էր՝ սահմանելով, որ ՀՀ Ազգային ժողովի ընդունած և հանրաքվեով ընդունված օրենքների միջև հակասության դեպքում գործում են հանրաքվեով ընդունված օրենքի նորմերը¹: Այդպիսով, օրենքն ուղղակիորեն առավել բարձր իրավաբանական ուժ էր տալիս հանրաքվեով ընդունված օրենքներին, ընդ որում, այս մոտեցումն է գերիշխում նաև տեսական մակարդակում²:

Այս մոտեցումն, իր հերթին, բխում է իրավաբանական ուժի հիմքում դրված այն ընդունված չափանիշից, ըստ որի այս կամ այն իրավական ակտի իրավաբանական ուժի վրա ազդող հիմնական գործոնը այդ ակտն ընդունող մարմնի տեղն ու դերն է հանրային իշխանության մարմինների համակարգում³: Ինչպես նշում է ամերիկյան Սահմանադրության հիմնադիր հայրերից Ալ. Համիլտոնը. «Սահմանադրությունը պետք է նախապատվություն ունենա օրենքի նկատմամբ, ժողովրդի մտադրությունը՝ իր

¹ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենք, 24-րդ հոդվածի 6-րդ մաս, ընդունվել է 03.04.2002 թվականին, ուժը կորցրել է 07.04.2018 թվականին, ՀՀՊՏ 2002.05.21/15(190), հոդվ. 344:

² Գիտ. խմբ.՝ **Ղամբարյան Ա., Մուրադյան Մ.**, Պետության և իրավունքի տեսություն, ուսումնական ձեռնարկ, 3-րդ լրամշակված հրատարակություն: Երևան, 2018, էջ 571:

³ **Петров А.А., Шафиров В.М.** Предметная иерархия нормативных правовых актов. - Москва, 2014. - С. 70; **Авакьян С.А.** Конституционное право: Энциклопедический словарь. - Москва, 2000. - С. 664; **Самощенко И.С.** Иерархия и основные подразделения нормативных актов социалистического государства: Ученые записки ВНИИСЗ, 1968, Вып. 15, - С. 4; **Кутафин О.Е.** Источники конституционного права Российской Федерации. - Москва, 2002. - С. 24; **Лейст О. Э.** Сущность права: Проблемы теории и философии права. - Москва, 2008. - С. 244.

ներկայացուցիչների նկատմամբ»¹: Այս համատեքստում հաշվի առնելով այն, որ ժողովրդի անմիջական մասնակցությամբ հանրաքվեի միջոցով օրենքների ընդունումն ուղղակիորեն բխում է անմիջական ժողովրդա-իշխանության սկզբունքից, կարող ենք տեսականորեն եզրահանգել, որ դրանք ունեն առավել բարձր ուժ, քան խորհրդարանի ընդունած օրենքները: Սակայն, ինչպես նշեցինք, աստիճանակարգության վերաբերյալ պնդումները պետք է ունենան ոչ միայն տեսական, այլև նորմատիվ հիմնավորում: Ուստի, այս հարցում օրենսդրության ոչ հստակության պայմաններում, հարկ է հարցի պատասխանը գտնել՝ վերլուծության ենթարկելով գործող վերաբերելի իրավանորմերը:

Նախ, պետք է արձանագրել, որ մեր երկրում հանրաքվեի արդյունքում ընդունված որոշումներն ունեն համապարտադիր և եզրափակիչ բնույթ բոլոր սուբյեկտների, այդ թվում՝ Ազգային ժողովի համար, և որևէ մարմին չունի դրանք վավերացնելու կամ հաստատելու իրավասություն: Այնուհետև, վերը վկայակոչված սահմանադրական նորմն առ այն, որ հանրաքվեով ընդունված օրենքները կարող են փոփոխվել միայն հանրաքվեով և ի լրումն դրան՝ Սահմանադրական օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետը, համաձայն որի՝ իմպերատիվ կերպով հանրաքվեի է դրվում հանրաքվեի միջոցով ընդունված օրենքում փոփոխություն կատարելու մասին օրենքի նախագիծը, թույլ են տալիս մեզ միանշանակ պնդում կատարել առ այն, որ հանրաքվեով ընդունված օրենքներն ունեն ավելի բարձր իրավաբանական ուժ, քան «սովորական» օրենքները: Սա նշանակում է, որ Ազգային ժողովը չի կարող դադարեցնել այս ակտի գործողությունը կամ դրանում կատարել փոփոխություններ: Այսպիսի օրենքների կոլիզիաների դեպքում չի կարող գործել «ավելի ուշ ընդունված օրենքը վերացնում է նախորդի գործողությունը» կանոնը (*lex posterior derogat legi priori*), այլ այս պարագայում կարելի է եզրահանգել, որ կոլիզիան պետք է լուծել հոգուտ հանրաքվեի միջոցով ընդունված օրենքների *lex superior* կանոնի հիման վրա:

Այս տրամաբանության շրջանակներում է նաև ՀՀ սահմանադրական դատարանի թիվ ՍԴՈ-1590 որոշմամբ արտահայտած դիրքորոշումը,

¹ Alexander Hamilton, James Madison and John Jay, *The Federalist*, Edited with and introduction and Notes by Lawrence Goldman Oxford University Press Inc., New York, 2008, P. 381-382.

որում անդրադառնալով Սահմանադրությամբ ամրագրված դրույթների աստիճանակարգությանը՝ դատարանն ըստ էության նշել է, որ հանրաքվեի միջոցով փոփոխվող դրույթները գերակայում են ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից փոփոխվող սահմանադրական նորմերի նկատմամբ¹:

Հարկ է ուշադրություն դարձնել նաև Սահմանադրական օրենքի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի վրա, համաձայն որի՝ հանրաքվեի չեն կարող դրվել այն նախագծերը, որոնք արդեն իսկ դրվել են հանրաքվեի նախորդ մեկ տարվա ընթացքում և նույնաբովանդակ են: Այս իրավակարգավորումից հետևում է, որ այդ սահմանված ժամկետում lex posterior կանոնը չի կարող կիրառվել նաև այդպիսի բովանդակությամբ հանրաքվեով ընդունվող երկու օրենքների դեպքում:

Ինչ վերաբերում է հանրաքվեի միջոցով ընդունված օրենքների և սահմանադրական օրենքների իրավաբանական ուժերի հարաբերակցությանը, ապա այստեղ ամեն ինչ միանշանակ է. սահմանադրական օրենքներն ունեն ավելի բարձր իրավաբանական ուժ: Քանի որ, նախ սահմանադիրը 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասում հստակ նախատեսել է, որ օրենքները պետք է համապատասխանեն սահմանադրական օրենքներին, և երկրորդ, Սահմանադրության 204-րդ հոդվածի 3-րդ մասը և Սահմանադրական օրենքի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետը սահմանում են, որ հանրաքվեի չեն կարող դրվել, ի թիվս այլնի, այն օրենքների նախագծերը, որոնք վերաբերում են սահմանադրական օրենքների իրավակարգավորման առարկային:

4. Ժողովրդական սահմանադրական նախաձեռնության իրականացման որոշ առանձնահատկություններ

Ժողովրդական սահմանադրական և օրենսդրական նախաձեռնություններն ունեն մի շարք ընդհանրական կարգավորումներ, ուստի կանդիդատներն այս ինստիտուտին վերաբերող իրավակարգավորումներին:

Սկսենք սահմանադրական հիմնադրույթներից, որոնք ամրագրված են «Սահմանադրության ընդունումը, փոփոխությունը և հանրաքվե» վերտառությամբ 15-րդ գլխում: Նախ, Սահմանադրության 202-րդ հոդվածն ամրագրում է, որ Սահմանադրությունն ու Սահմանադրության որոշ

¹ ՀՀ Սահմանադրական դատարան, որոշում ՍԴՈ-1590, ընդունվել է 2021 թվականի ապրիլի 29-ին:

1(109)2023
◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ
◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ

առանցքային հողվածներ կարող են ընդունվել միայն հանրաքվեի միջոցով, իսկ դրա նախաձեռնության իրավունք, ի թիվս այլ սուբյեկտների, ունեն ընտրական իրավունք ունեցող երկու հարյուր հազար քաղաքացիներ: Ներկայացված նախաձեռնությունը հանրաքվեի դնելու վերաբերյալ որոշումն ընդունում է Ազգային ժողովը պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երկու երրորդով:

Ինչ վերաբերում է Սահմանադրության մյուս հողվածներում փոփոխություններ կատարելուն, ապա դրա իրավունքը վերապահված է Ազգային ժողովին, բայց եթե Ազգային ժողովը պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երկու երրորդով մերժում է ներկայացված նախագիծը (այս դեպքում նախաձեռնության իրավունք ունեն ընտրական իրավունք ունեցող հարյուր հիսուն հազար քաղաքացիներ), ապա արդեն պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների երեք հինգերորդի կողմից ընդունված որոշմամբ այն կարող է դրվել հանրաքվեի:

Ինչպես տեսնում ենք՝ Սահմանադրության կամ սահմանադրական փոփոխությունների ընդունման համար պարտադիր պայման է խորհրդարանի համապատասխան որոշումը:

Օրենքների մակարդակում այս ինստիտուտը նախորդիվ քննարկվածի պես կրկին առավելապես կարգավորվում է Սահմանադրական օրենքով և ԱԺ կանոնակարգով, որի 84-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության փոփոխությունների քաղաքացիական նախաձեռնությունն իրականացվում է քաղաքացիական նախաձեռնության կարգով Ազգային ժողով օրենքի նախագիծ ներկայացնելու համար՝ Սահմանադրական օրենքով սահմանված կարգին համապատասխան:

Հարկ է նկատել, որ ժողովրդական սահմանադրական նախաձեռնության դեպքում ի տարբերություն օրենսդրական նախաձեռնության՝ Սահմանադրական օրենքով Ազգային ժողովի համար սահմանվել է նախագծերի քննարկման սահմանափակ՝ երկամսյա ժամկետ: Մյուս կողմից, սակայն, օրենսդրությունը չի նախատեսում այն իրավական հետևանքները, որոնք վրա կհասնեն երկամսյա ժամկետում հարցը չքննարկելու պարագայում:

Ըստ ԱԺ կանոնակարգի 86-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծն ԱԺ-ում քննարկվում է երկու ընթերցմամբ՝ օրենքների նախագծերի համար սահմանված կարգով, իսկ ԱԺ կանոնակարգի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ մինչև

Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը երկրորդ ընթերցմամբ և ամբողջությամբ ընդունելը քվեարկության է դրվում Սահմանադրության փոփոխությանը վերաբերող հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելու մասին ԱԺ որոշման նախագիծը: Եթե որոշումն ընդունվում է, ապա ԱԺ նախագահն այդ որոշումը երկրորդ ընթերցմամբ քննարկված Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի հետ ստորագրում և ուղարկում է Սահմանադրական դատարան, իսկ հարցի քննարկումն ընդհատվում է մինչև Սահմանադրական դատարանի որոշումն ստանալը:

Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծերի նկատմամբ նախնական սահմանադրական վերահսկողության կառուցակարգի էությանն անդրադառնալով՝ Սահմանադրական դատարանն իր 2021 թվականի ապրիլի 29-ի թիվ ՍԴՈ-1590 որոշմամբ իրավացիորեն նշել է, որ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության ստուգումը Սահմանադրությամբ նախատեսված կանոն է, որին հետևելը սահմանադրական կարգի կայունության երաշխիք է, հնարավորություն է ընձեռում կանխել Սահմանադրության հիմքում ընկած սկզբունքներին և արժեքներին հակասող նորմերի ընդունումը և կարող է ծառայել որպես արդյունավետ միջոց՝ «Քաղաքացու և Ազգային ժողովի կողմից Սահմանադրության փոփոխություն ընդունելիս տեղեկացված և հիմնավոր որոշում կայացնելու համար»¹:

Հարկ է նկատել, որ սահմանադրության փոփոխությունների նախագծերը բոլոր դեպքերում ենթակա են պարտադիր նախնական վերացական սահմանադրական վերահսկողության: Այդ մասին է վկայում Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով ամրագրված այն հիմնադրույթը, ըստ որի մինչև Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի ընդունումը Սահմանադրական դատարանը որոշում է դրանց համապատասխանությունը Սահմանադրությանը, ինչպես նաև 169-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, որի համաձայն՝ այդ դեպքերում Սահմանադրական դատարան դիմում է Ազգային ժողովը: Այսինքն, առաջին՝ բացի Ազգային ժողովից որևէ այլ պետական մարմին Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության որոշման հար-

¹ «Սահմանադրական դատարան, որոշում ՍԴՈ-1590, ընդունվել է 2021 թվականի ապրիլի 29-ին:

1(109)2023
◆ ՏԵԼԵՎԻԶԻՐ
◆ ՏԵԼԵՎԻԶԻՐ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ

ցով Սահմանադրական դատարան դիմելու լիազորություն չունի, և երկրորդ՝ սահմանադրի նմանօրինակ ձևակերպումը ենթադրում է Ազգային ժողովի ոչ թե հայեցողությունը, այլ պարտականությունը: Ավելին՝ Սահմանադրական օրենքի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասն ամրագրում է, որ Ազգային ժողովը քննարկում է նախագիծը և այն ներկայացնում Սահմանադրական դատարան՝ նախագծի սահմանադրականությունը որոշելու հարցով:

Միևնույն ժամանակ պետք է արձանագրել, որ ԱԺ կանոնակարգի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասի կարգավորումից հետևում է, որ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը Ազգային ժողովի կողմից Սահմանադրական դատարան ուղարկվում է Ազգային ժողովի որոշման հիման վրա: Հասկանալի է, որ խորհրդարանը, հանդիսանալով կոլեգիալ մարմին, իր լիազորությունները պատշաճ իրականացնելու համար պետք է ընդունի որոշումներ (Սահմանադրության 103-րդ հոդված և ԱԺ կանոնակարգի 97-րդ հոդված), միևնույն ժամանակ, սակայն, առկա է իրավական բաց այն իմաստով, որ կանոնակարգված չեն Ազգային ժողովի կողմից այդ որոշման հնարավոր չընդունման դեպքում վրա հասնող իրավական հետևանքները: Այլ կերպ ասած՝ մի կողմից սահմանադիրը նախատեսել է Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի պարտադիր նախնական սահմանադրական վերահսկողություն՝ Սահմանադրական դատարան դիմելու պարտականությունը դնելով Ազգային ժողովի վրա, մյուս կողմից՝ ԱԺ կանոնակարգն այդ պարտականության իրականացումը պայմանավորել է Ազգային ժողովի ընդունած որոշմամբ: Ստացվում է, որ եթե Ազգային ժողովը չընդունի նախագիծը Սահմանադրական դատարան ուղարկելու որոշում, ապա Սահմանադրության պարտադիր կատարման ենթակա պահանջը կարող է չիրացվել:

Գտնում ենք, որ սահմանադրական մակարդակում իմպերատիվ կերպով ամրագրված պահանջի իրականացումն օրենքի կարգավորումներից «կախվածության մեջ» դնելն անընդունելի է, ուստի տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է նախատեսել այնպիսի կառուցակարգ, որի պարագայում Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը մինչև երկրորդ ընթերցմամբ և ամբողջությամբ ընդունելը պարտադիր կարգով Ազգային ժողովի նախագահի կողմից ուղարկվի Սահմանադրական դատարան:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ սահմանադրական օրենքը և ԱԺ կանոնակարգը սահմանում են, որ Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականությունը գնահատում է նախագծի՝ Սահմանադրության անփոփոխելի հոդվածներին համապատասխանության տեսանկյունից: Սահմանադրական դատարանն այս հարցն առավել հստակեցրել է՝ արտահայտելով իրավական դիրքորոշում Սահմանադրության նորմերի աստիճանակարգության և հնարավոր ներքին կոլիզիաները բացառելու համատեքստում՝ նշելով, որ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը պետք է համապատասխանի՝ ա) Սահմանադրության փոփոխություններն Ազգային ժողովի կողմից ընդունվելու դեպքում՝ Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթներին, Սահմանադրության՝ միայն հանրաքվեի միջոցով փոփոխվող դրույթներին և Սահմանադրության այն դրույթներին, որոնք այդ նախագծով չեն փոփոխվում, բ) Սահմանադրության փոփոխությունները հանրաքվեի միջոցով ընդունվելու դեպքում՝ Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթներին և Սահմանադրության միայն հանրաքվեի միջոցով փոփոխվող այն դրույթներին, որոնք այդ նախագծով չեն փոփոխվում¹:

Սահմանադրական դատարանում այս հարցի քննության ընթացակարգային հարցերը կարգավորված են «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 72-րդ հոդվածով: Այդ հոդվածի 4-րդ մասից հետևում է, որ նշված գործերով Սահմանադրական դատարանն ընդունում է 2 տեսակի որոշում՝ կա՛մ նախագիծը Սահմանադրությանը համապատասխանող ճանաչելու մասին, կա՛մ նախագիծն ամբողջությամբ կամ մասամբ Սահմանադրությանը հակասող ճանաչելու մասին:

ԱԺ կանոնակարգի 86-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերի համաձայն՝ եթե Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը ճանաչում է Սահմանադրությանը հակասող, ապա նախագիծը շրջանառությունից հանվում է, իսկ եթե ճանաչում է Սահմանադրությանը համապատասխանող, ապա Ազգային ժողովի առաջիկա հերթական նիստերում քվեարկության է դրվում Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը հանրաքվեի դնելու մասին Ազգային ժո-

¹ ՀՀ սահմանադրական դատարան, որոշում ՍԴՌ-1590, ընդունվել է 2021 թվականի ապրիլի 29-ին:

ղովի որոշման նախագիծը (եթե նախագիծը պետք է ընդունվի հանրաքվեով) կամ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը (եթե նախագիծը պետք է ընդունվի Ազգային ժողովի կողմից):

Այս նորմերի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս արձանագրել, որ ԱԺ կանոնակարգը չի կարգավորում այն դեպքը, երբ Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունվում է նախագիծը մասամբ Սահմանադրությանը հակասող ճանաչելու մասին որոշում: Եթե որպես ուղենիշ ընդունենք այնպիսի մեկնաբանությունը, ըստ որի Սահմանադրությանը հակասելու բոլոր դեպքերում (ամբողջությամբ և մասամբ)՝ պետք է նախագիծը հանվի շրջանառությունից, ապա դա չի կարող դիմանալ հասարակ քննադատության՝ այն պարզ պատճառով, որ դրա արդյունքում նախագծի ընդամենը մի կարգավորման Սահմանադրությանը չհամապատասխանելու պատճառով կարող է տուժել ողջ նախագիծը և այդպիսով սահմանափակվել իրավաստեղծ նախաձեռնության իրականացումը:

Ինչպես արդեն նշել ենք՝ այն պարագայում, երբ սահմանադրական փոփոխություններ կատարելու իրավասությունը վերապահված է Ազգային ժողովին և վերջինս պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երկու երրորդով չի ընդունում նախագիծը, ապա այդ նախագիծը կարող է դրվել հանրաքվեի պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն երեք հինգերորդով: Սահմանադրական օրենքի 9-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ նախագիծը հանրաքվեի դնելու վերաբերյալ որոշումն Ազգային ժողովը ընդունում է նախագծի ընդունումը մերժելուց հետո՝ մեկամսյա ժամկետում:

Այս մեխանիզմի գործարկման համար կրկին ելույթով պետք է հանդես գա քաղաքացիական նախաձեռնության լիազոր ներկայացուցիչը՝ ներկայացնելով նախագիծը հանրաքվեի դնելու մասին Ազգային ժողովի որոշման նախագիծ: Նրա ելույթից հետո ելույթներով կարող են հանդես գալ խմբակցությունների ներկայացուցիչները, որից հետո որոշման նախագիծը դրվում է քվեարկության: Եթե որոշումը չի ընդունվում, ապա նախագիծը շրջանառությունից հանվում է:

Ազգային ժողովի նախագահը Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը հանրաքվեի դնելու վերաբերյալ Ազգային ժողովի որոշումը համապատասխան նախագծի հետ ուղարկում է Հանրապետության

նախագահին, որը դրանք ստանալուց հետո՝ եռօրյա ժամկետում, նշանակում է հանրաքվե:

Սույն հոդվածի շրջանակներում առանձնակի գիտագործնական հետաքրքրություն է ներկայացնում նաև հանրաքվեի դրված օրինագծի ընդունման համար անհրաժեշտ պահանջների ուսումնասիրության հարցը:

Սահմանադրության 207-րդ հոդվածի և Սահմանադրական օրենքի 35-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ հանրաքվեի դրված ակտն ընդունվում է, եթե դրան կողմ է քվեարկել հանրաքվեի մասնակիցների կեսից ավելին, բայց ոչ պակաս, քան հանրաքվեներին մասնակցելու իրավունք ունեցող քաղաքացիների մեկ քառորդը: Մի կողմ թողնելով, ընդհանուր առմամբ, հանրաքվեին վերաբերող շեմերի նպատակահարմարությունը (որոնց վերաբերյալ ընդհանուր միջազգային ստանդարտներ չկան, և տարբեր երկրներ ունեն տարբեր մոտեցումներ ու կարգավորումներ)՝ հարկ ենք համարում արձանագրել, որ հանրաքվեի դրված ակտերի ընդունման համար անհրաժեշտ պահանջների տեսանկյունից օրենսդրությունը չի տարբերակել այդ ակտերը՝ հաշվի չառնելով այնպիսի կարևոր առանձնահատկություններ, ինչպիսիք են՝ իրավաբանական ուժը, դրանցով կարգավորվող հարաբերությունների կարևորությունը, բնույթը և այլն: Ինչի արդունքում ստացվում է, որ օրենքի նախագծի և Սահմանադրության ընդունման կամ փոփոխման համար նվազագույն անհրաժեշտ ձայների թվաքանակը նույնն է: Այսպիսի մոտեցումն արդարացված չէ, քանի որ փաստացի պահանջվում է բարձրագույն իրավաբանական ուժ ունեցող ակտի և օրենքի ընդունման համար ապահովել լեգիտիմության միևնույն աստիճանը:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ գտնում ենք, որ պետք է Սահմանադրության ընդունման կամ փոփոխման և օրենքների նախագծերի հանրաքվեով ընդունման համար նախատեսել անհրաժեշտ ձայների տարբեր թվաքանակ՝ հանրաքվեի դրված օրենքների նախագծերի ընդունման համար նախատեսելով ավելի քիչ թվով ձայներ: Այդպիսի պրակտիկա է գործում օրինակ՝ Դանիայում, որտեղ հանրաքվեով սահմանադրական փոփոխությունների ընդունման համար պահանջվում է ընտրազանգվածի առնվազն 40 տոկոսի կողմ քվեն, իսկ հանրաքվեի դրված մնացած ակտերի դեպքում պահանջվում է ընտրազանգվածի 30

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ
◆ 1(109)2023

տոկոսի և հանրաքվեին մասնակցած անձանց պարզ մեծամասնության կողմ քվեն¹:

Ընդհանուր առմամբ, պետք է փաստել, որ օրենսդրությունը ժողովրդական սահմանադրական նախաձեռնությունների շուրջ ծագող հարաբերությունները հիմնականում կարգավորում է նույն կերպ, ինչ ժողովրդական օրենսդրական նախաձեռնությունները, ուստի այդ իմաստով սույն հոդվածում մեր ներկայացրած դիտարկումները հավասարապես վերաբերելի են նաև այս դեպքում: Միևնույն ժամանակ, սակայն, հարկ է նկատել, որ ի տարբերություն օրենսդրական նախաձեռնությունների, որոնց դեպքում ժողովուրդն ուներ Ազգային ժողովի մերժման վերաբերյալ որոշումը «հաղթահարելու» հնարավորություն և ըստ այդմ, համապատասխան քանակի ստորագրություններ հավաքելու դեպքում օրինագիծը միանգամից հանրաքվեի դնելու հնարավորություն, ապա սահմանադրական նախաձեռնության դեպքում հանրաքվեի դնելու վերաբերյալ վերջնական որոշումն ընդունում է միայն Ազգային ժողովը:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն:
2. «Հանրաքվեի մասին» ՀՀ սահմանադրական օրենք, ընդունվել է 23.03.2018թ., ՀՀՊՏ 2018.03.28/23(1381):
3. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ սահմանադրական օրենք, ընդունվել է 16.12.2016 թ., ՀՀՊՏ 2017.01.25/5(1280):
4. «ՀՀ ընտրական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենք, ընդունվել է 25.05.2016 թ., ՀՀՊՏ 2016.05.30/42(1222):
5. «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենք, ընդունվել է 21.03.2018 թ., ՀՀՊՏ 2018.03.28/23(1381):

¹ Constitution of Denmark, Article 88, էլ. նետուրս՝ https://www.constituteproject.org/constitution/Denmark_1953?lang=en
24.12.2022 թ.:

6. «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենք, 24-րդ հոդվածի 6-րդ մաս, ընդունվել է 03.04.2002 թվականին, ուժը կորցրել է 07.04.2018 թվականին, ՀՀՊՏ 2002.05.21/15(190):

7. ՀՀ սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-766 որոշում, ընդունվել է 2008 թվականի հոկտեմբերի 14-ին:

8. ՀՀ Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-1590 որոշում, ընդունվել է 2021 թվականի ապրիլի 29-ին:

9. Constitution of Romania, Article 74, էլ. նետուրս՝ <https://www.constituteproject.org/constitutions?lang=en&key=initiat> հղումն ըստ՝ 30.01.2023 թ.:

10. Constitution of Croatia, Article 87, էլ. նետուրս՝ https://www.constituteproject.org/constitution/Croatia_2013?lang=en հղումն ըստ՝ 18.12.2022 թ.:

11. Constitution of Serbia, Article 108, էլ. նետուրս՝ https://www.constituteproject.org/constitution/Serbia_2006?lang=en հղումն ըստ՝ 23.12.2022 թ.:

12. Constitution of Hungary, Article 8, էլ. նետուրս՝ https://www.constituteproject.org/constitution/Hungary_2016?lang=en հղումն ըստ՝ 23.12.2022 թ.:

13. Constitution of Denmark, Article 88, էլ. նետուրս՝ https://www.constituteproject.org/constitution/Denmark_1953?lang=en հղումն ըստ՝ 24.12.2022թ.:

14. **Բաղայան Ս.Ս.**, Օրենսդրական նախաձեռնության հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում, ատենախոսություն իրավ. գիտ. թեկնածուի, Երևան, 2014:

15. **Թաղևոսյան Ա.**, «Ժողովրդական իրավաստեղծ նախաձեռնություն» հասկացությունը, էությունն ու բովանդակությունը, «Հանրային կառավարում» գիտական հանդես, 2/2022, էջեր 80-93:

16. Հեղ. խումբ, գիտ. խմբ՝ **Ղամբարյան Ա., Մուրադյան Մ.**, Պետության և իրավունքի տեսություն, ուսումնական ձեռնարկ, 3-րդ լրամշակված հրատարակություն: Երևան, 2018, 688 էջ:

17. **Авакьян С.А.** Конституционное право: Энциклопедический словарь. - Москва, 2000. - С. 675.

18. **Грачев В.С.** Правовые формы воздействия на государство субъектов гражданского общества // Закон и право. – 02/2020. - С. 23-24, էլ. նետուրս՝ <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovye-formy-vozdeystviya-na-go-sudarstvo-subektov-grazhdanskogo-obschestva/viewer> հղումն ըստ 14.12.2022 թ.:

1(109)2023
◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ
◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ ԴԱՏԱՐԱՆ

19. **Лейст О. Э.** Сущность права: Проблемы теории и философии права. - Москва, 2008. - С. 288.
20. **Маклаков В.В.** Референдум в зарубежных странах. - Москва, 2014. - С. 128.
21. **Петров А.А., Шафиров В.М.** Предметная иерархия нормативных правовых актов. - Москва, 2014. - С. 206.
22. **Самощенко И.С.** Иерархия и основные подразделения нормативных актов социалистического государства: Ученые записки ВНИИСЗ, 1968, Вып. 15. - С. 3-17.
23. Alexander Hamilton, James Madison and John Jay, *The Federalist*, Edited with and introduction and Notes by Lawrence Goldman Oxford University Press Inc., 2008, P. 528.
24. F. Ratto Trabucco, *The Latvian direct democracy tools in a comparative European context*, Oñati Socio-Legal Series, 2019, 10(4), P. 744-788.
25. Hamon F., *Le referendum, Étude comparative*, 2-e éd., Paris, 2012, P. 236.
26. Raul Magni-Berton, Clara Egger, *RIC Le Référendum d'initiative citoyenne expliqué à tous: Au coeur de la démocratie directe*, FYB Editions, 2019, P. 192.
27. Venice commission, OSCE ODIHR, Albania, Joint opinion, On the draft law on the legislative initiative of the citizens, Strasbourg/Warsaw, 22 October 2018, CDL-AD(2018)026.
28. Venice commission, Revised code of good practice on referendums, Strasbourg, 20 June 2022, CDL-AD(2022)015.

НЕКОТОРЫЕ КЛЮЧЕВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО ЗАКРЕПЛЕНИЯ НАРОДНОЙ ПРАВОТВОРЧЕСКОЙ ИНИЦИАТИВЫ

Аннотация

Статья посвящена связанным с закреплением народной правотворческой инициативы в законодательстве Республики Армения основным проблемам, которые существенно препятствуют применению этого института. Неслучайно, что с 2015 года по сей день был

зафиксирован только один случай применения этого института, который, в числе прочего, не был полностью реализован из-за проблем, представленных в статье.

Цель статьи - изучить действующее законодательство Республики Армения о народной правотворческой инициативе, выявить наиболее ключевые проблемы и представить обоснованные предложения по совершенствованию института народной правотворческой инициативы.

Соответственно, в данной статье исследуются: некоторые пороги, установленные законодательством для осуществления народной правотворческой инициативы; некоторые вопросы, связанные с предметом народной законодательной инициативы; проблемы конституционно-правового статуса Центральной избирательной комиссии РА как органа, осуществляющего контроль за процессом осуществления этого института; вопрос соотношения юридической силы между законами, принятыми на референдуме, и законами, принятыми Национальным Собранием; и некоторые детали механизма осуществления народной правотворческой инициативы.

Ключевые слова: народная законодательная инициатива, народная конституционная инициатива, международный опыт, Центральная избирательная комиссия, Национальное Собрание, юридическая сила, референдум.

SOME KEY ISSUES OF LEGISLATIVE REGULATION OF THE POPULAR LAW-MAKING INITIATIVE

Annotation

The article is devoted to the most key issues related to the regulation of the popular law-making initiative in the legislation of the Republic of Armenia, which significantly hinder the application of this institution. It is no coincidence that from 2015 to this day, only one case of the use of this institute has been recorded, which, among other things, has not been fully implemented due to the problems presented in the article.

The purpose of the article is to study the current legislation of the Republic of Armenia on the popular law-making initiative, identify the most key issues and present reasonable proposals for improving the institute of popular law-making initiative.

Accordingly, this article examines some of the thresholds established by legislation for the implementation of the popular law-making initiative, some issues related to the subject of the popular legislative initiative, the problems of the constitutional and legal status of the Central Election Commission of the Republic of Armenia as a body exercising control over the implementation of this institution, the question of the correlation of legal force between the laws adopted at the referendum and the laws adopted by the National Assembly, and some details of the mechanism for implementing the popular law-making initiative.

Keywords: popular legislative initiative, popular constitutional initiative, international experience, Central Election Commission, National Assembly, legal force, referendum.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 01.04.2023, պրվել է գրախոսության 03.04.2023, ընդունվել է տպագրության 13.04.2023:

ՀԱՄՏԻԿ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

*«Հ Պետական կառավարման ակադեմիայի
հայցորդ,
«Իրավունքների պաշտպանություն առանց
սահմանների» ՀԿ
իրավական հարցերով փորձագետ,
Դատավորների ընդհանուր ժողովի
Ուսումնական հարցերով
հանձնաժողովի անդամ*

DOI: 10.59560/18291155-2023.1-124

**ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ
ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆ ՈՒ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ**

Ամփոփագիր

Դատական իշխանության բնականոն և արդյունավետ գործունեության համար էական նշանակություն ունեցող հարցերից մեկը կապվում է դատավորների անհատական գործունեության գնահատման ինստիտուտի հետ: Վերջինս, իր հերթին, ուղղակիորեն առնչվում է երկու կարևորագույն սկզբունք-պահանջների հետ՝ մի կողմից դատավորների անկախության պաշտպանություն, մյուս կողմից՝ արդարադատության որակի բարելավում:

Ըստ այդմ, յուրաքանչյուր համակարգում, որտեղ ներդրվում է դատավորների անհատական գործունեության գնահատումը, զուգահեռաբար մեծ ուշադրություն պետք է դարձվի դատավորների անկախության երաշխիքների ապահովմանը, ինչը հիմնականում կապվում է հետևյալ կարևոր հարցերի հետ՝ գնահատման հիմքում դրվող չափանիշներ, գնահատման պարբերականություն, գնահատումն իրականացնող մարմին և գնահատման հետևանքների ազդեցություն դատավորի վրա:

Հայաստանի Հանրապետությունում դատավորների անհատական գնահատումը նոր ինստիտուտ է, որը կարգավորում է ստացել 2018

թվականի «Դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքով և պրակտիկ կիրառություն ստացել 2020 թվականից՝ միայն գնահատումն իրականացնող իրավասու մարմնի ձևավորումից հետո:

Սույն հոդվածի նպատակն է ուսումնասիրության ենթարկել դատավորների գործունեության անհատական գնահատման նպատակները, եղանակներն ու գնահատման հիմքում դրվող չափանիշները, ինչպես նաև դրա գործառնական նշանակությունը՝ ընդունված միջազգային չափանիշների և Հայաստանի Հանրապետության ներպետական օրենսդրական կարգավորումների համեմատական վերլուծության համատեքստում: Վերջինիս հիման վրա հնարավոր կլինի վեր հանել ներպետական օրենսդրության հնարավոր խնդրահարույց կարգավորումներն ու պրակտիկայի մարտահրավերները, որոնք ունակ են մի կողմից խոչընդոտներ ստեղծել դատավորների անկախության համար, մյուս կողմից՝ նվազեցնել գնահատման արդյունավետությունը:

Հիմնաբառեր. դատական իշխանություն, դատավորի գործունեության անհատական գնահատում, դատական իշխանության և դատավորների անկախության ապահովում, գնահատման նպատակ ու հետևանք, գնահատման հիմքում դրվող չափանիշ:

Գոյություն ունեն միջազգային մի շարք փաստաթղթեր, որոնցով լավագույնս սահմանվում են դատավորների գործունեության անհատական գնահատման նպատակը, ընթացակարգերը, գնահատման հիմքում դրվող ընդհանուր չափանիշներն ու հետևանքները: Այս հարցերին լավագույնս պատասխան տալիս է Եվրոպայի խորհրդի շրջանակներում գործող Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհուրդը (հետայսու՝ ԵԴԽԽ)՝ իր թիվ 17 կարծիքով¹: Վերջինիս համաձայն՝ դատավորների գործունեության անհատական գնահատումը հասկացվում է որպես առանձին դատավորների մասնագիտական աշխատանքի և կարողությունների գնահատում:

Որպես ընդհանուր մոտեցում ընդունված է նշել, որ դատավորների անհատական գնահատումը ուղիղ կապի մեջ է գտնվում տվյալ երկրի

¹ Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհուրդ, Կարծիք թիվ 17 /2014/, Դատավորների աշխատանքը, արդարադատության որակի գնահատումը և դատական իշխանության անկախության նկատմամբ հարգանքը:

արդարադատության որակի հետ, միևնույն ժամանակ, յուրաքանչյուր պարագայում կարևոր պահանջ է հանդիսանում գնահատման այնպիսի գործընթացի կազմակերպումը, որը չի խախտի դատարանների և դատավորների անկախության սկզբունքը: Այստեղ տեղին է նշել, որ դատարանի և դատավորի անկախությունը չի նշանակում, որ դատավորներն ազատված են իրենց կատարած աշխատանքի համար հաշվետու լինելուց: ԵԴԻԽՄ-ն նախկինում ընդունած կարծիքներով արտահայտել է այն մոտեցումը, ըստ որի՝ դատական համակարգերի որակի և արդյունավետության բարձրացումն անհրաժեշտ է առաջին հերթին քաղաքացիների շահերի ու իրավունքների պաշտպանության համար¹: Ինչը թույլ է տալիս ենթադրել, որ գնահատումն ուղղված է դատական իշխանության գործունեության բարելավմանն ու արդյունավետության բարձրացմանը՝ ի շահ հանրության:

Այս կարևոր նպատակին հասնելու համար դատավորների գնահատման առաջին և հիմնարար պահանջներից մեկն այն է, որ բացառվի պետության օրենսդիր ու գործադիր իշխանության կողմից դատավորների գնահատումը: Միևնույն ժամանակ, դատավորների անկախության ապահովման առնչությամբ ռիսկեր կարող են առաջանալ նույնիսկ այն դեպքում, երբ գնահատումը որպես այդպիսին իրականացվի այլ դատավորների կողմից:

1(109)2023
ՏԵՂԵԿՎՈՐ
ՏԵՂԵԿՎՈՐ
ՍԱՀՄԱՆԱՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ

Խոսելով մի կողմից դատավորների անհատական գործունեության գնահատման, մյուս կողմից՝ վերջիններիս անկախության ապահովման անհրաժեշտության մասին, անհրաժեշտ է ապահովել ճիշտ հավասարակշռություն և գործուն երաշխիքներ այս երկու ինստիտուտների միջև: Հավասարակշռությունը հնարավոր է ապահովել տարբեր եղանակներով, որոնց մեջ կենտրոնական են հետևյալ հարցերի նկատմամբ հետևողականություն ցուցաբերելը՝

- հստակ և թափանցիկ կանոնների սահմանում, որոնք կամրագրեն գնահատման կարգը , չափանիշներն ու հնարավոր հետևանքները,
- գնահատվող դատավորը գնահատման ընթացքում պետք է ապահովված լինի ընթացակարգային իրավունքներով և երաշխիքներով, օրինակ՝ ոչ բավարար արդյունքները վիճարկելու հնարավորություն,

¹ Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհրդի կարծիքներ թիվ 1(2001), թիվ 3(2002), թիվ 6(2004):

հասանելիություն գնահատման վերաբերելի նյութերին, իր տեսակետն ու կարծիքը հայտնելու իրավունք և այլն,

- գնահատման հիմքում էական դեր պետք է ունենա դատավորի կայացրած ակտերի որակը, և ոչ թե սոսկ դատական ակտերի թիվը:

Բացասական կամ ոչ բավարար գնահատման դեպքում վրա հասնող հետևանքները, օրինակ՝ լիազորությունների դադարումը, պետք է բացառիկ դեպքերում կիրառվեն և ուղեկցվեն կարգապահական կամ այլ պատասխանատվության ենթարկելու վարույթների հետ:

Դատավորների գործունեության անհատական գնահատմանն ու դրա նպատակներին հարուստ անդրադարձ կատարել է նաև Եվրոպայի Խորհրդի շրջանակներում գործող «Ժողովրդավարություն՝ իրավունքի միջոցով» Եվրոպական հանձնաժողովը (հետայսու՝ Վենետիկի հանձնաժողով) իր կողմից ԵԽ անդամ երկրներին ուղղված կարծիքներում¹:

Վենետիկի հանձնաժողովը՝ իր կողմից դեռևս 2014 թվականին Հայաստանի Հանրապետության Դատական օրենսգրքի փոփոխությունների առնչությամբ ներկայացրած կարծիքում նշել է, որ դատարանների և արդարադատության համակարգի գնահատումը դիտարկվում է որպես այդ համակարգը բարելավելու նպատակով իրականացվող կազմակերպչական կամ քաղաքական բնույթի որոշում և գործունեություն: Այս առնչությամբ՝ դատավորների անհատական գնահատումը հաճախ ընկալվում է որպես դատավորների անկախության խախտում, և, չնայած նման վտանգ կարող է լինել, այն չպետք է կանխի գնահատումների իրականացումը²:

Դատավորների անհատական գործունեության գնահատմանն անդրադարձ կատարվել է նաև դատական իշխանության վերաբերյալ Կիևյան առաջարկություններով³: Այսպես՝ առաջարկություններով սահմանվում է, որ եթե անցկացվում են դատավորների մասնագիտական գնահատումներ, ապա դրանք չպետք է օգտագործվեն ի վնաս դատական որոշումների կայացման անկախության: Նմանապես, դատավորները

¹ European Commission for Democracy through law, Venice Commission, Compilation of Venice Commission opinions and reports concerning courts and judges, Strasbourg, 11 December 2019

² CDL-AD (2014)007, Joint opinion on the draft law amending and supplementing the judicial code (evaluation system for judges) of Armenia, para 11, 2014.

³ Kyiv Recommendations on Judicial Independence in Eastern Europe, South Caucasus and Central Asia, 2010 November, available at <https://www.osce.org/odihr/KyivRec>

չպետք է որևէ պարագայում գնահատվեն իրենց որոշումների կամ դատավճիռների բովանդակության հիման վրա:

Ինչպես վերը նշված ԵԴԽԽ կարծիքով, այնպես էլ Վենետիկի հանձնաժողովի կարծիքներով և Կիևյան առաջարկություններով ընդունված է, որ դատավորների գնահատման հիմնական նպատակն է վեր հանել վերջիններիս կարողություններն ու վերապատրաստումների հիմնական ուղղություններն ու կարիքները: Առանձին երկրներ, որտեղ ներդրված է դատավորների անհատական գործունեության գնահատման ինստիտուտը, այն իրականացվում է դատավորների առաջխաղացման որոշումներն ընդունելու համար: Որոշ դեպքերում այն իրականացվում է նաև դատավորի կենսաթոշակն ու վարձատրությունը որոշելու համար՝ հիմք ընդունելով անհատական կատարողականը¹:

Գնահատման գործընթացում դատավորների անկախության ապահովման կարևոր երաշխիքներից մեկն էլ այն է, որ հստակ տարբերվեն դատավորների անհատական գործունեության գնահատումն ու կարգապահական պատասխանատվությունը, քանի որ վերջիններս բնույթով, հիմքերով և նպատակներով երկու լրիվ տարբեր ինստիտուտներ են²: Այստեղ պետք է նշել, որ դատավորի կարգապահական պատասխանատվությունը վրա է հասնում օրենքով սահմանված հիմքերի հիման վրա՝ կարգապահական խախտման դեպքում:

Հայաստանի Հանրապետության Դատական օրենսգիրք սահմանադրական օրենքով 2018 թվականից ի վեր նախատեսվում է դատավորների անհատական գնահատում: Օրենսգրքի 136-րդ հոդվածով սահմանված են նաև դատավորի գործունեության գնահատման նպատակները, դրանք են՝

- 1) առաջխաղացման ենթակա դատավորների թեկնածուների ցուցակները կազմելիս նպաստել լավագույն թեկնածուների ընտրությանը.
- 2) նպաստել դատավորների վերապատրաստման ուղղությունների ընտրությանը.

¹ Իսպանիա, Շվեդիա (այնուամենայնիվ, աշխատավարձի միայն փոքր տոկոսն է առանձին սահմանվում, և գործում են խիստ երաշխիքներ՝ դատավորի անկախությունը պաշտպանելու համար): Բելգիայում և Բուլղարիայում դատավորի աշխատավարձը կարող է կրճատվել գնահատման վատ արդյունքների դեպքում: Թուրքիայում աշխատավարձերը և կենսաթոշակները կարող են բարձրացվել գնահատման արդյունքներով:

² CDL-AD (2018)032, Opinion on the Concept Paper on the reform of the High Judicial Council of Kazakhstan, 2018.

ՍԱՀՄԱՆԱՐՈՎՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐՈՒՄ 1(109)2023

3) բացահայտել դատավորի աշխատանքի արդյունավետությունը բարելավելու ուղիները.

4) նպաստել դատավորի ինքնակատարելագործմանը.

5) նպաստել դատարանի գործունեության արդյունավետության բարելավմանը:

Ինչպես կարելի է նկատել, ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված այդ նպատակները համահունչ են վերը հիշատակված միջազգային մոտեցումներին:

Ինչ վերաբերում է գնահատման եղանակներին, ապա վկայակոչված ԵԴԽԽ կարծիքով ներկայացվում է գնահատման երկու հիմնական եղանակ՝

- ֆորմալ,
- ոչ ֆորմալ:

Գնահատման ֆորմալ եղանակի առանձնահատկությունն այն է, որ նպատակները, գնահատման հիմքում դրվող չափանիշները, մարմնի կազմը, որը պատասխանատու է գնահատման համար և գնահատման հետևանքները հստակ սահմանում են ստանում առաջնային օրենսդրությամբ: Իսկ առավել մանրամասն կարգավորումները և ընթացակարգային հարցերը սահմանվում են ենթաօրենսդրական ակտերով: Ֆորմալ գնահատմանն առնչվող կարևոր հարցերից մեկը գնահատման հիմքում դրվող օբյեկտիվ չափանիշների հարցն է, ինչը կարևոր երաշխիք է հնարավոր ազդեցությունները բացառելու և դատավորների արժանիքներն օբյեկտիվ գնահատելու համար:

Ինչ վերաբերում է ոչ ֆորմալ գնահատմանը, ապա այս պարագայում չեն օգտագործվում ո՛չ ձևական պահանջներին համապատասխանեցված գնահատականներ, ո՛չ չափանիշներ, և նման գնահատումները սովորաբար դատավորների համար անմիջական հետևանքներ չեն ունենում:

ՀՀ-ում ներդրված դատավորների գործունեության գնահատման համակարգի և ՀՀ Դատական օրենսգրքի համապատասխան կարգավորումների ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս նշել, որ Հայաստանում գործում է դատավորների անհատական գործունեության գնահատման ֆորմալ եղանակ: Դատական օրենսգրքով կարգավորում են ստացել գնահատման նպատակը, ընթացակարգն ու ժամկետները, իսկ գնահատման

մանրամասն կարգը, գործընթացի կազմակերպումն ու չափանիշները սահմանված են Բարձրագույն դատական խորհրդի կողմից: Դատավորների գործունեության գնահատման կարգը, ժամկետները, գնահատման համար անհրաժեշտ տեղեկատվության հավաքման կարգն ու օգտագործման մեթոդաբանությունը, ինչպես նաև գնահատման թերթի ձևը սահմանված են Բարձրագույն դատական խորհրդի 2020 թվականի ԲԴԽ-53-Ն-9 որոշմամբ¹:

Գնահատմանն առնչվող առավել կարևոր հարցերից մեկը, ինչպես արդեն նշվեց, վերաբերում է գնահատման հիմքում դրվող չափանիշներին: Վերջիններս, ըստ ԵԴԽԽ կարծիքի, երկու հիմնական տեսակի են՝

- որակական,
- քանակական:

Քանակական չափանիշների օրինակներ են հետևյալ գործոնները՝

- դատավորի կողմից ավարտված գործերի քանակը,
- գործի վրա ծախսված ժամանակահատվածը,
- գործի քննության համար անհրաժեշտ միջին տևողությունը և այլն:

Որակական չափանիշների մեջ կենտրոնական դերակատարում ունի այն հանգամանքի գնահատումը, թե ինչպես է դատավորը վերլուծում դատական ակտը, ինչպիսի հիմնավորումներ է կիրառում և ինչպես է լուծում բարդ գործերը:

Գնահատման որակական գործոն են հանդիսանում նաև դատավորի կազմակերպչական հմտությունները, տպագրված հոդվածները, դասախոսությունները:

Վենետիկի հանձնաժողովն այս հարցի առնչությամբ խորհուրդ է տալիս գնահատման ժամանակ ավելի մեծ ուշադրություն դարձնել որակական չափանիշներին, քան՝ քանակականներին, քանի որ որակական չափանիշները ներառում են դատավորի համար ամենակարևոր հմտությունները, ինչպիսիք են գիտելիքը և անձնական կարողությունները: Որակական չափանիշները չպետք է վերաբերեն օրենքի մեկնա-

¹ https://court.am/storage/uploads/files/bdx-decisions/9NsCCRWgINZchPNqj6cu_MQOrIEbh3X4n4JNvDUFr.pdf

1(109)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

բանությանը՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ գործ ունենք կրկնվող կոպիտ անփութության հետ¹:

Վենետիկի հանձնաժողովի մոտեցմամբ՝ դատական ակտերի կայունության գնահատումը վիճելի հարց է: Այն նշանակում է հաշվել հաջողված բողոքարկումների քանակը: Նման միջոցից սակայն պետք է խուսափել, քանի որ այն դատավորի անկախությանը միջամտություն կարող է հանդիսանալ:

Հայաստանի Հանրապետության Դատական օրենսգրքի առնչությամբ տրված կարծիքով Վենետիկի հանձնաժողովն անդրադարձել է դատավորների գերծանրաբեռնվածության հարցին: Հանձնաժողովն արձանագրել է, որ Հայաստանում դատավորների գերծանրաբեռնվածությունը յուրաքանչյուր տարի ավելանում է և կարող է ոչ կայուն վիճակի հասնել: Ըստ այդմ, սահմանվել է, որ գործերի և գերծանրաբեռնվածության ավելացման պարագայում արդար չի լինի դատավորին գնահատել ավարտված/լուծված գործերի քանակի հիման վրա՝ առանց վերլուծելու գերծանրաբեռնվածության պատճառները²:

Անդրադառնալով ՀՀ-ում գնահատման համար սահմանված չափանիշներին՝ հղում պետք է կատարել վերը հիշատակված ԲԴԽ-53-Ն-9 որոշմանը: Մասնավորապես, վերջինիս հավելված 3-ով սահմանվում են նաև դատավորի գործունեության գնահատման մեթոդաբանությունն ու գնահատման հիմքում դրվող չափանիշները: Վերջիններս բնույթով տարբեր են և ներառում են³՝

- Դատավորի աշխատանքի որակը և արհեստավարժության ստուգումը
  - ✓ Դատական ակտը հիմնավորելու կարողությունը
  - ✓ Դատական նիստը կառավարելու և օրենքով սահմանված կարգով անցկացնելու կարողությունը
- Դատավորի աշխատանքի արդյունավետությունը

¹ ԵԴԽԽ Կարծիք թիվ 1 (2001):

² CDL-AD(2014)007, Joint opinion on the draft law amending and supplementing the judicial code (evaluation system for judges) of Armenia.

³ https://court.am/storage/uploads/files/bdx-decisions/9NsCCRWgINZchPNqj6cuM_QOrIEbh3X4n4INvDUFr.pdf

- ✓ Աշխատանքային ծանրաբեռնվածության արդյունավետ կառավարման ունակությունը և աշխատանքի պլանավորումը
- ✓ Ողջամիտ ժամկետում գործեր քննելն ու դատական ակտեր կայացնելը
- ✓ Դատավորի կողմից առանձին դատավարական գործողություններ կատարելու համար օրենքով սահմանված ժամկետների պահպանումը
- ✓ Արդյունավետ աշխատամիջավայր ապահովելու կարողությունը
- Դատավորի էթիկայի և վարքագծի կանոնի գնահատումը
- ✓ Վարքագծի և էթիկայի կանոնների պահպանումը
- ✓ Դատարանի հանրային ընկալմանն ու դատարանի նկատմամբ վստահությանը նպաստելը
- ✓ Այլ դատավորների և դատարանի աշխատակազմի նկատմամբ դրսևորած վերաբերմունքը:

Այս չափանիշներն ու դրանց հիման վրա ձևավորված ուղենիշները պրակտիկ կիրառման մեջ արդեն իսկ որոշակի բարդություններ են վեր հանել: Մասնավորապես, չափանիշների և ցուցիչների հիման վրա պահանջվող քանակական տվյալները գործնականում չեն հավաքվում և օգտագործվում, քանի որ բացակայում են վիճակագրության վարման համապատասխան համակարգչային և տեխնիկական լուծումները: Կամ, չափանիշների հիման վրա սահմանված են ցուցիչներ, որոնց հիման վրա գնահատումն օբյեկտիվորեն առավել շատ խնդիրներ է ստեղծում դատավորների համար: Նման օրինակներից է դատավորի մասնակցությունը գիտական, ակադեմիական, կրթական գործընթացներին¹, քանի որ, մի կողմից՝ առկա ծանրաբեռնվածության պայմաններում, մյուս կողմից՝ հաշվի առնելով կոնկրետ անձնային առանձնահատկությունները, հնարավոր չէ մշտապես բավարարել այս չափանիշի ներքո պահանջները: Խնդրահարույց չափանիշների շարքին է դասվում նաև դատական ակտերի բեկանումների հիման վրա դատավորի գործունեության գնահատումը, քանի որ բեկանման պատճառները բովանդակային առումով վեր չեն հանվում, մինչդեռ բեկանված ակտերի քանակը էական ազդեցություն է թողնում գնահատման արդյունքների վրա:

---

¹ Նույն տեղում, էջ 16:

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՐԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 1(109)2023

Այսինքն, չափանիշների և դրանց վրա ընդունված ցուցիչների առնչությամբ առկա են մտահոգություններ, որոնք պահանջում են այդ չափանիշների վերանայում:

Խոսելով գնահատման չափանիշների մասին՝ պետք է առանձնակի ուշադրություն դարձնել նաև այդ չափանիշների հիման վրա գնահատումն իրականացնող իրավասու մարմինին: Այսպես, ԵԴԽԽ կողմից առաջարկվում է, որ դատավորների անկախությունը պահպանելու նպատակով գնահատումն իրականացվի դատավորների կողմից: Այդ գործընթացում դերակատարում կարող են ունենալ նաև տվյալ երկրում գործող դատական խորհուրդները¹: Որպես ընդհանուր մոտեցում՝ խստորեն արգելվում է գնահատման գործընթացին մասնակից դարձնել գործադիր իշխանությանը, օրինակ՝ արդարադատության նախարարությանը կամ արտաքին այլ մարմիններին²: Ինչ վերաբերում է Վենետիկի հանձնաժողովի կողմից ընդունված մոտեցումներին, ապա վերջինս սահմանում է, որ գնահատման իրականացումը պետք է լինի դատական և ոչ գործադիր իշխանության ձեռքում³:

«Ը Դատական օրենսգրքի համաձայն՝ դատավորների ընդհանուր ժողովը ձևավորում է էթիկայի և կարգապահական հարցերի հանձնաժողով, Դատավորների գործունեության գնահատման հանձնաժողով և Ուսումնական հարցերի հանձնաժողով: Դատավորների գործունեության գնահատման իրավասությունը տրված է Գնահատման հանձնաժողովին⁴:

Դատավորների գործունեության գնահատման հանձնաժողովը կազմված է հինգ անդամից, որոնցից երեքը՝ դատավոր անդամներ, երկուսը՝ իրավաբան գիտնականներ: Դատավոր անդամներից մեկն ընտրվում է Վճռաբեկ դատարանի դատավորներից, մեկը՝ վերաքննիչ դատարանների դատավորներից, մեկը՝ առաջին ատյանի դատարաններից:

Ըստ օրենքի՝ դատավորների գործունեության գնահատման հանձնաժողովի անդամ կարող է ընտրվել այն դատավորը, որն ունի դատավորի

¹ Եվրոպայի դատավորների խորհրդատվական խորհուրդ, ԵԴԽԽ թիվ 10 (2007) կարծիքը:

² Դատական խորհուրդների եվրոպական ցանց, Տարեկան զեկույց 2012-2013:

³ CDL(2005)066, Opinion on Draft Constitutional Amendments concerning the Reform of the Judicial System in “The former Yugoslav Republic of Macedonia”, 2005.

⁴ «Ը Դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենք, հոդված 74:

պաշտոնում առնվազն հինգ տարվա աշխատանքային փորձ և գործունեությունը գնահատված լինելու դեպքում՝ գնահատման վերջին արդյունքներով՝ բարձր կամ լավ գնահատական: Դատավորների գործունեության գնահատման հանձնաժողովի անդամ կարող է ընտրվել այն իրավաբան գիտնականը, որն օժտված է բարձր մասնագիտական որակներով և ունի իրավագիտության բնագավառում գիտական աստիճան և մասնագիտական աշխատանքի առնվազն հինգ տարվա փորձառություն: Հանձնաժողովի անդամների թեկնածուներն առաջադրվում են ինքնաառաջադրման կամ այլ դատավորի կողմից թեկնածուի համաձայնությամբ առաջադրվելու, իսկ դատավոր չհանդիսացող անդամները օրենքով սահմանված պահանջները բավարարող հասարակական կազմակերպությունների կողմից առաջադրվելու եղանակով:

Կարելի է եզրահանգել, որ գործող կարգավորումներով նախատեսված է գնահատման մարմնի խառը կազմ՝ դատավոր անդամների մեծամասնության և իրավաբան-գիտնականների մասնակցությամբ, ինչը համահունչ է վերոնշյալ միջազգային մոտեցումներին:

Դատավորների գործունեության անհատական գնահատմանն առնչվող հաջորդ կարևոր հարցն առնչվում է գնահատման պարբերականությանը, ինչի առնչությամբ Վենետիկի հանձնաժողովի կողմից ձևավորվել են որոշակի չափանիշներ: Այսպես, Մակեդոնիայում գնահատման համակարգը նախատեսել է կանոնավոր՝ յուրաքանչյուր երկու տարին մեկ և արտակարգ գնահատում: Արտակարգ գնահատումը գործել է դատավորների առաջխաղացման դեպքերի համար: Վենետիկի հանձնաժողովը կանոնավոր գնահատման վերաբերյալ նշել է, որ երկու տարին կարճ/հաճախակի ժամկետ է, ինչը պրակտիկորեն նշանակում է մշտական գնահատում և այդ հաճախականությամբ գնահատումը կարող է բացասաբար անդրադառնալ դատավորների անկախության և արդյունավետության վրա: Հանձնաժողովը խորհուրդ է տվել սահմանել ավելի մեծ պարբերականությամբ ժամկետով գնահատում¹:

Համանման մոտեցում սահմանված է նաև ԵԴԻԽՄ վերոնշյալ կարծիքում: Վերջինիս համաձայն՝ պետությունը, որը որոշում է կիրառել

¹ CDL-AD(2019)008, Opinion on the Draft Law on the Judicial Council of North Macedonia. Available at [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2019\)008-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2019)008-e)

դատավորի գործունեության անհատական գնահատման ֆորմալ համակարգ, պետք է նաև որոշի՝ արդյոք գնահատումը կատարվելու է կանոնավոր հիմունքով, թե հատուկ դեպքերում, օրինակ՝ եթե դրված է դատավորի առաջխաղացման հարցը: Կանոնավոր գնահատումները թույլ են տալիս ընդհանուր պատկերացում կազմել դատավորի կատարողականի մասին: Այնուամենայնիվ, դրանք չպետք է կատարվեն չափից շատ հաճախ, որպեսզի չստեղծվի մշտական վերահսկողության տպավորություն, ինչը, ըստ էության, կարող է վտանգել դատավորների անկախությունը¹:

«Ներպետական կարգավորումներով սահմանված են նաև դատավորների անհատական գործունեության գնահատման ժամկետները: Այսպես, Դատական օրենսգրքի 137-րդ հոդվածով սահմանվում են գնահատման տեսակները, որի համաձայն՝ դատավորի գործունեությունը ենթակա է հերթական գնահատման՝ յուրաքանչյուր չորս տարին մեկ անգամ, իսկ դատավորի նախաձեռնությամբ կամ օրենսգրքով սահմանված դեպքերում՝ արտահերթ: Դատավորի նախաձեռնությամբ արտահերթ գնահատում չի իրականացվում, եթե դատավորի գործունեությունը վերջին երկու տարվա ընթացքում գնահատվել է: Հատկանշական է, որ գնահատման նման պարբերականությունը Վենետիկի հանձնաժողովի կողմից համարվել է ընդունելի²:

Անդրադառնալով գնահատման արդյունքներին ու հետևանքներին՝ պետք է արձանագրել, որ գնահատման արդյունքներն ուղղակիորեն կապված են դատավորի մասնագիտական հետագա գործունեության և, մասնավորապես, առաջխաղացման հնարավորությունների հետ: Ավելին, գնահատման արդյունքների հիման վրա հնարավոր է որոշել դատավորների վերապատրաստման հիմնական կարիքներն ու ուղղությունները³:

¹ Տե՛ս հղում 1:

² CDL-AD(2019)008, Opinion on the Draft Law on the Judicial Council of North Macedonia.

Available at [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2019\)008-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2019)008-e)

³ European Networks of Councils of the Judiciary, Distillation of ENCJ Guidelines, Recommendations and Principles, Report 2012-2013.

Available at https://www.ency.eu/images/stories/pdf/workinggroups/ency_report_distillation_approved.pdf

Այս առնչությամբ կարևոր է երաշխիքներ ունենալ առ այն, որ դատավորի լիազորությունները գնահատման արդյունքների հիման վրա չդադարեցվեն, քանի որ լիազորությունների դադարումը կարող է վրա հասնել կարգապահական և քրեական օրենսդրությամբ սահմանված կանոնների լուրջ խախտումների դեպքում և պետք է իրականացվի պատշաճ ընթացակարգի համաձայն՝ հենվելով վստահելի ապացույցների վրա:

«Ներպետական օրենսդրության ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ գնահատման արդյունքներն օգտագործվում են չորս հիմնական ուղղությամբ և նպատակով՝

- տրամադրվում են ուսումնական հարցերի հանձնաժողովին՝ դատավորների վերապատրաստման ուղղություններն ընտրելու համար,
- գնահատվող դատավորին՝ իր աշխատանքի արդյունավետությունը բարելավելու և ինքնակատարելագործվելու համար,
- օրենքով նախատեսված դեպքերում տրամադրվում է նաև էթիկայի և կարգապահական հարցերի հանձնաժողովին՝ դատավորի նկատմամբ կարգապահական վարույթ հարուցելու հարցը քննարկելու համար,
- տրամադրվում է նաև դատարանի նախագահին՝ դատարանի գործունեության արդյունավետությունը բարելավելու նպատակով:

Այս առումով նույնպես գործող կարգավորումները խնդրահարույց չեն:

Ինչպես և ներկայացվեց՝ դատավորների գործունեության անհատական գնահատմանն առնչվող առավել կարևոր հարցերից են գնահատող մարմնի ընտրությունն ու ձևավորումը, գնահատման ժամկետները, գնահատման հիմքում դրվող չափանիշներն ու գնահատման հետևանքները: Այս հարցերի առնչությամբ «Ներպետական կարգավորումները հիմնականում համահունչ են ընդունված միջազգային չափանիշներին: Թերևս, առավել խնդրահարույց հարցը կապված է գնահատման հիմքում դրվող չափանիշների հետ, որոնք վերանայման և առավել հստակեցման կարիք ունեն, որպեսզի պրակտիկայում դրանց հիման վրա գործունեության գնահատման իրականացումն իրապես ծառայի այդ գործընթացի նպատակներին: Պետք է նշել նաև, որ դատավորների գործունեության գնահատումը պրակտիկայում մշտապես պետք է

1(109)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ
◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ
ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ

կազմակերպել այնպես, որ լավագույնս ապահովվի դատավորների անկախությունը:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

1. «ՀՀ դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենք, ընդունվել է ուժի մեջ է մտել 2018 թվականին:
2. Consultative Council of European Judges, Opinion n 17 on the evaluation of judges work, the quality of justice and respect for judicial independence, 2014.
3. Consultative Council of European Judges, Opinion N 1 n standards concerning the independence of the judiciary and the irremovability of judges, 2001, Opinion N 3 on ethics and liability of judges, 2002.
4. European Commission for Democracy through law, Venice Commission, Compilation of Venice Commission opinions and reports concerning courts and judges, Strasbourg, 11 December 2019.
5. European Networks of Councils of the Judiciary, Distillation of ENCJ Guidelines, Recommendations and Principles, Report 2012-2013, 2013.
6. Kyiv recommendations on judicial independence in eastern Europe, South Caucasus and central Asia, OSCE Office for Democratic Institutions Max Planck Minerva Research Group and Human Rights, Kyiv, 23-25 June 2010.
7. Individual Assessment of Judges in Albania, A General Overview and Comparative Analysis of Career Advancement and Reward Systems Based on Performance Evaluation, MSc. Alaudin Malaj, PhD Candidate, President of the Court of Appeals in Tirana, Academicus International Scientific Journal, 2015.
8. Individual Evaluation of Judges in Germany, Johannes Riedel, Onati Socio-legal Series, 2014.
9. Performance indicators and evaluation for judges and courts, Dr. Pim Albers, Special advisor of the CEPEJ, Council of Europe, 2013.

ЦЕЛЬ И ПОСЛЕДСТВИЯ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ ОЦЕНКИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУДЕЙ

Аннотация

Один из вопросов, имеющих существенное значение для нормального и эффективного функционирования судебной системы, связан с институтом оценки индивидуальной деятельности судей. Последнее, в свою очередь, напрямую связано с двумя важнейшими принципами-требованиями: с одной стороны, защита независимости судей, а с другой стороны, повышение качества правосудия.

Соответственно, в каждой системе, в которой реализована оценка индивидуальной работы судей, параллельно большое внимание следует уделять обеспечению независимости судей, что в основном связано со следующими важными вопросами: критерии оценки, периодичность оценки, полномочия по оценке и влияние последствий оценки на судью.

В Республике Армения индивидуальная аттестация судей является новым институтом, который был вновь урегулирован Конституционным законом «Судебный кодекс» 2018 г. и введен в действие только с 2020 г., после образования органа, компетентного осуществлять оценку.

Целью данной статьи является исследование целей, методов и критериев индивидуальной оценки деятельности судей, а также ее практической значимости в контексте сравнительного анализа принятых международных стандартов и национальных законодательных норм Республики Армения. На основании вышеизложенного можно выделить возможные проблемные нормы отечественного законодательства и вызовы практики, способные, с одной стороны, создать препятствия для независимости судей, а с другой - снизить эффективность оценки.

Ключевые слова: судебная власть, индивидуальная оценка деятельности судьи, обеспечение независимости судебной власти и судей, цель и последствия оценки, критерии, на которых основывается оценка.

THE PURPOSE AND CONSEQUENCES OF INDIVIDUAL ASSESSMENT OF JUDGES PERFORMANCE

Annotation

One of the most important questions for the normal and effective functioning of the judiciary is related to the institution of evaluating the individual performance of judges. The latter, in turn, is directly related to the two most important principles-requirements: on the one hand, protection of the independence of judges, and on the other hand, improvement of the quality of justice.

Accordingly, in every system where the evaluation of the individual performance of judges is implemented, great attention should be paid in parallel to guaranteeing the independence of judges. Which is mainly related to the following important issues: evaluation criteria, periodicity of evaluation authority and impact of evaluation consequences on the judge.

The individual evaluation of judges is a new institution in the Republic of Armenia, which was newly regulated by the 2018 "Judicial Code" Constitutional Law and has been put into practice only since 2020, after the formation of the competent body that carries out the evaluation. The purpose of this article is to study the goals, methods and criteria of the individual evaluation of judges' activities, as well as its operational significance, in the context of a comparative analysis of accepted international standards and the domestic legislative regulations of the Republic of Armenia. On the basis of which it will be possible to highlight possible problematic regulations of domestic legislation and challenges of practice, which are able to create obstacles for the independence of judges on the one hand, and reduce the effectiveness of evaluation on the other hand.

Keywords: judicial authority, individual assessment of the judge's activity, ensuring the independence of the judiciary and judges, the purpose and consequence of the assessment, the criteria on which the assessment is based.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 20.03.2023թ., փրվել է գրախոսության 23.03.2023թ., ընդունվել է փրկագրության 29.03.2023թ.:

ՆՈՐԻԿ ՇԱՀՆԱԶԱՐՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Փրկիստփայության, սոցիոլոգիայի և
իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ,
ԵՀՀ միջազգային հարաբերությունների և
իրավագիտության ինստիտուտի դասախոս,
ՀՀ ՋՈՒ № զորամասի օպերատիվ
բաժանմունքի
ավագ սպա, կապիտան

DOI: 10.59560/18291155-2023.1-140

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՐԺԵԲԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Ամփոփագիր

Հոդվածի նպատակն է բացահայտել և հստակեցնել սահմանադրական արժեքանության հասկացության և նշանակության հետ կապված հիմնահարցերը համակողմանի և իրավահամեմատական վերլուծության միջոցով:

Հոդվածի խնդիրն է բացահայտել սահմանադրական արժեքանության էությունը, ներկայացնել վերջինիս բնորոշումը, հստակեցնել դրա դերը սահմանադրականության հաստատման գործում:

Հետազոտության առարկան են հաղիսացել սահմանադրության էությունն ու բովանդակությունը:

Արդի սահմանադրական զարգացումներում, ինչպես նաև բարեփոխումների գործընթացում առանձնահատուկ կարևորվում է սահմանադրության և նրանում ամրագրված սահմանադրական հիմնարար արժեքների ու սկզբունքների բովանդակության բացահայտումը, ընկալումը և իրական կյանքի վարքագծի կանոն դարձնելը, որը վերջնարդյունքում պետք է նպաստի երկրում սահմանադրականության հաստատմանը և կայացմանը:

1(109)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐՎԱՆ

Չնայած այն հանգամանքին, որ սահմանադրական արժեքանությունը երիտասարդ, ինքնուրույն գիտական ուղղություն է և ենթադրելի է, որ բազմաթիվ հիմնարար ուսումնասիրություններ պետք է կատարված լինեն դրա՝ իբրև նոր և հետազոտություն կատարելու մեծ մասշտաբներ ունեցող ոլորտի վերաբերյալ, պարզվում է, որ հիմնականում թեկնածուական աստենախոսությունների ու գիտական հոդվածների շրջանակներում են անդրադառնում իրավական ու սահմանադրական տարբեր արժեքների, որոնցում չեն կոնկրետացվում սահմանադրական արժեքանության բովանդակությունն ու վերջինիս առանձին տարրերը: Այդ առումով պետք է փաստել, որ սահմանադրական արժեքների նկատմամբ առկա հետաքրքրությունը չի սպառվում, այլ տարեցտարի ավելանում է՝ ինչն էլ հիմնավորում է **հողվածի արդիականությունը**:

Հիմնաբառեր. սահմանադրական արժեք, բարիք, սահմանադրական արժեքանություն, սահմանադրականություն, իրավաբանական գիտա-
ճյուղ, իրավական համակարգ, իրավունքի գերակայություն:

Ներածություն

Իրավագիտության մեջ արժեքանությունը ձևավորվել ու զարգացել է որպես իրավական արժեքանություն, որի առարկայական բնագավառն ու հիմնական թեմատիկան իրավունքի՝ որպես արժեքի ընկալման ու մեկնաբանման հիմնախնդիրներն են: Սահմանադրությունը և նրանում բովանդակվող հիմնարար սկզբունքները որպես արժեք որակելը հիմք հանդիսացավ, որպեսզի սահմանադրական իրավունքի գիտության շրջանակներում, իբրև ինքնուրույն գիտական ուղղություն, ձևավորվի **սահմանադրական արժեքանությունը**:

Սահմանադրական արժեքանության գոյությունը նախ և առաջ պայմանավորված է սահմանադրության առկայությամբ, որոնք գտնվում են անքակտելի կապի մեջ, ուստի սահմանադրական արժեքանությունը չի կարող գոյություն ունենալ վերացական ձևով, այլ պետք է լինի հստակ ու առարկայական: Ջուզահեռաբար կարիք կա հստակեցնելու վերջինիս գիտաճյուղային պատկանելության հարցը: Այդ առումով կարծում ենք, որ վերջինս համալիր իրավաբանական գիտաճյուղ է, քանի որ արժեքների ուսումնասիրությամբ զբաղվող գիտությունը՝ արժեքանությունը, որը

փիլիսոփայության բաժիններից է, սահմանադրական իրավունքի բնագավառում զբաղվում է զուտ սահմանադրական արժեքների բովանդակության բացահայտմամբ, իրացման հնարավորությունների հստակեցմամբ ու հասարակական հարաբերությունների վրա ունեցած ազդեցության գնահատմամբ:

Արժեքի տակ սովորաբար ընկալում են որոշակի բարիք, որին տրվում է նախապատվություն այլ բարիքների շարքում: Ըստ Կ. Մանխեյմի նշման, «առանց արժեքային հայեցակարգերի, առանց որևէ՝ թեկուզ նվազագույն նպատակի իմաստավորման մենք որևէ բան ձեռք չենք բերում ոչ սոցիալական, ոչ հոգեբանական ոլորտներում»¹: Արժեքները ձևավորվում են մարդկային գործունեության ընթացքում, այդ իսկ պատճառով, հանդիսանալով մշակութային համատեքստից դուրս անհնարին մարդկային փորձի արդյունք, արժեքները սահմանում են մշակույթի վիճակը և միաժամանակ ազդում դրա հետագա զարգացման վրա: Բնականաբար, զբաղեցնելով ընդհանրապես մշակույթներում զգալի տեղ, արժեքները էական դեր են խաղում մշակույթի առանձնահատուկ դրսևորումներում, մասնավորապես քաղաքական և իրավական մշակույթներում:

Կարծում ենք, որ սահմանադրությունը արժեքային չափման մեջ կարելի է դիտարկել տարբեր դիրքորոշումներից: Օրինակ, կարելի է դիտարկել սահմանադրությունում առկա ձևակերպումների էսթետիկ արժեքավորությունը, սահմանադրության տեքստի բառապաշարի և քերականական կառույցների իմաստաբանական և բանասիրական, դատողությունների և այլ հիմնարար դրույթների գաղափարական արժեքավորությունը և այլն²: Մասնավորապես ըստ Ս. Ա. Ավագյանի կարծիքի, սահմանադրությունն ուղղակի գաղափարախոսական՝ աշխարհընկալումային փաստաթուղթ հանդիսանալ չի կարող, ընդ որում նրանում առկա յուրաքանչյուր դրույթը, սահմանադրական ինստիտուտում բոլոր ամրագրումներն արտահայտում են երկրի ցանկալի սոցիալ-տնտեսական համակարգի դրույթները, ինչպես նաև յուրաքանչյուր սահմանադրություն ամրագրում է հասարակական արժեքների իր համակարգը, ինչը բացատրվում է նրանով, որ

¹ Garcia et Enterría E. La Constitución Española de 1978 como pacto social y como norma jurídica. Boletín Mexicano de derecho comparado. Vol 123. №5. P.371-398.

² **Манхейм К.** Идеология и утопия // Манхейм К. Диагноз нашего времени. - М., 1994. - С. 23.

սահմանադրության հիման վրա պետք է ձևավորվեն հասարակության յուրաքանչյուր անդամի համապատասխան տեսանկյունները¹: Արժեքները՝ որպես գիտակցության ձևեր, ուղղակի չեն նկարագրում ինչ-որ գործողություններ կամ երևակայական երևույթներ, այլ տալիս են դրանց գնահատականը, դրանով իսկ դատապարտելով կամ հաստատելով վերջիններիս, պահանջում դրանց իրականացում կամ կասեցում, այսինքն ըստ իրենց բնույթի հանդիսանում են նորմատիվային: Այս տեսանկյունից է անհրաժեշտ մոտենալ նաև սահմանադրության արժեքավորությանը: Հողվածում մենք կքննարկենք միայն սահմանադրության իրավական արժեքավորության հարցերը և միայն հակիրճ կանգ կառնենք վերջինիս քաղաքական արժեքավորության վրա:

Սահմանադրության արժեքների ձևավորումը տեղի է ունենում սահմանադրության և պետության իրավական համակարգում դրա դերի վերաբերալ վերլուծության հետ համատեղ: Որպես իրավունքի կայունության վերաբերյալ տեսանկյունների համակարգ, առաջացել և սկսել է զարգանալ նախնական սահմանադրությունը, հետագայում, որպես պետության նորմատիվային համակարգի կառուցման և գործառնության իրավական եղանակ՝ ապահովելով սահմանադրության գերակայությունը: Պետության իրավական համակարգի վերաբերյալ պատկերացումները, որոնցում նորմատիվային ակտերը ներկառուցված են որոշակի հիերարխիաներում, կարևորություն տալով սահմանադրությանը, XVII-XVIII դարերում ամենից առաջ ծագում են եվրոպական պետություններում, այնուհետև փոխադրվում Հյուսիսային և Հարավային Ամերիկաներ (այդ երկու երկրամասերի այն տարածքներ, որտեղ բնակվում են եվրոպացի գաղթյալները կամ առնվազն բնակչություն, ովքեր ընդունում են եվրոպական մշակութային ավանդույթները որպես ազգային ավանդույթներ)² աստիճանական ձեռք բերելով կողմնակիցների մեծ թիվ²:

Ժամանակակից պայմաններում սահմանադրությունը ներկայացնում է արժեք: Երկրագնդի վրա գրեթե պետություն չի մնացել, որում առկա չէ սահմանադրություն, չնայած սահմանադրությունը որպես այդպիսին

¹ Конституционные ценности. Содержание и проблемы реализации // Материалы международ. науч.-теор. конфер. (Москва, 4-6 декабря 2008 г.). Т. 1-2. - М., 2010.

² Ценностей теория, аксиология // Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция Г.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. - М.: Сов. Энциклопедия, 1983. - С. 664.

կարող է անվանվել տարբեր կերպ և ունենալ տարբեր կառուցվածք: Սահմանադրության ընկալումը արժեքի որակով հաստատվում է նաև այն փաստով, որ փաստաթուղթը, որը կոչվում կամ հայտարարվում է սահմանադրություն, առկա է նույնիսկ պետություններում, որոնք չեն հետևում և մի շարք դեպքերում չեն պատրաստվում հետևել հոչակված համապատասխան սահմանադրական սկզբունքերին:

XXI դարի սկզբում առանձին պետություններում (օրինակ, Սաուդյան Արաբիա, Օման) բացակայում է սահմանադրությունը բառիս ժամանակակից ընկալումներում, սակայն սահմանադրության համաշխարհային մասշտաբներում արժեքավորության ընդունմանն աջակցում են այդ երկրներում սկիզբ առած շարժումները սահմանադրականության ուղղությամբ (նշված պետություններում նման քայլեր կարելի է համարել, օրինակ, հիմնական նիզամների ընդունումը): Սահմանադրության արժեքի համաշխարհային ընդունումը նպաստել է նաև այն երկրներում սահմանադրության ընդունմանը, որտեղ հասարակությունը պատրաստ չէ համարժեք ընկալել և կյանքում ներդնել սահմանադրականությունը:

Մինևնույն ժամանակ, ժամանակակից պայմաններում ցանկացած սահմանադրություն հանդիսանում է արժեք կամ առնվազն ընկալվում որպես արժեք¹: Եվ բոլոր դեպքերում յուրաքանչյուր սահմանադրություն ինքն է հանդես գալիս արժեքի որակով միայն այն ուժով, թե ինչ են արտահայտում կոնկրետ պատմական պայմաններում տվյալ հասարակությունում գերակայող արժեքները և ներկայացնում այդ արժեքների իրականացման համար իրավաբանական հենքը: Սակայն, եթե սահմանադրությունում հստակ հոչակված են կանխադրյալներ, որոնք չեն ընկալվում որպես արժեքներ համապատասխան երկրի բնակչության մեծամասնության կողմից, ապա նման սահմանադրությունը ևս արժեք հանդիսանալ չի կարող: Նույն կերպ նաև սահմանադրությունը, որը պարունակում է արժեքներ ներկայացնող դրույթներ, որոնք չեն իրականացվում գործնականում պետական մարմինների դիրքորոշումների և գործողությունների արդյունքում, չի կարող հանդիսանալ արժեք բնակչության համար:

Սահմանադրության արժեքավորության հաստատման գործում այն համեմատվում է որոշակի իդեալի հետ, վերջինիս որակով հանդես է

¹ Հարությունյան Գ.Գ., Սահմանադրական մշտադիտարկում: Երևան, 2016, էջ 43:

1(109)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ

գալիս առհասարակ սահմանադրությունը: Առկա օբյեկտների իմացության և գնահատման համար իդեալների նշանակության վրա ուշադրություն է դարձրել Ի. Կանտը: «Չնայած արգելվում է ենթադրել այդ իդեալների օբյեկտիվ իրականությունը (գոյությունը), - գրում է նա, - բոլոր դեպքերում չի կարելի այդ հիմունքներով դրանք համարել խիմերաներ. դրանք գիտակցությանը տրամադրում են անհրաժեշտ չափանիշ, որն ունի նրա ընկալման կարիք, ինչը իրականում կատարյալ է, որպեսզի վերջինս օգնությամբ գնահատի և չափի անկատարյալի թերությունները և աստիճանները»¹: Ինչպես հայտնի է, Ի. Կանտը առաջիններից մեկն է, ով ուշադրություն է դարձրել մարդու գործունեության մեջ արժեքների դերի ազատության և անհրաժեշտության հարաբերակցության քննարկմանը: Սակայն առավել հիմնավոր արժեքների խնդրայնությունը վերջինիս գաղափարների հիման վրա մշակել է Ռ.Գ. Լոտցը, հետագայում նեոկանտները (մասավորապես, Վ. Վինդելը, Գ. Ռիկկերտը), ինչպես նաև տարատեսակ փիլիսոփայական դպրոցների և ուղղությունների ներկայացուցիչներ, իսկ ներկայումս տվյալ խնդրայնությունը կայուն զբաղեցրել է բազմաթիվ գիտական ոլորտների զինանոցում արժանի տեղ: Եվ այսպես, կոնկրետ սահմանադրության արժեքի բացահայտման համար ըստ որոշ չափորոշիչների իրականացվում է դրա համեմատություն սահմանադրության հետ երկրագնդի քաղաքական ակտիվ բնակչության մեծամասնության կողմից ընդունվող արժեքի որակով: Համեմատության հիշատակված սկզբունքներն ընտրվում են այնպես, որ դրանցում արտացոլվեն որպես այդպիսին սահմանադրության հիմնական բնութագրիչները: Արժեքաբանության տարբեր ուղղությունների շրջանակներում արժեքներն ավանդաբար դիտարկվել են և դիտարկվում են նորմերի (էթետիկ, էթնիկ և այլն) հետ սերտ կապերում: Միևնույն ժամանակ, նշված փոխկապվածությունն այնքան նեղ է, որ XX դարի սկզբում Գ. Ռիկկերտն արժեքների նեոկանտյան տեսության քննադատությանն ի պատասխան անհրաժեշտ համարեց որոշ աշխատանքներում վեր հանել տարբերությունները «նորմ» և «արժեքներ» հասկացությունների միջև: Միևնույն ժամանակ, նորմերի և արժեքների փոխկապվածությունը ենթադրում է արժեքների որոշակի հավաքածուի առկայություն ցանկացած նորմատիվային համակարգում: Իրավունքը՝ որպես նորմատիվային

¹ Кант И. Критика чистого разума. - М., 1994. - С. 347.

համակարգ, բնականաբար, պարունակում է որոշակի արժեքներ (դրանց վրա է հենվում իրավական մշակույթը): Իր հերթին, սահմանադրությունը, հանդես գալով իրավունքի նորմատիվային հիմքի որակով, նույնպես չի կարող գործել առանց իրեն բնորոշ արժեքների: Խոսքը գնում է ոչ թե այն իրավական արժեքների վերաբերյալ, որոնք ստացել են ամրագրում սահմանադրության տեքստում և վերաբերում են իրավունքի տարբեր ոլորտներին, այլ այն արժեքների վերաբերյալ, որոնք բնորոշ են հենց սահմանադրությանը¹:

Պետության իրավական համակարգում սահմանադրության գերակայությունը հիմնավորում է վերջինիս արժեքը Եվրոպայի և Ամերիկայի քաղաքական ակտիվ բնակչության համար սահմանադրության դարաշրջանի ամենակարգից (այդ բառի ժամանակակից ընկալումներով), ընդ որում բացարձակման կողմնակիցների համար սահմանադրությունը, որն անխուսափելիորեն սահմանափակում է միապետի իշխանությունը, ընկալվում էր ոչ թե որպես բարիք, այլ չարիք: Պետության իրավական համակարգում սահմանադրության գերակայման ընդունումը պահանջեց նման գերակայման ապահովման մեխանիզմի ստեղծում: Ժամանակի ընթացքում ծագեցին սահմանադրական հսկողության և վերահսկման մարմիններ, ինչն էլ հանդիսացավ գերակայման հատկության օրինաչափ արդյունք: Սահմանադրության կարևորության ապահովման մեխանիզմի անհրաժեշտությունն ընդունվեց աստիճանաբար (առաջին մարմինը, որին լիազորվեց նորմատիվ իրավական ակտերի սահմանադրականության ստուգումը (ԱՄՆ Գերագույն դատարան), չէր հանդիսանում մարմին, որը գերադրապես մասնագիտանում էր սահմանադրական վերահսկողության մեջ, իսկ XIX դարում իրավական ակտերի սահմանադրականության անկախ վերահսկողության կիրառության օրինակները միավորական էին): Միայն XX հարյուրամյակում ծագեցին մասնագիտացված սահմանադրական դատական մարմիններ, որոնք մարմնավորում էին Գ. Կելզենի աշխատանքներում շարադրված գաղափարները, ընդ որում XX դարի վերջում սահմանադրական հսկողության մարմինները վերածվեցին գործնական սահմանադրականության անբաժանելի հատկանիշի (դատա-

¹ Մանայան Ա., Սահմանադրական կայունությունը՝ որպես կայուն ժողովրդավարության գրավական: Երևան, «Հայրապետ» հրատ., 2019, էջ 49-55:

1(109)2023
 ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ
 ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ
 ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐՈՒՄ

կանին զուգահեռ ծագեցին նաև սահմանադրական վերահսկողության ոչ դատական մարմիններ): Զարգացած սահմանադրականության պետություն, որում նախատեսված չէ հատուկ սահմանադրական վերահսկողություն, համարվում է Մեծ Բրիտանիան: Ընդ որում, XX դարի վերջում - XXI դարի սկզբում Մեծ Բրիտանիայում պարբերաբար իրականացվում են մասշտաբային բարեփոխումներ, որոնց արդյունքում հնարավոր է նաև ստեղծվի մարմին, որը հատուկ լիազորված կլինի սահմանադրական վերահսկողության իրավասություններով: Անհրաժեշտ է նշել, որ Հայաստանում Սահմանադրական դատարանը XXI դարի սկզբներից էական ներդրում ունեցավ Սահմանադրության արժեքի ամրապնդման մեջ:

Սահմանադրության արժեքի զարգացման ուղղություններից մեկը հանդիսանում է մարդու կարգավիճակի ապահովման մեխանիզմի կատարելագործումը¹: Միևնույն ժամանակ, սահմանադրությունը չի սահմանափակվում մարդու իրավական կարգավիճակի ապահովմամբ, այլ նաև ամրագրում է պետական մարմինների համակարգը և հանրային իշխանության իրականացման կարգը, ինչպես նաև հաստատում հասարակության և պետության կենսագործության իրավաբանական հիմքերը, արդյունքում՝ սահմանադրությունում տեղակայված է իրավունքի բոլոր ոլորտների հիմքը:

Կատարված ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ սահմանադրական արժեքանության և դրա միջոցով երկրում սահմանադրականություն հաստատելու փիլիսոփայությունը ենթադրում է, որ ամեն մի երկրի սահմանադրության ընդունման հիմք պետք է լինի սահմանադրական մշակույթը, ինչը ենթադրում է հասարակական պրակտիկայում և պետական քաղաքականության մակարդակում սահմանադրական արժեքների առկայության որոշակի աստիճան: Այդ արժեքները պետք է ամրագրվեն երկրի Հիմնական օրենքում, որոնք իշխանությունների ու հասարակության կողմից ներդաշնակ ընկալվելուց հետո պետք է իրացվեն առօրյա կյանքում: Իսկ իրականացման արդյունքը կլինի երկրում սահմանադրականության հաստատումը:

¹ Հարությունյան Գ.Գ., Սահմանադրական մշակույթ. պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները: Վերահրատարակություն՝ լրամշակումներով: Երևան, 2016, էջ 75-128:

Եզրակացություն

Ամփոփելով սույն գիտական հոդվածում կատարված ուսումնասիրությունները՝ կարող ենք կատարել ներքոնշյալ եզրահանգումները.

1. Սահմանադրական արժեքանությունը գիտական ուղղություն է, որի նպատակն է բացահայտել սահմանադրության մեջ բովանդակվող արժեքները և սահմանել օրենսդրության մեջ ամրագրման ճանապարհով իրավակիրառ պրակտիկայում դրանք իրացնելու, մարդկանց կենսագործունեության անբաժանելի մասը դարձնելու կառուցակարգերը, ինչպես նաև այդ արժեքների իրականացման միջոցով երկրում սահմանադրականություն հաստատելու ուղիները:

2. Սահմանադրական արժեքանությունը կոչված է հետազոտելու սահմանադրականության հիմնահարցերը և նպաստելու երկրում սահմանադրականության հաստատմանը:

3. Կարծում ենք, որ սահմանադրական արժեքանության գլխավոր առաքելությունը երկրում սահմանադրականության հաստատումն ու դրա հետագա զարգացումն է:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. **Հարությունյան Գ.Գ.**, Սահմանադրական մշտադիտարկում: Երևան, 2016, էջ 43:
2. **Հարությունյան Գ.Գ.**, Սահմանադրական մշակույթ. պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները: Վերահրատարակություն՝ լրամշակումներով: Երևան, 2016, էջ 75-128:
3. **Մանասյան Ա.**, Սահմանադրական կայունությունը՝ որպես կայուն ժողովրդավարության գրավական: Երևան, «Հայրապետ» հրատ., 2019, էջ 49-55:
4. **Манхейм К.** Идеология и утопия // *Манхейм К.* Диагноз нашего времени. - М., 1994. - С. 23.
5. Конституционные ценности. Содержание и проблемы реализации // Материалы междунароод. науч.-теор. конфер. (Москва, 4-6 декабря 2008 г.). - М., 2010. Т. 1-2.
6. Ценностей теория, аксиология // Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция Г.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. - М.: Сов. Энциклопедия, 1983. - С. 664:

7. **Кант И.** Критика чистого разума. - М., 1994. - С. 347.
8. **Лучин В.О.** Конституционные нормы и правоотношения. - М., 1997. - С. 42.
9. Garcia et Enterria E. La Constutution Espanola de 1978 coto pactosocial y coto norma juridico Boletin Mexicano de derecho comprarado. Vol 123. №5. P. 371-398.

ПОНЯТИЕ КОНСТИТУЦИОННОЙ АКСИОЛОГИИ

Аннотация

Статья посвящена раскрытию и решению вопросов в связи с понятием конституционной аксиологии и ее значением посредством всестороннего, в частности сравнительно-правового анализа. В современных конституционных развитиях особая важность придается раскрытию содержания, восприятию Конституции и закрепленных в ней основополагающих конституционных ценностей и принципов, а также их превращению в правило реальной жизни, что в конечном итоге должно способствовать утверждению и становлению конституционализма в стране. В последние десятилетия конституционная аксиология занимает особое место в повестках ряда международных конференций, стала предметом научного исследования, посвященные ей труды изданы в виде книг, журналов и сборников научных статей.

Предметом исследования стали сущность и содержание Конституции. В юриспруденции аксиология формировалась и развивалась как юридическая аксиология, предметной областью и основной темой которой являются проблемы восприятия и толкования права как ценности. Квалификация Конституции и содержащихся в ней основополагающих принципов как ценности стала основой для того, чтобы в рамках науки конституционного права, как самостоятельного научного направления, сформировалась **конституционная аксиология**.

Несмотря на то обстоятельство, что конституционная аксиология - молодое, самостоятельное научное направление и, следовательно, должны проводиться многочисленные фундаментальные исследования относительно нее как новой и имеющей большие масштабы

исследования сферы, между тем в основном в рамках кандидатских диссертаций и научных статей затрагиваются различные правовые и конституционные ценности, однако не конкретизируются содержание и отдельные элементы конституционной аксиологии. В этом аспекте нужно констатировать, что интерес к конституционным ценностям не исчерпан, а из года в год все более растет, что и **обосновывает актуальность статьи.**

Ключевые слова: конституционная ценность, благо, конституционная аксиология, конституционализм, юридическая дисциплина, правовая система, верховенство права.

THE CONCEPT OF CONSTITUTIONAL AXIOLOGY

Annotation

The article is devoted to the disclosure and resolution of issues related to the concept of constitutional axiology through a comprehensive, in particular, comparative legal analysis. In modern constitutional developments, particular importance is attached to the disclosure of the content and perception of the Constitution, as well as the fundamental constitutional values and principles prescribed therein, as well as their transformation into a rule of real life, which ultimately should contribute to the establishment and formation of constitutionalism in the country. In recent decades, constitutional axiology has had a special place in the agendas of a number of international conferences, and it has become the subject of scientific research, and the works devoted to it have been published in the form of books, journals and collections of scientific articles.

The subject of the study was the essence and content of the Constitution. In jurisprudence, axiology was formed and developed as a legal axiology, the subject area and main topic of which are the issues of perception and interpretation of law as a value. The qualification of the Constitution and the fundamental principles contained therein as values became the basis for the formation of **constitutional axiology** within the framework of the science of constitutional law as an independent scientific direction.

Despite the circumstance, that constitutional axiology is a young and independent scientific direction, and therefore, numerous fundamental studies should be conducted regarding it as a new and large-scale field of

research; meanwhile, various legal and constitutional values are touched upon mainly within the framework of candidate dissertations and scientific articles, however, the content and certain elements of the constitutional axiology are not specified. In this regard, it should be stated that the existing interest in constitutional values is not exhausted, but increases from year to year, which **justifies the relevance of this article.**

Keywords: constitutional value, boon, constitutional axiology, constitutionalism, legal discipline, legal system, rule of law.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 07.03.2023, փրվել է գրախոսության 09.03.2023, ընդունվել է փրագրության 25.03.2023:

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը**

**2021 ԹՎԱԿԱՆԻ ՄԱՅԻՍԻ 14-ԻՆ ԵՐԵՎԱՆ ՔԱՂԱՔՈՒՄ
ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՍԻՐԻԱՅԻ ԱՐԱՔԱԿԱՆ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ՕԴԱՅԻՆ
ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ
ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ
ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ
◆ 1(109)2023

Քաղ. Երևան

17 հունվարի 2023 թ.

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող),
Վ. Գրիգորյանի, Հ. Թովմայանի, Ա. Թունյանի, Ե. Խունդկարյանի,
Հ. Հովակիմյանի, Է. Շաթիրյանի, Ս. Սաֆարյանի, Ա. Վաղարշյանի,
մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)՝

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ներկայացուցիչ՝ Հայաս-
տանի Հանրապետության տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածք-
ների նախարարի տեղակալ Ա. Սիմոնյանի,
համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի, 169-րդ
հոդվածի 3-րդ մասի, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին»
սահմանադրական օրենքի 23, 40 և 74-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «2021 թվականի մայիսի
14-ին Երևան քաղաքում ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության
կառավարության և Սիրիայի Արաբական Հանրապետության կառավարու-
թյան միջև օդային հաղորդակցությունների մասին» համաձայնագրում

ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունն իր՝ 2022 թվականի փետրվարի 17-ի N 160-Ա որոշմամբ հավանություն է տվել 2021 թվականի մայիսի 14-ին Երևան քաղաքում ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Սիրիայի Արաբական Հանրապետության կառավարության միջև օդային հաղորդակցությունների մասին» համաձայնագիրը վավերացնելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի նախագծի վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությանը և որոշել է այդ համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու նպատակով դիմել Սահմանադրական դատարան:

Գործի քննության առիթը Հայաստանի Հանրապետության կառավարության՝ 2022 թվականի նոյեմբերի 4-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով սույն գործով Կառավարության ներկայացուցչի գրավոր բացատրությունը, հետազոտելով վերոնշյալ համաձայնագիրը և գործում առկա մյուս փաստաթղթերը՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Ձ Ե Ց**.

1. «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Սիրիայի Արաբական Հանրապետության կառավարության միջև օդային հաղորդակցությունների մասին» համաձայնագիրը (այսուհետ՝ Համաձայնագիր) ստորագրվել է 2021 թվականի մայիսի 14-ին Երևանում՝ երկու պետությունների համապատասխան տարածքների միջև օդային հաղորդակցություններ հաստատելու և նման հաղորդակցությունների հետ կապված միջազգային համագործակցությունը հնարավորինս խթանելու նպատակով:

Համաձայնագրի անբաժան մասն է կազմում հավելվածը, որը սահմանում է երթուղիների աղյուսակը:

Համաձայնագրի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ Համաձայնագրի դրույթները ենթակա են Չիկագոյի կոնվենցիայի դրույթներին այնքանով, որքանով այդ դրույթները կիրառելի են միջազգային օդային հաղորդակցությունների նկատմամբ:

Համաձայնագրի 10-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանվում է, որ միջազգային իրավունքով նախատեսված իրենց իրավունքների և պարտավորությունների համաձայն՝ Պայմանավորվող կողմերը վերահաստատում են, որ քաղաքացիական ավիացիայի անվտանգության դեմ անօրինական միջամտության գործողություններից պաշտպանելու միմյանց հանդեպ իրենց պարտավորությունը կազմում է Համաձայնագրի անբաժանելի մասը:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ 1(109)2023

2. Համաձայնագրի ուժի մեջ մտնելու օրվանից դադարեցվում է 1995 թվականի ապրիլի 30-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության Կառավարության և Սիրիայի Արաբական Հանրապետության Կառավարության միջև օդային հաղորդակցության մասին» համաձայնագրի գործողությունը (Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացվել է 2001 թվականի սեպտեմբերի 12-ին՝ ԱԺ Ն-200-2 որոշմամբ (ՍԴՈ-312)):

3. Կողմերը համաձայնում են համագործակցել օդային հաղորդակցությունների ոլորտում՝ Համաձայնագրին, ինչպես նաև իրենց պետությունների ազգային օրենսդրությանը և միջազգային պարտավորություններին համապատասխան: Համաձայնագրով Հայաստանի Հանրապետությունը՝ փոխադարձության հիման վրա, ստանձնում է, մասնավորապես, հետևյալ պարտավորությունները.

3.1. սիրիական կողմին միջազգային օդային հաղորդակցությունների առնչությամբ տրամադրել Հայաստանի Հանրապետության տարածքի վրայով առանց վայրէջքի թռիչք կատարելու իրավունք և Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ոչ առևտրային նպատակներով կանգառներ կատարելու իրավունք (Հոդված 4, կետ 1),

3.2. եթե գինված հակամարտության, քաղաքական հուզումների կամ զարգացումների կամ արտակարգ և անսովոր հանգամանքների պատճառով սիրիական կողմի նշանակված ավիաընկերությունը չի կարող շահագործել հաղորդակցությունն իր սովորական երթուղով, ապա գործադրել առավելագույն ջանքեր՝ ապահովելու համար այդպիսի հաղորդակցության շարունակական շահագործումը երթուղիների համապատասխան ժամանակավոր վերադասավորման միջոցով (ներառյալ նման ժամանակահատվածի համար իրավունքների տրամադրումն այնքան ժամանակով, որքան անհրաժեշտ կլինի հաղորդակցությունների շահագործման համար), որոնք կորոշվեն հայկական և սիրիական կողմերի փոխադարձ համաձայնությամբ (Հոդված 4, կետ 5),

3.3. երաշխավորել յուրաքանչյուր նշանակված ավիաընկերության առանց որևէ խտրականության Հայաստանի Հանրապետության կողմից տրամադրած բոլոր օդային ուղիներից, օդանավակայաններից և այլ սարքավորումներից օգտվելու իրավունքը (Հոդված 4, կետ 6),

3.4. սիրիական կողմից, սահմանված երթուղիներով համաձայնեցված հաղորդակցությունների շահագործման նպատակով մեկ կամ մի քանի ավիաընկերությունների նշանակման մասին տեղեկատվություն ստանալով, Համաձայնագրի 5-րդ Հոդվածի 4-րդ կետի դրույթների համաձայն նշանակված ավիաընկերությանը կամ ավիաընկերություններին անհապաղ տրամադրել համապատասխան շահագործման լիազորություններ (Հոդված 5, կետեր 1 և 3),

3.5. ապահովել սիրիական կողմի նշանակված ավիաընկերությունների համար արդար և հավասար հնարավորություն՝ շահագործելու համաձայնեցված հաղորդակցությունները Համաձայնագրի Հավելվածում նշված սահմանված երթուղիներով (Հոդված 7, կետ 1),

3.6. ապահովել, որ Հայաստանի Հանրապետության և Սիրիայի Արաբական Հանրապետության տարածք/տարածքից/տարածքով միջազգային օդային հաղորդակցությունների նկատմամբ կիրառվող սակագները նշանակված ավիաընկերությունների կողմից սահմանվեն ողջամիտ մակարդակով՝ պատշաճ ուշադրություն դարձնելով բոլոր համապատասխան գործոնների՝ ներառյալ շահագործման ծախսերի, հիմնավոր շահույթի և այլ ավիաընկերությունների սակագների վրա (Հոդված 8, կետ 1),

3.7. սիրիական կողմի նշանակված ավիաընկերության (ավիաընկերությունների) կողմից միջազգային օդային հաղորդակցություններում շահագործվող օդանավը, ինչպես նաև այդպիսի օդանավում գտնվող դրանց հիմնական սարքավորումները, պահեստամասերը, վառելիքի և քսայուղերի պաշարներն ու օդանավում առկա պաշարները (ներառյալ սննդամթերքը, ըմպելիքները և ծխախոտը) Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ազատել բոլոր մաքսատուրքերից, տեսչական հարկերից և այլ գանձումներից կամ հարկերից՝ պայմանով, որ այդ սարքավորումները և պաշարները մնան օդանավում մինչև դրանց վերարտահանումը (Հոդված 9, կետ 1),

3.8. խնդրանքի դեպքում՝ սիրիական կողմին տրամադրել անհրաժեշտ օժանդակությունը՝ կանխելու համար քաղաքացիական օդանավերի ապօրինի զավթման գործողությունները և նման օդանավերի, դրանց ուղևորների և անձնակազմերի, օդանավակայանների և աերոնավիգացիոն միջոցների անվտանգության դեմ ուղղված ապօրինի այլ գործողությունները և քաղաքացիական ավիացիայի անվտանգության դեմ ուղղված ցանկացած այլ սպառնալիք (Հոդված 10, կետ 2),

3.9. սիրիական կողմի հետ հարաբերություններում գործել ավիացիոն անվտանգության չափորոշիչներին, և այնքանով, որքանով դրանք կիրառելի են Պայմանավորվող կողմերի նկատմամբ, Քաղաքացիական ավիացիայի միջազգային կազմակերպության կողմից հաստատված և Կոնվենցիայի հավելվածներ հանդիսացող «Առաջարկվող գործելակերպին» համապատասխան, և պահանջել, որ հայկական կողմի գրանցամատյանում ընդգրկված օդանավ շահագործողները, այն շահագործողները, որոնց գործունեության հիմնական վայրը կամ մշտապես գտնվելու վայրը Հայաստանի Հանրապետության տարածքում է, և Հայաստանի Հանրապետության տարածքում օդանավակայան շահագործողները գործեն ավիացիոն անվտանգության այդ դրույթներին համապատասխան (Հոդված 10, կետ 3),

3.10. Հայաստանի Հանրապետության այն օրենքները և կանոնակարգերը, որոնք կարգավորում են միջազգային օդային հաղորդակցություններ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
 ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ
 ◆ 1(109)2023

իրականացնող օդանավերի՝ Հայաստանի Հանրապետության տարածք մուտք գործելու կամ պետության տարածքից մեկնելու կամ Հայաստանի Հանրապետության տարածքում այդպիսի օդանավի շահագործման և նավի-գացիայի հետ կապված հարցերը, կիրառել նաև սիրիական կողմի ավիա-ընկերության կամ ավիաընկերությունների նկատմամբ (Հոդված 12, կետ 1),

3.11. սիրիական կողմի նշանակված ավիաընկերությանը Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ազատել համաձայնեցված հաղորդակցությունների շահագործումից գոյացած եկամուտների կամ շահույթի հարկից կամ այլ համանման հարկերից (Հոդված 14, կետ 1),

3.12. սիրիական կողմի նշանակված ավիաընկերությունը կամ ավիա-ընկերությունները, համաձայն Հայաստանի Հանրապետության՝ մուտք գործելուն, կացությանը և զբաղվածությանը վերաբերող օրենքների և կանոնակարգումների, իրավունք կունենան Հայաստանի Հանրապետության տարածք բերելու և այնտեղ պահելու իրենց սեփական՝ վարչական, տեխնիկական, շահագործումների գծով և այլ մասնագետներից բաղկացած անձնակազմը, որն անհրաժեշտ է օդային հաղորդակցությունների շահագործման համար (Հոդված 15, կետ 1),

3.13. սիրիական կողմի նշանակված ավիաընկերությունների նկատմամբ չսահմանել կամ չթույլատրել սահմանել ավելի բարձր գանձումներ, քան այն գանձումները, որոնք սահմանված են նմանատիպ միջազգային օդային հաղորդակցություններ իրականացնող այլ ավիաընկերությունների նկատմամբ (Հոդված 16, կետ 1),

3.14. ապահովել, որ Հայաստանի Հանրապետության նշանակված ավիա-ընկերությունը կամ ավիաընկերությունները շահագործումն սկսելուց առնվազն երեսուն (30) օր առաջ սիրիական կողմի ավիացիոն իշխանություններին հաստատման համար ներկայացնեն իրենց կամ իրենց փոխադրումների ծրագրերը (երթնեկության ամառային և ձմեռային ժամանակաշրջանների համար) (Հոդված 17, կետ 1),

3.15. Համաձայնագրի մեկնաբանման կամ կիրառման շուրջ վեճերը լուծել Համաձայնագրի 20-րդ հոդվածով սահմանված կարգով (Հոդված 20):

4. Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Համաձայնագրով Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած պարտավորությունները համահունչ են Սահմանադրության 13-րդ հոդվածով ամրագրված՝ միջազգային իրավունքի հիման վրա պետությունների հետ բարիդրացիական, փոխշահավետ հարաբերությունների հաստատմանն ուղղված՝ արտաքին քաղաքականության իրականացման նպատակներին:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով, 170-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ մա-

սերով, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64 և 74-րդ հոդվածներով՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. 2021 թվականի մայիսի 14-ին Երևան քաղաքում ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Սիրիայի Արաբական Հանրապետության կառավարության միջև օդային հաղորդակցությունների մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

17 հունվարի 2023 թվականի
ՍԴՈ-1676

1(109)2023

◆ ՍԵՂՈՒԿԻ

◆ ՏԵՂԵԳՅԱՆ

◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ «2021 ԹՎԱԿԱՆԻ ՄԱՅԻՍԻ 14-ԻՆ ԵՐԵՎԱՆ ՔԱՂԱՔՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՍԻՐԻԱՅԻ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ՕԴԱՅԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ԴԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆՎԱՐԻ 17-ԻՆ ԿԱՅԱՑՎԱԾ ՍԴՈ-1676 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «2021 թվականի մայիսի 14-ին Երևան քաղաքում ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Սիրիայի Արաբական Հանրապետության կառավարության միջև օդային հաղորդակցությունների մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, 2023 թվականի հունվարի 17-ի ՍԴՈ-1676 որոշմամբ որոշել է, որ 2021 թվականի մայիսի 14-ին Երևան քաղաքում ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Սիրիայի Արաբական Հանրապետության կառավարության միջև օդային հաղորդակցությունների մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

Համաձայն չլինելով Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի հունվարի 17-ի ՍԴՈ-1676 որոշմանը՝ Սահմանադրական դատարանի դատավոր Ե. Խունդկարյանս շարադրում են դրա վերաբերյալ իմ հատուկ կարծիքը:

Նախքան հատուկ կարծիքի պատճառաբանություններին անդրադառնալը՝ հարկ են համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորը պարտավոր է մասնակցել քվեարկությանը և քվեարկել կողմ կամ դեմ Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը: Նույն հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-4-րդ և 7-րդ կետերով նախատեսված հարցերով որոշում կամ եզրակացություն ընդունելու օրվան հաջորդող տասնօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի դատավորը կարող է ներկայացնել հատուկ կարծիք որոշման կամ եզրակացության ինչպես եզրափակիչ, այնպես էլ պատճառաբանական մասի վերաբերյալ, որն անհապաղ հրապարակվում է Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական կայքէջում, ինչպես նաև հրապարակվում է

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 1 (109)2023

նորմատիվ իրավական ակտերի պաշտոնական հրապարակման օրենքով սահմանված կարգով և Սահմանադրական դատարանի տեղեկագրում:

Վերոգրյալ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշումներ և եզրակացություններն ընդունելիս քվեարկությանը մասնակցելը և Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը կողմ կամ դեմ քվեարկելը Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունն է:

Հաշվի առնելով միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու վերաբերյալ գործերի քննության արդյունքում Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունվող որոշումների (դրանցում արտահայտվող իրավական դիրքորոշումների) նշանակությունը միջազգային պայմանագրերի վավերացման գործընթացի, ինչպես նաև իրավաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայի համար՝ հանրությանը պետք է հասանելի լինեն այդպիսի գործով ընդունված որոշմանը Սահմանադրական դատարանի դատավորի անհամաձայնության պատճառները, իսկ օրենքով սահմանված է Սահմանադրական դատարանի դատավորի՝ ընդունված որոշումից տարբերվող դիրքորոշումը պաշտոնապես ներկայացնելու մեկ եղանակ՝ հատուկ կարծիք շարադրելը: Հետևաբար կարծում եմ, որ նշված գործերի քննության արդյունքում համապատասխան որոշման ընդունմանը դեմ քվեարկելու փաստից ուղղակիորեն բխում է հատուկ կարծիք ներկայացնելու՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունը, ինչով պայմանավորված՝ ներկայացնում եմ իմ հատուկ կարծիքը:

Հարկ եմ համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի՝ «Միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության որոշումը» վերտառությամբ 74-րդ հոդվածի 6-րդ մասում նշված որոշումներից որևէ մեկն ընդունելու համար անհրաժեշտ է օրենքով սահմանված կարգով Սահմանադրական դատարան ներկայացված դիմում: Հակառակ դեպքում, եթե առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված դիմում կամ այն չի համապատասխանում օրենքով սահմանված պահանջներին, ապա Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէ ըստ էության որոշում ընդունել միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի վերաբերյալ:

Ինչպես վերը նշվեց, Սահմանադրական դատարանն իր ՍԴՈ-1676 որոշմամբ 2021 թվականի մայիսի 14-ին Երևան քաղաքում ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Սիրիայի Արաբական Հանրապետության կառավարության միջև օդային հաղորդակցությունների մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները ճանաչել է Սահմանադրությանը համապատասխանող: Հարկ եմ համարում ընդգծել, որ

սույն հատուկ կարծիքի շրջանակներում նշված որոշմանը բովանդակային առումով անդրադառնալը հնարավոր և անհրաժեշտ չեմ համարում, քանի որ այդ որոշմանն իմ անհամաձայնության հիմքում ընկած է թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմումի բացակայությունը, որպիսի պայմաններում կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ըստ էության որոշում ընդունել՝ անկախ այդ որոշման բովանդակությունից:

Այսպես՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը գործը քննում է միայն համապատասխան դիմումի առկայության դեպքում:

Միաժամանակ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը սահմանում է դիմումին ներկայացվող պահանջները և Սահմանադրական դատարանի դիմումի ներկայացման եղանակը:

Վերոգրյալ իրավական նորմերից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանում գործերի քննության միակ հնարավոր առիթը դիմումն է, որը պետք է ներկայացվի իրավասու անձի կողմից, համապատասխանի «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին և ներկայացված լինի թույլատրելի եղանակով:

Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված կարգով մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է դրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը, իսկ Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված դեպքում Սահմանադրական դատարանի դիմում է Կառավարությունը¹:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 46-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ որպես կողմի ի պաշտոնե ներկայացուցիչ՝ կարող են հանդես գալ Սահմանադրական դատարանի դիմած մարմնի ղեկավարը, վիճարկվող ակտն ընդունած մարմնի ղեկավարը, ինչպես նաև «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքով սահմանված կարգով նշանակված անձը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դիմումը Սահմանադրական դատարան է ներկայացվում գրավոր՝ **իրավասու անձի կողմից ստորագրված**: Դիմումը

¹ Համանման իրավական կարգավորում է սահմանում նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

ներկայացվում է **թղթային կամ էլեկտրոնային եղանակով**: Ընդ որում, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 88-րդ հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է, որ նույն օրենքի 24-րդ հոդվածով նախատեսված **էլեկտրոնային եղանակով** դիմումները Սահմանադրական դատարան կարող են ներկայացվել **Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում**:

Վերը նշված իրավակարգավորումները թույլ են տալիս կատարել հետևյալ դատողությունները.

- մինչև Ազգային ժողովի կողմից միջազգային պայմանագրի վավերացումը դրանում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասությունը վերապահված է Կառավարությանը.

- այդ հարցով Սահմանադրական դատարան ներկայացվող դիմումը պետք է լինի իրավասու անձի կողմից ստորագրված.

- այդ հարցով դիմումը կարող է թղթային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան առանց նախապայմանների.

- այդ հարցով դիմումը կարող է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան միայն այն դեպքում, երբ Սահմանադրական դատարանում առկա են համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ:

Կարծում եմ, որ գործող իրավակարգավորումների պայմաններում Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայությունը և դրանով պայմանավորված՝ էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու, դրանց հիման վրա գործեր քննելու Սահմանադրական դատարանի իրավասությունը պետք է հավաստվեն Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտով: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող հնարավոր սուբյեկտները (դրա իրավունքն ունեցող անձինք) Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտից պետք է իրազեկվեն, որ Սահմանադրական դատարանում առկա են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, ինչպես նաև տեղեկանան էլեկտրոնային այն հարթակի մասին, որով Սահմանադրական դատարանն ընդունելու է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, և միայն այդ պայմաններում անձինք կարող են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան:

Ասվածի հիմքում ընկած է այն հանգամանքը, որ առանց համապատասխան իրավական հիմքի հնարավոր չէ միանշանակ եզրահանգում կատարել այն մասին, թե Սահմանադրական դատարանում առկա են արդյոք էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, և թե Սահմանադրական դատարանն

էլեկտրոնային որ հարթակով է դիմումներ ընդունում. նման եզրահանգման հիմքում պետք է ընկած լինի Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտը:

Ավելին, Սահմանադրական դատարանի կայքում նշված է Սահմանադրական դատարանի էլեկտրոնային փոստի հասցեն, նշված են նաև Սահմանադրական դատարանի դատավորների էլեկտրոնային փոստի հասցեները: Եթե կարելի է էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան, և վերջինս իրավասու է նման դիմումների հիման վրա գործեր քննել նաև Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ապա ինչպե՞ս է Սահմանադրական դատարան դիմող անձի համար պարզ լինելու, թե արդյոք նա կարող է դիմումը նաև ներկայացնել՝ այն ուղարկելով Սահմանադրական դատարանի կամ Սահմանադրական դատարանի դատավորի էլեկտրոնային փոստի հասցեով, և նման դիմումներն արդյոք Սահմանադրական դատարանը համարելու է գործի քննության առիթ:

Վերոգրյալը ևս վկայում է Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության վերաբերյալ համապատասխան իրավական ակտի անհրաժեշտության մասին, որում նշված կլինի նաև էլեկտրոնային այն հարթակը, որի միջոցով դիմումների ներկայացումը Սահմանադրական դատարանը համարելու է ընդունելի, ինչպես նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների այն գործիքակազմը, որի միջոցով Սահմանադրական դատարանում իրականացվելու է էլեկտրոնային փաստաթղթում առկա էլեկտրոնային ստորագրության իսկության ստուգումը: Դրա միջոցով Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար հստակ և կանխատեսելի կլինի ոչ միայն այն, թե Սահմանադրական դատարանի կողմից որ հարթակի միջոցով են ընդունվում էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, այլև այն, թե տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների ինչ գործիքակազմով է Սահմանադրական դատարանում պարզվում ստացված դիմումի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար պետք է պարզ լինի նաև, թե ինչ միջոցների կիրառմամբ է Սահմանադրական դատարանում հաստատվում կամ հերքվում ներկայացված էլեկտրոնային փաստաթղթի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը, ինչը հնարավորություն կտա Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նախքան էլեկտրոնային եղանակով էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելը կանխատեսել, թե ինչ գնահատական է տրվելու դրանում առկա էլեկտրոնային ստորագրությանը:

Ավելին, կարծում եմ, որ անձանց համար պետք է գործնականում ապահովվեն Սահմանադրական դատարան դիմելու համանման պայմաններ,

և պետք է բացառվի Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նկատմամբ անհավասար վերաբերմունքը՝ Սահմանադրական դատարան դիմում ներկայացնելու եղանակների ընտրության հարցում: Մասնավորապես՝ էլեկտրոնային եղանակով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության ապահովումը կոչված է խթանելու սահմանադրական արդարադատության փաստացի մատչելիությունը՝ խնայելով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու համար ծախսվող նյութական և ժամանակային ռեսուրսները: Սահմանադրական դատարան դիմումների ներկայացման էլեկտրոնային հարթակի գործարկումը կարող է ապահովել դրանց ներկայացման առավել պարզ և արագ ընթացակարգ: Հետևաբար Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորությունը պետք է ապահովվի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց համար: Ըստ այդմ, եթե Սահմանադրական դատարանն ընդունելի է համարում էլեկտրոնային եղանակով դիմումների ներկայացումը (որն անվերապահորեն ընդունելի է նաև իմ կողմից), ապա այդ հնարավորությունը պետք է հավասարապես վերագրելի լինի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց:

Տվյալ դեպքում սույն գործի նյութերում առկա է թղթային տարբերակով դիմում, որի վրա առկա չէ դիմողի ստորագրություն: Միաժամանակ պարզվել է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված դիմումը ներկայացվել է «Mulberry» էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգով այն դեպքում, երբ առկա չէ Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության մասին Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտ, որում նշված կլինի նաև, որ Սահմանադրական դատարանն ընդունելի է համարում «Mulberry» էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգի միջոցով դիմումների ներկայացումը:

Միաժամանակ հաշվի առնելով, որ սույն գործի նյութերում առկա դիմումի թղթային օրինակում բացակայում է որևէ ստորագրություն և Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված դիմումի վրա առկա է միայն նշում՝ էլեկտրոնային ստորագրությամբ հաստատված լինելու մասին, հարկ եմ համարում անդրադառնալ Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելու հարցին:

Այսպես՝ էլեկտրոնային փաստաթղթերի և էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների կիրառման ընթացքում ծագող իրավահարաբերությունները կարգավորվում են «էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքով:

Նշված օրենքի 2-րդ հոդվածով սահմանված են այդ իրավական ակտում օգտագործվող, ի թիվս այլնի, հետևյալ հիմնական հասկացությունները.

Էլեկտրոնային փաստաթուղթ՝ տեղեկություն գրանցված նյութական կրիչի վրա էլեկտրոնային եղանակով, վավերացված էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ: Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստեղծվում, մշակվում և պահպանվում է տեղեկատվական համակարգերի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման տվյալների և տվյալ էլեկտրոնային փաստաթղթի տեղեկատվության կրիչպտոգրաֆիկական փոխակերպությունների միջոցով ստացված և էլեկտրոնային թվային ձևով ներկայացված պայմանանշանների եզակի հաջորդականություն, որը կցված կամ տրամաբանորեն կապված է էլեկտրոնային փաստաթղթի հետ և օգտագործվում է ստորագրող անձին նույնականացնելու, ինչպես նաև էլեկտրոնային փաստաթուղթը կեղծիքներից ու աղավաղումներից պաշտպանելու համար.

Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստորագրող անձ (այսուհետ՝ ստորագրող անձ)՝ ֆիզիկական անձ, որի (կամ այն անձի, որին նա ներկայացնում է) անունով տրամադրվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագիրը.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալներ (այսուհետ՝ ստուգման տվյալներ)՝ պայմանանշանների ուրույն հաջորդականություն, որն օգտագործվում է յուրաքանչյուր էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը հաստատելու համար.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման միջոցներ՝ ապարատային և/կամ ծրագրային միջոցներ, որոնք հնարավորություն են տալիս ստուգել էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը՝ օգտագործելով էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալները.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

Նույն օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչ որ անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, եթե հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը և չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ պարբերության համաձայն՝ պետական, տեղական

ինքնակառավարման մարմինները, ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք, կազմակերպությունները պարտավոր չեն ընդունել էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթղթեր, եթե նրանք չունեն համապատասխան տեխնիկական միջոցներ:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի և «էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքի վկայակոչված իրավական նորմերի վերլուծության արդյունքում կարելի է արձանագրել, որ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված, էլեկտրոնային փաստաթուղթ համարվող դիմումն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի իրավասու անձի կողմից ձեռագիր ստորագրված դիմումը հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

- հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը, այսինքն՝ առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման հնարավորություն և կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

- չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ կարծում են, որ «Mulberry» էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգի միջոցով դիմումների ներկայացումն ընդունելի համարելու պայմաններում անգամ սույն դեպքում գործի քննության առիթ համարված դիմումին կարող էր տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն միայն վերը նշված պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում, քանի որ միայն այդ դեպքում հնարավոր կլիներ արձանագրել, որ դիմումն իսկապես ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ Սահմանադրական դատարանում էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը ստուգելու տեխնիկական հնարավորությունների առկայության մասին իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ինչպես նաև սույն գործի նյութերում առկա դիմումի վրա ստորագրության բացակայության պայմաններում կարծում են, որ ներկայացված դիմումը պետք է համարվեր իրավասու անձի կողմից չստորագրված, ուստի պետք է վրա հասնելին «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 26-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքները, այն է՝ դիմողը պետք է **եռօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից տեղեկացվեր դիմումի՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածին անհամապատասխանության մասին, ինչի արդյունքում դիմողը նաև**

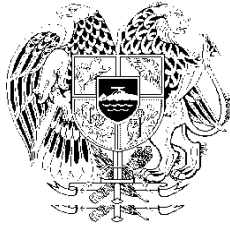
կկարողանար օգտվել դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու օրենսդրական հնարավորությունից:

Միաժամանակ, եթե Սահմանադրական դատարանը համարել է, որ սույն դեպքում առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, որն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, ապա կարծում եմ, որ նման եզրահանգում կատարելու համար սույն գործում առնվազն պետք է առկա լիներ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից կազմված փաստաթուղթ այն մասին, որ տվյալ դեպքում իսկապես առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, և Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմը ստուգել է ստորագրության իսկությունը՝ պարզելով, որ այդ փաստաթուղթը ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ սույն գործում նման փաստաթղթի բացակայության պայմաններում անհասկանալի է, թե ինչպես է սույն գործի քննության առիթ համարված դիմումին տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն, այլ կերպ՝ ներկայացված փաստաթուղթն ինչ հիմքով է համարվել իրավասու անձի կողմից ստորագրված:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարծում եմ, որ սույն գործով առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմում, որպիսի պայմաններում Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ընդունել ըստ էության որոշում: Միաժամանակ հարկ եմ համարում ընդգծել, որ տվյալ դեպքում նաև առկա չէին ինչպես գործի քննությունը մերժելու, այնպես էլ գործի վարույթը կարճելու հիմքեր: Կարծում եմ, որ տվյալ դեպքում սահմանադրական դատավարության կողմը չի կարող զրկվել սահմանադրական արդարադատություն սպանալու իրավունքից, քանի որ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից նրան պետք է տրամադրվեր օրենքով սահմանված ժամկետը՝ առկա թերությունները շտկելու և դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու համար:

ԴԱՏԱՎՈՐ՝ **Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ**
«17» հունվարի 2023թ.

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ 1(109)2023

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը**

2022 թվականի մարտի 31-ին ՀԱՆՈՅՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «2018 թվականի ՀՈՒՆԻՍԻ 28-ին ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴԱՄ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՎԻԵՏՆԱՄԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՄԱՔՍԱՅԻՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ՄԻՋԵՎ «ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԴՐԱ ԱՆԴԱՄ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՄԻ ԿՈՂՄԻՑ, ԵՎ ՎԻԵՏՆԱՄԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ՝ ՄՅՈՒՍ ԿՈՂՄԻՑ, ՄԻՋԵՎ ԱԶԱՏ ԱՌԵՎՏՐԻ ՄԱՍԻՆ» 2015 թվականի մաՅԻՍԻ 29-ի ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԻ 5.7 ՀՈԴՎԱԾԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆ՝ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՓՈԽԱՆԱԿՄԱՆ ԻՐԱԳՈՐԾՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ

Քաղ. Երևան

17 հունվարի 2023 թ.

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող), Վ. Գրիգորյանի, Հ. Թովմասյանի, Ա. Թունյանի, Ե. Խունդկարյանի, Հ. Հովակիմյանի, Է. Շաթիրյանի, Ս. Սաֆարյանի, Ա. Վաղարշյանի, մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)

1(109)2023
◆ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
167

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ներկայացուցիչ՝ Հայաստանի Հանրապետության պետական եկամուտների կոմիտեի նախագահի տեղակալ Ա. Մուրադյանի,

համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի, 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 23, 40 և 74-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «2022 թվականի մարտի 31-ին Հանդում ստորագրված «2018 թվականի հունիսի 28-ին ստորագրված՝ Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետությունների և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության կենտրոնական մաքսային մարմինների միջև «Եվրասիական տնտեսական միության և դրա անդամ պետությունների՝ մի կողմից, և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության՝ մյուս կողմից, միջև ազատ առևտրի մասին» 2015 թվականի մայիսի 29-ի համաձայնագրի 5.7 հոդվածի համաձայն՝ տեղեկությունների փոխանակման իրագործման մասին» արձանագրության մեջ փոփոխություններ կատարելու մասին» արձանագրությունում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Կառավարությունն իր՝ 2022 թվականի նոյեմբերի 3 N 1687-Ա որոշմամբ հավանություն է տվել 2022 թվականի մարտի 31-ին Հանդում ստորագրված «2018 թվականի հունիսի 28-ին ստորագրված՝ Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետությունների և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության կենտրոնական մաքսային մարմինների միջև «Եվրասիական տնտեսական միության և դրա անդամ պետությունների՝ մի կողմից, և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության՝ մյուս կողմից, միջև ազատ առևտրի մասին» 2015 թվականի մայիսի 29-ի համաձայնագրի 5.7 հոդվածի համաձայն՝ տեղեկությունների փոխանակման իրագործման մասին» արձանագրության մեջ փոփոխություններ կատարելու մասին» արձանագրությունը վավերացնելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի նախագծի վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությանը և որոշել է այդ արձանագրությունում (այսուհետ՝ Արձանագրություն) ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով դիմել Սահմանադրական դատարան:

Գործի քննության առիթը Կառավարության՝ 2022 թվականի նոյեմբերի 11-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով վերոնշյալ արձանագրությունը, սույն գործով Կառավարության ներկայացուցչի գրավոր բացատրությունը և գործում առկա մյուս փաստաթղթերը՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. Արձանագրությունն ստորագրվել է 2022 թվականի մարտի 31-ին Հանդում՝ Հայաստանի Հանրապետության պետական եկամուտների կոմիտեի, Բելառուսի Հանրապետության պետական մաքսային կոմիտեի, Ղազախստանի Հանրապետության ֆինանսների նախարարության, Ղրղզական Հանրապետության կառավարությանն առընթեր մաքսային պետական ծառայության, Ռուսաստանի Դաշնության դաշնային մաքսային ծառայության և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության ֆինանսների նախարարության միջև:

Արձանագրության ստորագրմանը նախորդել է «Եվրասիական տնտեսական միության և դրա անդամ պետությունների՝ մի կողմից, և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության՝ մյուս կողմից, միջև ազատ առևտրի մասին» 2015 թվականի մայիսի 29-ին համաձայնագրի (ՍԴՈ-1277՝ ընդունված 2016 թվականի հունիսի 3-ին, ՀՀ կողմից վավերացվել է 2016 թվականի հունիսի 17-ին Ազգային ժողովի ԱԺՈ-223-Ն որոշմամբ) և «Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետությունների և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության կենտրոնական մաքսային մարմինների միջև «Եվրասիական տնտեսական միության և դրա անդամ պետությունների՝ մի կողմից, և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության՝ մյուս կողմից, միջև ազատ առևտրի մասին» 2015 թվականի մայիսի 29-ի համաձայնագրի 5.7-րդ հոդվածի համաձայն տեղեկությունների փոխանակման իրագործման մասին» 2018 թվականի հունիսի 28-ին արձանագրության (ՍԴՈ-1484՝ ընդունված 2019 թվականի հոկտեմբերի 22-ին, ՀՀ կողմից վավերացվել է 2019 թվականի դեկտեմբերի 20-ին ՀՕ-291-Ն օրենքով) ստորագրումը: Այս արձանագրությունն ունի անբաժանելի մաս կազմող երեք Հավելված:

Վերը նշված համաձայնագրի 5.7-րդ հոդվածը նախատեսում է ԵԱՏՄ անդամ պետությունների մաքսային մարմինների և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության միջև էլեկտրոնային տեղեկատվության կանոնավոր կերպով փոխանակում, իսկ վերը նշված արձանագրության նորմերը նախատեսում են էլեկտրոնային տեղեկատվության փոխանակման փուլային ներդրում՝ ինտեգրացիոն տեղեկատվական համակարգի միջոցով: Սկզբնական շրջանում այն վերաբերվել է կոնկրետ ապրանքներին, որից հետո տեղեկատվության փոխանակման իրագործումը նախատեսվում է տարածել բոլոր ապրանքների վրա:

Արձանագրությունը մշակվել է տեղեկատվության փոխանակման երկրորդ փուլի իրականացման նախապատրաստման նպատակով և ներառում է այն ապրանքների ցանկը, որոնց մասին տեղեկատվության փոխանակումը նախատեսվում է իրականացնել էլեկտրոնային հաղորդակցության երկրորդ փուլի շրջանակներում:

Արձանագրությամբ նախատեսվում է փոփոխություններ կատարել 2015 թվականի մայիսի 29-ի համաձայնագրի արձանագրության 3-րդ հոդվածի

5-րդ կետի երրորդ պարբերությունում, Հավելված 1-ի Առդիր Ա-ի Աղյուսակ 2-ի յոթերորդ տողում, 74-րդ տողում և 82-րդ պարբերությունում, 2-րդ Հավելվածում, ինչպես նաև ավելացվում է նոր 4-րդ Հավելվածով:

2. Արձանագրության 2-րդ հոդվածով սահմանվում է, որ Արձանագրությունն ուժի մեջ է մտնում ստորագրման օրը: Հայաստանի Հանրապետության կողմից Արձանագրությունը ստորագրվել է վերապահումով, որի համաձայն՝ այն ուժի մեջ կմտնի Հայաստանի Հանրապետության կողմից ուժի մեջ մտնելու համար համապատասխան ներպետական ընթացակարգերն անցնելու մասին Եվրասիական տնտեսական հանձնաժողովին և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետությանը ծանուցելու ամսաթվից:

3. Արձանագրությամբ Հայաստանի Հանրապետությունն ստանձնում է, մասնավորապես, հետևյալ պարտավորությունները.

3.1. 2015 թվականի մայիսի 29-ի համաձայնագրի արձանագրության Հավելված 1-ի Առդիր Ա-ի Աղյուսակ 2-ի 7-րդ և 82-րդ տողերում սահմանված փոխանակման ենթակա տեղեկությունների տրամադրման նախկին կամընտրական կարգի փոխարեն կիրառել պարտադիր կարգը (հոդված 1, կետ 2),

3.2. 2015 թվականի մայիսի 29-ի համաձայնագրի արձանագրության Հավելված 1-ի Առդիր Ա-ի Աղյուսակ 2-ի 74-րդ տողում սահմանված փոխանակման ենթակա տեղեկությունների տրամադրման նախկին պարտադիր կարգի փոխարեն կիրառել կամընտրական կարգը (հոդված 1, կետ 2),

3.3. 2015 թվականի մայիսի 29-ի համաձայնագրի սահմանած կարգով փոխանակման ենթակա տեղեկությունները տրամադրել այդ համաձայնագրի **Հավելված 2-ի նոր խմբագրությամբ սահմանված ցանկին համապատասխան** (հոդված 1, կետ 3),

3.4. Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետությանը փոխանցել 4-րդ Հավելվածի 2-րդ պարբերությամբ սահմանված ապրանքային միավորների վերաբերյալ տեղեկություններ (հոդված 1, կետ 4):

4. Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Արձանագրությամբ Հայաստանի Հանրապետության կողմից ստանձնված պարտավորությունները համահունչ են Սահմանադրության 13-րդ հոդվածով ամրագրված՝ միջազգային իրավունքի հիման վրա բոլոր պետությունների հետ բարիդրացիական, փոխշահավետ հարաբերությունների հաստատմանն ուղղված նպատակին:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով, 170-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ մասերով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական

ՏԵԼԵՎԻԶՈՐ ՎԵՐՆԱԿՆԵՐՈՒՄ 1(109)2023

օրենքի 63, 64 և 74-րդ հոդվածներով՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. 2022 թվականի մարտի 31-ին Հանդյում ստորագրված «2018 թվականի հունիսի 28-ին ստորագրված՝ Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետությունների և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության կենտրոնական մաքսային մարմինների միջև «Եվրասիական տնտեսական միության և դրա անդամ պետությունների՝ մի կողմից, և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության՝ մյուս կողմից, միջև ազատ առևտրի մասին» 2015 թվականի մայիսի 29-ի համաձայնագրի 5.7 հոդվածի համաձայն՝ տեղեկությունների փոխանակման իրագործման մասին» արձանագրության մեջ փոփոխություններ կատարելու մասին» արձանագրությունում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

17 հունվարի 2023 թվականի
ՍԴՈ-1677

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ «2022 ԹՎԱԿԱՆԻ ՄԱՐՏԻ 31-ԻՆ ՀԱՆՈՅՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «2018 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆԻՍԻ 28-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴԱՄ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՎԻԵՏՆԱՄԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՄԱՔՍԱՅԻՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ՄԻՋԵՎ «ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԴՐԱ ԱՆԴԱՄ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՄԻ ԿՈՂՄԻՑ, ԵՎ ՎԻԵՏՆԱՄԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ՝ ՄՅՈՒՍ ԿՈՂՄԻՑ, ՄԻՋԵՎ ԱԶԱՏ ԱՌԵՎՏՐԻ ՄԱՍԻՆ» 2015 ԹՎԱԿԱՆԻ ՄԱՅԻՍԻ 29-Ի ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԻ 5.7 ՀՈԴՎԱԾԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆ՝ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՓՈԽԱՆԱԿՄԱՆ ԻՐԱԳՈՐԾՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆՎԱՐԻ 17-ԻՆ ԿԱՅԱՑՎԱԾ ՍԴՈ-1677 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ ◆ 1(109)2023

Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «2022 թվականի մարտի 31-ին Հանդյում ստորագրված «2018 թվականի հունիսի 28-ին ստորագրված՝ Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետությունների և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության կենտրոնական մաքսային մարմինների միջև «Եվրասիական տնտեսական միության և դրա անդամ պետությունների՝ մի կողմից, և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության՝ մյուս կողմից, միջև ազատ առևտրի մասին» 2015 թվականի մայիսի 29-ի համաձայնագրի 5.7 հոդվածի համաձայն՝ տեղեկությունների փոխանակման իրագործման մասին» արձանագրության մեջ փոփոխություններ կատարելու մասին» արձանագրությունում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, 2023 թվականի հունվարի 17-ի ՍԴՈ-1677 որոշմամբ որոշել է, որ 2022 թվականի մարտի 31-ին Հանդյում ստորագրված «2018 թվականի հունիսի 28-ին ստորագրված՝ Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետությունների և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության կենտրոնական մաքսային մարմինների միջև «Եվրասիական տնտեսական միության և դրա անդամ պետությունների՝ մի կողմից, և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության՝ մյուս կողմից, միջև ազատ առևտրի մասին» 2015 թվականի մայիսի

29-ի համաձայնագրի 5.7 հոդվածի համաձայն՝ տեղեկությունների փոխանակման իրագործման մասին» արձանագրության մեջ փոփոխություններ կատարելու մասին» արձանագրությունում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

Համաձայն չլինելով Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի հունվարի 17-ի ՍԴՈ-1677 որոշմանը՝ Սահմանադրական դատարանի դատավոր Ե. Խունդկարյանս շարադրում են դրա վերաբերյալ իմ հատուկ կարծիքը:

Նախքան հատուկ կարծիքի պատճառաբանություններին անդրադառնալը՝ հարկ են համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորը պարտավոր է մասնակցել քվեարկությանը և քվեարկել կողմ կամ դեմ Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը: Նույն հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-4-րդ և 7-րդ կետերով նախատեսված հարցերով որոշում կամ եզրակացություն ընդունելու օրվան հաջորդող տասնօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի դատավորը կարող է ներկայացնել հատուկ կարծիք որոշման կամ եզրակացության ինչպես եզրափակիչ, այնպես էլ պատճառաբանական մասի վերաբերյալ, որն անհապաղ հրապարակվում է Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական կայքէջում, ինչպես նաև հրապարակվում է նորմատիվ իրավական ակտերի պաշտոնական հրապարակման օրենքով սահմանված կարգով և Սահմանադրական դատարանի տեղեկագրում:

Վերոգրյալ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշումներ և եզրակացություններն ընդունելիս քվեարկությանը մասնակցելը և Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը կողմ կամ դեմ քվեարկելը Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունն է:

Հաշվի առնելով միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու վերաբերյալ գործերի քննության արդյունքում Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունվող որոշումների (դրանցում արտահայտվող իրավական դիրքորոշումների) նշանակությունը միջազգային պայմանագրերի վավերացման գործընթացի, ինչպես նաև իրավաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայի համար՝ հանրությանը պետք է հասանելի լինեն այդպիսի գործով ընդունված որոշմանը Սահմանադրական դատարանի դատավորի անհամաձայնության պատճառները, իսկ օրենքով սահմանված է Սահմանադրական դատարանի դատավորի՝ ընդունված որոշումից տարբերվող դիրքորոշումը պաշտոնապես

ներկայացնելու մեկ եղանակ՝ հատուկ կարծիք շարադրելը: Հետևաբար կարծում եմ, որ նշված գործերի քննության արդյունքում համապատասխան որոշման ընդունմանը դեմ քվեարկելու փաստից ուղղակիորեն բխում է հատուկ կարծիք ներկայացնելու՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունը, ինչով պայմանավորված՝ ներկայացնում եմ իմ հատուկ կարծիքը:

Հարկ եմ համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի՝ «Միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության որոշումը» վերտառությամբ 74-րդ հոդվածի 6-րդ մասում նշված որոշումներից որևէ մեկն ընդունելու համար անհրաժեշտ է օրենքով սահմանված կարգով Սահմանադրական դատարան ներկայացված դիմում: Հակառակ դեպքում, եթե առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված դիմում կամ այն չի համապատասխանում օրենքով սահմանված պահանջներին, ապա Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէ ըստ էության որոշում ընդունել միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի վերաբերյալ:

Ինչպես վերը նշվեց, Սահմանադրական դատարանն իր ՍԴՈ-1677 որոշմամբ 2022 թվականի մարտի 31-ին Հանդյում ստորագրված «2018 թվականի հունիսի 28-ին ստորագրված՝ Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետությունների և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության կենտրոնական մաքսային մարմինների միջև «Եվրասիական տնտեսական միության և դրա անդամ պետությունների՝ մի կողմից, և Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետության՝ մյուս կողմից, միջև ազատ առևտրի մասին» 2015 թվականի մայիսի 29-ի համաձայնագրի 5.7 հոդվածի համաձայն՝ տեղեկությունների փոխանակման իրագործման մասին» արձանագրության մեջ փոփոխություններ կատարելու մասին» արձանագրությունում ամրագրված պարտավորությունները ճանաչել է Սահմանադրությանը համապատասխանող: Հարկ եմ համարում ընդգծել, որ սույն հատուկ կարծիքի շրջանակներում նշված որոշմանը բովանդակային առումով անդրադառնալը հնարավոր և անհրաժեշտ չեմ համարում, քանի որ այդ որոշմանն իմ անհամաձայնության հիմքում ընկած է թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմումի բացակայությունը, որպիսի պայմաններում կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ըստ էության որոշում ընդունել՝ անկախ այդ որոշման բովանդակությունից:

Այսպես՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատա-

րանը գործը քննում է միայն համապատասխան դիմումի առկայության դեպքում:

Միաժամանակ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը սահմանում է դիմումին ներկայացվող պահանջները և Սահմանադրական դատարան դիմումի ներկայացման եղանակը:

Վերոգրյալ իրավական նորմերից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանում գործերի քննության միակ հնարավոր առիթը դիմումն է, որը պետք է ներկայացվի իրավասու անձի կողմից, համապատասխանի «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին և ներկայացված լինի թույլատրելի եղանակով:

Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված կարգով մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է դրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը, իսկ Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված դեպքում Սահմանադրական դատարան դիմում է Կառավարությունը¹:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 46-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ որպես կողմի ի պաշտոնե ներկայացուցիչ՝ կարող են հանդես գալ Սահմանադրական դատարան դիմած մարմնի ղեկավարը, վիճարկվող ակտն ընդունած մարմնի ղեկավարը, ինչպես նաև «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքով սահմանված կարգով նշանակված անձը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դիմումը Սահմանադրական դատարան է ներկայացվում գրավոր՝ **իրավասու անձի կողմից ստորագրված**: Դիմումը ներկայացվում է **թղթային կամ էլեկտրոնային եղանակով**: Ընդ որում, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 88-րդ հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է, որ նույն օրենքի 24-րդ հոդվածով նախատեսված **էլեկտրոնային եղանակով** դիմումները Սահմանադրական դատարան կարող են ներկայացվել **Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում**:

Վերը նշված իրավակարգավորումները թույլ են տալիս կատարել հետևյալ դատողությունները.

¹ Համանման իրավական կարգավորում է սահմանում նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

- մինչև Ազգային ժողովի կողմից միջազգային պայմանագրի վավերացումը դրանում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասությունը վերապահված է Կառավարությանը.

- այդ հարցով Սահմանադրական դատարան ներկայացվող դիմումը պետք է լինի իրավասու անձի կողմից ստորագրված.

- այդ հարցով դիմումը կարող է թղթային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան առանց նախապայմանների.

- այդ հարցով դիմումը կարող է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան միայն այն դեպքում, երբ Սահմանադրական դատարանում առկա են համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ:

Կարծում եմ, որ գործող իրավակարգավորումների պայմաններում Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայությունը և դրանով պայմանավորված՝ էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու, դրանց հիման վրա գործեր քննելու Սահմանադրական դատարանի իրավասությունը պետք է հավաստվեն Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտով: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող հնարավոր սուբյեկտները (դրա իրավունքն ունեցող անձինք) Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտից պետք է իրազեկվեն, որ Սահմանադրական դատարանում առկա են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, ինչպես նաև տեղեկանան էլեկտրոնային այն հարթակի մասին, որով Սահմանադրական դատարանն ընդունելու է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, և միայն այդ պայմաններում անձինք կարող են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան:

Ասվածի հիմքում ընկած է այն հանգամանքը, որ առանց համապատասխան իրավական հիմքի հնարավոր չէ միանշանակ եզրահանգում կատարել այն մասին, թե Սահմանադրական դատարանում առկա են արդյոք էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, և թե Սահմանադրական դատարանն էլեկտրոնային որ հարթակով է դիմումներ ընդունում. նման եզրահանգման հիմքում պետք է ընկած լինի Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտը:

Ավելին, Սահմանադրական դատարանի կայքում նշված է Սահմանադրական դատարանի էլեկտրոնային փոստի հասցեն, նշված են նաև Սահմանադրական դատարանի դատավորների էլեկտրոնային փոստի հասցեները: Եթե կարելի է էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան, և վերջինս իրավասու է նման դիմումների

հիման վրա գործեր քննել նաև Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ապա ինչպե՞ս է Սահմանադրական դատարան դիմող անձի համար պարզ լինելու, թե արդյոք նա կարող է դիմումը նաև ներկայացնել՝ այն ուղարկելով Սահմանադրական դատարանի կամ Սահմանադրական դատարանի դատավորի էլեկտրոնային փոստի հասցեով, և նման դիմումներն արդյոք Սահմանադրական դատարանը համարելու է գործի քննության առիթ:

Վերոգրյալը ևս վկայում է Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության վերաբերյալ համապատասխան իրավական ակտի անհրաժեշտության մասին, որում նշված կլինի նաև էլեկտրոնային այն հարթակը, որի միջոցով դիմումների ներկայացումը Սահմանադրական դատարանը համարելու է ընդունելի, ինչպես նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների այն գործիքակազմը, որի միջոցով Սահմանադրական դատարանում իրականացվելու է էլեկտրոնային փաստաթղթում առկա էլեկտրոնային ստորագրության իսկության ստուգումը: Դրա միջոցով Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար հստակ և կանխատեսելի կլինի ոչ միայն այն, թե Սահմանադրական դատարանի կողմից որ հարթակի միջոցով են ընդունվում էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, այլև այն, թե տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների ինչ գործիքակազմով է Սահմանադրական դատարանում պարզվում ստացված դիմումի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար պետք է պարզ լինի նաև, թե ինչ միջոցների կիրառմամբ է Սահմանադրական դատարանում հաստատվում կամ հերքվում ներկայացված էլեկտրոնային փաստաթղթի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը, ինչը հնարավորություն կտա Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նախքան էլեկտրոնային եղանակով էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելը կանխատեսել, թե ինչ գնահատական է տրվելու դրանում առկա էլեկտրոնային ստորագրությանը:

Ավելին, կարծում եմ, որ անձանց համար պետք է գործնականում ապահովվեն Սահմանադրական դատարան դիմելու համանման պայմաններ, և պետք է բացառվի Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նկատմամբ անհավասար վերաբերմունքը՝ Սահմանադրական դատարան դիմում ներկայացնելու եղանակների ընտրության հարցում: Մասնավորապես՝ էլեկտրոնային եղանակով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության ապահովումը կոչված է խթանելու սահմանադրական արդարադատության փաստացի մատչելիությունը՝ խնայելով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու համար ծախսվող նյութական և ժամանակային ռեսուրսները: Սահմանադրական դատարան

դիմումների ներկայացման էլեկտրոնային հարթակի գործարկումը կարող է ապահովել դրանց ներկայացման առավել պարզ և արագ ընթացակարգ: Հետևաբար Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորությունը պետք է ապահովվի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց համար: Ըստ այդմ, եթե Սահմանադրական դատարանն ընդունելի է համարում էլեկտրոնային եղանակով դիմումների ներկայացումը (որն անվերապահորեն ընդունելի է նաև իմ կողմից), ապա այդ հնարավորությունը պետք է հավասարապես վերագրելի լինի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց:

Տվյալ դեպքում սույն գործի նյութերում առկա է թղթային տարբերակով դիմում, որի վրա առկա չէ դիմողի ստորագրություն: Միաժամանակ պարզվել է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված դիմումը ներկայացվել է «Mulberry» էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգով այն դեպքում, երբ առկա չէ Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության մասին Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտ, որում նշված կլինի նաև, որ Սահմանադրական դատարանն ընդունելի է համարում «Mulberry» էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգի միջոցով դիմումների ներկայացումը:

Միաժամանակ հաշվի առնելով, որ սույն գործի նյութերում առկա դիմումի թղթային օրինակում բացակայում է որևէ ստորագրություն և Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված դիմումի վրա առկա է միայն նշում՝ էլեկտրոնային ստորագրությամբ հաստատված լինելու մասին, հարկ եմ համարում անդրադառնալ Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելու հարցին:

Այսպես՝ էլեկտրոնային փաստաթղթերի և էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների կիրառման ընթացքում ծագող իրավահարաբերությունները կարգավորվում են «էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքով:

Նշված օրենքի 2-րդ հոդվածով սահմանված են այդ իրավական ակտում օգտագործվող, ի թիվս այլնի, հետևյալ հիմնական հասկացությունները.

էլեկտրոնային փաստաթուղթ՝ տեղեկություն գրանցված նյութական կրիչի վրա էլեկտրոնային եղանակով, վավերացված էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ: էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստեղծվում, մշակվում և պահպանվում է տեղեկատվական համակարգերի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ.

էլեկտրոնային թվային ստորագրություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման տվյալների և տվյալ էլեկտրոնային փաստաթղթի տեղե-

կատվության կրիպտոգրաֆիկական փոխակերպությունների միջոցով ստացված և էլեկտրոնային թվային ձևով ներկայացված պայմանանշանների եզակի հաջորդականություն, որը կցված կամ տրամաբանորեն կապված է էլեկտրոնային փաստաթղթի հետ և օգտագործվում է ստորագրող անձին նույնականացնելու, ինչպես նաև էլեկտրոնային փաստաթուղթը կեղծիքներից ու աղավաղումներից պաշտպանելու համար.

էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստորագրող անձ (այսուհետ՝ ստորագրող անձ)՝ ֆիզիկական անձ, որի (կամ այն անձի, որին նա ներկայացնում է) անունով տրամադրվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագիրը.

էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալներ (այսուհետ՝ ստուգման տվյալներ)՝ պայմանանշանների ուրույն հաջորդականություն, որն օգտագործվում է յուրաքանչյուր էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը հաստատելու համար.

էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման միջոցներ՝ ապարատային և/կամ ծրագրային միջոցներ, որոնք հնարավորություն են տալիս ստուգել էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը՝ օգտագործելով էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալները.

էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

Նույն օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչ որ անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, եթե հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը և չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ պարբերության համաձայն՝ պետական, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք, կազմակերպությունները **պարտավոր չեն ընդունել էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթղթեր, եթե նրանք չունեն համապատասխան տեխնիկական միջոցներ:**

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի և «էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքի վկայակոչված իրավական նորմերի վերլուծության արդյունքում կարելի է արձանագրել, որ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ

պաշտպանված, էլեկտրոնային փաստաթուղթ համարվող դիմումն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի իրավասու անձի կողմից ձեռագիր ստորագրված դիմումը հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

- հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը, այսինքն՝ առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման հնարավորություն և կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

- չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ կարծում են, որ «Mulberry» էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգի միջոցով դիմումների ներկայացումն ընդունելի համարելու պայմաններում անգամ սույն դեպքում գործի քննության առիթ համարված դիմումին կարող էր տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն միայն վերը նշված պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում, քանի որ միայն այդ դեպքում հնարավոր կլիներ արձանագրել, որ դիմումն իսկապես ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ Սահմանադրական դատարանում էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը ստուգելու տեխնիկական հնարավորությունների առկայության մասին իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ինչպես նաև սույն գործի նյութերում առկա դիմումի վրա ստորագրության բացակայության պայմաններում կարծում են, որ ներկայացված դիմումը պետք է համարվեր իրավասու անձի կողմից չստորագրված, ուստի պետք է վրա հասնեին «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 26-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքները, այն է՝ դիմողը պետք է **եռօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից տեղեկացվեր դիմումի՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածին անհամապատասխանության մասին, ինչի արդյունքում դիմողը նաև կկարողանար օգտվել դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու օրենսդրական հնարավորությունից:**

Միաժամանակ, եթե Սահմանադրական դատարանը համարել է, որ սույն դեպքում առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, որն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը,

ապա կարծում եմ, որ նման եզրահանգում կատարելու համար սույն գործում առնվազն պետք է առկա լիներ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից կազմված փաստաթուղթ այն մասին, որ տվյալ դեպքում իսկապես առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, և Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմը ստուգել է ստորագրության իսկությունը՝ պարզելով, որ այդ փաստաթուղթը ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ սույն գործում նման փաստաթղթի բացակայության պայմաններում անհասկանալի է, թե ինչպես է սույն գործի քննության առիթ համարված դիմումին տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն, այլ կերպ՝ ներկայացված փաստաթուղթն ինչ հիմքով է համարվել իրավասու անձի կողմից ստորագրված:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարծում եմ, որ սույն գործով առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմում, որպիսի պայմաններում Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ընդունել ըստ էության որոշում: Միաժամանակ հարկ եմ համարում ընդգծել, որ փյալ դեպքում նաև առկա չէին ինչպես գործի քննությունը մերժելու, այնպես էլ գործի վարույթը կարճելու հիմքեր: Կարծում եմ, որ փյալ դեպքում սահմանադրական դատավարության կողմը չի կարող զրկվել սահմանադրական արդարադատություն ստանալու իրավունքից, քանի որ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից նրան պետք է տրամադրվեր օրենքով սահմանված ժամկետը՝ առկա թերությունները շտկելու և դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու համար:

ԴԱՏԱՎՈՐ՝

Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

«17» հունվարի 2023թ.

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը**

**2022 թվականի ադրիլի 19-ին ստորագրված «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ
ԴԱՇՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ
ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ
ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ
ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ
ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

1(109)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

Քաղ. Երևան

17 հունվարի 2023 թ.

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող),
Վ. Գրիգորյանի, Հ. Թովմասյանի, Ա. Թունյանի, Ե. Խունդկարյանի, Հ.
Հովակիմյանի, Է. Շաթիրյանի, Ս. Սաֆարյանի, Ա. Վաղարշյանի,
մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)՝

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության ներկայացուցիչ՝ Հայաս-
տանի Հանրապետության բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության
նախարար Ռ. Խաչատրյանի,

համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի, 169-րդ հոդ-
վածի 3-րդ մասի, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին»
սահմանադրական օրենքի 23, 40 և 74-րդ հոդվածների,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «2022 թվականի
ապրիլի 19-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարու-

թյան և Ռուսաստանի Դաշնության կառավարության միջև տեղեկատվական անվտանգության ապահովման բնագավառում համագործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունն իր՝ 2022 թվականի նոյեմբերի 3-ի N 1688-Ա որոշմամբ հավանություն է տվել 2022 թվականի ապրիլի 19-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ռուսաստանի Դաշնության կառավարության միջև տեղեկատվական անվտանգության ապահովման բնագավառում համագործակցության մասին» համաձայնագիրը վավերացնելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի նախագծի մասին Հայաստանի Հանրապետության կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությանը և որոշել է այդ համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով դիմել Սահմանադրական դատարան:

Գործի քննության առիթը Հայաստանի Հանրապետության կառավարության՝ 2022 թվականի նոյեմբերի 10-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով սույն գործով Կառավարության ներկայացուցչի գրավոր բացատրությունը, հետազոտելով վերոնշյալ համաձայնագիրը և գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Ձ Ե Ց**.

1. «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ռուսաստանի Դաշնության կառավարության միջև տեղեկատվական անվտանգության ապահովման բնագավառում համագործակցության մասին» համաձայնագիրը (այսուհետ՝ Համաձայնագիր) ստորագրվել է 2022 թվականի ապրիլի 19-ին Մոսկվայում՝ Հայաստանի Հանրապետության և Ռուսաստանի Դաշնության իրավասու մարմինների միջև տեղեկատվական անվտանգության ապահովման ոլորտում համագործակցության խթանման նպատակով:

2. Համաձայնագրի կիրարկմամբ նախատեսվում է նպաստել տեղեկատվական անվտանգության ապահովման ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության և Ռուսաստանի Դաշնության միջև փոխգործակցության ընդլայնմանը, ներառյալ՝ սպառնալիքների վերաբերյալ տեղեկատվության փոխանակման և դրանց համատեղ դիմակայման, տեղեկատվական անվտանգության ապահովման նպատակով վստահության ամրապնդման միջոցառումների համաձայնեցմանն ու իրականացմանը, օրենսդրական

դաշտի վերաբերյալ տեղեկատվության փոխանակմանը, ոլորտը կարգավորող իրավական դաշտի զարգացմանը, ինչպես նաև միջազգային կազմակերպությունների շրջանակներում գործունեության համակարգմանը:

3. Հայաստանի Հանրապետության պետական ու ծառայողական գաղտնիք և (կամ) Ռուսաստանի Դաշնության պետական գաղտնիք կազմող տեղեկություններ պարունակող տեղեկատվության փոխանակման կարգը, պայմանները և պաշտպանության միջոցները Համաձայնագրի գործողության ընթացքում և դրա գործողության ավարտից հետո սահմանվում են «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ռուսաստանի Դաշնության կառավարության միջև գաղտնի տեղեկատվության փոխադարձ պաշտպանության մասին» 2002թ. նոյեմբերի 5-ի համաձայնագրով:

4. Համաձայնագրով Հայաստանի Հանրապետությունն ստանձնում է, մասնավորապես, հետևյալ պարտավորությունները.

4.1. Համաձայնագրի շրջանակներում տեղեկատվական անվտանգության ապահովման ոլորտում համագործակցությունն իրականացնել այնպես, որ նշված համագործակցությունը նպաստի սոցիալական և տնտեսական զարգացմանը, համատեղելի լինի միջազգային խաղաղության, անվտանգության ու կայունության պահպանման խնդիրների հետ և համապատասխանի միջազգային իրավունքի համընդհանուր ճանաչում ունեցող սկզբունքներին ու նորմերին, ինչպես նաև երկկողմ համագործակցության և ռուսական կողմի տեղեկատվական ռեսուրսներին չմիջամտելու սկզբունքներին (հոդված 2, մաս 1),

4.2. ունենալով ՀՀ տեղեկատվական ռեսուրսները ոչ օրինաչափ օգտագործումից և չարտոնված միջամտությունից, այդ թվում՝ դրանց վրա համակարգչային հարձակումներից պաշտպանելու հավասար իրավունքներ՝ չիրականացնել ռուսական կողմի նկատմամբ նման գործողություններ և աջակցություն ցուցաբերել ռուսական կողմին նշված իրավունքների իրականացման գործում (հոդված 2, մաս 3),

4.3. ջանքեր գործադրել, որ ՀՀ տեղեկատվական ենթակառուցվածքը և ռեսուրսները որևէ երրորդ կողմ չօգտագործի ռուսական կողմին վնաս հասցնելու համար (հոդված 2, մաս 4),

4.4. Համաձայնագրի ուժի մեջ մտնելուց հետո՝ 60 օրվա ընթացքում, դիվանագիտական ուղիներով ռուսական կողմի հետ փոխանակել

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ ◆ 1(109)2023

Համաձայնագրի իրագործման համար պատասխանատու՝ ՀՀ իրավասու մարմինների մասին տվյալները (հոդված 5, մաս 1),

4.5. Համաձայնագրի իրագործման ընթացքի ուսումնասիրության, տեղեկատվության փոխանակման, տեղեկատվական անվտանգության սպառնալիքների վերլուծության և համատեղ գնահատման, այդ սպառնալիքներին արձագանքելու համատեղ միջոցառումների սահմանման, համաձայնեցման և համակարգման նպատակով ռուսական կողմի հետ կանոնավոր կերպով անցկացնել իրավասու մարմինների ներկայացուցիչների մասնակցությամբ միջգերատեսչական խորհրդակցություններ, ինչպես նաև իրավասու մարմինների խորհրդակցություններ: Միջգերատեսչական խորհրդակցություններն անցկացնել ռուսական կողմի հետ համաձայնեցմամբ, տարին առնվազն մեկ անգամ՝ հաջորդաբար Հայաստանի Հանրապետությունում և Ռուսաստանի Դաշնությունում, իսկ իրավասու մարմինների խորհրդակցությունները՝ տվյալ մարմինների համաձայնեցմամբ (հոդված 5, մաս 3, պարբերություններ 1 և 2),

4.6. ապահովել Համաձայնագրի շրջանակներում համագործակցության ընթացքում փոխանցվող կամ ստեղծվող տեղեկատվության պատշաճ պաշտպանությունը, որի հասանելիությունը սահմանափակված է ՀՀ օրենսդրությանը համապատասխան (հոդված 6, պարբերություն 1),

4.7. անձնական տվյալներ պարունակող տեղեկատվության փոխանցումը Համաձայնագրի շրջանակներում իրականացնել ՀՀ օրենսդրության համապատասխան, ընդ որում՝ ստացված անձնական տվյալները չփոխանցել երրորդ անձանց և կողմերին կամ հրապարակել՝ առանց նշված անձնական տվյալները տրամադրած ռուսական կողմի գրավոր համաձայնության (հոդված 6, պարբերություն 4),

4.8. կատարել Համաձայնագրի իրականացման նպատակով համապատասխան միջոցառումներին ՀՀ ներկայացուցիչների և փորձագետների մասնակցության հետ կապված ծախսերը (հոդված 7, մաս 1):

5. Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Համաձայնագրով Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած պարտավորությունները համահունչ են Սահմանադրության 13-րդ հոդվածով ամրագրված՝ միջազգային իրավունքի հիման վրա բոլոր պետությունների հետ բարիդրացիական, փոխշահավետ հարաբերությունների հաստատմանն ուղղված՝ արտաքին քաղաքականության իրականացման նպատակներին:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով, 170-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ մասերով, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64 և 74-րդ հոդվածներով՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. 2022 թվականի ապրիլի 19-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ռուսաստանի Դաշնության կառավարության միջև տեղեկատվական անվտանգության ապահովման բնագավառում համագործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

17 հունվարի 2023 թվականի
ՍԴՈ-1678

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ «2022 ԹՎԱԿԱՆԻ ԱՊՐԻԼԻ 19-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴԱՇՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆՎԱՐԻ 17-ԻՆ ԿԱՅԱՑՎԱԾ ՍԴՈ-1678 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «2022 թվականի ապրիլի 19-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ռուսաստանի Դաշնության կառավարության միջև տեղեկատվական անվտանգության ապահովման բնագավառում համագործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, 2023 թվականի հունվարի 17-ի ՍԴՈ-1678 որոշմամբ որոշել է, որ 2022 թվականի ապրիլի 19-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Ռուսաստանի Դաշնության կառավարության միջև տեղեկատվական անվտանգության ապահովման բնագավառում համագործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

Համաձայն չլինելով Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի հունվարի 17-ի ՍԴՈ-1678 որոշմանը՝ Սահմանադրական դատարանի դատավոր Ե. Խունդկարյանս շարադրում են դրա վերաբերյալ իմ հատուկ կարծիքը:

Նախքան հատուկ կարծիքի պատճառաբանություններին անդրադառնալը՝ հարկ են համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորը պարտավոր է մասնակցել քվեարկությանը և քվեարկել կողմ կամ դեմ Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը: Նույն հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-4-րդ և 7-րդ կետերով նախատեսված հարցերով որոշում կամ եզրակացություն ընդունելու օրվան հաջորդող տասնօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի

1(109)2023
 ◆ ՏԵՂԵԿԱԿԵԻՆ
 ◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

դատավորը կարող է ներկայացնել հատուկ կարծիք որոշման կամ եզրակացության ինչպես եզրափակիչ, այնպես էլ պատճառաբանական մասի վերաբերյալ, որն անհապաղ հրապարակվում է Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական կայքէջում, ինչպես նաև հրապարակվում է նորմատիվ իրավական ակտերի պաշտոնական հրապարակման օրենքով սահմանված կարգով և Սահմանադրական դատարանի տեղեկագրում:

Վերոգրյալ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշումներ և եզրակացություններն ընդունելիս քվեարկությանը մասնակցելը և Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը կողմ կամ դեմ քվեարկելը Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունն է:

Հաշվի առնելով միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու վերաբերյալ գործերի քննության արդյունքում Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունվող որոշումների (դրանցում արտահայտվող իրավական դիրքորոշումների) նշանակությունը միջազգային պայմանագրերի վավերացման գործընթացի, ինչպես նաև իրավաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայի համար՝ հանրությանը պետք է հասանելի լինեն այդպիսի գործով ընդունված որոշմանը Սահմանադրական դատարանի դատավորի անհամաձայնության պատճառները, իսկ օրենքով սահմանված է Սահմանադրական դատարանի դատավորի՝ ընդունված որոշումից տարբերվող դիրքորոշումը պաշտոնապես ներկայացնելու մեկ եղանակ՝ հատուկ կարծիք շարադրելը: Հետևաբար կարծում եմ, որ նշված գործերի քննության արդյունքում համապատասխան որոշման ընդունմանը դեմ քվեարկելու փաստից ուղղակիորեն բխում է հատուկ կարծիք ներկայացնելու՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունը, ինչով պայմանավորված՝ ներկայացնում եմ իմ հատուկ կարծիքը:

Հարկ եմ համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի՝ «Միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության որոշումը» վերտառությամբ 74-րդ հոդվածի 6-րդ մասում նշված որոշումներից որևէ մեկն ընդունելու համար անհրաժեշտ է օրենքով սահմանված կարգով Սահմանադրական դատարան ներկայացված դիմում: Հակառակ դեպքում, եթե առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված դիմում կամ այն չի համապատասխանում օրենքով սահմանված պահանջներին, ապա Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէ ըստ էության որոշում ընդունել միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի վերաբերյալ:

Ինչպես վերը նշվեց, Սահմանադրական դատարանն իր ՍԴՈ-1678 որոշմամբ 2022 թվականի ապրիլի 19-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրա-

պետության կառավարության և Ռուսաստանի Դաշնության կառավարության միջև տեղեկատվական անվտանգության ապահովման բնագավառում համագործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները ճանաչել է Սահմանադրությանը համապատասխանող: Հարկ եմ համարում ընդգծել, որ սույն հատուկ կարծիքի շրջանակներում նշված որոշմանը բովանդակային առումով անդրադառնալը հնարավոր և անհրաժեշտ չեմ համարում, քանի որ այդ որոշմանն իմ անհամաձայնության հիմքում ընկած է թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմումի բացակայությունը, որպիսի պայմաններում կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ըստ էության որոշում ընդունել՝ անկախ այդ որոշման բովանդակությունից:

Այսպես՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը գործը քննում է միայն համապատասխան դիմումի առկայության դեպքում:

Միաժամանակ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը սահմանում է դիմումին ներկայացվող պահանջները և Սահմանադրական դատարան դիմումի ներկայացման եղանակը:

Վերոգրյալ իրավական նորմերից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանում գործերի քննության միակ հնարավոր առիթը դիմումն է, որը պետք է ներկայացվի իրավասու անձի կողմից, համապատասխանի «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին և ներկայացված լինի թույլատրելի եղանակով:

Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված կարգով մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է դրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը, իսկ Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված դեպքում Սահմանադրական դատարան դիմում է Կառավարությունը¹:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 46-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ որպես կողմի ի պաշտոնե ներկայացուցիչ կարող են հանդես գալ Սահմանադրական դատարան դիմած մարմնի ղեկավարը, վիճարկվող ակտն ընդունած մարմնի ղեկավարը, ինչպես նաև «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքով սահմանված կարգով նշանակված անձը:

¹ Համանման իրավական կարգավորում է սահմանում նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դիմումը Սահմանադրական դատարան է ներկայացվում գրավոր՝ **իրավասու անձի կողմից ստորագրված**: Դիմումը ներկայացվում է **թղթային կամ էլեկտրոնային եղանակով**: Ընդ որում, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 88-րդ հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է, որ նույն օրենքի 24-րդ հոդվածով նախատեսված **էլեկտրոնային եղանակով** դիմումները Սահմանադրական դատարան կարող են ներկայացվել **Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում**:

Վերը նշված իրավակարգավորումները թույլ են տալիս կատարել հետևյալ դատողությունները.

- մինչև Ազգային ժողովի կողմից միջազգային պայմանագրի վավերացումը դրանում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասությունը վերապահված է Կառավարությանը.

- այդ հարցով Սահմանադրական դատարան ներկայացվող դիմումը պետք է լինի իրավասու անձի կողմից ստորագրված.

- այդ հարցով դիմումը կարող է թղթային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան առանց նախապայմանների.

- այդ հարցով դիմումը կարող է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան միայն այն դեպքում, երբ Սահմանադրական դատարանում առկա են համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ:

Կարծում եմ, որ գործող իրավակարգավորումների պայմաններում Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայությունը և դրանով պայմանավորված՝ էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու, դրանց հիման վրա գործեր քննելու Սահմանադրական դատարանի իրավասությունը պետք է հավաստվեն Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտով: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող հնարավոր սուբյեկտները (դրա իրավունքն ունեցող անձինք) Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտից պետք է իրազեկվեն, որ Սահմանադրական դատարանում առկա են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, ինչպես նաև տեղեկանան էլեկտրոնային այն հարթակի մասին, որով Սահմանադրական դատարանն ընդունելու է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, և միայն այդ պայմաններում անձինք կարող են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան:

Ասվածի հիմքում ընկած է այն հանգամանքը, որ առանց համապատասխան իրավական հիմքի հնարավոր չէ միանշանակ եզրահանգում կատարել այն

մասին, թե Սահմանադրական դատարանում առկա են արդյոք էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, և թե Սահմանադրական դատարանն էլեկտրոնային որ հարթակով է դիմումներ ընդունում. նման եզրահանգման հիմքում պետք է ընկած լինի Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտը:

Ավելին, Սահմանադրական դատարանի կայքում նշված է Սահմանադրական դատարանի էլեկտրոնային փոստի հասցեն, նշված են նաև Սահմանադրական դատարանի դատավորների էլեկտրոնային փոստի հասցեները: Եթե կարելի է էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան, և վերջինս իրավասու է նման դիմումների հիման վրա գործեր քննել նաև Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ապա ինչպե՞ս է Սահմանադրական դատարան դիմող անձի համար պարզ լինելու, թե արդյոք նա կարող է դիմումը նաև ներկայացնել՝ այն ուղարկելով Սահմանադրական դատարանի կամ Սահմանադրական դատարանի դատավորի էլեկտրոնային փոստի հասցեով, և նման դիմումներն արդյոք Սահմանադրական դատարանը համարելու է գործի քննության առիթ:

Վերոգրյալը ևս վկայում է Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության վերաբերյալ համապատասխան իրավական ակտի անհրաժեշտության մասին, որում նշված կլինի նաև էլեկտրոնային այն հարթակը, որի միջոցով դիմումների ներկայացումը Սահմանադրական դատարանը համարելու է ընդունելի, ինչպես նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների այն գործիքակազմը, որի միջոցով Սահմանադրական դատարանում իրականացվելու է էլեկտրոնային փաստաթղթում առկա էլեկտրոնային ստորագրության իսկության ստուգումը: Դրա միջոցով Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար հստակ և կանխատեսելի կլինի ոչ միայն այն, թե Սահմանադրական դատարանի կողմից որ հարթակի միջոցով են ընդունվում էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, այլև այն, թե տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների ինչ գործիքակազմով է Սահմանադրական դատարանում պարզվում ստացված դիմումի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար պետք է պարզ լինի նաև, թե ինչ միջոցների կիրառմամբ է Սահմանադրական դատարանում հաստատվում կամ հերքվում ներկայացված էլեկտրոնային փաստաթղթի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը, ինչը հնարավորություն կտա Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նախքան էլեկտրոնային եղանակով էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելը կանխատեսել, թե ինչ գնահատական է տրվելու դրանում առկա էլեկտրոնային ստորագրությանը:

Ավելին, կարծում եմ, որ անձանց համար պետք է գործնականում ապահովվեն Սահմանադրական դատարան դիմելու համանման պայմաններ, և պետք է բացառվի Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նկատմամբ անհավասար վերաբերմունքը՝ Սահմանադրական դատարան դիմում ներկայացնելու եղանակների ընտրության հարցում: Մասնավորապես՝ էլեկտրոնային եղանակով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության ապահովումը կոչված է խթանելու սահմանադրական արդարադատության փաստացի մատչելիությունը՝ խնայելով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու համար ծախսվող նյութական և ժամանակային ռեսուրսները: Սահմանադրական դատարան դիմումների ներկայացման էլեկտրոնային հարթակի գործարկումը կարող է ապահովել դրանց ներկայացման առավել պարզ և արագ ընթացակարգ: Հետևաբար Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորությունը պետք է ապահովվի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց համար: Ըստ այդմ, եթե Սահմանադրական դատարանն ընդունելի է համարում էլեկտրոնային եղանակով դիմումների ներկայացումը (որն անվերապահորեն ընդունելի է նաև իմ կողմից), ապա այդ հնարավորությունը պետք է հավասարապես վերագրելի լինի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց:

Տվյալ դեպքում սույն գործի նյութերում առկա է թղթային տարբերակով դիմում, որի վրա առկա չէ դիմողի ստորագրություն: Միաժամանակ պարզվել է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված դիմումը ներկայացվել է «Mulberry» էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգով այն դեպքում, երբ առկա չէ Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության մասին Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտ, որում նշված կլինի նաև, որ Սահմանադրական դատարանն ընդունելի է համարում «Mulberry» էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգի միջոցով դիմումների ներկայացումը:

Միաժամանակ հաշվի առնելով, որ սույն գործի նյութերում առկա դիմումի թղթային օրինակում բացակայում է որևէ ստորագրություն և Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված դիմումի վրա առկա է միայն նշում՝ էլեկտրոնային ստորագրությամբ հաստատված լինելու մասին, հարկ եմ համարում անդրադառնալ Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելու հարցին:

Այսպես՝ էլեկտրոնային փաստաթղթերի և էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների կիրառման ընթացքում ծագող իրավահարաբերությունները

կարգավորվում են «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքով:

Նշված օրենքի 2-րդ հոդվածով սահմանված են այդ իրավական ակտում օգտագործվող, ի թիվս այլնի, հետևյալ հիմնական հասկացությունները.

Էլեկտրոնային փաստաթուղթ՝ տեղեկություն գրանցված նյութական կրիչի վրա էլեկտրոնային եղանակով, վավերացված էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ: Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստեղծվում, մշակվում և պահպանվում է տեղեկատվական համակարգերի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման տվյալների և տվյալ էլեկտրոնային փաստաթղթի տեղեկատվության կրիպտոգրաֆիկական փոխակերպությունների միջոցով ստացված և էլեկտրոնային թվային ձևով ներկայացված պայմանանշանների եզակի հաջորդականություն, որը կցված կամ տրամաբանորեն կապված է էլեկտրոնային փաստաթղթի հետ և օգտագործվում է ստորագրող անձին նույնականացնելու, ինչպես նաև էլեկտրոնային փաստաթուղթը կեղծիքներից ու աղավաղումներից պաշտպանելու համար.

Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստորագրող անձ (այսուհետ՝ ստորագրող անձ)՝ ֆիզիկական անձ, որի (կամ այն անձի, որին նա ներկայացնում է) անունով տրամադրվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագիրը.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալներ (այսուհետ՝ ստուգման տվյալներ)՝ պայմանանշանների ուրույն հաջորդականություն, որն օգտագործվում է յուրաքանչյուր էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը հաստատելու համար.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման միջոցներ՝ ապարատային և/կամ ծրագրային միջոցներ, որոնք հնարավորություն են տալիս ստուգել էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը՝ օգտագործելով էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալները.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

Նույն օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչ որ անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, եթե հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը և չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար,

իսկ նույն հոդվածի 3-րդ պարբերության համաձայն՝ պետական, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք, կազմակերպությունները **պարտավոր չեն ընդունել էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթղթեր, եթե նրանք չունեն համապատասխան տեխնիկական միջոցներ:**

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի և «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքի վկայակոչված իրավական նորմերի վերլուծության արդյունքում կարելի է արձանագրել, որ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված, էլեկտրոնային փաստաթուղթ համարվող դիմումն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի իրավասու անձի կողմից ձեռագիր ստորագրված դիմումը հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

- հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը, այսինքն՝ առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման հնարավորություն և կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

- չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ կարծում եմ, որ «Mulberry» էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգի միջոցով դիմումների ներկայացումն ընդունելի համարելու պայմաններում անգամ սույն դեպքում գործի քննության առիթ համարված դիմումին կարող էր տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն միայն վերը նշված պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում, քանի որ միայն այդ դեպքում հնարավոր կլիներ արձանագրել, որ դիմումն իսկապես ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ Սահմանադրական դատարանում էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը ստուգելու տեխնիկական հնարավորությունների առկայության մասին իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ինչպես նաև սույն գործի նյութերում առկա դիմումի վրա ստորագրության բացակայության պայմաններում կարծում եմ, որ ներկայացված դիմումը պետք է համարվեր իրավասու անձի կողմից չստորագրված, ուստի պետք է վրա հասնեին «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 26-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքները, այն է՝ դիմողը պետք է **եռօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից տեղեկացվեր դիմումի՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածին անհամապատասխանության մասին,**

ինչի արդյունքում դիմողը նաև կկարողանար օգտվել դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու օրենսդրական հնարավորությունից:

Միաժամանակ, եթե Սահմանադրական դատարանը համարել է, որ սույն դեպքում առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, որն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, ապա կարծում եմ, որ նման եզրահանգում կատարելու համար սույն գործում առնվազն պետք է առկա լիներ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից կազմված փաստաթուղթ այն մասին, որ տվյալ դեպքում իսկապես առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, և Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմը ստուգել է ստորագրության իսկությունը՝ պարզելով, որ այդ փաստաթուղթը ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ սույն գործում նման փաստաթղթի բացակայության պայմաններում անհասկանալի է, թե ինչպես է սույն գործի քննության առիթ համարված դիմումին տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն, այլ կերպ՝ ներկայացված փաստաթուղթն ինչ հիմքով է համարվել իրավասու անձի կողմից ստորագրված:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարծում եմ, որ սույն գործով առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմում, որպիսի պայմաններում Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ընդունել ըստ էության որոշում: Միաժամանակ հարկ եմ համարում ընդգծել, որ տվյալ դեպքում նաև առկա չէին ինչպես գործի քննությունը մերժելու, այնպես էլ գործի վարույթը կարճելու հիմքեր: Կարծում եմ, որ տվյալ դեպքում սահմանադրական դատավարության կողմը չի կարող զրկվել սահմանադրական արդարադատություն սրահնալու իրավունքից, քանի որ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից նրան պետք է տրամադրվեր օրենքով սահմանված ժամկետը՝ առկա թերությունները շտկելու և դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու համար:

ԴԱՏԱՎՈՐ՝

Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

«17» հունվարի 2023թ.

նագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունն իր՝ 2022 թվականի նոյեմբերի 10-ի N 1718-Ա որոշմամբ հավանություն է տվել 2021 թվականի նոյեմբերի 15-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության կառավարության միջև՝ տեխնիկատնտեսական համագործակցության մասին» համաձայնագիրը վավերացնելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի նախագծի վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությանը և որոշել է այդ համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով դիմել Սահմանադրական դատարան:

Գործի քննության առիթը Հայաստանի Հանրապետության կառավարության՝ 2022 թվականի նոյեմբերի 14-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով սույն գործով Կառավարության ներկայացուցչի գրավոր բացատրությունը, հետազոտելով վերոնշյալ համաձայնագիրը և գործում առկա մյուս փաստաթղթերը՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Ձ Ե Ց**.

1. «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության կառավարության միջև՝ տեխնիկատնտեսական համագործակցության մասին» համաձայնագիրը (այսուհետ՝ Համաձայնագիր) ստորագրվել է 2021 թվականի նոյեմբերի 15-ին Երևանում՝ երկու երկրների միջև բարեկամական հարաբերությունների և տեխնիկատնտեսական համագործակցության հետագա զարգացման նպատակով:

Համաձայնագրով Հայաստանի Հանրապետության կառավարության խնդրանքով Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության կառավարությունը Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանը տրամադրում է հարյուր միլիոն չինական յուանի չափով անհատույց օգնություն՝ Հայաստանի Հանրային հեռուստատեսության համար հեռարձակման դահլիճի նախագծի, այդ թվում՝ փոխհամաձայնեցված այլ նախագծերի քննարկման և իրականացման համար (հոդված 1, պարբերություն 1):

Համապատասխան կոնկրետ հարցերի համար նախատեսվում է Կողմերի միջև լրացուցիչ պայմանագրերի կնքում (հոդված 1, պարբերություն 2):

2. Համաձայնագրով Հայաստանի Հանրապետությունն ստանձնում է հետևյալ պարտավորությունները.

2.1. ապահովել, որ Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկը Համաձայնագրի 2-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերությանը համապատասխան՝ Չինաստանի զարգացման պետական բանկի կողմից ստացված

տեղեկատվությունն ուղարկի Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանը՝ հետագա հաստատման համար (հոդված 2, պարբերություն 2),

2.2. ազատել ապրանքները և ծառայությունները հարկերից և մաքսատուրքերից, ինչպես նաև Համաձայնագրի շրջանակներում կրել պարտադիր ծախսերը (հոդված 3):

3. Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Համաձայնագրով Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած պարտավորությունները համահունչ են Սահմանադրության 13-րդ հոդվածով ամրագրված՝ միջազգային իրավունքի հիման վրա պետությունների հետ բարիդրացիական, փոխշահավետ հարաբերությունների հաստատմանն ուղղված՝ արտաքին քաղաքականության իրականացման նպատակներին:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով, 170-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ մասերով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64 և 74-րդ հոդվածներով՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. 2021 թվականի նոյեմբերի 15-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության կառավարության միջև՝ տեխնիկատնտեսական համագործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

17 հունվարի 2023 թվականի
ՍԴՈ-1679

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵԴԵԿՎԱԳԻՐ ◆ 1(109)2023

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ «2021 ԹՎԱԿԱՆԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 15-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ՝ ՏԵԽՆԻԿԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒՆՎԱՐԻ 17-ԻՆ ԿԱՅԱՑՎԱԾ ՍԴՈ-1679 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «2021 թվականի նոյեմբերի 15-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության կառավարության միջև՝ տեխնիկատնտեսական համագործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, 2023 թվականի հունվարի 17-ի ՍԴՈ-1679 որոշմամբ որոշել է, որ 2021 թվականի նոյեմբերի 15-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության կառավարության միջև՝ տեխնիկատնտեսական համագործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

Համաձայն չլինելով Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի հունվարի 17-ի ՍԴՈ-1679 որոշմանը՝ Սահմանադրական դատարանի դատավոր Ե. Խունդկարյանս շարադրում են դրա վերաբերյալ իմ հատուկ կարծիքը:

Նախքան հատուկ կարծիքի պատճառաբանություններին անդրադառնալը՝ հարկ են համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորը պարտավոր է մասնակցել քվեարկությանը և քվեարկել կողմ կամ դեմ Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը: Նույն հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-4-րդ և 7-րդ կետերով նախատեսված հարցերով որոշում կամ եզրակացություն ընդունելու օրվան հաջորդող տասնօրյա ժամկետում Սահմանադրական

դատարանի դատավորը կարող է ներկայացնել հատուկ կարծիք որոշման կամ եզրակացության ինչպես եզրափակիչ, այնպես էլ պատճառաբանական մասի վերաբերյալ, որն անհապաղ հրապարակվում է Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական կայքէջում, ինչպես նաև հրապարակվում է նորմատիվ իրավական ակտերի պաշտոնական հրապարակման օրենքով սահմանված կարգով և Սահմանադրական դատարանի տեղեկագրում:

Վերոգրյալ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշումներ և եզրակացություններն ընդունելիս քվեարկությանը մասնակցելը և Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը կողմ կամ դեմ քվեարկելը Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունն է:

Հաշվի առնելով միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու վերաբերյալ գործերի քննության արդյունքում Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունվող որոշումների (դրանցում արտահայտվող իրավական դիրքորոշումների) նշանակությունը միջազգային պայմանագրերի վավերացման գործընթացի, ինչպես նաև իրավաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայի համար՝ հանրությանը պետք է հասանելի լինեն այդպիսի գործով ընդունված որոշմանը Սահմանադրական դատարանի դատավորի անհամաձայնության պատճառները, իսկ օրենքով սահմանված է Սահմանադրական դատարանի դատավորի՝ ընդունված որոշումից տարբերվող դիրքորոշումը պաշտոնապես ներկայացնելու մեկ եղանակ՝ հատուկ կարծիք շարադրելը: Հետևաբար կարծում եմ, որ նշված գործերի քննության արդյունքում համապատասխան որոշման ընդունմանը դեմ քվեարկելու փաստից ուղղակիորեն բխում է հատուկ կարծիք ներկայացնելու՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունը, ինչով պայմանավորված՝ ներկայացնում եմ իմ հատուկ կարծիքը:

Հարկ եմ համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի՝ «Միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության որոշումը» վերտառությամբ 74-րդ հոդվածի 6-րդ մասում նշված որոշումներից որևէ մեկն ընդունելու համար անհրաժեշտ է օրենքով սահմանված կարգով Սահմանադրական դատարան ներկայացված դիմում: Հակառակ դեպքում, եթե առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված դիմում կամ այն չի համապատասխանում օրենքով սահմանված պահանջներին, ապա Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէ ըստ էության որոշում ընդունել միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի վերաբերյալ:

Ինչպես վերը նշվեց, Սահմանադրական դատարանն իր ՍԴՈ-1679 որոշմամբ 2021 թվականի նոյեմբերի 15-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության կառավարության միջև՝ տեխնիկատնտեսական համագործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները ճանաչել է Սահմանադրությանը համապատասխանող: Հարկ եմ համարում ընդգծել, որ սույն հատուկ կարծիքի շրջանակներում նշված որոշմանը բովանդակային առումով անդրադառնալը հնարավոր և անհրաժեշտ չեմ համարում, քանի որ այդ որոշմանն իմ անհամաձայնության հիմքում ընկած է թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմումի բացակայությունը, որպիսի պայմաններում կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ըստ էության որոշում ընդունել՝ անկախ այդ որոշման բովանդակությունից:

Այսպես՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը գործը քննում է միայն համապատասխան դիմումի առկայության դեպքում:

Միաժամանակ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը սահմանում է դիմումին ներկայացվող պահանջները և Սահմանադրական դատարանի դիմումի ներկայացման եղանակը:

Վերոգրյալ իրավական նորմերից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանում գործերի քննության միակ հնարավոր առիթը դիմումն է, որը պետք է ներկայացվի իրավասու անձի կողմից, համապատասխանի «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին և ներկայացված լինի թույլատրելի եղանակով:

Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված կարգով մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է դրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը, իսկ Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված դեպքում Սահմանադրական դատարանի դիմում է Կառավարությունը¹:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 46-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ որպես կողմի ի պաշտոնե ներկայացուցիչ՝ կարող են հանդես գալ Սահմանադրական դատարանի դիմած մարմնի

¹ Համանման իրավական կարգավորում է սահմանում նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

ղեկավարը, վիճարկվող ակտն ընդունած մարմնի ղեկավարը, ինչպես նաև «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքով սահմանված կարգով նշանակված անձը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դիմումը Սահմանադրական դատարան է ներկայացվում գրավոր՝ **իրավասու անձի կողմից ստորագրված**: Դիմումը ներկայացվում է **թղթային կամ էլեկտրոնային եղանակով**: Ընդ որում, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 88-րդ հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է, որ նույն օրենքի 24-րդ հոդվածով նախատեսված **էլեկտրոնային եղանակով** դիմումները Սահմանադրական դատարան կարող են ներկայացվել **Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում**:

Վերը նշված իրավակարգավորումները թույլ են տալիս կատարել հետևյալ դատողությունները.

- մինչև Ազգային ժողովի կողմից միջազգային պայմանագրի վավերացումը դրանում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասությունը վերապահված է Կառավարությանը.

- այդ հարցով Սահմանադրական դատարան ներկայացվող դիմումը պետք է լինի իրավասու անձի կողմից ստորագրված.

- այդ հարցով դիմումը կարող է թղթային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան առանց նախապայմանների.

- այդ հարցով դիմումը կարող է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան միայն այն դեպքում, երբ Սահմանադրական դատարանում առկա են համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ:

Կարծում եմ, որ գործող իրավակարգավորումների պայմաններում Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայությունը և դրանով պայմանավորված՝ էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու, դրանց հիման վրա գործեր քննելու Սահմանադրական դատարանի իրավասությունը պետք է հավաստվեն Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտով: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող հնարավոր սուբյեկտները (դրա իրավունքն ունեցող անձինք) Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտից պետք է իրազեկվեն, որ Սահմանադրական դատարանում առկա են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, ինչպես նաև տեղեկանան էլեկտրոնային այն հարթակի մասին, որով Սահմանադրական դատարանն ընդունելու է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմում-

ները, և միայն այդ պայմաններում անձինք կարող են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան:

Ասվածի հիմքում ընկած է այն հանգամանքը, որ առանց համապատասխան իրավական հիմքի հնարավոր չէ միանշանակ եզրահանգում կատարել այն մասին, թե Սահմանադրական դատարանում առկա են արդյոք էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, և թե Սահմանադրական դատարանն էլեկտրոնային որ հարթակով է դիմումներ ընդունում. նման եզրահանգման հիմքում պետք է ընկած լինի Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտը:

Ավելին, Սահմանադրական դատարանի կայքում նշված է Սահմանադրական դատարանի էլեկտրոնային փոստի հասցեն, նշված են նաև Սահմանադրական դատարանի դատավորների էլեկտրոնային փոստի հասցեները: Եթե կարելի է էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան, և վերջինս իրավասու է նման դիմումների հիման վրա գործեր քննել նաև Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ապա ինչպե՞ս է Սահմանադրական դատարան դիմող անձի համար պարզ լինելու, թե արդյոք նա կարող է դիմումը նաև ներկայացնել՝ այն ուղարկելով Սահմանադրական դատարանի կամ Սահմանադրական դատարանի դատավորի էլեկտրոնային փոստի հասցեով, և նման դիմումներն արդյոք Սահմանադրական դատարանը համարելու է գործի քննության աղիթ:

Վերոգրյալը ևս վկայում է Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության վերաբերյալ համապատասխան իրավական ակտի անհրաժեշտության մասին, որում նշված կլինի նաև էլեկտրոնային այն հարթակը, որի միջոցով դիմումների ներկայացումը Սահմանադրական դատարանը համարելու է ընդունելի, ինչպես նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների այն գործիքակազմը, որի միջոցով Սահմանադրական դատարանում իրականացվելու է էլեկտրոնային փաստաթղթում առկա էլեկտրոնային ստորագրության իսկության ստուգումը: Դրա միջոցով Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար հստակ և կանխատեսելի կլինի ոչ միայն այն, թե Սահմանադրական դատարանի կողմից որ հարթակի միջոցով են ընդունվում էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, այլև այն, թե տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների ինչ գործիքակազմով է Սահմանադրական դատարանում պարզվում ստացված դիմումի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար պետք է պարզ լինի նաև, թե ինչ միջոցների կիրառմամբ է Սահմանադրական դատարանում հաստատվում կամ հերքվում ներկայացված էլեկտրոնային փաստաթղթի՝

իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը, ինչը հնարավորություն կտա Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նախքան էլեկտրոնային եղանակով էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելը կանխատեսել, թե ինչ գնահատական է տրվելու դրանում առկա էլեկտրոնային ստորագրությանը:

Ավելին, կարծում եմ, որ անձանց համար պետք է գործնականում ապահովվեն Սահմանադրական դատարան դիմելու համանման պայմաններ, և պետք է բացառվի Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նկատմամբ անհավասար վերաբերմունքը՝ Սահմանադրական դատարան դիմում ներկայացնելու եղանակների ընտրության հարցում: Մասնավորապես՝ էլեկտրոնային եղանակով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության ապահովումը կոչված է խթանելու սահմանադրական արդարադատության փաստացի մատչելիությունը՝ խնայելով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու համար ծախսվող նյութական և ժամանակային ռեսուրսները: Սահմանադրական դատարան դիմումների ներկայացման էլեկտրոնային հարթակի գործարկումը կարող է ապահովել դրանց ներկայացման առավել պարզ և արագ ընթացակարգ: Հետևաբար Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորությունը պետք է ապահովվի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց համար: Ըստ այդմ, եթե Սահմանադրական դատարանն ընդունելի է համարում էլեկտրոնային եղանակով դիմումների ներկայացումը (որն անվերապահորեն ընդունելի է նաև իմ կողմից), ապա այդ հնարավորությունը պետք է հավասարապես վերագրելի լինի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց:

Տվյալ դեպքում սույն գործի նյութերում առկա է թղթային տարբերակով դիմում, որի վրա առկա չէ դիմողի ստորագրություն: Միաժամանակ պարզվել է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված դիմումը ներկայացվել է «Mulberry» էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգով այն դեպքում, երբ առկա չէ Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության մասին Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտ, որում նշված կլինի նաև, որ Սահմանադրական դատարանն ընդունելի է համարում «Mulberry» էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգի միջոցով դիմումների ներկայացումը: Ավելին, սույն գործում առկա՝ Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված դիմումը նույնիսկ չի պարունակում նշում՝ էլեկտրոնային ստորագրությամբ հաստատված լինելու մասին (հիմք՝ Սահմանադրական

դատարանի աշխատակազմի ընդհանուր բաժնի՝ փաստաթղթերի մուտքագրման դրոշմակնիք պարունակող դիմումը):

Վերոգրյալի հաշվառմամբ հարկ եմ համարում անդրադառնալ Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելու հարցին:

Այսպես՝ էլեկտրոնային փաստաթղթերի և էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների կիրառման ընթացքում ծագող իրավահարաբերությունները կարգավորվում են «էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքով:

Նշված օրենքի 2-րդ հոդվածով սահմանված են այդ իրավական ակտում օգտագործվող, ի թիվս այլնի, հետևյալ հիմնական հասկացությունները.

էլեկտրոնային փաստաթուղթ՝ տեղեկություն գրանցված նյութական կրիչի վրա էլեկտրոնային եղանակով, վավերացված էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ: Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստեղծվում, մշակվում և պահպանվում է տեղեկատվական համակարգերի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ.

էլեկտրոնային թվային ստորագրություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման տվյալների և տվյալ էլեկտրոնային փաստաթղթի տեղեկատվության կրիպտոգրաֆիկական փոխակերպությունների միջոցով ստացված և էլեկտրոնային թվային ձևով ներկայացված պայմանանշանների եզակի հաջորդականություն, որը կցված կամ տրամաբանորեն կապված է էլեկտրոնային փաստաթղթի հետ և օգտագործվում է ստորագրող անձին նույնականացնելու, ինչպես նաև էլեկտրոնային փաստաթուղթը կեղծիքներից ու աղավաղումներից պաշտպանելու համար.

էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստորագրող անձ (այսուհետ՝ ստորագրող անձ)՝ ֆիզիկական անձ, որի (կամ այն անձի, որին նա ներկայացնում է) անունով տրամադրվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագիրը.

էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալներ (այսուհետ՝ ստուգման տվյալներ)՝ պայմանանշանների ուրույն հաջորդականություն, որն օգտագործվում է յուրաքանչյուր էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը հաստատելու համար.

էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման միջոցներ՝ ապարատային և/կամ ծրագրային միջոցներ, որոնք հնարավորություն են տալիս ստուգել էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը՝ օգտագործելով էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալները.

էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

Նույն օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչ որ անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, եթե հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը և չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ պարբերության համաձայն՝ պետական, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք, կազմակերպությունները **պարտավոր չեն ընդունել էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթղթեր, եթե նրանք չունեն համապատասխան տեխնիկական միջոցներ:**

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի և «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքի վկայակոչված իրավական նորմերի վերլուծության արդյունքում կարելի է արձանագրել, որ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված, էլեկտրոնային փաստաթուղթ համարվող դիմումն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի իրավասու անձի կողմից ձեռագիր ստորագրված դիմումը հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

- հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը, այսինքն՝ առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման հնարավորություն և կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

- չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ կարծում եմ, որ «Mulberry» էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգի միջոցով դիմումների ներկայացումն ընդունելի համարելու պայմաններում անգամ սույն դեպքում գործի քննության առիթ համարված դիմումին կարող էր տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն միայն վերը նշված պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում, քանի որ միայն այդ դեպքում հնարավոր կլիներ արձանագրել, որ դիմումն իսկապես ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ Սահմանադրական

դատարանում էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը ստուգելու տեխնիկական հնարավորությունների առկայության մասին իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ինչպես նաև սույն գործի նյութերում առկա դիմումի վրա ստորագրության բացակայության պայմաններում կարծում եմ, որ ներկայացված դիմումը պետք է համարվեր իրավասու անձի կողմից չստորագրված, ուստի պետք է վրա հասնեին «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 26-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքները, այն է՝ դիմողը պետք է **եռօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից տեղեկացվեր դիմումի՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածին անհամապատասխանության մասին, ինչի արդյունքում դիմողը նաև կկարողանար օգտվել դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու օրենսդրական հնարավորությունից:**

Միաժամանակ, եթե Սահմանադրական դատարանը համարել է, որ սույն դեպքում առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, որն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, ապա կարծում եմ, որ նման եզրահանգում կատարելու համար սույն գործում առնվազն պետք է առկա լիներ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից կազմված փաստաթուղթ այն մասին, որ տվյալ դեպքում իսկապես առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, և Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմը ստուգել է ստորագրության իսկությունը՝ պարզելով, որ այդ փաստաթուղթը ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից:

Ավելին, իմ գնահատմամբ՝ տվյալ դեպքում որևէ պարագայում հնարավոր չէր ստուգել ստորագրության իսկությունը և ներկայացված դիմումը համարել էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, քանի որ սույն գործում առկա՝ Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված, **Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի ընդհանուր բաժնում մուտքագրված դիմումի վրա (հիմք՝ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի ընդհանուր բաժնի՝ փաստաթղթերի մուտքագրման դրոշմակնիք պարունակող դիմումը) ոչ միայն առկա չէր ստորագրություն, այլև նույնիսկ առկա չէր նշում՝ այդ փաստաթուղթն էլեկտրոնային ստորագրությամբ հաստատված լինելու մասին:** Նման պայմաններում անհասկանալի է, թե ինչպես է սույն գործի քննության առիթ համարված դիմումին տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված

փաստաթղթի նշանակություն, այլ կերպ՝ ներկայացված փաստաթուղթն ինչ հիմքով է համարվել իրավասու անձի կողմից ստորագրված:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարծում եմ, որ սույն գործով առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմում, որպիսի պայմաններում Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ընդունել ըստ էության որոշում: Միաժամանակ հարկ եմ համարում ընդգծել, որ փյալ դեպքում նաև առկա չէին ինչպես գործի քննությունը մերժելու, այնպես էլ գործի վարույթը կարճելու հիմքեր: Կարծում եմ, որ փյալ դեպքում սահմանադրական դատավարության կողմը չի կարող զրկվել սահմանադրական արդարադատություն սպանալու իրավունքից, քանի որ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից նրան պեպք է տրամադրվել օրենքով սահմանված ժամկետը՝ առկա թերությունները շտկելու և դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու համար:

ԴԱՏԱՎՈՐ՝

Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

«17» հունվարի 2023թ.

1(109)2023

◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

◆ ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը**

**1998 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒԼԻՍԻ 17-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՀՈՈՄԻ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ
ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ
ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

24 մարտի 2023 թ.

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող),
Վ. Գրիգորյանի (զեկուցող), Հ. Թովմասյանի, Ա. Թունյանի, Ե. Խունդկար-
յանի, Հ. Հովակիմյանի, Է. Շաթիրյանի, Ս. Սաֆարյանի, Ա. Վաղարշյանի,
մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)՝

Կառավարության ներկայացուցիչ՝ Միջազգային իրավական հարցերով
ներկայացուցիչ Ե. Կիրակոսյանի,

համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի, 169-րդ
հոդվածի 3-րդ մասի, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին»
սահմանադրական օրենքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 40-րդ հոդվածի 1-ին
մասի և 74-րդ հոդվածի,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «1998 թվականի հուլիսի
17-ին ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրու-
թյունում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը
համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Կառավարությունը 2022 թվականի դեկտեմբերի 29-ի N 2097-Ա որոշմամբ
հավանություն է տվել «1998 թվականի հուլիսի 17-ին ստորագրված՝

1(109)2023
◆ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
209

Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունը վավերացնելու և կանոնադրության 12-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն Միջազգային քրեական դատարանի իրավագրությունը հետադարձորեն ճանաչելու մասին հայտարարություն ընդունելու մասին» օրենքի նախագծի վերաբերյալ Կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությանը և որոշել է միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու նպատակով դիմել Սահմանադրական դատարան:

Գործի քննության առիթը Կառավարության՝ 2023 թվականի հունվարի 3-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունը (անգլերեն բնօրինակն ու հայերեն պաշտոնական թարգմանությունը) և գործում առկա մյուս փաստաթղթերը՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց.**

1. Ստուգման ենթակա միջազգային պայմանագրերը

1998 թվականի հուլիսի 17-ին ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունը (այսուհետ նաև՝ Կանոնադրություն) ընդունվել է 1998 թվականի հուլիսի 17-ին Հռոմում՝ Միջազգային քրեական դատարանի հիմնադրման նպատակով ձևավորված՝ Միավորված ազգերի կազմակերպության Լիազոր ներկայացուցիչների դիվանագիտական կոնֆերանսում և ուժի մեջ է մտել 2002 թվականի հուլիսի 1-ից:

1.1. Հայաստանի Հանրապետությունը Կանոնադրությունն ստորագրել է 1999 թվականի հոկտեմբերի 1-ին՝ հայտարարությամբ, համաձայն որի՝

«Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության հոդված 124-րդ հոդվածին համապատասխան՝ Հայաստանի Հանրապետությունը հայտարարում է, որ Հայաստանի Հանրապետության համար Կանոնադրության ուժի մեջ մտնելուց հետո յոթ տարվա ընթացքում չի ընդունում Դատարանի իրավագրությունը 8-րդ հոդվածում նշված հանցագործությունների կատեգորիաների նկատմամբ, երբ, ինչպես ենթադրվում է, հանցագործությունը կատարվել է իր քաղաքացիների կողմից կամ իր տարածքում:

Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության 103-րդ հոդվածին համապատասխան՝ Հայաստանի Հանրապետությունը հայտարարում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունը պատրաստ է ընդունել Դատարանի կողմից դատապարտված անձանց, եթե նրանք ՀՀ քաղաքացիներ կամ ՀՀ-ում մշտական բնակություն հաստատած անձինք են»:

1.2. Կառավարությունը 2022 թվականի դեկտեմբերի 29-ի N 2097-Ա որոշմամբ հավանություն է տվել Կանոնադրությունը վավերացնելու մասին օրենքի նախագծի վերաբերյալ օրենսդրական նախաձեռնությանը՝ սույն գործի շրջանակում 2023 թվականի մարտի 17-ին Սահմանադրական

դատարանին տեղեկացնելով 1999 թվականի հոկտեմբերի 1-ի՝ նախորդ կետում նշված հայտարարությունը կատարելու մտադրության բացակայության մասին:

1.3. Կառավարության նույն որոշմամբ հավանության արժանացած օրենքի նախագծի համաձայն՝ նախատեսվում է ընդունել Հայաստանի Հանրապետության կողմից Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորությունը հետադարձորեն ճանաչելու մասին հայտարարություն, համաձայն որի՝ «Հայաստանի Հանրապետությունը հետադարձորեն ճանաչում է 1998 թվականի հուլիսի 17-ին ստորագրված՝ «Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրության» 12-րդ հոդվածի 3-րդ մասի հիմքով Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորությունը «Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրության» 6-րդ, 7-րդ և 8-րդ հոդվածներով նախատեսված՝ ցեղասպանության, մարդկության դեմ ուղղված և պատերազմական հանցագործությունների նկատմամբ՝ 2021 թվականի մայիսի 10-ի ժամը 00:00-ից ի վեր»:

1.4. Կանոնադրությունում մինչ օրս կատարվել են հետևյալ փոփոխությունները՝

ա) 2010 թվականի հունիսի 10-ին (8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «ե» կետը լրացվել է xiii, xiv, xv ենթակետերով),

բ) 2010 թվականի հունիսի 11-ին (5-րդ հոդվածի 2-րդ մասը հանվել է, 8-րդ հոդվածից հետո ավելացվել է *8bis* հոդվածը, 9-րդ հոդվածի 1-ին մասը լրացվել է՝ դրանում *8bis* հոդվածին հղում ավելացնելով, 15-րդ հոդվածից հետո ավելացվել են *15bis* և *15ter* հոդվածները, 20-րդ հոդվածի 2-րդ մասը լրացվել է՝ դրանում *8bis* հոդվածին հղում ավելացնելով, 25-րդ հոդվածը լրացվել է *3bis* մասով),

գ) 2015 թվականի նոյեմբերի 26-ի փոփոխությամբ 124-րդ հոդվածը հանվել է (փոփոխությունը դեռ ուժի մեջ չի մտել),

դ) 2017 թվականի դեկտեմբերի 14-ին (8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «բ» ենթակետը լրացվել է xxvii ենթակետով, իսկ 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետի «ե» կետը լրացվել է xvi ենթակետով),

ե) 2017 թվականի դեկտեմբերի 14-ին (8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «բ» կետը լրացվել է xxviii ենթակետով և 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «ե» կետը՝ xvii ենթակետով),

զ) 2017 թվականի դեկտեմբերի 14-ին (8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «բ» կետը լրացվել է xxix ենթակետով և 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «ե» կետը՝ xviii ենթակետով),

է) 2019 թվականի դեկտեմբերի 6-ին (8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «ե» կետը լրացվել է xix ենթակետով):

1.5. Հայաստանի Հանրապետությունը Կանոնադրությունում կատարված որևէ փոփոխության չի միացել:

1(109)2023
 ՍԿԵՆԱՐԻՍ
 ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

1.6. Այսպիսով, Կառավարությունը Սահմանադրական դատարան է դիմել առանց փոփոխությունների Կանոնադրությամբ և Կանոնադրության 12-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորությունը հետադարձորեն ճանաչելու մասին հայտարարությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու համար:

2. Սահմանադրական դատարանի 2004 թվականի օգոստոսի 13-ի ՍԴՈ-502 որոշումը

2.1. 2004 թվականի հուլիսի 12-ին, ղեկավարվելով 1995 թվականի Սահմանադրության 101-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով, Հանրապետության Նախագահը դիմել էր Սահմանադրական դատարան՝ Կանոնադրությունում (կից հայտարարությամբ) ամրագրված պարտավորությունների՝ 1995 թվականի Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու հարցով: Սահմանադրական դատարանը 2004 թվականի օգոստոսի 13-ին «1998 թվականի հուլիսի 17-ին Հռոմում ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության մասին համաձայնագրում (կից հայտարարությամբ) ամրագրված պարտավորությունների՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով կայացրել է ՍԴՈ-502 որոշումը, որի համաձայն՝

«1. 1998թ. հուլիսի 17-ին Հռոմում ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության մասին համաձայնագրում (կից հայտարարությամբ) ամրագրված այն պարտավորությունը, ըստ որի Միջազգային քրեական դատարանը լրացնում է ՀՀ ներպետական քրեական իրավազորության մարմինները (Կանոնադրության նախաբանի 10-րդ մաս և 1-ին հոդված), չի համապատասխանում Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 91 և 92 հոդվածներին:

2. Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության 105 հոդվածի դրույթներով ստանձնած պարտավորությունները, որոնցով բացառվում է դատապարտված անձանց ներպետական ընթացակարգով ներման իրավունքի և համաներման հնարավորության իրացումը, չեն համապատասխանում Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 40 հոդվածի, 55 հոդվածի 17 կետի, 81 հոդվածի 1-ին կետի պահանջներին»:

2.2. Սահմանադրական դատարանը ՍԴՈ-502 որոշման պատճառաբանական մասում, մասնավորապես, նշել էր.

«(...)

Կանոնադրությունն ամրագրում է Դատարանի իրավազորության հիմքում ընկած հիմնական սկզբունքը, այն է՝ Դատարանը, իրավազորություն իրականացնելով Կանոնադրությամբ նախատեսված ծանր հանցագործությունների կատարման համար պատասխանատու անձանց նկատմամբ, լրացնում է ներպետական իրավազորության մարմինները: Դատարանի

իրավագործության հիմքում ընկած այս սկզբունքի բովանդակությունը, մասնավորապես, բացահայտված է Կանոնադրության 17 հոդվածում, որի համաձայն՝ Դատարանն իրավասու է Կանոնադրությամբ նախատեսված հանցագործությունների նկատմամբ արդարադատություն իրականացնել միայն այն դեպքում, երբ տվյալ պետությունն ի վիճակի չէ կամ չի ցանկանում Կանոնադրությամբ նախատեսված հանցագործությունների առնչությամբ պատշաճ կերպով իրականացնել քննություն կամ քրեական հետապնդում: Նույն հոդվածը նաև հստակորեն սահմանում է այն գործոնները, որոնք օբյեկտիվ հիմք են հանդիսանում յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում պետության կողմից քննություն կամ քրեական հետապնդում իրականացնելու ցանկության բացակայությունը միջազգային իրավունքով ճանաչված համապատասխան ընթացակարգային նորմերին համապատասխան գնահատելու համար: Կանոնադրության 17 հոդվածի 3-րդ կետը սահմանում է նաև յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում պետության՝ քննություն կամ քրեական հետապնդում իրականացնելու անկարողության առկայության գնահատման օբյեկտիվ հիմքերը: Բացի դրանից, Կանոնադրության 19 հոդվածը տվյալ գործի նկատմամբ իրավագործություն ունեցող պետությանը հնարավորություն է տալիս վիճարկել գործի ընդունելիությունը և Դատարանի իրավագործությունն այն հիմքով, որ այդ պետությունը գործով քննություն կամ քրեական հետապնդում է իրականացնում կամ իրականացրել է: Դատարանի՝ ներպետական քրեական իրավագործության մարմիններին լրացնող բնույթը դրսևորվում է նաև նրանում, որ Կանոնադրությունը նախատեսում է նաև կոնկրետ անձանց նկատմամբ քննությունը Դատախազի կողմից իրավասու պետությանը փոխանցելու հնարավորություն, երբ այդ պետությունը Կանոնադրությամբ սահմանված ժամկետում Դատարանին տեղեկացնում է, որ ինքը քննություն է իրականացնում կամ իրականացրել է այդ անձանց նկատմամբ:

Այսուհանդերձ, Կանոնադրության նախաբանի 10-րդ մասով և հոդված 1-ով նախատեսված՝ ներպետական քրեական իրավագործության մարմինների լրացման դրույթը չի բխում ՀՀ Սահմանադրության 91 և 92 հոդվածներով ամրագրված նորմերից: Արդարադատության իրականացումը հանդիսանում է դատարանների բացառիկ իրավասությունը: Ներպետական դատական համակարգի առնչությամբ ՀՀ Սահմանադրության 91 հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատություն իրականացնում են միայն դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան: Սահմանադրության 92 հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր իրավասության, այդ թվում նաև քրեական իրավագործություն իրականացնող դատարաններն են առաջին ատյանի դատարանները, վերաքննիչ դատարանները և վճռաբեկ դատարանը:

«Սահմանադրության՝ դատական իշխանությանը վերաբերող 9-րդ գլուխը, հստակորեն սահմանելով «՝ դատական իշխանության համակարգը, չի նախատեսում որևէ դրույթ, որը հնարավորություն կտար միջազգային պայմանագրով լրացնել «Սահմանադրությամբ նախատեսված՝ քրեական իրավագործություն իրականացնող դատական մարմինների համակարգը՝ քրեական իրավագործության միջազգային դատական մարմնով:

15. Պետության ինքնիշխանության սկզբունքի և Դատարանի իրավագործության փոխհարաբերության հիմնախնդրին են առնչվում նաև Կանոնադրության 54 հոդվածի 2-րդ կետի, 57 հոդվածի 3-րդ կետի /դ/ ենթակետի և 99 հոդվածի 4-րդ կետի դրույթները: Այս դրույթները հնարավորություն են ընձեռում Դատախազին համապատասխան մասնակից պետության տարածքում անմիջականորեն իրականացնել առանձին քննչական գործողություններ՝ առանց այդ պետության կողմից համագործակցության համաձայնություն ստանալու կամ առանց այդ պետության իշխանությունների ներկայության:

Կանոնադրության նշված դրույթները և 54, 57 և 99 հոդվածների այլ դրույթներ, Դատախազին տրամադրելով բավականին լայն լիազորություններ, միաժամանակ նախատեսում են մի շարք երաշխիքներ, որոնք հաշվի են առնում պետության ինքնիշխանությունը և թույլ չեն տա Դատախազին չարաշահել իր իրավասությունը:

(...)

Այսպիսով, Կանոնադրության 54 հոդվածի 2-րդ կետը, 57 հոդվածի 3-րդ կետի /դ/ ենթակետը և 99 հոդվածի 4-րդ կետն ածանցյալ են Դատարանի գործունեության հիմքում ընկած փոխլրացնելիության սկզբունքից և, մեկնաբանվելով այդ սկզբունքի՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված լինելու համատեքստում, չեն կարող վտանգել մասնակից պետության ինքնիշխանությունը:

(...)

Կանոնադրության 105 հոդվածի համաձայն՝ ազատագրկման ձևով պատժի նշանակման վերաբերյալ Դատարանի դատավճիռը պարտադիր է մասնակից պետությունների համար, որոնք ոչ մի դեպքում չեն կարող փոփոխել այն: Այս դրույթը ենթադրում է, որ Կանոնադրության 5 հոդվածում նախատեսված հանցագործությունների համար Դատարանի կողմից դատապարտված Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր իրավագործության ներքո գտնվող անձինք չեն կարող օգտվել ներում ստանալու, ինչպես նաև իրենց նկատմամբ համաներման կիրառման միջոցով պատժի կրումից ազատվելու կամ ազատագրկման ժամկետի կրճատման հնարավորությունից, և, համապատասխանաբար՝ «Նախագահը չի կարող այդ անձանց առնչությամբ իրացնել «Սահմանադրության 55 հոդվածի 17 կետով նախատեսված՝ դատապարտյալներին ներում շնորհելու իրավունքը, իսկ «Ազգային ժողովը՝

ՀՀ Սահմանադրության 81 հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված՝ համաներում հայտարարելու իրավունքը:

Այն դեպքում, երբ Կանոնադրության 5 հոդվածում նախատեսված հանցագործություններ կատարած անձանց նկատմամբ քրեական իրավազորություն իրականացնում են ՀՀ ներպետական դատարանները, վերջիններիս կողմից ազատագրկման դատապարտված անձինք կարող են օգտվել ներում հայցելու հնարավորությունից և համաներման միջոցով պատժի կրումից ազատվելու կամ ազատագրկման ժամկետի կրճատման հնարավորությունից: Մինչդեռ, նույն հանցագործությունների համար Դատարանի՝ որպես ներպետական քրեական իրավազորության համակարգը լրացնող մարմնի, կողմից դատապարտված՝ ՀՀ ընդհանուր իրավազորության ներքո գտնվող անձինք Կանոնադրության 105 հոդվածի պահանջներին համապատասխան զրկվում են ՀՀ Սահմանադրության 40 հոդվածով նախատեսված ներման իրավունքից, ինչպես նաև 81 հոդվածով ամրագրված համաներման հնարավորությունից:

Հայաստանի Հանրապետությունը, ի կատարումն ՀՀ Սահմանադրության 4 հոդվածով ստանձնած՝ մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության երաշխիքների, չի կարող ստանձնել Սահմանադրությամբ չնախատեսված՝ մարդու իրավունքների սահմանափակման այնպիսի պարտավորություններ, որոնք նվազ բարենպաստ վիճակ կստեղծեն ՀՀ իրավազորության ներքո գտնվող անձանց համար՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ նախատեսված իրավունքների և ազատությունների երաշխավորման առումով:»

2.3. Սահմանադրական դատարանը նկատում է, որ ՍԴՈ-502 որոշմամբ ստուգման են ենթարկվել Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունները, և Կանոնադրության ու Կանոնադրության՝ 2004 թվականի օգոստոսի 13-ի ՍԴՈ-502 որոշմամբ նշված անվանումների միջև առկա է տարբերություն: Սակայն հաշվի առնելով, որ նշված տարբերության պատճառը Կանոնադրության՝ 2004 թվականի (ըստ որի՝ Կանոնադրությունը նշված է՝ «1998թ. հուլիսի 17-ին Հռոմում ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության մասին համաձայնագիր») և 2023 թվականի հայերեն թարգմանության պաշտոնական տեքստերի միջև եղած տարբերությունն է, հիշյալ անհամապատասխանությունը սույն քննության նպատակների համար իրավական տարբերություն չի ստեղծում:

3. Կառավարության դիրքորոշումը

3.1. Կառավարությունը 2023 թվականի փետրվարի 3-ի գրավոր դիրքորոշմամբ հայտնել է, որ Կանոնադրության նպատակն է դրանում նշված առավել ծանր հանցագործություններ կատարած անձանց անպատժելիությունը

1(109)2023
 ◆ ՏԵՂԵԿԻՎԵՐԻ
 ◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

բացառելու և դրանով իսկ այդպիսի հանցագործությունների կանխմանը նպաստելու համար ներպետական քրեական իրավազորության մարմիններին լրացնող Միջազգային քրեական դատարանի հիմնադրումը, որին ընդդատյա են ցեղասպանության, մարդկության դեմ ուղղված և պատերազմական հանցագործությունները՝ ներկայացնելով նաև դրա կողմից իր իրավազորությունն իրականացնելու առիթների և նախապայմանների վերաբերյալ Կանոնադրության դրույթները:

Կառավարությունը նշել է, որ Կանոնադրության՝ Սահմանադրական դատարան ներկայացված տեքստը 1998 թվականի հուլիսի 17-ին ստորագրված փաստաթղթի սկզբնական տարբերակն է, և Կանոնադրության դրույթների սահմանադրականության գնահատման համար դիմել է Սահմանադրական դատարան՝ հիմք ընդունելով դրա՝ 1998 թվականի հուլիսի 17-ին ստորագրված սկզբնական տեքստը, որն էլ, անցնելով Սահմանադրությամբ և «Միջազգային պայմանագրերի մասին» օրենքով նախատեսված անհրաժեշտ ներպետական ընթացակարգերը, և Սահմանադրությանը համապատասխանող ճանաչվելու դեպքում ներկայացվելու է Ազգային ժողովի վավերացմանը:

Ըստ Կառավարության՝ Սահմանադրական դատարանի 2004 թվականի որոշումից հետո Հայաստանի Հանրապետությունում տեղի են ունեցել Սահմանադրության փոփոխություններ, որոնց արդյունքում Սահմանադրությունը ենթարկվել է հիմնարար փոփոխությունների: Նշվում է, որ վերջին տասնամյակի ընթացքում տեղի ունեցած իրավական և հասարակական զարգացումները հնարավորություն են տալիս եզրակացնելու, որ «(...) 2004թ. որոշմամբ Սահմանադրական դատարանի ամրագրված իրավական խոչընդոտները ներկայումս վերացել են, և ըստ այդմ, անհրաժեշտություն է առաջանում վերանայել Կանոնադրության սահմանադրականության հարցը 2015թ. խմբագրությամբ գործող Սահմանադրության լույսի ներքո»:

Անդրադառնալով Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորությանը՝ Կառավարությունը նշում է, որ դրա հիմքում ընկած է կոմպլեմենտարության (փոխլրացման) սկզբունքը, համաձայն որի՝ Միջազգային քրեական դատարանը հանդես է գալիս որպես ածանցյալ օղակ և միջամտում է Կանոնադրությամբ սահմանված առանձնապես ծանր հանցագործությունների հիմքով քրեական գործերի քննությանը բացառապես որոշակի պայմանների առկայության պարագայում: Կառավարությունը գտնում է, որ հիշյալ սկզբունքը բխում է պետության ներքին ինքնիշխանության, իր իրավասու մարմինների նկատմամբ հարգանքի և դրանց իրավազորության առաջնահերթության անհրաժեշտությունից՝ հաշվի առնելով, ի թիվս այլնի, այն հանգամանքը, որ այդ մարմինները, տիրապետելով ապացուցողական բազային և ունենալով համապատասխան ռեսուրսներ, առավել արդյունավետ կարող են իրականացնել գործի քննությունը:

Կառավարությունը նշում է, որ Միջազգային քրեական դատարանը ներգրավվում և իրականացնում է իր գործառույթները միայն այն պարագայում, երբ պետության ազգային իրավական համակարգը չի ապահովում գործի պատշաճ քննությունը, այդ թվում՝ երբ իրականացվող քննությունը ձևական բնույթ է կրում, և պետությունը չի ցանկանում կամ չի կարող ապահովել նման պատշաճ քննությունը: Ներկայացվում է, որ կոմպլեմենտարության սկզբունքի նպատակն է պահպանել Միջազգային քրեական դատարանի իրավագործությունը ոչ պատասխանատու պետությունների նկատմամբ, որոնք հրաժարվում են քրեական պատասխանատվության ենթարկել ծանրագույն միջազգային հանցագործություններ կատարողներին: Այն հակակշռում է վերազգային իրավագործությունը՝ մի կողմից, և պետությունների՝ առանց արտաքին միջամտության սեփական քաղաքացիներին պատասխանատվության ենթարկելու ինքնիշխան իրավունքները՝ մյուս կողմից:

Կառավարությունը նշում է, որ ցեղասպանության, մարդկության դեմ ուղղված, պատերազմական և ագրեսիայի հանցագործություններն ընդհանուր միջազգային իրավունքի *jus cogens* նորմերով արգելված են: Նշվում է, որ այդ հանցագործությունների արգելքին, կանխարգելմանը և դրանց համար պատասխանատվությանը վերաբերող միջազգային իրավունքի իմպերատիվ նորմերը պետությունների համար ստեղծում են անվերապահ պարտավորություններ, որոնք ուղղված են ողջ միջազգային հանրությանը (*erga omnes*), և պետությունները պարտավոր են միջազգային հարաբերությունների բոլոր մակարդակներում ղեկավարվել իմպերատիվ նորմերով, թույլ չտալ դրանց խախտումը, իսկ խախտման փաստի առկայության դեպքում՝ բարեխղճորեն պատասխանատվության ենթարկել դրանք կատարած անձանց:

Կառավարությունը գտնում է, որ Միջազգային քրեական դատարանը հիմնադրվել է՝ *jus cogens* նորմերի կատարումն ապահովելու անհրաժեշտությունից ելնելով, և կոմպլեմենտարության սկզբունքի առաջնային իմաստն այն է, որ Միջազգային քրեական դատարանը միջամտում է միայն այն պարագայում, երբ պետությունը չի ցանկանում կամ ի վիճակի չէ քրեական հետապնդում իրականացնել և պատասխանատվության ենթարկել խնդրառարկա հանցագործությունները կատարած ֆիզիկական անձանց՝ ի խախտումն *jus cogens* նորմի հիման վրա ծագած *erga omnes* պարտավորության: Կանոնադրությամբ նախատեսված հանցագործությունների համար քրեական հետապնդում իրականացնելու և քրեական պատասխանատվության ենթարկելու միջազգային պարտավորությունը հիմնված է ոչ միայն *jus cogens* նորմերի վրա, այլ նաև ուղղակիորեն բխում է Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացված միջազգային մի շարք պայմանագրերից:

Կառավարությունը կարծում է, որ «(...) կոմպլեմենտարության սահմանադրականության հարցը քննարկելիս անհրաժեշտ է հենց այս ելակետից մոտենալ, քանի որ ՀՀ Սահմանադրությունը չի կարող մեկնաբանվել միջազգային իրավունքից կտրված՝ վակուումի մեջ, հատկապես, երբ խոսքը գնում է ընդհանուր միջազգային իրավունքի իմպերատիվ (*jus cogens*) նորմերի մասին»:

Կառավարությունը եզրակացնում է, որ Սահմանադրության՝ դատական իշխանության մարմինների համակարգը սահմանող դրույթները (1995 թվականի Սահմանադրության 91 և 92-րդ հոդվածներ, 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության 162 և 163-րդ հոդվածներ) որևէ կերպ չեն բացառում միջազգային պայմանագրի հիման վրա գործող միջազգային դատարանների ստեղծումը, Հայաստանի Հանրապետության կողմից դրան միանալը և այդ դատարանների իրավազորության իրականացումը: Ըստ Կառավարության՝ Միջազգային քրեական դատարանը չի փոխարինում Հայաստանի Հանրապետության ներպետական դատական մարմիններին, այլ լրացնում է դրանք, ընդ որում՝ միայն այն պարագայում, երբ պետությունը, ի դեմս իր դատաիրավական համակարգի, խուսափում է իր միջազգային լրջագույն պարտավորությունների կատարումից:

Կառավարությունը, ներկայացնելով 1995 թվականի Սահմանադրության 40-րդ հոդվածը, 55-րդ հոդվածի 17-րդ կետը, 81-րդ հոդվածի 1-ին կետը, ինչպես նաև 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության՝ նույն հարցերը կարգավորող 70, 117 և 135-րդ հոդվածները, նշում է, որ դրանք համադրելու արդյունքում կարելի է արձանագրել, որ ներման և համաներման ինստիտուտներին վերաբերող դրույթները չունեն միևնույն բովանդակությունը և ենթարկվել են որակական փոփոխությունների:

Կառավարությունը նշում է, որ ներման և համաներման հարցերին վերաբերող՝ 1995 թվականի Սահմանադրության 40-րդ հոդվածը, 55-րդ հոդվածի 17-րդ կետը, 81-րդ հոդվածի 1-ին կետի և 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության 70, 117 և 135-րդ հոդվածների համադրված վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ Սահմանադրությամբ ներման և համաներման ինստիտուտների կարգավորումը ներկայումս վերապահվում է օրենքին, իսկ առավել ծանր միջազգային հանցագործություններ կատարած անձանց նկատմամբ ներում կամ համաներում կիրառելն ինքնին հակասում է ընդհանուր միջազգային իրավունքի *jus cogens* նորմերին, և որ այդպիսի արգելքն իր արտացոլումն է գտել նաև 2021 թվականի մայիսի 5-ին ընդունված՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 91-րդ և 92-րդ հոդվածներում:

3.2. Ի պատասխան Սահմանադրական դատարանի՝ սույն գործով զեկուցող դատավորի հարցման՝ Կառավարության ներկայացուցիչը, 2023 թվականի մարտի 17-ին Սահմանադրական դատարան ներկայացրած

գրությամբ անդրադառնալով Կանոնադրությունը ստորագրելիս Հայաստանի Հանրապետության՝ սույն որոշման 1.1 կետում նշված հայտարարության հարցում Կառավարության մտադրությանը, նշել է. «ՀՀ կառավարությունը չունի Կանոնադրության վերոնշյալ հոդվածներով հայտարարություն կատարելու մտադրություն»:

4. Կանոնադրությամբ ստանձնվող պարտավորությունները

Անդրադառնալով Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների սահմանադրականության ըստ էության ստուգման հարցին՝ Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Կանոնադրությամբ Հայաստանի Հանրապետությունն ստանձնում է, ի թիվս այլնի, հետևյալ պարտավորությունները.

ա) ճանաչել Միջազգային քրեական դատարանի՝ որպես քրեական իրավազրության ազգային համակարգերը լրացնող ատյանի իրավազրությունը՝ միջազգային հանրության մտահոգությունը հարուցող և Կանոնադրության 5-րդ հոդվածով թվարկված հանցագործությունները կատարած անձանց նկատմամբ (հոդված 1՝ համակցված 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հետ).

բ) ճանաչել Միջազգային քրեական դատարանի՝ Կանոնադրությամբ նախատեսված կարգով իր գործառույթներն ու լիազորությունները Հայաստանի Հանրապետության տարածքում իրականացնելու իրավասությունը (հոդված 4, մաս 2).

գ) չդատել անձին Կանոնադրության 5-րդ հոդվածում նշված հանցագործությունների առնչությամբ, որոնց համար Միջազգային քրեական դատարանի կողմից նա արդեն ճանաչվել է մեղավոր կամ արդարացվել է (հոդված 20, մաս 2).

դ) Կանոնադրությունը հավասարապես կիրառել բոլոր անձանց նկատմամբ՝ առանց պաշտոնեական դիրքով պայմանավորված որևէ տարբերակման, ինչպես նաև երաշխավորել, որ ազգային կամ միջազգային իրավունքով նախատեսված անձեռնմխելիությունը կամ դատավարական հատուկ նորմերը, որոնք կարող են կապված լինել անձի պաշտոնեական դիրքի հետ, չխոչընդոտեն Միջազգային քրեական դատարանին՝ այդ անձանց նկատմամբ իրականացնելու իր իրավազրությունը (հոդված 27).

ե) երաշխավորել Հայաստանի Հանրապետության տարածքում Միջազգային քրեական դատարանի այնպիսի արտոնությունները և անձեռնմխելիությունը, ինչպիսիք անհրաժեշտ են դրա նպատակների իրականացման համար (հոդված 48, մաս 1).

զ) երաշխավորել, որ Միջազգային քրեական դատարանի գործունեությանը մասնակցելու ընթացքում կամ նման գործունեության առնչությամբ Միջազգային քրեական դատարանի դատավորները, դատախազը,

1(109)2023
 ՍՄՀՄՍՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
 ՏԵՂԵԿԱԿԻ

դատախազի տեղակալները և քարտուղարն օգտվեն այնպիսի արտոնություններից և անձեռնմխելիությունից, ինչպիսիք տրամադրվում են դիվանագիտական առաքելությունների ղեկավարներին, և որ իրենց կարգավիճակից բխող գործողությունների, արտահայտած կամ գրած խոսքի առնչությամբ նրանց դատավարական ցանկացած տեսակի անձեռնմխելիության տրամադրումը կշարունակվի նրանց լիազորությունների ժամկետը լրանալուց հետո (հոդված 48, մաս 2)։

է) անձի նախնական կալանավորման կամ կալանավորման և Միջազգային քրեական դատարանին փոխանցման պահանջն ստանալուց հետո անհապաղ միջոցներ ձեռնարկել նշված անձին Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության և Կանոնադրության 9-րդ մասի դրույթներին համապատասխան կալանավորելու համար, նրան անհապաղ ներկայացնել Հայաստանի Հանրապետության իրավասու դատական մարմին, որը Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությանը համապատասխան՝ պարզում է, թե արդյոք՝

- կալանավորման մասին որոշումը տրված է այդ անձի վերաբերյալ,
- այդ անձը կալանավորվել է պատշաճ ընթացակարգին համապատասխան,
- պահպանվել են այդ անձի իրավունքները (հոդված 59, մասեր 1 և 2)։

ը) մինչև Միջազգային քրեական դատարանին փոխանցելն իրեն ժամանակավորապես ազատ արձակելու վերաբերյալ կալանավորված անձի կողմից Հայաստանի Հանրապետության իրավասու մարմիններին տրված ցանկացած խնդրագրի մասին տեղեկացնել Միջազգային քրեական դատարանի մինչդատական վարույթի պալատին և մինչ իր որոշումը կայացնելը լիովին հաշվի առնել այդ կապակցությամբ վերջինիս բոլոր՝ ներառյալ անձի փախուստը կանխելու միջոցների վերաբերյալ հանձնարարականները (հոդված 59, մաս 5)։

թ) անձին Միջազգային քրեական դատարանին փոխանցելու մասին իր որոշումը կայացնելուց հետո անհապաղ նրան տեղափոխել Միջազգային քրեական դատարան (հոդված 59, մաս 7)։

ժ) ճանաչել Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորությունն իր կողմից իրականացվող արդարադատության դեմ ուղղված դիտավորյալ այն հանցագործությունների նկատմամբ, որոնք թվարկված են Կանոնադրության 70-րդ հոդվածի 1-ին մասում և Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների կողմից կամ Հայաստանի Հանրապետության տարածքում կատարված այդպիսի հանցագործությունների վրա տարածել քննության անցկացման և դատավարության դեմ ուղղված հանցագործությունների համար պատիժներ նախատեսող՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսդրությունը (հոդված 70, մաս 1 և մաս 4, կետ «ա»)։

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵԼԵՎԻԶՈՐ ◆ 1(109)2023

ժա) առանց *bona fide* երրորդ կողմի իրավունքները խախտելու և Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված ընթացակարգերին համապատասխան՝ կատարել տուժողներին պատճառված կամ նրանց առնչվող վնասի հատուցման վերաբերյալ, ներառյալ՝ ռեստիտուցիան, փոխհատուցումը և ռեաբիլիտացիան, Միջազգային քրեական դատարանի՝ Կանոնադրության 75-րդ հոդվածի համաձայն ընդունած որոշումը և այդ որոշման կատարման արդյունքում ձեռք բերված գույքը փոխանցել Միջազգային քրեական դատարանին (հոդված 75, մաս 5՝ համակցված 109-րդ հոդվածի հետ)։

ժբ) Կանոնադրության դրույթներին համապատասխան՝ բազմակողմանիորեն համագործակցել Միջազգային քրեական դատարանի հետ՝ իրեն ընդդատյա հանցագործությունների կապակցությամբ վերջինիս կողմից իրականացվող քննության և քրեական հետապնդման հարցերում (հոդված 86)։

ժգ) որպես հարցվող պետություն հանդես գալու պարագայում պահպանել համագործակցության վերաբերյալ Միջազգային քրեական դատարանի դիմումի և այն հիմնավորող փաստաթղթերի գաղտնիությունը, բացառությամբ այն ծավալով, որքանով դրանց բացահայտումն անհրաժեշտ է դիմումի կատարման համար (հոդված 87, մաս 3)։

ժդ) Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսել Կանոնադրության 9-րդ մասում նշված համագործակցության բոլոր ձևերին վերաբերող ընթացակարգեր (հոդված 88)։

ժե) Կանոնադրության 9-րդ մասի դրույթներին և Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված ընթացակարգերին համապատասխան՝ կատարել Միջազգային քրեական դատարանի՝ անձին կալանավորելու և փոխանցելու մասին պահանջը (հոդված 89, մաս 1)։

ժզ) եթե փոխանցման ենթակա անձը Կանոնադրության 20-րդ հոդվածում նշված *ne bis in idem* սկզբունքի հիման վրա վիճարկում է փոխանցումը ներպետական դատարանում, ապա որպես հարցվող Պետություն անհապաղ խորհրդակցել Միջազգային քրեական դատարանի հետ՝ պարզելու, թե կա՞րդյոք գործի ընդունելիության վերաբերյալ համապատասխան որոշում, և եթե գործի ընդունելիությունը ճանաչված է, ապա ընթացք տալ պահանջի կատարմանը (հոդված 89, մաս 2)։

ժէ) անհետաձգելի դեպքերում՝ նախքան փոխանցման վերաբերյալ դիմումը և այն հիմնավորող՝ Կանոնադրության 91-րդ հոդվածով նախատեսված փաստաթղթերը ներկայացնելը, կատարել որոնվող անձին նախնական կալանքի վերցնելու մասին Միջազգային քրեական դատարանի դիմումի պահանջը (հոդված 92, մաս 1՝ համակցված 86-րդ հոդվածի հետ)։

ժը) Կանոնադրության 9-րդ բաժնի (մասի) դրույթներին և Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությանը համապատասխան՝ կատարել քննություն

կամ քրեական հետապնդում իրականացնելու կապակցությամբ Միջազգային քրեական դատարանին աջակցություն ցույց տալու մասին պահանջները, որոնց ցանկը սահմանված է Կանոնադրության 93-րդ հոդվածի 1-ին մասում (հոդված 93, մաս 1)։

ժթ) աջակցել, երբ դա անհրաժեշտ է այն պահանջի արդյունավետ կատարման համար, որը կարող է իրականացվել առանց հարկադրանքի միջոցների, ներառյալ՝ անձի հարցաքննությունը կամ կամավոր հիմունքներով նրանից ապացույցներ ստանալը, այդ թվում՝ առանց հարցվող պետության իշխանությունների ներկայության, եթե դա էապես կարևոր է պահանջի կատարման համար, ինչպես նաև որևէ հանրային օբյեկտի կամ հանրային վայրի զննումը, ճանաչել Կանոնադրության 99-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված կարգով այդ պահանջը Միջազգային քրեական դատարանի դատախազի կողմից Հայաստանի Հանրապետության տարածքում անմիջականորեն կատարելու իրավասությունը (հոդված 99, մաս 4)։

ի) որպես հարցվող Պետություն՝ կրել Հայաստանի Հանրապետության տարածքում դիմումների պահանջների կատարման հետ կապված սովորական ծախսերը, բացառությամբ Կանոնադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին մասում նշված ծախսերի (հոդված 100, մաս 1)։

5. Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումը Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության մասին

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործն ունի այն առանձնահատկությունը, որ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի քննության առարկա հանդիսացող Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների առնչությամբ Սահմանադրական դատարանն արդեն իսկ կայացրել է դրանց՝ 1995 թվականի Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի վերաբերյալ ՍԴՈ-502 որոշումը։

5.1. Այդ առնչությամբ Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության ստուգման և 2004 թվականի օգոստոսի 13-ի ՍԴՈ-502 որոշման գործի քննությամբ միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության ստուգման հանգամանքների միջև առկա է հետևյալ էական տարբերությունը։

ա) սույն գործով Սահմանադրական դատարանի խնդիրն է որոշել Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրությանը, մինչդեռ ՍԴՈ-502 որոշմամբ Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 1(109)2023

ստուգումն իրականացվել է դրանց՝ 1995 թվականի Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու նպատակով, և

բ) 2021 թվականի ապրիլի 29-ի ՍԴՈ-1590 որոշմամբ Սահմանադրական դատարանի կողմից Սահմանադրության նախաբանը որպես Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթ ճանաչելը հանգեցրել է Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության ստուգման ընթացքում կիրառելի սահմանադրական դրույթների նոր ընկալման, ինչը Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունն ստուգելու նպատակով Սահմանադրության դրույթները մեկնաբանելու հարցում որոշիչ կարևորություն ունի, և

գ) Հայաստանի Հանրապետությունը Կանոնադրությանը միանում և Կանոնադրության 12-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն հայտարարությունն ընդունում է՝ առանց Կանոնադրության 103-րդ հոդվածին համապատասխան՝ Միջազգային քրեական դատարանի դատապարտած անձանց պատժի կրման նպատակով ընդունելու պատրաստակամության մասին հայտարարություն կատարելու:

5.2. Սույն գործը քննության ընդունելու մասին 2023 թվականի հունվարի 10-ի ՍԴԱՈ-1 աշխատակարգային որոշման մեջ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 29-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված պատճառաբանությունը չներառելը պայմանավորված է եղել այն հանգամանքով, որ Սահմանադրական դատարանը, վերը նշված «ա» և «բ» կետերում նշված էական հանգամանքները հաշվի առնելով, չի համարել Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու հարցը որպես «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 29-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի իմաստով «Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-5-րդ կետերում նշված գործերով ներկայացված որևէ դիմումում առաջադրված հարց»:

Սահմանադրական դատարանը սույն գործի հետագա քննությամբ չի պարզել որևէ հանգամանք, որը 2023 թվականի հունվարի 10-ի ՍԴԱՈ-1 աշխատակարգային որոշման հիմքում ընկած դիրքորոշումից շեղվելու հիմք կձառայեր, և վերահաստատում է իր այն դիրքորոշումը, որ Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու հարցը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 29-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի իմաստով չի համարվում «Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-5-րդ կետերում նշված գործերով ներկայացված որևէ դիմումում առաջադրված հարց»:

5.3. Վերը նշվածը հաշվի առնելով և քննելով սույն գործը՝ որպես նախկինում որևէ դիմումով չառաջադրված հարցերին առնչվող գործ, Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Կանոնադրությամբ

ամրագրված պարտավորությունները համահունչ են Սահմանադրության վերաբերելի դրույթներին և խնդրահարույց չեն Սահմանադրության որևէ դրույթին համապատասխանության տեսանկյունից և համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

5.4. Միաժամանակ, Սահմանադրական դատարանը սույն որոշման 6-7-րդ կետերում նշված պատճառներով, այն է՝ ՍԴՈ-502 որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների առկայության դեպքում հնարավոր անորոշությունը կանխելու նպատակով, անհրաժեշտ է համարում հատուկ անդրադառնալ Կանոնադրության նախաբանի 10-րդ մասով, 1-ին և 105-րդ հոդվածներով ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցին:

6. Կանոնադրության նախաբանի 10-րդ մասով և 1-ին հոդվածով ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության մասին

Սույն որոշման 5.4-րդ կետում նշված նկատառմամբ Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում առանձին անդրադառնալ Կանոնադրությամբ հռչակված՝ Միջազգային քրեական դատարանի կողմից իր իրավազորության իրականացման հիմքում ընկած լրացման կամ կոմպլեմենտարության սկզբունքի՝ Սահմանադրության նախաբանի, 1-ին և 2-րդ հոդվածներում ամրագրված սկզբունքների և արժեքների լույսի ներքո՝ Սահմանադրության 162-րդ հոդվածի 1-ին մասին և 163-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին նախադասությանը համապատասխանության հարցին:

6.1. Կանոնադրության նախաբանի 10-րդ մասի համաձայն՝ Կանոնադրության կողմ հանդիսացող պետություններն ընդունել են, որ «Կանոնադրությամբ ստեղծվող Միջազգային քրեական դատարանը լրացնում է քրեական իրավազորության ազգային համակարգերը»:

Կանոնադրության նախաբանում արձանագրված լրացման կամ կոմպլեմենտարության սկզբունքը հաջորդաբար արտացոլվել է Միջազգային քրեական դատարանի կարգավիճակին վերաբերող՝ Կանոնադրության 1-ին հոդվածում, սակայն դրա իրավական բովանդակությունը մանրամասնված է Կանոնադրության 17-րդ հոդվածում, համաձայն որի՝ Միջազգային քրեական դատարանն իրավասու չէ քննության ընդունել այնպիսի գործ՝

ա) որի կապակցությամբ իրականացվում է քննություն կամ հարուցված է քրեական հետապնդում այն պետության կողմից, որն իրավազորություն ունի տվյալ գործի նկատմամբ, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ այդ պետությունը չի ցանկանում կամ անկարող է պատշաճ կերպով իրականացնել քննությունը կամ քրեական հետապնդումը, կամ

բ) որի կապակցությամբ քննություն է իրականացվել այն պետության կողմից, որն իրավազորություն ունի տվյալ գործի նկատմամբ, և այդ

պետությունը որոշել է տվյալ անձի նկատմամբ քրեական հետապնդում չիրականացնել, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ այդ որոշումն արդյունք է պետության՝ պատշաճ կերպով քրեական հետապնդում իրականացնելու ցանկության բացակայության կամ անկարողության, կամ

գ) որով համապատասխան անձի նկատմամբ արդեն իսկ անցկացվել է դատաքննություն այն արարքի համար, որը տվյալ բողոքի առարկան է, և Միջազգային քրեական դատարանի կողմից գործի քննությունը, 20-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն, չի թույլատրվում, կամ

դ) որը բավարար ծանրության աստիճանի չէ, որպեսզի հիմնավորված լինեն Միջազգային քրեական դատարանի հետագա գործողությունները:

Կանոնադրության 17-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերը նկարագրում են դրանով նախատեսված՝ Միջազգային քրեական դատարանին ընդդատյա հանցագործությունների արդյունավետ քննության հարցում համապատասխան պետության կամքի կամ կարողության բացակայության մասին եզրահանգման համար անհրաժեշտ որոշիչ հանգամանքները:

Կանոնադրության նախաբանի 10-րդ մասի և 1-ին հոդվածի՝ 17-րդ հոդվածի դրույթների հետ համակցված վերլուծությամբ ակնհայտ է դառնում, որ Կանոնադրության՝ կոնկրետ գործի ընդունելիությանը վերաբերող կանոնները Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորության իրականացման հնարավորությունը սահմանափակում են ազգային քրեական իրավազորության արդյունավետ իրականացմամբ: Կանոնադրության հիշյալ դրույթների և Կանոնադրության նախաբանի 6-րդ մասի (համաձայն որի՝ «յուրաքանչյուր պետության պարտականությունն է իրականացնել իր քրեական իրավազորությունը միջազգային հանցագործությունների համար պատասխանատու անձանց նկատմամբ») համակցված վերլուծությունից բխում է, որ Կանոնադրության նպատակների համար Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորությունը չունի առաջնայնություն ազգային քրեական իրավազորության նկատմամբ և չի նախատեսվել դրա համար, այլ հանդես է գալիս բացառապես որպես լրացնող իրավազորություն՝ ազգային քրեական իրավազորությունը արդյունավետորեն իրականացնելու գործում կամքի կամ կարողության բացակայության դեպքում:

6.2. Կանոնադրության նախաբանի 10-րդ մասով և 1-ին հոդվածով ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը հակասելու վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-502 որոշումը հիմնված է բացառապես 1995 թվականի Սահմանադրության 91 և 92-րդ հոդվածներով Միջազգային քրեական դատարանը՝ որպես Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատություն իրականացնող մարմին չնախատեսելու, ինչպես նաև միջազգային պայմանագրով Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավազորության համակարգը միջազգային դատական մարմնով լրացնելու

հնարավորության բացակայության մասին եզրահանգումների վրա (ՍԴՈ-502 որոշում, 14-րդ կետ):

Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-502 որոշմամբ նշված՝ Կանոնադրության նախաբանի 10-րդ մասով և 1-ին հոդվածով ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը հակասելու հանգամանքի առնչությամբ Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության ստուգումն սկսել Սահմանադրության և Կանոնադրության ընդունման նպատակներին և դրանցով պաշտպանվող ընդհանուր արժեքներին անդրադարձով:

Այս առնչությամբ Սահմանադրական դատարանը հիշեցնում է, որ սահմանադրական որևէ նորմի մեկնաբանություն շեղվում է իր արժեքանական հունից, եթե այն համատեղելի չէ Սահմանադրության նախաբանում և անփոփոխելի մյուս դրույթներում հռչակված նպատակների, արժեքների և սկզբունքների հետ: 2021 թվականի ապրիլի 29-ի ՍԴՈ-1590 որոշմամբ Սահմանադրական դատարանն արդեն իսկ արձանագրել է, որ «(...) Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթներն այն հիմնարար և կենտրոնական առանցքն են, որի հիման վրա և շուրջ ձևավորվել և զարգանալու է Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգը»՝ միաժամանակ Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթների շարքին դասելով Սահմանադրության նախաբանը:

Սահմանադրության նախաբանում՝ Հայ ժողովուրդը, ի շարս այլ նպատակների և սկզբունքների, Սահմանադրությունն ընդունել է նաև՝ «հավաստելով հավատարմությունը համամարդկային արժեքներին»: Սահմանադրության նախաբանում այս հավաստիքի արձանագրումը «համամարդկային արժեքներ» սահմանադրական եզրը դարձնում է Սահմանադրության նորմերի նպատակային մեկնաբանման համար կիրառելի առաջնային ուղենիշ:

6.3. Կանոնադրությունը Միջազգային քրեական դատարանի գործունեության իրավական հիմքն է, որն ընդունվել է՝ ճանաչելով և հաշվի առնելով այն իրողությունը, որ Կանոնադրությունն ընդունելուն նախորդած հարյուրամյակի ընթացքում «միլիոնավոր երեխաներ, կանայք ու տղամարդիկ զոհ են դարձել մարդկության խիղճը խորապես ցնցող աներևակայելի ոճրագործությունների» (Կանոնադրություն, նախաբան, 2-րդ մաս), և որ «նման ծանրագույն հանցագործություններն սպառնում են համընդհանուր խաղաղությանը, անվտանգությանն ու բարեկեցությանը» (Կանոնադրություն, նախաբան, 3-րդ մաս):

Կանոնադրության նախաբանից բխում է, որ այն ընդունող պետությունները հաստատակամ դիրքորոշում են ունեցել առ այն, որ «միջազգային ողջ հանրության մտահոգությունը հարուցող առավել ծանր հանցագործություններն անպատիժ չպետք է մնան, և որ դրանց արդյունավետ քրեական հետապնդումը պետք է ապահովվի ինչպես ազգային մակարդակով միջոցներ

ձեռնարկելով, այնպես էլ միջազգային համագործակցությունն ընդլայնելով» (Կանոնադրություն, նախաբան, 4-րդ մաս): Կանոնադրության ընդունման համար շարժիչ ուժ է եղել նրանց վճռականությունը՝ «վերջ դնելու նման հանցագործություններ կատարած անձանց անպատժելիությանը և դրանով իսկ նպաստելու այդպիսի հանցագործությունների կանխարգելմանը» (Կանոնադրություն, նախաբան, 5-րդ մաս):

Վերը նշված նպատակների իրագործման համար և ի բարօրություն ներկա ու ապագա սերունդների՝ հիմնադրվել է անկախ Միջազգային քրեական դատարանը, որն օժտված է միջազգային ողջ հանրության մտահոգությունը հարուցող առավել ծանր հանցագործությունների նկատմամբ իրավազորությամբ (Կանոնադրություն, նախաբան, 9-րդ մաս):

6.4. Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Կանոնադրության նախաբանում ամրագրված և վերը հիշատակված արժեքները, մասնավորապես՝ համընդհանուր խաղաղությունը, անվտանգությունն ու բարեկեցությունը նաև Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրությամբ (Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրություն, նախաբանի 1-2-րդ մասեր, 1-ին հոդված, մասեր 1 և 3) և Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրով (Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր, նախաբան, մաս 1) ամրագրված և պահպանվող համամարդկային արժեքներ են և անառարկելիորեն կազմում են Սահմանադրության նախաբանում արձանագրված «համամարդկային արժեքների» առանցքը: Հետևաբար՝ դրանց պաշտպանությանը և պահպանությանն ուղղված՝ Կանոնադրությամբ արձանագրված նպատակների իրագործման՝ Հայաստանի Հանրապետության հանձնառությունը լիովին համահունչ է Սահմանադրության նախաբանում Հայ ժողովրդի՝ համամարդկային արժեքներին հավատարմության հավաստիքին:

6.5. Սահմանադրական դատարանն ընդգծում է, որ Սահմանադրության նախաբանում Հայ ժողովրդի համամարդկային արժեքներին հավատարմության հավաստիքը՝ հատկապես համընդհանուր խաղաղությանն սպառնացող ծանրագույն հանցագործությունների և դրանց անպատժելիության դեմ պայքարին վերաբերելի մասով՝ որպես Սահմանադրության դրույթների մեկնաբանման արժեքանական ուղենիշ դիտարկելու սահմանադրական հրամայականի հիմքում ընկած է նաև այն պատմական, էթիկական և քաղաքակրթական չափորոշիչը, որ Կանոնադրության նախաբանում շարադրված ոճրագործությունների և դրանց անպատժելիության դեմ պայքարի կարևորությունն արդեն իսկ արձանագրված է եղել Հայաստանի անկախության գործընթացում՝ հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչմանը սատարելու մասին հռչակմամբ (Հայաստանի անկախության մասին հռչակագիր, կետ 11): Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչմանը սատարելու մասին դրույթը Հայաստանի անկախության

հոչակագրում ունի ոչ միայն պատմական իրողության հետադարձորեն ճանաչման, այլև առավել ևս ապագայում նման ծանրագույն հանցագործությունների և դրանց անպատժելիության դեմ պայքարի միջոցով համընդհանուր խաղաղության և անվտանգության պաշտպանության միջազգային ջանքերին մասնակցության քաղաքակրթական բնույթի պարտավորության նշանակություն:

Հետևաբար՝ Սահմանադրական դատարանը, քննելով Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը, դրանով նախատեսված միջազգային քրեական արդարադատության համակարգի բաղադրիչների, մասնավորապես՝ Միջազգային քրեական դատարանի իրավագործության լրացնող կամ կոմպլեմենտար բնույթի սահմանադրականության ստուգումն իրականացնելու է նաև սույն կետում նշված՝ Հայ ժողովրդի՝ որպես Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթների հեղինակի քաղաքակրթական հանձնառության լույսի ներքո:

6.6. Կանոնադրության 5-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված՝ Միջազգային քրեական դատարանին ընդդատյա հանցագործությունների ցանկը ներառում է ցեղասպանությունը, մարդկության դեմ ուղղված, պատերազմական և ագրեսիայի հանցագործությունները:

Սահմանադրական դատարանն ընդգծում է, որ «Ցեղասպանության հանցագործությունը կանխարգելելու և պատժելու մասին» 1948 թվականի դեկտեմբերի 9-ի կոնվենցիային Հայաստանի Հանրապետությունը միացել է դեռևս մինչև Սահմանադրության ուժի մեջ մտնելը (1991 թվականի դեկտեմբերի 10-ին՝ Գերագույն էսորիդի N Ն-0467-Վ որոշմամբ): Սույն կոնվենցիայով, որն ընդունվել էր՝ «(...) հաշվի առնելով, որ Միավորված ազգերի կազմակերպության Գլխավոր ասամբլեան իր 1946թ. դեկտեմբերի 11-ի 96 (1) բանաձևում հայտարարել է, որ միջազգային իրավունքի համաձայն ցեղասպանությունը հանցագործություն է և հակասում է Միավորված ազգերի կազմակերպության ոգուն ու նպատակներին, և որ քաղաքակիրթ աշխարհը դատապարտում է այն, ընդունելով, որ պատմության բոլոր ժամանակաշրջաններում ցեղասպանությունը մեծ կորուստներ է պատճառել մարդկությանը, և համոզված լինելով, որ մարդկությունն այդ նողկալի արհավիրքից ազատելու համար անհրաժեշտ է միջազգային համագործակցություն» («Ցեղասպանության հանցագործությունը կանխարգելելու և պատժելու մասին» 1948 թվականի դեկտեմբերի 9-ի կոնվենցիա, նախաբան), Հայաստանի Հանրապետությունը ստանձնել է ցեղասպանությունը կանխարգելելու և դրա կատարողներին պատժելու պարտավորություն («Ցեղասպանության հանցագործությունը կանխարգելելու և պատժելու մասին» 1948 թվականի դեկտեմբերի 9-ի կոնվենցիա, հոդված 1):

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 1(109)2023

Բացի դրանից, Սահմանադրական դատարանն ընդգծում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունը հետևողականորեն աջակցել է միջազգային հանրության մտահոգությունը հարուցող այլ հանցագործությունների դեմ պայքարին՝ միանալով այդ կապակցությամբ միջազգային համագործակցության ջանքերին վերաբերող մի շարք միջազգային պայմանագրերի, մասնավորապես (սակայն չսահմանափակվելով միայն)՝

ա) «Ռեզոլուցիայի հանցագործությունների նկատմամբ և մարդկության դեմ կատարված հանցագործությունների նկատմամբ վաղեմության ժամկետ չկիրառելու մասին» Ժնևի 1968 թվականի նոյեմբերի 26-ի կոնվենցիային (Հայաստանի Հանրապետությունը միացել է 1993 թվականի մարտի 31-ին՝ Գերագույն Խորհրդի Հ.Ն-0788-Ո որոշմամբ),

բ) «Բռնագաղթված անձանց, ազգային փոքրամասնությունների և ժողովուրդների իրավունքների վերականգնման հետ կապված հարցերի մասին» համաձայնագրին (Հայաստանի Հանրապետության համար ուժի մեջ է մտել 1993 թվականի հոկտեմբերի 19-ից), ինչպես նաև վերջինիս կից արձանագրությանը՝ ստորագրված 2003 թվականի մայիսի 30-ին, վավերացվել է 2004 թվականի ապրիլի 27-ին՝ Ազգային ժողովի Ն-093-3 որոշմամբ (ՍԴՈ-474)),

գ) 1987 թվականի նոյեմբերի 26-ին Ստրասբուրգում ստորագրված՝ «Խոշտանգումների և անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի կանխարգելման մասին» եվրոպական կոնվենցիային (Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացվել է 2001 թվականի նոյեմբերի 7-ին՝ Ազգային ժողովի Ն-216-2 որոշմամբ (ՍԴՈ-332), թիվ 1 արձանագրությունը՝ 2002 թվականի մայիսի 15-ին՝ Ազգային ժողովի Ն-280-2 որոշմամբ (ՍԴՈ-355), թիվ 2 արձանագրությունը՝ 2002 թվականի մայիսի 15-ին՝ Ազգային ժողովի Ն-281-2 որոշմամբ (ՍԴՈ-354), կամընտիր արձանագրությունը՝ 2006 թվականի մայիսի 31-ին Ազգային ժողովի Ն-282-3 որոշմամբ (ՍԴՈ-618)),

դ) «Ապարտեիդի հանցագործության կանխման և դրա համար պատժի մասին» Ժնևի 1973 թվականի միջազգային կոնվենցիային (Հայաստանի Հանրապետությունը միացել է 1993 թվականի մարտի 31-ին՝ Գերագույն Խորհրդի Հ.Ն-0786-Ո որոշմամբ),

ե) 1925 թվականի հունիսի 17-ին Ժնևում ստորագրված՝ «Ռեզոլուցիայի հանցագործությունների ժամանակ հեղձուցիչ, թունավորող կամ այլ գազերի օգտագործման և մանրէաբանական պատերազմի միջոցների արգելման մասին» արձանագրությանը (Հայաստանի Հանրապետությունը վավերացրել է 2017 թվականի հոկտեմբերի 18-ին՝ ՀՕ-127-Ն օրենքով (ՍԴՈ-1345)):

6.7. Արձանագրելով Սահմանադրության և Կանոնադրության հիմքում ընկած արժեքանական համապատասխանությունը՝ Սահմանադրական դատարանի խնդիրն է պարզել, թե որքանով է Կանոնադրությամբ

Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորության իրականացման հիմքում ընկած լրացման կամ կոմպլեմենտարության սկզբունքը համատեղելի Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատությունը միայն Սահմանադրությամբ նախատեսված արդարադատության համակարգի կողմից իրականացվելու՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված բացառիկության սկզբունքի հետ:

6.8. Սահմանադրության 162-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան, իսկ 163-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են Սահմանադրական դատարանը, Վճռաբեկ դատարանը, վերաքննիչ դատարանները, առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանները, ինչպես նաև վարչական դատարանը և օրենքով նախատեսված դեպքերում ստեղծված մասնագիտացված դատարանները:

Կանոնադրության 17-րդ հոդվածի համաձայն՝ Միջազգային քրեական դատարանի կողմից որևէ գործ, հաշվի առնելով Կանոնադրության նախաբանի 10-րդ մասը և 1-ին հոդվածը, չի կարող քննության ընդունվել, եթե տվյալ գործի նկատմամբ իրավազորություն ունեցող պետությունն իրականացրել կամ իրականացնում է իր իրավազորությունը: Այս ընդհանուր կանոնից բացառություններ են այն դեպքերը, երբ տվյալ գործի նկատմամբ իրավազորություն ունեցող պետությունը չի ցանկանում կամ չի կարող իրականացնել պատշաճ քննություն և հետապնդում (Կանոնադրություն, հոդված 17, 1-ին մաս, կետեր «ա» և «բ»):

Այսինքն՝ Կանոնադրության 17-րդ հոդվածը «Դատարանը վարույթի համար գործի անընդունելիության մասին որոշում է կայացնում» (նույն հոդվածի 1-ին մաս) իմպերատիվ կանոնի ուժով ուղղակիորեն սահմանափակում է Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորությունը կոնկրետ գործի նկատմամբ պետության ազգային իրավազորության իրականացման հիմքով՝ Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորության իրագործումը հնարավոր համարելով բացառապես ազգային իրավազորության արդյունավետ իրականացումը ձախողվելու (անկարողության կամ ցանկության բացակայության) դեպքերում: Այսպիսով՝ Միջազգային քրեական դատարանի կողմից իր իրավազորության իրականացումը չի փոխարինում ազգային իրավազորության համակարգերին և չի միջամտում ազգային իրավազորության շրջանակին, այլ միայն լրացնում է նրանց այնքանով, որքանով նրանք իրենց հետապնդած խնդրում ձախողում են այն:

6.9. Սահմանադրական դատարանը, նկատի ունենալով սույն որոշման 6.2-6.5-րդ կետերում նկարագրված՝ Սահմանադրությամբ և Կանոնադրությամբ ամրագրված հիմնարար նպատակների և արժեքների կարևո-

րություները և դրանց համընկնելը՝ միջազգային ծանրագույն հանցագործությունների հետապնդման միջոցով համընդհանուր խաղաղություն և բարօրություն ապահովելու մտադրությանը, արձանագրում է, որ Սահմանադրությամբ նախատեսված արդարադատության համակարգի, մասնավորապես՝ քրեական արդարադատության համակարգի գոյությունը, դրա կողմից Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավազորության իրականացման համար նախատեսված պայմանների և կարգավորումների ամբողջությունը, ինչպես նաև դրա՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավազորությունն իրականացնելու հարցում բացառիկության պահանջը չեն կարող մեկնաբանվել այդպիսին ձևավորելու և սահմանելու՝ սահմանադրի նպատակներից անկախ: Սահմանադրությամբ հիմնված և երաշխավորված՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավազորության համակարգը կոչված է ապահովելու, ի թիվս Սահմանադրությամբ ամրագրված այլ արժեքների, նաև Սահմանադրության նախաբանի իմաստով «համամարդկային արժեքների» պաշտպանությունը, որն առաջնահերթությամբ սահմանադրական հրամայական լինելուց բացի՝ նաև *jus cogens* նորմերով պարտավորություն է ցանկացած պետության համար:

Հետևաբար՝ միջազգային հանրության մտահոգությունը հարուցող ծանրագույն հանցագործությունների, ինչպիսիք են Կանոնադրության 5-8-րդ հոդվածներում նշված ցեղասպանությունը, մարդկության դեմ և պատերազմական հանցագործությունները, արդյունավետ քննելու և մեղավորներին պատասխանատվության ենթարկելու միջոցով համընդհանուր խաղաղության և բարօրության պաշտպանությունը ապահովելու՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավազորության համակարգի ծախողումը որևէ պատճառով՝ անկարողության կամ ցանկության բացակայության, իր էությամբ հակասահմանադրական իրավիճակ է, և այն սահմանադրական հուն վերադարձնելուն միտված լրացնող իրավազորության իրականացումը Սահմանադրության նախաբանում արձանագրված նպատակներին համահունչ նպատակներ հետապնդող մարմնի՝ Միջազգային քրեական դատարանի կողմից չի կարող գնահատվել որպես Հայաստանի Հանրապետության քրեական ինքնիշխան իրավազորությանը հակասահմանադրական միջամտություն:

Կանոնադրության նախաբանի 10-րդ մասի, 1-ին և 17-րդ հոդվածների համակցված վերլուծությունից բխում է, որ Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորությունն ազգային իրավազորությունը լրացնում է այնքանով, որքանով վերջինս ի վիճակի չէ կամ ցանկություն չունի իրագործել Կանոնադրությամբ ամրագրված նպատակները, որոնք, ինչպես արդեն Սահմանադրական դատարանն արձանագրել է սույն որոշման 6.2-6.4-րդ կետերում, համընկնում են, մի կողմից՝ համամարդկային արժեքներին, որոնց

իր հավատարմությունն է հավաստել Հայ ժողովուրդը՝ Սահմանադրությունն ընդունելիս, մյուս կողմից՝ արդեն իսկ հետապնդվում են *jus cogens* նորմերով:

Հետևաբար՝ Սահմանադրության նախաբանի լույսի ներքո Սահմանադրության 162-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 163-րդ հոդվածի 1-ին մասի դրույթների մեկնաբանությունը՝ որպես Սահմանադրությամբ նախատեսված քրեական իրավազորության ազգային համակարգի նկարագրություն, չի բացառում միջազգային՝ Կանոնադրությամբ նախատեսված սահմաններով և հիմքերով Հայաստանի Հանրապետության քրեական ինքնիշխան իրավազորությունը Միջազգային քրեական դատարանի համակարգով լրացնելու հնարավորությունը:

Սահմանադրական նորմերի հակառակ մեկնաբանությունը հանգեցնում է Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխանության նպատակի և Սահմանադրության նախաբանում Հայ ժողովրդի կողմից հռչակված «համամարդկային արժեքներին» հավատարմության հավաստիքի միջև անթույլատրելի հակասության, ինչը ոչ միայն սահմանադրական արժեքանության սխալ ընկալում է, այլ նաև ուղղակիորեն հակասում է Հայաստանի Հանրապետության իրավազորության բացառիկության նպատակին:

6.10. Հետևաբար՝ Սահմանադրական դատարանը՝

ա) հաշվի առնելով Սահմանադրությամբ և Կանոնադրությամբ հետապնդվող նպատակների և դրանց հիմքում ընկած արժեքանության համապատասխանությունը,

բ) նկատի ունենալով, որ Կանոնադրության նախաբանի 10-րդ մասով և 1-ին հոդվածով նախատեսված և 17-րդ հոդվածով մանրամասնված՝ Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորության հիմքում ընկած լրացման կամ կոմպլեմենտարության սկզբունքի էությունը հարգանքն է Կանոնադրության կողմ հանդիսացող պետության քրեական իրավազորության առաջնայնության նկատմամբ, և որ Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորությունը ծագում է միայն տվյալ պետության քրեական իրավազորության համակարգի՝ իր նպատակը հետապնդելիս ձախողվելու դեպքում,

գ) ընդգծելով, որ Հայաստանի Հանրապետության առաջին սահմանադրի՝ Հայ ժողովրդի կողմից «համամարդկային արժեքներին» հավատարմության հավաստիքն անառարկելիորեն ներառում է միջազգային հանրության մտահոգությունը հարուցող և համընդհանուր խաղաղության ու բարօրության համար սպառնալիք հանդիսացող ծանրագույն հանցագործությունների և դրանց անպատժելիության դեմ պայքարի միջոցով համընդհանուր խաղաղության և անվտանգության պաշտպանությանն ուղղված միջազգային համագործակցության իր քաղաքակրթական հանձնառությունը,

գտնում է, որ Կանոնադրության նախաբանի 10-րդ մասում և 1-ին հոդվածում ամրագրված պարտավորությունները սույն որոշմամբ բերված պատճառաբանությամբ համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

7. Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության մասին

Սահմանադրական դատարանի կողմից Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցին սույն կետով առանձին անդրադարձն այնպես, ինչպես սույն որոշման 6-րդ կետում Կանոնադրության նախաբանի 10-րդ մասի և 1-ին հոդվածի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի դեպքում, նույնպես պայմանավորված է Կանոնադրության 105-րդ հոդվածի դրույթների՝ Սահմանադրությանը հակասելու վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի՝ ՍԴՈ-502 որոշմամբ արտահայտած իրավական դիրքորոշման պայմաններում սույն գործով կայացվելիք եզրահանգման առնչությամբ հնարավոր անորոշությունը բացառելու անհրաժեշտությամբ:

7.1. Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը հակասելու վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի՝ ՍԴՈ-502 որոշմամբ արտահայտած իրավական դիրքորոշման հիմքում ընկած է այն դատողությունը, ըստ որի՝ «(...) երբ Կանոնադրության 5 հոդվածում նախատեսված հանցագործություններ կատարած անձանց նկատմամբ քրեական իրավազորություն իրականացնում են ՀՀ ներպետական դատարանները, վերջիններիս կողմից ազատազրկման դատապարտված անձինք կարող են օգտվել ներում հայցելու հնարավորությունից և համաներման միջոցով պատժի կրումից ազատվելու կամ ազատազրկման ժամկետի կրճատման հնարավորությունից: Մինչդեռ, նույն հանցագործությունների համար Դատարանի՝ որպես ներպետական քրեական իրավազորության համակարգը լրացնող մարմնի, կողմից դատապարտված՝ ՀՀ ընդհանուր իրավազորության ներքո գտնվող անձինք Կանոնադրության 105 հոդվածի պահանջներին համապատասխան զրկվում են ՀՀ Սահմանադրության 40 հոդվածով նախատեսված ներման իրավունքից, ինչպես նաև 81 հոդվածով ամրագրված համաներման հնարավորությունից»:

Այս դատողության հիման վրա 1995 թվականի Սահմանադրության 4-րդ հոդվածը մեկնաբանելու և կիրառելու արդյունքում Սահմանադրական դատարանը Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունները ճանաչել է Սահմանադրությանը հակասող՝ որպես Սահմանադրությամբ չնախատեսված՝ մարդու իրավունքների սահմանափակման այնպիսի պարտավորություններ, որոնք նվազ բարենպաստ վիճակ

կատեղծելին Հայաստանի Հանրապետության իրավազորության ներքո գտնվող այն անձանց համար, որոնք ազատազրկման ձևով պատիժ կկրելին:

Այս առնչությամբ, մինչ Սահմանադրական դատարանի կողմից 1995 թվականի Սահմանադրության 40-րդ հոդվածի, 55-րդ հոդվածի 17-րդ կետի, 81-րդ հոդվածի 1-ին կետի նորմերով կարգավորվող հարաբերությունների իրավակարգավորմանը վերաբերող գործող սահմանադրական նորմերի վերլուծությունը և այդ նորմերին Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունների համապատասխանության հարցը որոշելը՝ Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորության բնույթին և դրա ծագման պայմաններին՝ պարզելու նպատակով, թե արդյոք Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով նախատեսվում են Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով Կանոնադրության մեջ «ամրագրված պարտավորություններ»:

7.2. Կանոնադրության «Կատարումը» վերտառությամբ 10-րդ մասի (բաժնի) դրույթները կանոնակարգում են Միջազգային քրեական դատարանի դատավճռի կատարման հետ կապված, մասնավորապես՝ ազատազրկման ձևով պատիժն ի կատար ածող պետության կարգավիճակի ստանձնման (Կանոնադրություն, 103-րդ հոդված) և այդպիսի դատավճռի կատարման հարաբերությունները (Կանոնադրություն, 105-րդ հոդված):

Կանոնադրության 105-րդ հոդվածի համաձայն՝ Կանոնադրության 103-րդ հոդվածի 1-ին մասի «բ» կետով նախատեսված՝ պատժի կրման նպատակով դատապարտյալին ընդունելու առնչությամբ պետության առաջադրած և Միջազգային քրեական դատարանի կողմից ընդունված պայմանների շրջանակում ազատազրկման ձևով պատժի նշանակման մասին դատավճիռը պարտադիր է Կանոնադրության կողմ հանդիսացող դատապարտյալին ընդունող պետության համար, որն այդ դատավճիռը փոփոխելու իրավասություն չունի:

Կանոնադրության 103-րդ հոդվածի 1-ին կետի «ա» ենթակետի համաձայն՝ ազատազրկման ձևով պատիժը Միջազգային քրեական դատարանի կողմից դատապարտված դատապարտյալը կրում է Միջազգային քրեական դատարանի նշանակած այն պետությունում, որը Միջազգային քրեական դատարանին նախապես հայտնել է դատապարտված անձանց ընդունելու իր պատրաստակամության մասին: Նույն հոդվածի 1-ին կետի «բ» ենթակետի համաձայն՝ դատապարտյալներին ընդունելու իր պատրաստակամությունը հայտնելիս պետությունը կարող է Միջազգային քրեական դատարանի համաձայնությամբ և Կանոնադրության 10-րդ մասին (բաժնին) համապատասխան, ներկայացնել դատապարտյալի ընդունման իր պայմանները: Ավելին, Կանոնադրության 103-րդ հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետի համաձայն՝ կոնկրետ գործով Միջազգային քրեական դատարանի կողմից

որպես դատավճռի կատարման պետություն նշանակվելուց հետո տվյալ դատապարտյալի մասով դատավճիռն ի կատար ածելու՝ 105-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունը պետությունը ստանձնում է՝ միայն նշանակման վերաբերյալ իր համաձայնության մասին Միջազգային քրեական դատարանին տեղեկացնելով:

Իր հերթին, Միջազգային քրեական դատարանի՝ «Ընթացակարգի և ապացուցման կանոնների» 200-րդ կանոնի 2-րդ մասի համաձայն՝ Միջազգային քրեական դատարանի նախագահությունը որևէ պետության չի կարող ընդգրկել Կանոնադրության 103-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված՝ Միջազգային քրեական դատարանի դատավճռով դատապարտված անձի պատժի կրումն ապահովելու պատրաստակամություն հայտնաձ պետությունների ցանկում, եթե չի ընդունում դատապարտյալի պատժի ի կատար ածման մասին այդ պետության կողմից առաջադրված պայմանները: Նույն կանոնի 5-րդ մասի համաձայն՝ իր կողմից դատապարտված բանտարկյալների ընդունման կարգը սահմանելու նպատակով Միջազգային քրեական դատարանը պետությունների հետ կարող է երկկողմ պայմանագրեր կնքել, ինչը Միջազգային քրեական դատարանի կողմից ձևավորած պրակտիկա է¹:

¹ Տե՛ս, մասնավորապես, Միջազգային քրեական դատարանի և պատիժներն ի կատար ածող համապատասխան պետության միջև միջազգային պայմանագրեր կնքելու պրակտիկան, օրինակ՝

(1) Ավստրիայի Դաշնային Հանրապետության հետ 2005 թվականի հոկտեմբերի 27-ին կնքված ICC-PRES/01-01-05 միջազգային պայմանագիրը (տե՛ս https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/975246DC-383B-42EF-A78B-D0773BEB20A4/140155/ICCPRES_010105_en.pdf, հղմանը վերջին մուտքը՝ 2023 թվականի մարտի 24),

(2) Սլովենիայի Հանրապետության հետ 2018 թվականի դեկտեմբերի 7-ին կնքված ICC-PRES/28-01-22 միջազգային պայմանագիրը (տե՛ս <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2022-05/20220401-Agreement-on-the-Enforcement-of-Sentences-ICC-Slovenia-ENG.pdf>, հղմանը վերջին մուտքը՝ 2023 թվականի մարտի 24),

(3) Կոլումբիայի Հանրապետության հետ 2011 թվականի մայիսի 17-ին կնքված ICC-PRES/29-02-22 միջազգային պայմանագիրը (տե՛ս <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2022-10/Agreement-Republic-Colombia-ICC-Enforcement-of-Sentences-ENG.pdf>, հղմանը վերջին մուտքը՝ 2023 թվականի մարտի 24),

(4) Վրաստանի հետ 2019 թվականի հունվարի 24-ին կնքված ICC-PRES/27-01-19 միջազգային պայմանագիրը (տե՛ս https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/items_Documents/190124-oj-sa-Georgia_ENG.pdf, հղմանը վերջին մուտքը՝ 2023 թվականի մարտի 24),

(5) Ֆինլանդիայի Հանրապետության հետ 2010 թվականի հունիսի 1-ին կնքված ICC-PRES/07-01-11 միջազգային պայմանագիրը (տե՛ս https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/F21AB53F-7257-45C8-A5EB-42B17D86B65B/283222/Sentencing_Agreementwith_Finland.pdf, հղմանը վերջին մուտքը՝ 2023 թվականի մարտի 24),

(6) Դանիայի Թագավորության հետ 2010 թվականի հունիսի 1-ին կնքված ICC-PRES/12-02-12 միջազգային պայմանագիրը (տե՛ս <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/D9462230-4163-4747-BC7C->

7.3. Հետևաբար՝ Կանոնադրության՝ «Պատժի կատարումը» վերտա-
նությամբ 105-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունը, այն է՝
Կանոնադրության 103-րդ հոդվածի 1-ին կետի «բ» ենթակետով նախա-
տեսված պայմանների շրջանակում ազատազրկման ձևով պատժի
նշանակման վերաբերյալ դատավճի վերջնականության և անփոփոխե-
լիության ճանաչմամբ կատարելը տարածվում է միայն այն պետության
նկատմամբ, որը՝

ա) պատրաստակամություն է հայտնել Միջազգային քրեական
դատարանի դատավճի ի կատար ածելու նպատակով դատապարտված
անձ ընդունելու մասին (Կանոնադրություն, 103-րդ հոդվածի 1-ին մաս, «ա»
կետ, «Ընթացակարգի և ապացուցման կանոններ», 200-րդ կանոն, 1-2-րդ
մասեր), և

[CB0141C5004B/284720/SentencingagreementwithDenmarkEng.pdf](#), հղմանը վերջին մուտքը՝
2023 թվականի մարտի 24),

(7) Բելգիայի Թագավորության հետ 2014 թվականի դեկտեմբերի 8-ին կնքված ICC- PRES/
16-03-14 միջազգային պայմանագիրը (տե՛ս <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/oj/ICC-PRES-16-03-14-Eng.pdf>, հղմանը վերջին մուտքը՝ 2023 թվականի մարտի 24),

(8) Մալիի Հանրապետության հետ 2012 թվականի հունվարի 13-ին կնքված ICC-PRES/11-
01-12 միջազգային պայմանագիրը (տե՛ս <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2022-10/Agreement-Republic-Mali-ICC-Enforcement-of-Sentences-ENG.pdf>, հղմանը վերջին մուտքը՝
2023 թվականի մարտի 24),

(9) Նորվեգիայի Թագավորության հետ 2016 թվականի հուլիսի 7-ին կնքված ICC-PRES/
18-02-16 միջազգային պայմանագիրը (տե՛ս https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/oj/Agreement_on_the_enforcement_of_sentences_with_NorwayEng.pdf, հղմանը վերջին
մուտքը՝ 2023 թվականի մարտի 24),

(10) Սերբիայի Հանրապետության հետ 2011 թվականի հունվարի 20-ին կնքված ICC-
PRES/09-03-11 միջազգային պայմանագիրը (տե՛ս https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/FAFDAF32-B24C-429D-855B-9918D7CF43DE/283411/Sentencing_AgreementwithSerbia.pdf, հղմանը վերջին մուտքը՝ 2023 թվականի մարտի 24),

(11) Շվեդիայի Թագավորության հետ 2017 թվականի ապրիլի 24-ին կնքված ICC-PRES/20-
02-17 միջազգային պայմանագիրը (տե՛ս <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/170424-oj-sa-Sweden.pdf>, հղմանը վերջին մուտքը՝ 2023 թվականի մարտի 24),

(12) Մեծ Բրիտանիայի և Հյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ Թագավորության հետ 2007
թվականի նոյեմբերի 8-ին կնքված ICC-PRES/04-01-07 միջազգային պայմանագիրը (տե՛ս
<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/C540B3EF-F3FF-4AD0-93F5-DA85E96B1522/0/ICCPres040107ENG.pdf>, հղմանը վերջին մուտքը՝ 2023 թվականի մարտի
24),

(13) Արգենտինայի Հանրապետության հետ 2017 թվականի ապրիլի 18-ին կնքված ICC-
PRES/19-01-17 միջազգային պայմանագիրը (տե՛ս <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/170418-oj-sa-Argentina.pdf>, հղմանը վերջին մուտքը՝ 2023 թվականի մարտի
24):

1 (109) 2023
◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
◆ ՏԱԳՄԱՆԱՂՈՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ

բ) Միջազգային քրեական դատարանի հետ համաձայնեցրել է դատապարտված անձի պատիժն ի կատար ածելու պայմանները («Ընթացակարգի և ապացուցման կանոններ», 200-րդ կանոն, 5-րդ կետ), և

գ) համապատասխան դատավճռի առկայության դեպքում Միջազգային քրեական դատարանի նախագահության կողմից նշանակվել է որպես պատիժն ի կատար ածող պետություն (Կանոնադրություն, 103-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ մասեր), և

դ) Միջազգային քրեական դատարանի նախագահության կողմից որպես պատիժն ի կատար ածող պետություն նշանակվելուն համաձայնություն է տվել (Կանոնադրություն, 103-րդ հոդվածի 1-ին մաս, «գ» կետ):

Այսինքն՝ Միջազգային քրեական դատարանի կողմից ազատազրկման դատապարտված անձի պատժի կրման առնչությամբ պետության՝ Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունն անմիջականորեն չի ծագում Կանոնադրության վավերացմամբ, այլ այն Կանոնադրության Կողմ հանդիսացող պետության կողմից կամընտրաբար ստանձնվող պարտավորություն է, որն ստանձնվում է վերը շարադրված «ա»-«դ» կետերում թվարկված բոլոր պայմանների առկայությամբ:

7.4. Սույն գործով ներկայացված դիմումի քննության և Կանոնադրությունում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու՝ Սահմանադրական դատարանի լիազորությունը բխում է Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետից, համաձայն որի՝ Սահմանադրական դատարանը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով սահմանված կարգով «մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է դրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը»:

Սահմանադրական դատարանի՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով նախատեսված լիազորությունից բխում է վավերացման ենթակա միջազգային պայմանագրով ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության՝ Սահմանադրական դատարանի կողմից նախնական պարտադիր ստուգման ընթացակարգը՝ հաշվի առնելով վավերացված միջազգային պայմանագրով նախատեսված իրավական նորմերի՝ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն իրավական նորմերի աստիճանակարգության մեջ ունեցած դիրքը, որի ուժով՝ դրանց և օրենքների նորմերի միջև հակասության դեպքում կիրառվում են միջազգային պայմանագրի նորմերը:

7.5. Նկատի ունենալով սույն որոշման 7.3-րդ կետում նկարագրված հանգամանքներն ու ընթացակարգերը, անդրադառնալով Կառավարության դիրքորոշման մեջ ներկայացված՝ Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով սահմանված պարտավորության՝ Սահմանադրության 70 և 117-րդ հոդվածներով նախատեսված նորմերին համապատասխանության վերաբերյալ փաստարկներին՝

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունը Կանոնադրության 103-րդ հոդվածի 1-ին մասով և «Ընթացակարգի և ապացուցման կանոնների» 200-րդ կանոնով նախատեսված ընթացակարգով ստանձնած լինելու դեպքում կարող է վերաբերել Սահմանադրության 70-րդ հոդվածով նախատեսված ներման խնդրանքի անհատական իրավունքին և Ազգային ժողովի՝ համաներման մասին օրենք ընդունելու՝ Սահմանադրության 117-րդ հոդվածով ամրագրված իրավասությանը:

Այդուհանդերձ, Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունը չի ծագում Կանոնադրության վավերացմամբ, այլ միայն վերը նկարագրած ընթացակարգով Հայաստանի Հանրապետության կողմից դատապարտյալներին ընդունելու վերաբերյալ պատրաստակամություն հայտնած պետությունների ցանկում ներառվելու նպատակով Միջազգային քրեական դատարանի հետ համապատասխան միջազգային պայմանագրով:

7.6. Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունների ծագման և բնույթի մասին սույն որոշման վերլուծությունները կիրառելով ստուգման ենթակա միջազգային պայմանագրով՝ Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի լուծման նպատակով Սահմանադրական դատարանն ի գիտություն է ընդունում Կառավարության ներկայացուցչի՝ Սահմանադրական դատարանի հարցմանն ի պատասխան 2023 թվականի մարտի 17-ի գրությամբ ներկայացրած պաշտոնական հավաստումն առ այն, որ Կառավարությունը չունի Կանոնադրության 103-րդ հոդվածով նախատեսված՝ Միջազգային քրեական դատարանի կողմից ազատազրկման դատապարտված անձանց՝ պատիժն ի կատար ածելու նպատակով ընդունելու մասին հայտարարություն անելու մտադրություն (սույն որոշման 3.2 կետ):

7.7. Հետևաբար՝ Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունները չեն կարող համարվել Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով միջազգային պայմանագրով «ամրագրված պարտավորություններ», քանի որ դրանք Հայաստանի Հանրապետության համար չեն ծագելու Կանոնադրության վավերացմամբ, այլ միայն նկարագրված ընթացակարգի արդյունքում կնքվող միջազգային պայմանագրով, որոնք սույն դիմումով քննության առարկա չեն:

8. Կանոնադրության 12-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորությունը հետադարձորեն ճանաչելու մասին հայտարարությամբ ամրագրված պարտավորությունների մասով Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ հիշյալ հայտարարությունը չի պարունակում Կանոնադրությամբ նախատեսված պարտավորություններից տարբերվող որևէ պարտավորություն: Ազգային ժողովին առաջարկվող այդ հայտարարության իրավական բովանդակությունը բացառապես վերաբերում

է Կանոնադրության 6-8-րդ հոդվածներով նախատեսված՝ ցեղասպանության, մարդկության դեմ ուղղված և պատերազմական հանցագործությունների նկատմամբ Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորությունը 2021 թվականի մայիսի 10-ի ժամը 00:00-ից ի վեր ճանաչելու արդյունքում՝ հիշյալ հանցագործությունների նկատմամբ Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորության ճանաչմանը՝ նույն հայտարարությամբ նշված պահից:

Հետևաբար՝ վերահաստատելով սույն որոշման 5-6-րդ կետերում ներկայացված՝ Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանելու վերաբերյալ դիրքորոշումը՝ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Կանոնադրության 12-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորությունը հետադարձորեն ճանաչելու մասին հայտարարությամբ ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով, 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասով, 170-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ մասերով, հիմք ընդունելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63 և 64-րդ հոդվածները, 74-րդ հոդվածի 1-5-րդ մասերը և 6-րդ մասի 1-ին կետը՝ Սահմանադրական դատարանը

1. 1998 թվականի հուլիսի 17-ին ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունում և 1998 թվականի հուլիսի 17-ին ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրության 12-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորությունը հետադարձորեն ճանաչելու մասին հայտարարությամբ ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

24 մարտի 2023 թվականի
ՍԴՈ-1680

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ «1998 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒԼԻՍԻ 17-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՀՈՈՄԻ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՄԱՐՏԻ 24-ԻՆ ԿԱՅԱՑՎԱԾ ՄԴՈ-1680 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «1998 թվականի հուլիսի 17-ին ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, 2023 թվականի մարտի 24-ի ՄԴՈ-1680 որոշմամբ որոշել է, որ 1998 թվականի հուլիսի 17-ին ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունում և 1998 թվականի հուլիսի 17-ին ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրության 12-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն Միջազգային քրեական դատարանի իրավագրությունը հետադարձորեն ճանաչելու մասին հայտարարությամբ ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

Համաձայն չլինելով Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի մարտի 24-ի ՄԴՈ-1680 որոշմանը՝ Սահմանադրական դատարանի դատավոր Ե. Խունդկարյանս շարադրում են դրա վերաբերյալ իմ հատուկ կարծիքը:

Նախքան հատուկ կարծիքի պատճառաբանություններին անդրադառնալը՝ հարկ են համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորը պարտավոր է մասնակցել քվեարկությանը և քվեարկել կողմ կամ դեմ Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը: Նույն հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-4-րդ և 7-րդ կետերով նախատեսված հարցերով որոշում կամ եզրակացություն ընդունելու օրվան հաջորդող տասնօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի դատավորը կարող է ներկայացնել հատուկ կարծիք որոշման կամ եզրակացության ինչպես եզրափակիչ, այնպես էլ պատճառաբանական մասի վերաբերյալ, որն անհապաղ հրապարակվում է Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական կայքէջում, ինչպես նաև հրապարակվում է

1(109)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ ԴԱՏԱՐԱՆ

նորմատիվ իրավական ակտերի պաշտոնական հրապարակման օրենքով սահմանված կարգով և Սահմանադրական դատարանի տեղեկագրում:

Վերոգրյալ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշումներ և եզրակացություններն ընդունելիս քվեարկությանը մասնակցելը և Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը կողմ կամ դեմ քվեարկելը Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունն է:

Հաշվի առնելով միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու վերաբերյալ գործերի քննության արդյունքում Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունվող որոշումների (դրանցում արտահայտվող իրավական դիրքորոշումների) նշանակությունը միջազգային պայմանագրերի վավերացման գործընթացի, ինչպես նաև իրավաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայի համար՝ հանրությանը պետք է հասանելի լինեն այդպիսի գործով ընդունված որոշմանը Սահմանադրական դատարանի դատավորի անհամաձայնության պատճառները, իսկ օրենքով սահմանված է Սահմանադրական դատարանի դատավորի՝ ընդունված որոշումից տարբերվող դիրքորոշումը պաշտոնապես ներկայացնելու մեկ եղանակ՝ հատուկ կարծիք շարադրելը: Հետևաբար կարծում եմ, որ նշված գործերի քննության արդյունքում համապատասխան որոշման ընդունմանը դեմ քվեարկելու փաստից ուղղակիորեն բխում է հատուկ կարծիք ներկայացնելու՝ իմ՝ որպես Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունը, ինչով էլ պայմանավորված ներկայացնում եմ իմ հատուկ կարծիքը:

Սույն հատուկ կարծիքի շրջանակում նախևառաջ քննարկման առարկա կդարձնեն քննարկվող միջազգային պայմանագրի սահմանադրականության հարցը՝ բովանդակային տեսանկյունից, այնուհետև նաև՝ սույն գործի հարուցման հիմք հանդիսացած դիմումը պատշաճ ներկայացված չլինելու հարցի տեսանկյունից:

ԲԱԺԻՆ I

1. Այսպես, 1998 թվականի հուլիսի 17-ին ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունը (այսուհետ՝ Կանոնադրություն) ընդունվել է 1998 թվականի հուլիսի 17-ին Հռոմում՝ Միավորված ազգերի կազմակերպության Լիազոր ներկայացուցիչների դիվանագիտական կոնֆերանսում, և ուժի մեջ է մտել 2002 թվականի հուլիսի 1-ից:

Հայաստանի Հանրապետությունը Կանոնադրությունը ստորագրել է 1999 թվականի հոկտեմբերի 1-ին՝ հայտարարությամբ, համաձայն որի՝ «Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության 124-րդ հոդվածին համա-

պատասխան՝ Հայաստանի Հանրապետությունը հայտարարում է, որ Հայաստանի Հանրապետության համար Կանոնադրության ուժի մեջ մտնելուց հետո յոթ տարվա ընթացքում չի ընդունում Դատարանի իրավագործությունը 8-րդ հոդվածում նշված հանցագործությունների կատեգորիաների նկատմամբ, երբ, ինչպես ենթադրվում է, հանցագործությունը կատարվել է իր քաղաքացիների կողմից կամ իր տարածքում:

Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության 103-րդ հոդվածին համապատասխան՝ Հայաստանի Հանրապետությունը հայտարարում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունը պատրաստ է ընդունել Դատարանի կողմից դատապարտված անձանց, եթե նրանք ՀՀ քաղաքացիներ կամ ՀՀ-ում մշտական բնակություն հաստատած անձինք են»:

Հանրապետության Նախագահը 2004 թվականի հուլիսի 12-ին դիմել է Սահմանադրական դատարան՝ Կանոնադրությունում (կից հայտարարությամբ) ամրագրված պարտավորությունների՝ 1995 թվականի խմբագրությամբ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու հարցով: Նշված գործի կապակցությամբ Սահմանադրական դատարանը 2004 թվականի օգոստոսի 13-ին կայացրած ՍԴՈ-502 որոշմամբ, ի թիվս այլնի, եկել է նաև այն եզրահանգման, որ «1998թ. հուլիսի 17-ին Հռոմում ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության մասին համաձայնագրում (կից հայտարարությամբ) ամրագրված այն պարտավորությունը, ըստ որի Միջազգային քրեական դատարանը լրացնում է ՀՀ ներպետական քրեական իրավագործության մարմինները (Կանոնադրության նախաբանի 10-րդ մաս եւ 1-ին հոդված), չի համապատասխանում Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 91 և 92 հոդվածներին»:

Մասնավորապես՝ Սահմանադրական դատարանը նշված եզրահանգման հիմքում դրել է այն պատճառաբանությունները, որ «(...) Կանոնադրության նախաբանի 10-րդ մասով և հոդված 1-ով նախատեսված՝ ներպետական քրեական իրավագործության մարմինների լրացման դրույթը չի բխում ՀՀ Սահմանադրության 91 և 92 հոդվածներով ամրագրված նորմերից: Արդարադատության իրականացումը հանդիսանում է դատարանների բացառիկ իրավասությունը: (...) ՀՀ Սահմանադրության՝ դատական իշխանությանը վերաբերող 9-րդ գլուխը, հստակորեն սահմանելով ՀՀ դատական իշխանության համակարգը, չի նախատեսում որևէ դրույթ, որը հնարավորություն կտար միջազգային պայմանագրով լրացնել ՀՀ Սահմանադրությամբ նախատեսված՝ քրեական իրավագործություն իրականացնող դատական մարմինների համակարգը՝ քրեական իրավագործության միջազգային դատական մարմնով»:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը 2022 թվականի դեկտեմբերի 29-ի N 2097-Ա որոշմամբ հավանություն է տվել «1998 թվականի

հուլիսի 17-ին ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունը վավերացնելու և կանոնադրության 12-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորությունը հետադարձորեն ճանաչելու մասին հայտարարություն ընդունելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի նախագծի վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությանը և Միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու նպատակով դիմել է Սահմանադրական դատարան, իսկ Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի մարտի 24-ի ՍԴՈ-1680 որոշմամբ այն ճանաչվել է Սահմանադրությանը համապատասխանող:

Իմ գնահատմամբ՝ Սահմանադրական դատարանի կողմից Կանոնադրությունում ամրագրված պարտավորությունների՝ գործող Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու համար նախևառաջ պետք է հաղթահարվեր նշված հարցի վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի կողմից 2004 թվականի օգոստոսի 13-ին կայացված ՍԴՈ-502 որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշումներից շեղվելու հնարավորության հարցը:

Քննարկվող դեպքում Սահմանադրական դատարանի՝ սույն գործով կայացրած ՍԴՈ-1680 որոշման պատճառաբանությունները՝ Սահմանադրական դատարանի 2004 թվականի օգոստոսի 13-ին կայացված ՍԴՈ-502 որոշմամբ չկաշկանդվելու վերաբերյալ, պայմանավորվել են հիմնականում հետևյալ հանգամանքներով.

- նախկինում Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը որոշվել է՝ հիմք ընդունելով 1995 թվականի Սահմանադրության դրույթները, իսկ սույն գործով քննության առարկա հարցը ենթակա է քննարկման գործող Սահմանադրության դրույթների համատեքստում,

- 2021 թվականի ապրիլի 29-ի ՍԴՈ-1590 որոշումը հանգեցրել է Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության ստուգման ընթացքում կիրառելի սահմանադրական դրույթների նոր ընկալման. Միջազգային քրեական դատարանի կողմից իր իրավազորության իրականացումը չի փոխարինում ազգային իրավազորության համակարգերին և չի միջամտում ազգային իրավազորության շրջանակին, այլ միայն լրացնում է նրանց այնքանով, որքանով նրանք իրենց հետապնդած խնդրում ձախողում են այն և ի վիճակի չեն կամ ցանկություն չունեն իրագործել Կանոնադրությամբ ամրագրված նպատակները:

Իմ գնահատմամբ՝ տվյալ դեպքում որպեսզի հնարավոր լիներ պարզել, թե արդյոք Սահմանադրության գործող կարգավորումները բացառում են Սահմանադրական դատարանի կողմից 2004 թվականի օգոստոսի 13-ին

կայացված ՍԴՈ-502 որոշմամբ վեր հանված խնդիրների առկայությունը, անհրաժեշտ էր բովանդակային առումով վերլուծել և գնահատել ինչպես նախկինում գործող Սահմանադրության այն դրույթները, որոնց հիմքով Սահմանադրական դատարանը Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունները ճանաչել էր Սահմանադրությանը չհամապատասխանող, այնպես էլ ներկայումս գործող Սահմանադրության համապատասխան դրույթները:

Այսպես, 1995 թվականի խմբագրությամբ Սահմանադրության 91-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան (...):

1995 թվականի խմբագրությամբ Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր իրավասության դատարաններն են՝ առաջին ատյանի դատարանները, վերաքննիչ դատարանները և վճռաբեկ դատարանը: Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են նաև տնտեսական, զինվորական, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված այլ դատարաններ (...):

Վերոնշյալ հոդվածների բովանդակությունից հետևում է, որ սահմանադիրը արդարադատություն իրականացնելու բացառիկ իրավագործությամբ օժտել է բացառապես դատարաններին՝ որպես այդպիսին համարելով Հայաստանի Հանրապետության ընդհանուր իրավասության դատարանները՝ առաջին ատյանի դատարանները, վերաքննիչ դատարանները և վճռաբեկ դատարանը, միաժամանակ նշելով, որ գործում են նաև տնտեսական, զինվորական, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված այլ դատարաններ: Այսինքն՝ սահմանադիրն ուղղակիորեն սահմանել է արդարադատություն իրականացնելու իրավագործությամբ օժտված կոնկրետ դատարանների շրջանակը:

2005 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության 91-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան (...):

2005 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի, վերաքննիչ դատարանները և վճռաբեկ դատարանը, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ նաև մասնագիտացված դատարաններ (...):

2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրությամբ վերոնշյալ բովանդակությամբ դրույթները զետեղված են համապատասխանաբար 162-րդ և 163-րդ հոդվածներում:

Մասնավորապես՝ գործող Սահմանադրության 162-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատությունն իրա-

կանացնում են միայն դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքների համապատասխան:

Իսկ Սահմանադրության 163-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում գործում են Սահմանադրական դատարանը, Վճռաբեկ դատարանը, վերաքննիչ դատարանները, առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանները, ինչպես նաև վարչական դատարանը: Օրենքով նախատեսված դեպքերում կարող են ստեղծվել մասնագիտացված դատարաններ (...):

Փաստորեն, 1995 թվականի խմբագրությամբ, 2005 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության և գործող Սահմանադրության վերոնշյալ դրույթների բովանդակությունը հանգում է նրան, որ սահմանադիրը 1995 թվականից ի վեր արտահայտել է նույն դիրքորոշումն առ այն, որ Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատություն իրականացնող միակ մարմինները դատարաններն են, ընդ որում՝ մասնավորեցնելով այն կոնկրետ դատարանների շրջանակը, որոնք Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան կարող են իրացնել այդ իրավագործությունը: Նշվածից հետևում է, որ 1995 թվականի խմբագրությամբ գործող Սահմանադրության 91-րդ և 92-րդ հոդվածները բովանդակային առումով (արդարադատության իրականացման իրավագործություն ունեցող մարմինների սահմանման առումով) փոփոխության չեն ենթարկվել, ինչից էլ բխում է, որ սահմանադիրը 1995 թվականից առ այսօր այս հարցի առնչությամբ ձևավորել է իր կայուն և անփոփոխ դիրքորոշումը:

Հաշվի առնելով վերոնշյալ սահմանադրական դրույթների սահմանադրաիրավական բովանդակության առ այսօր անփոփոխելի մնալու հանգամանքը, ինչպես նաև այն, որ առկա չէ թե՛ դիմողի կողմից ներկայացված, և թե՛ Սահմանադրական դատարանի կողմից նշված որևէ հիմնավոր փաստարկ նախկինում՝ Սահմանադրական դատարանի կողմից 2004 թվականի օգոստոսի 13-ին կայացված ՄԴՈ-502 որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշումից շեղվելու համար՝ գտնում են, որ Սահմանադրական դատարանը Կանոնադրությունում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու հարցի վերաբերյալ վերոնշյալ որոշումից տարբերվող դիրքորոշում արտահայտելու հնարավորություն չուներ:

Բացի այդ, առանձնակի կարևորում են նաև հետևյալ հանգամանքը. Սահմանադրական արդարադատության իր գործառույթն իրականացնելիս Սահմանադրական դատարանը կայացնում է որոշումներ, որոնք «Սահմանադրական դատարանի մասին» օրենքի 61-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ պարտադիր են բոլոր պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, ինչպես նաև ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց համար Հայաստանի

Հանրապետության ամբողջ տարածքում: Ընդ որում, նշված որոշումները չեն դիտարկվում միայն որպես քննության առարկա հանդիսացող հարցի վերաբերյալ սահմանադրականությունը կամ հակասահմանադրականությունը հավաստող իրավական փաստաթղթեր, այլ նշված որոշումները պարունակում են իրավական դիրքորոշումներ, ըստ էության հանդիսանալով Սահմանադրության նորմերի պաշտոնական մեկնաբանություններ, որոնք պետք է պարտադիր և կաշկանդող լինեն ոչ միայն պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, ինչպես նաև ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց համար, այլ նաև հենց Սահմանադրական դատարանի համար:

Նշվածից որպես բացառություն կարող են համարվել այն դեպքերը, երբ Սահմանադրական դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումներն օրենքով սահմանված դեպքերում ենթակա են վերանայման, ինչը փաստում է այն իրողությունը, որ Սահմանադրական դատարանի որոշումներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները որոշակի օբյեկտիվ հիմքերի և հիմնավոր փաստարկների առկայության դեպքում կարող են փոփոխվել:

Մասնավորապես, օրենսդիրը սահմանել է Սահմանադրական դատարանի կողմից իր իսկ որոշումների վերանայման որոշակի կարգ: Մասնավորապես՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 68-րդ հոդվածի 16-րդ մասը նախատեսում է Սահմանադրական դատարանի կողմից նույն հոդվածի 9-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերով նախատեսված որոշումները օրենքով սահմանված կարգով ներկայացված համապատասխան դիմումի հիման վրա վերանայելու հնարավորություն, եթե փոփոխվել է Սահմանադրության՝ տվյալ գործով կիրառված դրույթը և եթե ի հայտ է եկել տվյալ գործով կիրառված Սահմանադրության դրույթի այնպիսի նոր ընկալում, որի առկայությամբ նույն հարցի վերաբերյալ կարող է ընդունվել Սահմանադրական դատարանի այլ որոշում, և եթե տվյալ հարցն ունի սկզբունքային սահմանադրաիրավական նշանակություն:

Սակայն «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 68-րդ հոդվածի 16-րդ մասի քննարկվող կարգավորումը վերաբերում է սուկ վիճարկվող ակտը կամ դրա վիճարկվող դրույթը Սահմանադրությանը համապատասխանող ճանաչելու կամ վիճարկվող ակտը կամ դրա վիճարկվող դրույթը Սահմանադրական դատարանի մեկնաբանությամբ Սահմանադրությանը համապատասխանող ճանաչելու մասին Սահմանադրական դատարանի որոշումների վերանայմանը և բացառում է «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 68-րդ

հողվածի 9-րդ մասի 3-րդ և 4-րդ կետերով¹ նախատեսված որոշումների վրա հիշյալ կարգավորման տարածումը:

Հարկ են համարում նշել, որ թեև Սահմանադրական դատարանի որոշումների վերանայում օրենսդիրը նախատեսել է միայն որոշակի տեսակի գործերի քննության պարագայում², այդուհանդերձ օրենսդրի որդեգրած մոտեցումը, ըստ էության, հանգում է բացառապես վիճարկվող ակտը կամ դրա վիճարկվող դրույթը Սահմանադրությանը համապատասխանող ճանաչելու կամ վիճարկվող ակտը կամ դրա վիճարկվող դրույթը Սահմանադրական դատարանի մեկնաբանությամբ Սահմանադրությանը համապատասխանող ճանաչելու մասին Սահմանադրական դատարանի որոշումների վերանայմանը: Վերոգրյալ իրավիճակից տարբերվող դեպքերում և այդ գործիքակազմի կիրառման հնարավորություն չնախատեսող վարույթներով, իմ կարծիքով, բացակայում է Սահմանադրական դատարանի որոշումներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումներից տարբերվող այլ որոշում կայացնելու օրենսդրական հնարավորությունը, եթե իհարկե չի փոխվել Սահմանադրությունն ամբողջությամբ կամ սահմանադրական նորմը բովանդակային առումով:

Սահմանադրի և օրենսդրի վերոնշյալ մոտեցման համատեքստում քննարկման առարկա դարձնելով սույն գործով առաջացած իրավիճակը՝ արդյունքում արձանագրում են, որ՝

- 1995 թվականի խմբագրությամբ Սահմանադրության դրույթները՝ արդարադատության իրականացման բացառիկ իրավազորություն ունեցող մարմինների (դատարանների) և դրանց շրջանակի սահմանման առումով, և 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության դրույթները՝ նույն հարցի սահմանման առումով ունեն բովանդակային միևնույն հենքը, և սահմանադրի կողմից որևէ բովանդակային փոփոխության չեն ենթարկվել,

- ի հայտ չի եկել արդարադատության իրականացման բացառիկ իրավազորություն ունեցող մարմինների (դատարանների) և դրանց շրջանակը սահմանող սահմանադրական դրույթի այնպիսի նոր ընկալում, որի

¹ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 68-րդ հոդվածի 9-րդ մասի 3-րդ և 4-րդ կետերով նախատեսվել է, որ նույն հոդվածի 1-ին մասում նշված գործերով Սահմանադրական դատարանը կարող է, ի թիվս այլնի, ընդունել նաև հետևյալ որոշումներից մեկը. վիճարկվող ակտն ամբողջությամբ կամ մասամբ Սահմանադրությանը հակասող և անվավեր ճանաչելու մասին և վիճարկվող նորմատիվ իրավական ակտն ամբողջությամբ կամ մասամբ Սահմանադրությանը հակասող ճանաչելու և նորմատիվ իրավական ակտի կամ դրա մի մասի իրավական ուժը կորցնելու ավելի ուշ ժամկետ սահմանելու մասին:

² Տե՛ս «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 68-րդ հոդվածի 16-րդ մասը, 69-րդ հոդվածի 4-րդ և 13-րդ մասերը, 70-րդ հոդվածի 6-րդ մասը, 71-րդ հոդվածի 10-րդ մասը, 72-րդ հոդվածի 6-րդ մասը, 73-րդ հոդվածի 7-րդ մասը:

1(109)2023
 ◆ ՏԵՂԵԳՐԱԿ
 ◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

առկայությամբ հնարավոր էր կայացնել Սահմանադրական դատարանի կողմից 2004 թվականի օգոստոսի 13-ին կայացված ՍԴՈ-502 որոշման մեջ արտահայտված դիրքորոշումներից տարբերվող որոշում, առավել ևս, որ նման գործիքակազմի կիրառումը հնարավոր է միայն այն դեպքերում, երբ նախկինում կայացված որոշումներով Սահմանադրական դատարանը նորմը ճանաչել է Սահմանադրությանը համապատասխանող կամ Սահմանադրական դատարանի մեկնաբանությամբ Սահմանադրությանը համապատասխանող, ուստի այն չի կարող կիրառելի լինել հակասահմանադրական ճանաչված ակտերի պարագայում: Ավելին՝ իր արտահայտած դիրքորոշումների վերանայման գործիքակազմն էլ կիրառելի է Սահմանադրական դատարանում իրականացվող ոչ բոլոր վարույթների նկատմամբ,

- Կանոնադրությունում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանելու հարցի վերաբերյալ փաստորեն առկա է Սահմանադրական դատարանի հակադիր բովանդակությամբ երկու որոշում՝

ա) Սահմանադրական դատարանի կողմից 2004 թվականի օգոստոսի 13-ին կայացված ՍԴՈ-502 որոշում, որով Կանոնադրությունում ամրագրված այն պարտավորությունը, ըստ որի՝ Միջազգային քրեական դատարանը լրացնում է ՀՀ ներպետական քրեական իրավագործության մարմինները, չի համապատասխանում 1995 թվականի խմբագրությամբ Սահմանադրության՝ «Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան» դրույթին,

բ) Սահմանադրական դատարանի կողմից 2023 թվականի մարտի 24-ին կայացված ՍԴՈ-1680 որոշում, որով Կանոնադրությունում ամրագրված այն պարտավորությունը, ըստ որի՝ Միջազգային քրեական դատարանը լրացնում է ՀՀ ներպետական քրեական իրավագործության մարմինները, համապատասխանում է Սահմանադրության՝ «Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան» դրույթին:

Հատկանշական է նաև հետևյալ հանգամանքը. 1995 թվականի խմբագրությամբ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում էր, որ Սահմանադրությանը հակասող միջազգային պայմանագրերը կարող են վավերացվել Սահմանադրության մեջ համապատասխան փոփոխություն կատարելուց հետո:

Ավելին՝ Սահմանադրական դատարանը, հաշվի առնելով ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի 6-րդ մասի դրույթները, 2004 թվականի օգոստոսի 13-ին կայացված ՍԴՈ-502 որոշմամբ արձանագրել է հետևյալը. «ՀՀ սահմանադրական դատարանը՝ ելնելով նաև միջազգային իրավակիրառական պրակտիկայից, հնարավոր է համարում ՀՀ Սահմանադրության

այնպիսի փոփոխություն կամ լրացում, որը կճանաչի Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրությամբ նախատեսված պարտավորությունները, կամ այդ Դատարանի իրավազորությունը՝ որպես ներպետական դատական համակարգը լրացնող մարմին»:

Մինչդեռ 2015 թվականի փոփոխություններով և ներկայումս գործող Սահմանադրությունն այլևս նման դրույթ չի նախատեսում, այլ՝ Սահմանադրության 116-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ուղղակիորեն սահմանում է, որ Սահմանադրությանը հակասող միջազգային պայմանագրերը չեն կարող վավերացվել:

Այսինքն՝ գործող Սահմանադրությունն ուղղակիորեն արգելում է Սահմանադրությանը հակասող միջազգային պայմանագրերի վավերացումը:

Փաստորեն, սույն գործով կայացված՝ ՍԴԴ-1680 որոշումն ուղղակիորեն հակասում է ներկայումս գործող Սահմանադրության 116-րդ հոդվածի 3-րդ մասին, քանի որ Սահմանադրական դատարանի կողմից 2004 թվականի օգոստոսի 13-ին կայացված ՍԴԴ-502 որոշման գոյության պարագայում, այն պայմաններում, երբ դրանով արձանագրվել է Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ 1995 թվականի խմբագրությամբ Սահմանադրության՝ արդարադատության իրականացման բացառիկ իրավազորություն ունեցող մարմինները և դրանց շրջանակը սահմանող սահմանադրական դրույթին չհամապատասխանող, և երբ 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության՝ արդարադատություն իրականացնելու բացառիկ իրավազորություն ունեցող մարմինները և դրանց շրջանակը սահմանելու մասին սահմանադրական դրույթն ունի միևնույն բովանդակային հենքը՝ չենթարկվելով սահմանադրի կողմից որևէ բովանդակային փոփոխության, սույն գործով կայացված վերջնական ակտով Սահմանադրությանը համապատասխանող է ճանաչվել մի միջազգային պայմանագիր, որի վերաբերյալ առկա է դրա՝ Սահմանադրությանը չհամապատասխանելու վերաբերյալ վերջնական դատական ակտ՝ Սահմանադրական դատարանի որոշման տեսքով:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ գտնում եմ, որ եթե սահմանադիրը կարևորեր քննարկման առարկա հանդիսացող Կանոնադրության վավերացումը Հայաստանի Հանրապետության կողմից, ապա վավերացման միակ և հնարավոր ելքը կարող էր լինել նոր Սահմանադրության ընդունումը կամ Սահմանադրության մեջ սահմանադրի կողմից համապատասխան փոփոխությունների կատարումը: Ընդ որում, Սահմանադրության համապատասխան դրույթների՝ 162-րդ և 163-րդ հոդվածների Սահմանադրության 7-րդ գլխում զետեղված լինելու պարագայում դրանց վերաբերյալ փոփոխությունները կարող էին տեղի ունենալ միայն հանրաքվեի միջոցով (Սահմանադրության 202-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Միաժամանակ հաշվի առնելով Սահմա-

նադրության վերոնշյալ դրույթների կապակցությամբ սահմանադրական համապատասխան փոփոխությունների բացակայությունը և հիմք ընդունելով Սահմանադրության 116-րդ հոդվածի 3-րդ մասը՝ գտնում են, որ սույն գործով քննության առարկա հանդիսացող Կանոնադրությունը չէր կարող գնահատվել որպես մի միջազգային պայմանագիր, որում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

ԲԱԺԻՆ II

2. Միաժամանակ հարկ են համարում անդրադառնալ սույն գործի հարուցման հիմք հանդիսացած դիմումի պատշաճ ներկայացված չլինելու հանգամանքին:

Այսպես՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը գործը քննում է միայն համապատասխան դիմումի առկայության դեպքում:

Միաժամանակ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը սահմանում է դիմումին ներկայացվող պահանջները և Սահմանադրական դատարան դիմումի ներկայացման եղանակը:

Վերոգրյալ իրավական նորմերից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանում գործերի քննության միակ հնարավոր առիթը դիմումն է, որը պետք է ներկայացվի իրավասու անձի կողմից, համապատասխանի «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին և ներկայացված լինի թույլատրելի եղանակով:

Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված կարգով մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է դրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը, իսկ Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված դեպքում Սահմանադրական դատարան դիմում է Կառավարությունը¹:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 46-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ որպես կողմի ի պաշտոնե ներկայացուցիչ՝ կարող են հանդես գալ Սահմանադրական դատարան դիմած մարմնի ղեկավարը, վիճարկվող ակտն ընդունած մարմնի ղեկավարը, ինչպես նաև «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքով սահմանված կարգով նշանակված անձը:

¹ Համանման իրավական կարգավորում է սահմանում նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 1(109)2023

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դիմումը Սահմանադրական դատարան է ներկայացվում գրավոր՝ **իրավասու անձի կողմից ստորագրված**: Դիմումը ներկայացվում է **թղթային կամ էլեկտրոնային եղանակով**: Ընդ որում, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 88-րդ հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է, որ նույն օրենքի 24-րդ հոդվածով նախատեսված **էլեկտրոնային եղանակով** դիմումները Սահմանադրական դատարան կարող են ներկայացվել **Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում**:

Վերը նշված իրավակարգավորումները թույլ են տալիս կատարել հետևյալ դատողությունները.

- մինչև Ազգային ժողովի կողմից միջազգային պայմանագրի վավերացումը դրանում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասությունը վերապահված է Կառավարությանը.

- այդ հարցով Սահմանադրական դատարան ներկայացվող դիմումը պետք է լինի իրավասու անձի կողմից ստորագրված.

- այդ հարցով դիմումը կարող է թղթային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան առանց նախապայմանների.

- այդ հարցով դիմումը կարող է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան միայն այն դեպքում, երբ Սահմանադրական դատարանում առկա են համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ:

Կարծում եմ, որ գործող իրավակարգավորումների պայմաններում Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայությունը և դրանով պայմանավորված՝ էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու, դրանց հիման վրա գործեր քննելու Սահմանադրական դատարանի իրավասությունը պետք է հավաստվեն Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտով: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող հնարավոր սուբյեկտները (դրա իրավունքն ունեցող անձինք) Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտից պետք է իրազեկվեն, որ Սահմանադրական դատարանում առկա են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, ինչպես նաև տեղեկանան էլեկտրոնային այն հարթակի մասին, որով Սահմանադրական դատարանն ընդունելու է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, և միայն այդ պայմաններում անձինք կարող են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան:

Ասվածի հիմքում ընկած է այն հանգամանքը, որ առանց համապատասխան իրավական հիմքի հնարավոր չէ միանշանակ եզրահանգում կատարել այն մասին, թե Սահմանադրական դատարանում առկա են արդյոք էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, և թե Սահմանադրական դատարանն էլեկտրոնային որ հարթակով է դիմումներ ընդունում. նման եզրահանգման հիմքում պետք է ընկած լինի Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտը:

Ավելին, Սահմանադրական դատարանի կայքում նշված է Սահմանադրական դատարանի էլեկտրոնային փոստի հասցեն, նշված են նաև Սահմանադրական դատարանի դատավորների էլեկտրոնային փոստի հասցեները: Եթե կարելի է էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան, և վերջինս իրավասու է նման դիմումների հիման վրա գործեր քննել նաև Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ապա ինչպե՞ս է Սահմանադրական դատարան դիմող անձի համար պարզ լինելու, թե արդյոք նա կարող է դիմումը նաև ներկայացնել՝ այն ուղարկելով Սահմանադրական դատարանի կամ Սահմանադրական դատարանի դատավորի էլեկտրոնային փոստի հասցեով, և նման դիմումներն արդյոք Սահմանադրական դատարանը համարելու է գործի քննության առիթ:

Վերոգրյալը ևս վկայում է Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության վերաբերյալ համապատասխան իրավական ակտի անհրաժեշտության մասին, որում նշված կլինի նաև էլեկտրոնային այն հարթակը, որի միջոցով դիմումների ներկայացումը Սահմանադրական դատարանը համարելու է ընդունելի, ինչպես նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների այն գործիքակազմը, որի միջոցով Սահմանադրական դատարանում իրականացվելու է էլեկտրոնային փաստաթղթում առկա էլեկտրոնային ստորագրության իսկության ստուգումը: Դրա միջոցով Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար հստակ և կանխատեսելի կլինի ոչ միայն այն, թե Սահմանադրական դատարանի կողմից որ հարթակի միջոցով են ընդունվում էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, այլև այն, թե տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների ինչ գործիքակազմով է Սահմանադրական դատարանում պարզվում ստացված դիմումի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար պետք է պարզ լինի նաև, թե ինչ միջոցների կիրառմամբ է Սահմանադրական դատարանում հաստատվում կամ հերքվում ներկայացված էլեկտրոնային փաստաթղթի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը, ինչը հնարավորություն կտա Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նախքան

ՍԱԴՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏՎՈՐԱՆ 1(109)2023

էլեկտրոնային եղանակով էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելը կանխատեսել, թե ինչ գնահատական է տրվելու դրանում առկա էլեկտրոնային ստորագրությանը:

Տվյալ դեպքում սույն գործի նյութերում առկա է թղթային տարբերակով դիմում, որի վրա առկա չէ դիմողի ստորագրություն:

Նկատի ունենալով, որ սույն գործի նյութերում առկա դիմումի թղթային օրինակում բացակայում է որևէ ստորագրություն և Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված դիմումի վրա առկա է միայն նշում՝ էլեկտրոնային ստորագրությամբ հաստատված լինելու մասին, հարկ եմ համարում անդրադառնալ Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելու հարցին:

Այսպես՝ էլեկտրոնային փաստաթղթերի և էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների կիրառման ընթացքում ծագող իրավահարաբերությունները կարգավորվում են «էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքով:

Նշված օրենքի 2-րդ հոդվածով սահմանված են այդ իրավական ակտում օգտագործվող, ի թիվս այլնի, հետևյալ հիմնական հասկացությունները.

էլեկտրոնային փաստաթուղթ՝ տեղեկություն գրանցված նյութական կրիչի վրա էլեկտրոնային եղանակով, վավերացված էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ: էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստեղծվում, մշակվում և պահպանվում է տեղեկատվական համակարգերի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ.

էլեկտրոնային թվային ստորագրություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման տվյալների և տվյալ էլեկտրոնային փաստաթղթի տեղեկատվության կրիպտոգրաֆիկական փոխակերպությունների միջոցով ստացված և էլեկտրոնային թվային ձևով ներկայացված պայմանանշանների եզակի հաջորդականություն, որը կցված կամ տրամաբանորեն կապված է էլեկտրոնային փաստաթղթի հետ և օգտագործվում է ստորագրող անձին նույնականացնելու, ինչպես նաև էլեկտրոնային փաստաթուղթը կեղծիքներից ու աղավաղումներից պաշտպանելու համար.

էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստորագրող անձ (այսուհետ՝ ստորագրող անձ)՝ ֆիզիկական անձ, որի (կամ այն անձի, որին նա ներկայացնում է) անունով տրամադրվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագիրը.

էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալներ (այսուհետ՝ ստուգման տվյալներ)՝ պայմանանշանների ուրույն հաջորդականություն, որն օգտագործվում է յուրաքանչյուր էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը հաստատելու համար.

էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման միջոցներ՝ ապարատային և/կամ ծրագրային միջոցներ, որոնք հնարավորություն են

տալիս ստուգել էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը՝ օգտագործելով էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալները.

էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

Նույն օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչ որ անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, եթե հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը և չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ պարբերության համաձայն՝ պետական, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք, կազմակերպությունները պարտավոր չեն ընդունել էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթղթեր, եթե նրանք չունեն համապատասխան տեխնիկական միջոցներ:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի և «էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքի վկայակոչված իրավական նորմերի վերլուծության արդյունքում կարելի է արձանագրել, որ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված, էլեկտրոնային փաստաթուղթ համարվող դիմումն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի իրավասու անձի կողմից ձեռագիր ստորագրված դիմումը հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

- հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը, այսինքն՝ առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման հնարավորություն և կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

- չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ կարծում են, որ էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգի միջոցով դիմումների ներկայացումն ընդունելի համարելու պայմաններում անգամ սույն դեպքում գործի քննության առիթ համարված դիմումին կարող էր տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող

իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն միայն վերը նշված պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում, քանի որ միայն այդ դեպքում հնարավոր կլիներ արձանագրել, որ դիմումն իսկապես ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ Սահմանադրական դատարանում էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը ստուգելու տեխնիկական հնարավորությունների առկայության մասին իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ինչպես նաև սույն գործի նյութերում առկա դիմումի վրա ստորագրության բացակայության պայմաններում կարծում եմ, որ ներկայացված դիմումը պետք է համարվեր իրավասու անձի կողմից չստորագրված, ուստի պետք է վրա հասնեին «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 26-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքները, այն է՝ դիմողը պետք է եռօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից տեղեկացվեր դիմումի՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածին անհամապատասխանության մասին, ինչի արդյունքում դիմողը նաև կկարողանար օգտվել դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու օրենսդրական հնարավորությունից:

Միաժամանակ, եթե Սահմանադրական դատարանը համարել է, որ սույն դեպքում առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, որն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, ապա կարծում եմ, որ նման եզրահանգում կատարելու համար սույն գործում առնվազն պետք է առկա լիներ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից կազմված փաստաթուղթ այն մասին, որ տվյալ դեպքում իսկապես առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, և Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմը ստուգել է ստորագրության իսկությունը՝ պարզելով, որ այդ փաստաթուղթը ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ սույն գործում նման փաստաթղթի բացակայության պայմաններում անհասկանալի է, թե ինչպես է սույն գործի քննության առիթ համարված դիմումին տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն, այլ կերպ՝ ներկայացված փաստաթուղթն ինչ հիմքով է համարվել իրավասու անձի կողմից ստորագրված:

1(109)2023
 ◆ ՄԻԿՐՈՎԵԿԱՆԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
 ◆ ՏԵԼԵԿՎԵԿԱՆԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

Սույն հատուկ կարծիքի 2-րդ բաժնի՝ վերոգրյալ դիրքորոշումների լույսի ներքո կարծում եմ, որ սույն գործով առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմում:

ԴԱՏԱՎՈՐ՝

Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

«29» մարտի 2023թ.

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՄԱՐՏԻ
24-Ի «1998 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒԼԻՍԻ 17-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՀՈՈՄԻ
ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ
ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ»
ԳՈՐԾՈՎ ՍԴՈ-1680 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Հիմք ընդունելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի (այսուհետև՝ Օրենք) 62-րդ հոդվածի 10-րդ մասը՝ ներկայացնում եմ հատուկ կարծիք՝ Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի մարտի 24-ի «1998 թվականի հուլիսի 17-ին ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով ՍԴՈ-1680 որոշման (այսուհետ նաև՝ ՍԴՈ-1680 որոշում) վերաբերյալ:

ՀՀ Սահմանադրությամբ սահմանվում են ինչպես արդարադատություն իրականացնող սուբյեկտային կազմը՝ սահմանադրական մարմինները, այնպես էլ վերջիններիս սահմանադրական առաքելության սահմանադրաիրավական հիմքերը և շրջանակները (Սահմանադրության 162-163-րդ, 167-172-րդ հոդվածներ, 175-րդ հոդվածի 2-րդ մաս):

Մասնավորապես՝ **Սահմանադրության 167-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝** սահմանադրական արդարադատությունն իրականացնում է Սահմանադրական դատարանը՝ ապահովելով Սահմանադրության գերակայությունը: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանի լիազորությունները սահմանվում են Սահմանադրությամբ, իսկ գործունեության կարգը՝ Օրենքով:

Սահմանադրական դատարանը նախևառաջ պետք է ունենա իրավասություն՝ քննության առարկա դարձնելու ներկայացված հարցը, իսկ բազմակողմանի և լրիվ քննության արդյունքում պետք է կայացնի օբյեկտիվ որոշում՝ հիմնված վիճարկվող դրույթի սահմանադրաիրավական պատշաճ վերլուծության վրա, որը, մասնավորապես, պետք է զերծ լինի ներքին հակասություններից և երկիմաստ դիրքորոշումներից:

Սահմանադրական դատարանի ձևավորած իրավակիրառ պրակտիկան պետք է լինի միասնական: Այդ պրակտիկայի փոփոխությունն ընկալելի, ընդունելի և իրավաչափ է, եթե այն արդյունք է սահմանադրական փոփոխությունների իրացման կամ գործող Սահմանադրության նորմերի այնպիսի վերաիմաստավորման, երբ Սահմանադրական դատարանի կողմից հիմնա-

1(109)2023
◆ ՍԵՂՈՒԿԻ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

վորվում է իր պրակտիկայի փոփոխությունը: Հակառակը կարող է հանգեցնել Սահմանադրական դատարանի օբյեկտիվ գործունեության նկատմամբ ողջամիտ կասկածների և նրա նկատմամբ հանրային վստահության անկման:

Գտնում եմ, որ Սահմանադրական դատարանն իրավունք չունի, առանց սահմանադրական համապատասխան փոփոխությունների, քննության առարկա դարձնելու այն միջազգային պայմանագիրը, որում ամրագրված պարտավորությունները Սահմանադրական դատարանն արդեն իսկ ճանաչել է Սահմանադրությանը հակասող:

Այսպես, 2004 թվականի հուլիսի 12-ին Հանրապետության Նախագահը դիմել էր Սահմանադրական դատարան՝ Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրությունում (կից հայտարարությամբ) ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու հարցով:

Սահմանադրական դատարանը 2004 թվականի օգոստոսի 13-ին «1998 թվականի հուլիսի 17-ին Հռոմում ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության մասին համաձայնագրում (կից հայտարարությամբ) ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով կայացրել է ՍԴՈ-502 որոշումը (այսուհետև՝ ՍԴՈ-502 որոշում), որի եզրափակիչ մասում նշվում է. «1. 1998թ. հուլիսի 17-ին Հռոմում ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության մասին համաձայնագրում (կից հայտարարությամբ) ամրագրված այն պարտավորությունը, ըստ որի Միջազգային քրեական դատարանը լրացնում է ՀՀ ներպետական քրեական իրավագործության մարմինները (Կանոնադրության նախաբանի 10-րդ մաս և 1-ին հոդված), չի համապատասխանում Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 91 և 92 հոդվածներին:

2. Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության 105 հոդվածի դրույթներով ստանձնած պարտավորությունները, որոնցով բացառվում է դատապարտված անձանց ներպետական ընթացակարգով ներման իրավունքի և համաներման հնարավորության իրացումը, չեն համապատասխանում Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 40 հոդվածի, 55 հոդվածի 17 կետի, 81 հոդվածի 1-ին կետի պահանջներին»:

Օրենքի վերլուծությունը վկայում է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից Օրենքի 68-րդ հոդվածով սահմանված կարգով վերանայման ենթակա են միայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված իրավական ակտերը՝ օրենքներ, Ազգային ժողովի որոշումներ, Հանրապետության նախագահի հրամանագրեր և կարգադրություններ, Կառավարության և վարչապետի որոշումներ, ենթաօրենսդրական նորմատիվ իրավական ակտեր (այդ թվում՝ Օրենքի 72, 73-րդ հոդվածներով սահմանված ընթացակարգերով ընդունված օրենքները):

Ընդ որում՝ Օրենքի 68-րդ հոդվածի 16-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը կարող է վերանայել բացառապես նույն հոդվածի 9-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերով նախատեսված որոշումները՝ վիճարկվող ակտը կամ դրա վիճարկվող դրույթը Սահմանադրությանը համապատասխանող ճանաչելու կամ Սահմանադրական դատարանի մեկնաբանությամբ Սահմանադրությանը համապատասխանող ճանաչելու մասին: Այլ կերպ՝ Սահմանադրական դատարանի քննության առարկա չեն կարող դառնալ այն նորմատիվ իրավական ակտերի սահմանադրականության հարցերը, որոնք նախկինում ամբողջությամբ կամ մասամբ ճանաչվել են Սահմանադրությանը հակասող և անվավեր:

Միջազգային պայմանագրերի պարագայում (Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ մաս, Օրենքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մաս) Սահմանադրական դատարանը ոչ Սահմանադրությամբ և ոչ էլ Օրենքով դրանցում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը ստուգելու համար դրանց վերանայման իրավասություն չունի: Նման վերանայումը կարող է հնարավոր լինել միայն Սահմանադրությունում և Օրենքում համապատասխան փոփոխություններ կատարելու պարագայում:

Հարկ է նշել, որ 2015 թվականի սահմանադրական փոփոխությունների նախագիծը մշակելիս Հայաստանի Հանրապետության նախագահի 2013 թվականի սեպտեմբերի 4-ի ՆՀ-207-Ն հրամանագրով ստեղծված՝ Հայաստանի Հանրապետության նախագահին առընթեր սահմանադրական բարեփոխումների մասնագիտական հանձնաժողովի (այսուհետև՝ Մասնագիտական հանձնաժողով) մշակած մի քանի տարբերակներում ուղղակիորեն սահմանված էր, որ այն պայմանագրերը, որոնցում ամրագրված պարտավորությունները ամբողջությամբ կամ մասամբ Սահմանադրությանը հակասող են ճանաչվել, կարող են վավերացվել միայն Սահմանադրության մեջ համապատասխան փոփոխություններ կատարելուց հետո, ինչպես ամրագրված էր 1995 թվականի խմբագրությամբ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի 6-րդ մասում: Վերջնական տարբերակում նշվածը տեղ չգտավ այն պատճառաբանությամբ, որ դա ինքնին ենթադրելի է, և նման հատուկ նորմի կարիք չկա:

Տվյալ դեպքում՝ ՄԴՈ-502 որոշման առկայության, ինչպես նաև այդ որոշման հիմքում դրված սահմանադրական դրույթի՝ 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրությունում բովանդակային առումով չփոփոխվելու պարագայում, միակ սահմանադրական ճանապարհը, որով Հայաստանի Հանրապետությունը կարող էր վավերացնել Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունը (այսուհետև նաև՝ Կանոնադրություն), Սահմանադրության մեջ համապատասխան փոփոխությունն է:

Կանոնադրությունը վավերացնելու համար սահմանադրական փոփոխություններ կատարելու անհրաժեշտությունը արձանագրել է նաև Մասնագիտական հանձնաժողովը:

Մասնավորապես՝ Մասնագիտացված հանձնաժողովի կողմից մշակված՝ Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգի¹ 2.6.4 կետում նշված է. «Սահմանադրական բարեփոխումները պետք է նախադրյալներ ստեղծեն նաև Հայաստանի Հանրապետության կողմից 1998թ. հուլիսի 18-ին Հռոմում ստորագրված՝ «Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության մասին» համաձայնագրի վավերացման համար՝ նկատի ունենալով, որ ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 2004թ. օգոստոսի 13-ի ՍԴՈ-502 որոշմամբ հիշյալ համաձայնագրով ստանձնած որոշ պարտավորություններ ճանաչվել են ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող»:

Որպես Մասնագիտացված հանձնաժողովի անդամ՝ հաստատում եմ, որ հանձնաժողովը որոշել է ձեռնպահ մնալ սահմանադրական այնպիսի փոփոխություններ կատարելուց, որոնք հնարավորություն կտային վավերացնելու Կանոնադրությունը, որի արդյունքում էլ Սահմանադրության այն հոդվածները, որոնցից ելնելով՝ ՍԴՈ-502 որոշմամբ Սահմանադրությանը հակասող էին ճանաչվել Կանոնադրությունում ամրագրված պարտավորությունները, փոփոխության չեն ենթարկվել: Մասնավորապես՝ 2005թ. փոփոխություններով Սահմանադրության 91-րդ հոդվածում ամրագրված դրույթները նույնությամբ ամրագրվել են 2015թ. փոփոխություններով գործող Սահմանադրության 162-րդ հոդվածում:

Այսպիսով, հաշվի առնելով վերոգրյալը, հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ ՍԴՈ-1680 և ՍԴՈ-502 որոշումների առարկան նույնն է, իսկ Սահմանադրության վերաբերելի դրույթը բովանդակային առումով չի ենթարկվել փոփոխության, ինչպես նաև նկատի ունենալով սույն գործով Սահմանադրական դատարանի մոտեցումներն ու եզրահանգումները՝ ՍԴՈ-1680 որոշումը հիմնավոր, հետևաբար՝ ընդունելի չեմ համարում:

Սահմանադրական դատարանը ՍԴՈ-1680 որոշումը կայացնելու փաստով դուրս է եկել Սահմանադրությամբ և Օրենքով սահմանված իր լիազորությունների շրջանակից:

Հարկ է նշել, որ Կանոնադրությունը վավերացնելու նպատակով սահմանադրական փոփոխությունների ճանապարհով են գնացել բազմաթիվ երկրներ, այդ թվում՝ Ֆրանսիան, Իռլանդիան, Բրազիլիան՝ Սահմանադրությամբ ուղղակիորեն ամրագրելով Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորությունը կամ Կանոնադրությանը միանալու հնարավորությունը²:

¹ Տես՝ <http://www.parliament.am/library/sahmanadrakan%20barepoxumner/hayecakarg.pdf>

² Տես՝ https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_CODICES_constitutions&lang=EN

Ինչ վերաբերում է ՍԴՈ-1680 որոշման պատճառաբանական մասին, ապա գտնում եմ, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից նշված հարցը քննարկելու իրավասության բացակայության պայմաններում անիմաստ է նաև որոշման բովանդակությանն անդրադառնալը: Այդուհանդերձ, հարկ եմ համարում նշել, որ դրանք հիմնավոր չեն և հակասում են ՍԴՈ-502 որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումներին, որոնց հետ գրեթե ամբողջությամբ համակարծիք եմ:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ

ԴԱՏԱՎՈՐ

ՀՐԱՅՐ ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ

3 ապրիլի 2023թ.

1(109)2023

◆ ՍԵՂՈՒԿՅԱՆ

◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

«1998 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈՒԼԻՍԻ 17-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՀՌՈՄԻ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՄԱՐՏԻ 24-ԻՆ ԿԱՅԱՑՎԱԾ ՍԴՈ-1680 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

2023 թվականի մարտի 24-ին Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «1998 թվականի հուլիսի 17-ին ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունում (այսուհետ՝ Կանոնադրություն) ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, ՍԴՈ-1680 որոշմամբ (այսուհետ՝ Որոշում) եզրահանգել է.

«1. 1998 թվականի հուլիսի 17-ին ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունում և 1998 թվականի հուլիսի 17-ին ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրության 12-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն Միջազգային քրեական դատարանի իրավազորությունը հետադարձորեն ճանաչելու մասին հայտարարությամբ ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը»:

Համաձայն չլինելով Որոշման եզրափակիչ մասի և պատճառաբանական մասում արտահայտված որոշ եզրահանգումների հետ, հիմք ընդունելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 10-րդ մասը՝ ստորև ներկայացնում եմ հատուկ կարծիք հիշյալ Որոշման վերաբերյալ:

Սահմանադրական դատարանը դեռևս 2004 թվականի օգոստոսի 13-ին «1998 թվականի հուլիսի 17-ին Հռոմում ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության մասին համաձայնագրում (կից հայտարարությամբ) ամրագրված պարտավորությունների՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործով կայացրել էր ՍԴՈ-502 որոշումը, որի համաձայն՝

1. 1998թ. հուլիսի 17-ին Հռոմում ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության մասին համաձայնագրում (կից հայտարարությամբ) ամրագրված այն պարտավորությունը, ըստ որի Միջազգային քրեական դատարանը լրացնում է ՀՀ ներպետական քրեական իրավազորության մարմինները (Կանոնադրության նախաբանի 10-րդ մաս և 1-ին

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ
◆ 1(109)2023

հողված), չի համապատասխանում Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 91 և 92 հոդվածներին:

2. Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրության 105 հոդվածի դրույթներով ստանձնած պարտավորությունները, որոնցով բացառվում է դատապարտված անձանց ներպետական ընթացակարգով ներման իրավունքի և համաներման հնարավորության իրացումը, չեն համապատասխանում Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 40 հոդվածի, 55 հոդվածի 17 կետի, 81 հոդվածի 1-ին կետի պահանջներին»:

Միաժամանակ, որոշման պատճառաբանական մասում Սահմանադրական դատարանը, ելնելով միջազգային իրավակիրառական պրակտիկայից, հնարավոր էր համարել «(...) ՀՀ Սահմանադրության այնպիսի փոփոխություն կամ լրացում, որը կճանաչի Միջազգային քրեական դատարանի կանոնադրությամբ նախատեսված պարտավորությունները, կամ այդ Դատարանի իրավազորությունը՝ որպես ներպետական դատական համակարգը լրացնող մարմին»:

2023 թվականի մարտի 24-ի Որոշմամբ Սահմանադրական դատարանը, գտնելով, որ Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը, արձանագրել է. «(...) Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության ստուգման և 2004 թվականի օգոստոսի 13-ի ՍԴՈ-502 որոշման գործի քննությամբ միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության ստուգման հանգամանքների միջև առկա է հետևյալ էական տարբերությունը.

ա) սույն գործով Սահմանադրական դատարանի խնդիրն է որոշել Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրությանը, մինչդեռ ՍԴՈ-502 որոշմամբ Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների ստուգումն իրականացվել է դրանց՝ 1995 թվականի Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու նպատակով, և

բ) 2021 թվականի ապրիլի 29-ի ՍԴՈ-1590 որոշմամբ Սահմանադրական դատարանի կողմից Սահմանադրության նախաբանը որպես Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթ ճանաչելը հանգեցրել է Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության ստուգման ընթացքում կիրառելի սահմանադրական դրույթների նոր ընկալման, ինչը Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունն ստուգելու նպատակով Սահմանադրության դրույթները մեկնաբանելու հարցում որոշիչ կարևորություն ունի, և

գ) Հայաստանի Հանրապետությունը Կանոնադրությանը միանում և Կանոնադրության 12-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն հայտարարությունն ընդունում է՝ առանց Կանոնադրության 103-րդ հոդվածին համապատասխան՝ Միջազգային քրեական դատարանի դատապարտած անձանց պատժի կրման նպատակով ընդունելու պատրաստակամության մասին հայտարարություն կատարելու»:

Վերոգրյալի կապակցությամբ հարկ է նշել հետևյալը.

նախ՝ Սահմանադրական դատարանը ՍԴՈ-502 որոշման մեջ նշել էր, որ ՀՀ դատական իշխանության համակարգը չի նախատեսում որևէ դրույթ, «(...) որը հնարավորություն կտար միջազգային պայմանագրով լրացնել ՀՀ Սահմանադրությամբ նախատեսված՝ քրեական իրավազորություն իրականացնող դատական մարմինների համակարգը՝ քրեական իրավազորության միջազգային դատական մարմնով»:

Այս առումով անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության վերաբերելի դրույթները բովանդակային առումով փոփոխության չեն ենթարկվել, մասնավորապես՝ 2015 թվականի խմբագրությամբ սահմանադրական նորմերում չեն իրացվել Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-502 որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշումները: Միաժամանակ կարևոր է շեշտել, որ քրեական իրավազորություն իրականացնող դատական մարմինները չեն կարող նույնացվել միջազգային պայմանագրերի հիման վրա գործող այլ դատարանների հետ:

Երկրորդ՝ հիմնավորելով Կանոնադրությունում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը՝ Սահմանադրական դատարանը Որոշման մեջ նշել է. «(...) Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավազորության համակարգը կոչված է ապահովելու, ի թիվս Սահմանադրությամբ ամրագրված այլ արժեքների, նաև Սահմանադրության նախաբանի իմաստով «համամարդկային արժեքների» պաշտպանությունը, որն առաջնահերթությամբ սահմանադրական հրամայական լինելուց բացի՝ նաև *jus cogens* նորմերով պարտավորություն է ցանկացած պետության համար»:

Լիովին համաձայն լինելով այն դիրքորոշմանը, որ Սահմանադրության նախաբանը դասվում է Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթների շարքը, այնուամենայնիվ, անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ այդ հանգամանքը չի կարող հիմք հանդիսանալ Կանոնադրությամբ ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության ստուգման ընթացքում կիրառելի սահմանադրական դրույթների նոր ընկալման համար:

Սահմանադրական դատարանի մի շարք որոշումներում արդեն իսկ վկայակոչվել է Սահմանադրության նախաբանը, այդ թվում նաև ՍԴՈ-502 որոշման 14-րդ կետում, որտեղ նշել է. «ՀՀ Սահմանադրությունն իր նախա-

բանում հավաստում է հայ ժողովրդի հավատարմությունը համամարդկային արժեքներին»:

Բացի դրանից, հարկ է արձանագրել, որ համամարդկային արժեքների լույսի ներքո դիտարկվել է ոչ միայն ՍԴՈ-502 որոշումը, այլ նաև Սահմանադրական դատարանի բազմաթիվ այլ որոշումներ:

Երրորդ՝ Սահմանադրական դատարանն իր Որոշման մեջ նշում է, որ «(...) Միջազգային քրեական դատարանի կողմից ազատագրվման դատապարտված անձի պատժի կրման առնչությամբ պետության՝ Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունն անմիջականորեն չի ծագում Կանոնադրության վավերացմամբ, այլ այն Կանոնադրության Կողմ հանդիսացող պետության կողմից կամընտրաբար ստանձնվող պարտավորություն է (...)»: Հետևաբար՝ ըստ Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-1680 որոշման՝ «(...) Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունները չեն կարող համարվել Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով միջազգային պայմանագրով «ամրագրված պարտավորություններ», քանի որ դրանք [Կանոնադրության վավերացմամբ Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունները] Հայաստանի Հանրապետության համար չեն ծագելու Կանոնադրության վավերացմամբ, այլ միայն նկարագրված ընթացակարգի արդյունքում կնքվող միջազգային պայմանագրով, որոնք սույն դիմումով քննության առարկա չեն»:

Մինչդեռ հարկ է նշել, որ ՍԴՈ-502 որոշմամբ Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով նախատեսված դրույթները համարվել էին ստանձնվող միջազգային պարտավորություններ և միաժամանակ ճանաչվել էին Սահմանադրության 40-րդ հոդվածի, 55-րդ հոդվածի 17-րդ կետի, 81-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջներին չհամապատասխանող:

Անկախ այն հանգամանքից, թե Կանոնադրության 103-րդ հոդվածին համապատասխան՝ Միջազգային քրեական դատարանի կողմից դատապարտված անձանց պատժի կրման նպատակով ընդունելու պատրաստակամության մասին հայտարարություն արվում է, թե՛ ոչ, Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով նախատեսված պարտավորությունները միջազգային պայմանագրով ստանձնվող պարտավորություններ են առնվազն այն մասով, որ Կանոնադրությանը միացող կողմը համաձայնում է այդ դրույթներին, մասնավորապես՝ այն իրողությանը, որ դատապարտված իր քաղաքացիները պատիժը կկրեն Կանոնադրության դրույթներով սահմանված կարգով:

Վերոգրյալը հիմք ընդունելով՝ Սահմանադրական դատարանը, ՍԴՈ-502 որոշմամբ ճանաչելով Կանոնադրության 105-րդ հոդվածով ստանձնվող պարտավորությունները Սահմանադրությանը չհամապատասխանող, նշել էր, որ ներման, ինչպես նաև համաներման իրավունքից կարող են զրկվել «(...) Դատարանի՝ որպես ներպետական քրեական իրավագործության համակարգը

լրացնող մարմնի, կողմից դատապարտված՝ ՀՀ ընդհանուր իրավագործության ներքո գտնվող անձինք (...):»:

Ելնելով վերոգրյալից և հաշվի առնելով այն, որ **Կանոնադրության 120-րդ հոդվածի համաձայն՝ Կանոնադրության վերաբերյալ որևէ վերապահում չի կարող արվել**, գտնում եմ, որ Կանոնադրությունը կարող էր Սահմանադրությանը համապատասխանող ճանաչվել միայն Սահմանադրության մեջ համապատասխան փոփոխություններ կատարելուց հետո:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ

ԴԱՏԱՎՈՐ

Ա. ԹՈՒՆՅԱՆ

«3» ապրիլի 2023թ.

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը**

**2022 թվականի նոյեմբերի 17-ին ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ
«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ
ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԲԱՆԿԻ ՄԻՋԵՎ «ՀՅՈՒՄԻՍ-ՀԱՐԱՎ»
ԱՎՏՈՃԱՆԱՊԱՐՀԱՅԻՆ ՄԻՋԱՆՑՔԻ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
(4-ՐԴ ՀԵՐԹ)» ՆԱԽԱԳԾԻ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ԿԱՅՈՒՆԱՑՄԱՆ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻՑ ՆԵՐԴՐՈՒՄԱՅԻՆ ՎԱՐԿԻ
ՏՐԱՄԱԴՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԻ ԹԻՎ 4
ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ
ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ**

Քաղ. Երևան

28 մարտի 2023թ.

Սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Ա. Դիլանյանի (նախագահող),
Վ. Գրիգորյանի, Հ. Թովմասյանի, Ա. Թունյանի, Ե. Խունդկարյանի, Հ.
Հովակիմյանի, Է. Շաթիրյանի, Ս. Սաֆարյանի, Ա. Վաղարշյանի,
մասնակցությամբ (գրավոր ընթացակարգի շրջանակներում)՝
Կառավարության ներկայացուցիչ՝ տարածքային կառավարման և
ենթակառուցվածքների նախարար Գ. Սանոսյանի,
համաձայն Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի, 169-րդ
հոդվածի 3-րդ մասի, ինչպես նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին»

1(109)2023
◆ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
267

սահմանադրական օրենքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասի, 40-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 74-րդ հոդվածի 6-րդ մասի 1-ին կետի,

դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «2022 թվականի նոյեմբերի 17-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության և Եվրասիական զարգացման բանկի միջև «Հյուսիս-հարավ» ավտոճանապարհային միջանցքի շինարարություն (4-րդ հերթ)» նախագծի ֆինանսավորման համար Կայունացման և զարգացման եվրասիական հիմնադրամի միջոցներից ներդրումային վարկի տրամադրման մասին» համաձայնագրի թիվ 4 լրացուցիչ համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Կառավարությունն իր՝ 2023 թվականի հունվարի 5-ի N 8-Ա որոշմամբ հավանություն է տվել 2022 թվականի նոյեմբերի 17-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության և Եվրասիական զարգացման բանկի միջև «Հյուսիս-հարավ» ավտոճանապարհային միջանցքի շինարարություն (4-րդ հերթ)» նախագծի ֆինանսավորման համար Կայունացման և զարգացման եվրասիական հիմնադրամի միջոցներից ներդրումային վարկի տրամադրման մասին» համաձայնագրի թիվ 4 լրացուցիչ համաձայնագիրը վավերացնելու մասին» օրենքի նախագծի վերաբերյալ Կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությանը և որոշել է այդ համաձայնագրում ամրագրած պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով դիմել Սահմանադրական դատարան:

Գործի քննության առիթը Կառավարության՝ 2023 թվականի հունվարի 9-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով սույն գործով Կառավարության ներկայացուցչի գրավոր բացատրությունը, հետազոտելով վերոնշյալ համաձայնագիրը և գործում առկա մյուս փաստաթղթերը՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. Եվրասիական զարգացման բանկը 2006 թվականի հունվարի 12-ին Ռուսաստանի Դաշնության և Ղազախստանի Հանրապետության միջև կնքված «Եվրասիական զարգացման բանկի հիմնադրման մասին» համաձայնագրի հիման վրա ստեղծված և գործունեություն իրականացնող միջազգային կազմակերպություն է, որը հանդիսանում է Կայունացման և զարգացման եվրասիական հիմնադրամի միջոցների կառավարիչ (այսուհետ նաև՝ Կառավարիչ) և հանդես է գալիս դրա մասնակիցների անունից և հանձնարարությամբ:

2. «Հայաստանի Հանրապետության և Եվրասիական զարգացման բանկի միջև «Հյուսիս-հարավ» ավտոճանապարհային միջանցքի շինարարություն (4-րդ հերթ)» նախագծի ֆինանսավորման համար Եվրասիական տնտեսական ընկերակցության հակաճգնաժամային հիմնադրամի միջոցներից ներդրումային վարկի տրամադրման մասին» 2015 թվականի ապրիլի 14-ին ստորագրված համաձայնագրի (այսուհետ նաև՝ Հիմնական համաձայնագիր) նպատակն է

Հայաստանի Հանրապետությունում Ազարակից դեպի Քաջարան 20,5 կմ ձգվող «Հյուսիս-հարավ» ավտոճանապարհային միջանցքի հատվածում անցանելիության բարձրացումը և վթարների նվազեցումը:

Հիմնական համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները Սահմանադրական դատարանի 2015 թվականի հունիսի 11-ի ՍԴՈ-1219 որոշմամբ ճանաչվել են Սահմանադրությանը համապատասխանող, ինչից հետո Հիմնական համաձայնագիրը վավերացվել է Ազգային ժողովի 2015 թվականի հունիսի 23-ի ԱԺՈ-166-Ն որոշմամբ:

3. Ըստ «Հայաստանի Հանրապետության և Եվրասիական զարգացման բանկի միջև «Հյուսիս-հարավ» ավտոճանապարհային միջանցքի շինարարություն (4-րդ հերթ)» նախագծի ֆինանսավորման համար Կայունացման և զարգացման եվրասիական հիմնադրամի միջոցներից ներդրումային վարկի տրամադրման մասին» համաձայնագրի թիվ 4 լրացուցիչ համաձայնագրի (այսուհետ նաև՝ Լրացուցիչ համաձայնագիր) վերաբերյալ Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարության տեղեկանք-հիմնավորման՝ համաձայն Եվրասիական զարգացման բանկի խորհրդի նախագահի 03.07.2017 թ. թիվ ЕФСР 17-71 գրության՝ Վարկային համաձայնագրով նախատեսված վարկային միջոցների հասանելիության ժամկետի ավարտ է սահմանվել 2022 թվականի դեկտեմբերի 31-ը, և Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարությունն իր լիազորությունների շրջանակում նպատակահարմար է գտնում վարկային միջոցների հասանելիության ժամկետի՝ մինչև 2026 թվականի դեկտեմբերի 30-ը երկարաձգումը:

4. Լրացուցիչ համաձայնագիրը ստորագրվել է 2022 թվականի նոյեմբերի 17-ին Հիմնական համաձայնագրի հիման վրա՝ նկատի ունենալով լրացուցիչ դրամական միջոցներ ներգրավելու անհրաժեշտությունը:

5. Լրացուցիչ համաձայնագրով սահմանված կարգով և բովանդակությամբ Հիմնական համաձայնագրում կատարվում են հետևյալ փոփոխությունները. լրացում է կատարվում Հիմնական համաձայնագրի 2.2-րդ կետում, հանվում է Հիմնական համաձայնագրի 4.1-ին կետի (գ) ենթակետի երկրորդ պարբերությունը, այլ խմբագրությամբ են շարադրվում Հիմնական համաձայնագրի 4.1-ին կետի (գ) ենթակետը, Հիմնական համաձայնագրի 4.1-ին կետի (ժ) ենթակետը, Հիմնական համաձայնագրի թիվ 2 հավելվածի «Համաձայնագրի շրջանակներում կիրառվող կանոնները և ընթացակարգերը» բաժնի առաջին պարբերությունը, Հիմնական համաձայնագրի թիվ 4-8 հավելվածները: Փոփոխության է ենթարկվում նաև Հիմնական համաձայնագրով սահմանված Ծրագրի նպատակը, մասնավորապես՝ սահմանվում է, որ այն Հայաստանի Հանրապետությունում «Հյուսիս-հարավ» ավտոճանապարհային միջանցքի՝ Ազարակից դեպի Քաջարան մոտ 32

կիրումետր հատվածի թողունակության բարձրացումը և վթարայնության նվազեցումն է՝ նախկինում սահմանված 20.5 կիրումետրի փոխարեն:

6. Լրացուցիչ համաձայնագրով կատարվող փոփոխության արդյունքում Հայաստանի Հանրապետությունն ստանձնում է, մասնավորապես, հետևյալ պարտավորությունները.

6.1. ներդրումային վարկի ստացման նպատակով Կենտրոնական գանձապետարանում բացել և վարել Հիմնական համաձայնագրի 4.1-ին (ժ) կետում նշված՝ Ծրագրի իրականացման խմբի անունով առանձին հաշվեհամար վարկի արժույթով՝ Կառավարչի համար բավարար պայմաններով, ներառյալ՝ ցանկացած հայցից, բռնագրավումից, կալանքից կամ ոչ նպատակային օգտագործումից հաշվի պատշաճ պաշտպանության ապահովումը (այսուհետ՝ Հատուկ հաշվեհամար) և Հատուկ հաշվեհամարին ներդրումային վարկի միջոցների հաշվեգրումը և Հատուկ հաշվեհամարից միջոցների ծախսումն իրականացնել Հիմնական համաձայնագրի թիվ 8 հավելվածում նշված՝ Կառավարչի կողմից սահմանված միջոցների ծախսման ընթացակարգերին համապատասխան (Լրացուցիչ համաձայնագրի 2-րդ կետ),

6.2. ապահովել Ծրագրի ծախսերի ֆինանսավորման համար սեփական բյուջեից բավարար ծավալով հատկացումների ամենամյա տրամադրումը (համաֆինանսավորում)՝ Հիմնական համաձայնագրի թիվ 4 հավելվածին համապատասխան ծախսերի՝ ըստ «Ստացողի բյուջեին» դասված կատեգորիաների, Հիմնական համաձայնագրի թիվ 4 հավելվածի 5-րդ կետով նախատեսված ծախսերի, Ստանդարտ պայմանների 2.03-րդ բաժնում նշված հարկերի վճարման համար նախատեսված ծախսերի (Լրացուցիչ համաձայնագրի 4-րդ կետ),

6.3. երաշխավորել օրենսդրությամբ սահմանված կարգին համապատասխան Ծրագրի իրականացման խմբի՝ «Ճանապարհային դեպարտամենտ» հիմնադրամի կամ դրա իրավահաջորդի (այսուհետ՝ **Ծրագրի իրականացման խումբ** կամ **ԾԻԽ**) ներգրավումը Հիմնական համաձայնագրի թիվ 5 հավելվածի 3-րդ կետին համապատասխան՝ ապահովելով Ծրագրի իրականացման գծով վերապահված գործառույթների կատարումը ԾԻԽ մասնագետների կողմից, ինչպես նաև վերապահված գործառույթների կատարման համար ԾԻԽ-ին անհրաժեշտ ռեսուրսների տրամադրումը (Լրացուցիչ համաձայնագրի 5-րդ կետ),

6.4. ապահովել, որ ծախսերի (1) կատեգորիայով միջոցներն առաջին հերթին ծախսվեն ներդրումային վարկի միջոցներից, և միայն ներդրումային վարկի միջոցներն ամբողջությամբ ծախսվելուց հետո (1) կատեգորիայով միջոցները ծախսվեն Հայաստանի Հանրապետության բյուջեի միջոցներից (Լրացուցիչ համաձայնագրի 7-րդ կետ, փոփոխված 4-րդ հավելվածի 4-րդ կետ),

6.5. ֆինանսավորել Ծրագրի մասով ցանկացած այլ լրացուցիչ ծախս, որը կարող է առաջանալ դրա իրականացման ընթացքում, և ավելացնել Հիմնական համաձայնագրի շրջանակում դրա ֆինանսավորման ընդհանուր

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ 1(109)2023

գումարը (Լրացուցիչ համաձայնագրի 7-րդ կետ, փոփոխված 4-րդ հավելվածի 5-րդ կետ),

6.6. ապահովել Ծրագրի իրականացումը և Հիմնական համաձայնագրի պայմանների կատարումը՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգին համապատասխան, մասնավորապես՝ Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարության (կամ նրա իրավահաջորդի) վրա դնել Հիմնական համաձայնագրի պայմաններին համապատասխան Ծրագրի իրականացման պատասխանատվությունը, ֆինանսների նախարարության (կամ նրա իրավահաջորդի) վրա դնել վարկի մասով վճարումներն ամբողջությամբ և ժամանակին կատարելու, Հիմնական համաձայնագրի պայմաններին համապատասխան ԾԻԽ-ի անունով Հատուկ հաշվեհամար բացելու, վարելու և դրա կարգավիճակն ապահովելու, ինչպես նաև Հիմնական համաձայնագրին համապատասխան համաֆինանսավորման համար միջոցները ժամանակին տրամադրելու պատասխանատվությունը, իսկ Ծրագրի իրականացման խմբի՝ «Ճանապարհային դեպարտամենտ» հիմնադրամի (կամ նրա իրավահաջորդի) վրա դնել Ծրագրի իրականացման ամենօրյա աշխատանքների համար պատասխանատվությունը, ներառյալ՝ ֆինանսների կառավարումը, գնումները, հաշվառման վարումը, միջոցների նպատակային ծախսումը, արդյունավետության մոնիթորինգը և գնահատումը, ֆինանսական հաշվետվությունների և Հիմնական համաձայնագրով նախատեսված՝ Ծրագրին առնչվող այլ հաշվետվությունների ձևավորումը և տրամադրումը, արտաքին աուդիտորների ներգրավումը, բնապահպանական և սոցիալական պատասխանատվության ոլորտի և Հիմնական համաձայնագրի թիվ 2 հավելվածում նշված՝ կիրառելի այլ քաղաքականությունների և ընթացակարգերի պահանջների կատարումը (Լրացուցիչ համաձայնագրի 6-րդ կետ, փոփոխված 5-րդ հավելվածի 3-րդ կետ),

6.7. իրականացնել Ծրագրի կատարման ու դրա նպատակների ապահովման մոնիթորինգ և գնահատում՝ Հիմնական համաձայնագրի 6-րդ հավելվածի 1-ին կետում շարադրված՝ մոնիթորինգի ցուցանիշներին համապատասխան (Լրացուցիչ համաձայնագրի 9-րդ կետ, փոփոխված 6-րդ հավելվածի 1-ին կետ), պատրաստել և Կառավարչին ներկայացնել Ծրագրի մոնիթորինգի արդյունքների ամփոփմամբ հաշվետվությունները, որոնք ձևով և բովանդակությամբ բավարար են Կառավարչի համար, ներառյալ Հիմնական Համաձայնագրի 9-րդ կետի 2.1-ին ենթակետում շարադրված պահանջները (Լրացուցիչ համաձայնագրի 9-րդ կետ, փոփոխված 6-րդ հավելվածի 2-րդ կետ, ենթակետ 2.1),

6.8. ապահովել Հայաստանի Հանրապետության միջոցների հաշվին կատարված ծախսերը հաստատող առաջնային հաշվառման բոլոր փաստաթղթերի պահպանումը (ներառյալ՝ պայմանագրերը, ակտերը, հաշվետվությունները, հաշիվները, հաշիվ-վավերագրերը, ապրանքագրերը,

1 (109)2023
 ◆ ՏԵՂԵԿԱԿԻՐ
 ◆ ՍՏԵՂԵԿԱԿԻՐ ԴԱՏԱՐԱՆ

ստացականները և այլ փաստաթղթեր) մինչև Հիմնական համաձայնագրի 6-րդ հավելվածի 2-րդ կետի 2.2-րդ ենթակետում նշված ժամկետներից այն ժամկետի լրանալը, որն ավելի ուշ է վրա հասնելու, ինչպես նաև նշված ժամկետի ընթացքում Կառավարչի ներկայացուցիչներին տրամադրել այդ հաշվառման փաստաթղթերն ուսումնասիրելու հնարավորություն (Լրացուցիչ համաձայնագրի 9-րդ կետ, ենթակետ 2.2),

6.9. Ծրագրի ավարտից հետո պատրաստել և ներկայացնել Ծրագրի ավարտի վերաբերյալ վերջնական հաշվետվությունը՝ Ստանդարտ պայմանների 4.03-րդ բաժնի «դ» ենթակետի դրույթներին համապատասխան (Լրացուցիչ համաձայնագրի 9-րդ կետ, փոփոխված 6-րդ հավելվածի 2-րդ կետ, ենթակետ 2.2),

6.10. Կառավարչի հետ համատեղ ուսումնասիրել Հիմնական համաձայնագրի 6-րդ հավելվածի 2-րդ կետով սահմանված հաշվետվությունները և հետագայում ձեռնարկել անհրաժեշտ բոլոր միջոցները՝ Ծրագրի արդյունավետ ավարտը և դրա նպատակների իրագործումն ապահովելու համար՝ հաշվի առնելով վերը նշված հաշվետվություններում տեղ գտած եզրակացություններն ու առաջարկությունները և տվյալ հարցի վերաբերյալ Կառավարչի կարծիքները (Լրացուցիչ համաձայնագրի 9-րդ կետ, փոփոխված 6-րդ հավելվածի 3-րդ կետ),

6.11. անկախ Վերակառուցման և զարգացման միջազգային բանկի կիրառվող ուղեցույցների դրույթներից՝ աշխատանքների գնումների իրականացման ժամանակ ստացված առաջարկների գնահատման ժամանակ 5 տոկոսանոց արտոնություն տրամադրել Կայունացման և զարգացման եվրասիական հիմնադրամի մասնակից պետություններից գնման մասնակիցների առաջարկների համար՝ հաշվի առնելով նրանց գրանցման երկիրը, սեփականատերերի կազմը և Կայունացման և զարգացման եվրասիական հիմնադրամի մասնակից չհանդիսացող պետություններից ներգրավվող ենթակապալի ծավալը (Լրացուցիչ համաձայնագրի 10-րդ կետ, փոփոխված 7-րդ հավելվածի 7-րդ կետ),

6.12. միջոցների հատկացման ընթացակարգերին վերաբերող հարցերում Համաձայնագրին չհակասող մասով կիրառել Համաշխարհային բանկի հաճախորդներին միջոցների տրամադրման տեղեկագիրը (2006 թվականի մայիս)՝ հաշվի առնելով հետագա լրացումները և փոփոխությունները (Disbursement Handbook for World Bank clients, May 2006), Ծրագրերի իրականացման համար Համաշխարհային բանկի կողմից միջոցների տրամադրման ուղեցույցը (2006 թվականի մայիսի 1)՝ հաշվի առնելով հետագա լրացումները և փոփոխությունները (World Bank Disbursement Guidelines for Projects, dated May 1, 2006) (Լրացուցիչ համաձայնագրի 11-րդ կետ, փոփոխված 8-րդ հավելվածի 1-ին կետ),

6.13. միջոցների հատկացման համապատասխան հայտով՝ որպես միջոցների նպատակային օգտագործումը հաստատող փաստաթղթեր,

ներկայացնել Հիմնական համաձայնագրի 8-րդ հավելվածի 4-րդ կետի 4.1-ին, 4.2-րդ, 4.3-րդ ենթակետերում նշված փաստաթղթերը (Լրացուցիչ համաձայնագրի 11-րդ կետ, փոփոխված 8-րդ հավելվածի 4-րդ կետ, պարբերություն 1),

6.14. Կառավարչին վերադարձնել ներդրումային վարկի՝ Հատուկ հաշվեհամարին ավանսավորված միջոցները, որոնց նպատակային օգտագործումը Հայաստանի Հանրապետության կողմից փաստաթղթերով չի հաստատվել ներդրումային վարկի հասանելիության ժամանակահատվածի ավարտի ամսաթվից հետո 4 (չորս) ամսվա ընթացքում (Լրացուցիչ համաձայնագրի 11-րդ կետ, փոփոխված 8-րդ հավելվածի 5-րդ կետ):

7. Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Համաձայնագրով Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած պարտավորությունները համահունչ են Սահմանադրության 13-րդ հոդվածով ամրագրված՝ միջազգային իրավունքի հիման վրա բոլոր պետությունների հետ բարիդրացիական, փոխշահավետ հարաբերությունների հաստատմանն ուղղված՝ արտաքին քաղաքականության իրականացման նպատակներին:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով, 169-րդ հոդվածի 3-րդ և 6-րդ մասերով, 170-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ մասերով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64-րդ հոդվածներով և 74-րդ հոդվածի 6-րդ մասի 1-ին կետով՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց.**

1. 2022 թվականի նոյեմբերի 17-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության և Եվրասիական զարգացման բանկի միջև «Հյուսիս-հարավ» ավտոճանապարհային միջանցքի շինարարություն (4-րդ հերթ)» նախագծի ֆինանսավորման համար Կայունացման և զարգացման եվրասիական հիմնադրամի միջոցներից ներդրումային վարկի տրամադրման մասին» համաձայնագրի թիվ 4 լրացուցիչ համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

28 մարտի 2023 թվականի
ՍԴՈ-1681

1(109)2023
◆ ՍԵՂԵԿԱՆ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
273

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ «2022 ԹՎԱԿԱՆԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 17-ԻՆ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԲԱՆԿԻ
ՄԻՋԵՎ «ՀՅՈՒՍԻՍ-ՀԱՐԱՎ» ԱՎՏՈՃԱՆԱՊԱՐՀԱՅԻՆ ՄԻՋԱՆՑՔԻ
ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ (4-ՐԴ ՀԵՐԹ)» ՆԱԽԱԳԾԻ
ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԱՅՈՒՆԱՑՄԱՆ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ
ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻՑ ՆԵՐԴՐՈՒՄԱՅԻՆ
ՎԱՐԿԻ ՏՐԱՄԱԴՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԻ ԹԻՎ 4
ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ
ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ
ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ»
ԳՈՐԾՈՎ 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՄԱՐՏԻ 28-ԻՆ ԿԱՅԱՑՎԱԾ ՍԴՈ-1681
ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «2022 թվականի նոյեմբերի 17-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության և Եվրասիական զարգացման բանկի միջև «Հյուսիս-հարավ» ավտոճանապարհային միջանցքի շինարարություն (4-րդ հերթ)» նախագծի ֆինանսավորման համար Կայունացման և զարգացման եվրասիական հիմնադրամի միջոցներից ներդրումային վարկի տրամադրման մասին» համաձայնագրի թիվ 4 լրացուցիչ համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, 2023 թվականի մարտի 28-ի ՍԴՈ-1681 որոշմամբ որոշել է, որ 2022 թվականի նոյեմբերի 17-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության և Եվրասիական զարգացման բանկի միջև «Հյուսիս-հարավ» ավտոճանապարհային միջանցքի շինարարություն (4-րդ հերթ)» նախագծի ֆինանսավորման համար Կայունացման և զարգացման եվրասիական հիմնադրամի միջոցներից ներդրումային վարկի տրամադրման մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

Համաձայն չլինելով Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի մարտի 28-ի ՍԴՈ-1681 որոշմանը՝ Սահմանադրական դատարանի դատավոր Ե. Խունդկարյանս շարադրում են դրա վերաբերյալ իմ հատուկ կարծիքը:

Նախքան հատուկ կարծիքի պատճառաբանություններին անդրադառնալը՝ հարկ են համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին»

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ
◆ 1(109)2023

սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորը պարտավոր է մասնակցել քվեարկությանը և քվեարկել կողմ կամ դեմ Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը: Նույն հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-4-րդ և 7-րդ կետերով նախատեսված հարցերով որոշում կամ եզրակացություն ընդունելու օրվան հաջորդող տասնօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի դատավորը կարող է ներկայացնել հատուկ կարծիք որոշման կամ եզրակացության ինչպես եզրափակիչ, այնպես էլ պատճառաբանական մասի վերաբերյալ, որն անհապաղ հրապարակվում է Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական կայքէջում, ինչպես նաև հրապարակվում է նորմատիվ իրավական ակտերի պաշտոնական հրապարակման օրենքով սահմանված կարգով և Սահմանադրական դատարանի տեղեկագրում:

Վերոգրյալ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշումներ և եզրակացություններն ընդունելիս քվեարկությանը մասնակցելը և Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը կողմ կամ դեմ քվեարկելը Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունն է:

Հաշվի առնելով միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու վերաբերյալ գործերի քննության արդյունքում Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունվող որոշումների (դրանցում արտահայտվող իրավական դիրքորոշումների) նշանակությունը միջազգային պայմանագրերի վավերացման գործընթացի, ինչպես նաև իրավաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայի համար՝ հանրությանը պետք է հասանելի լինեն այդպիսի գործով ընդունված որոշմանը Սահմանադրական դատարանի դատավորի անհամաձայնության պատճառները, իսկ օրենքով սահմանված է Սահմանադրական դատարանի դատավորի՝ ընդունված որոշումից տարբերվող դիրքորոշումը պաշտոնապես ներկայացնելու մեկ եղանակ՝ հատուկ կարծիք շարադրելը: Հետևաբար կարծում եմ, որ նշված գործերի քննության արդյունքում համապատասխան որոշման ընդունմանը դեմ քվեարկելու փաստից ուղղակիորեն բխում է հատուկ կարծիք ներկայացնելու՝ իմ՝ որպես Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունը, ինչով էլ պայմանավորված ներկայացնում եմ իմ հատուկ կարծիքը:

Հարկ եմ համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի՝ «Միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության որոշումը» վերտառությամբ 74-րդ հոդվածի 6-րդ մասում նշված որոշումներից

որևէ մեկն ընդունելու համար անհրաժեշտ է օրենքով սահմանված կարգով Սահմանադրական դատարան ներկայացված դիմում: Հակառակ դեպքում, եթե առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված դիմում կամ այն չի համապատասխանում օրենքով սահմանված պահանջներին, ապա Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէ ըստ էության որոշում ընդունել միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի վերաբերյալ:

Ինչպես վերը նշվեց, Սահմանադրական դատարանն իր ՍԴԴ-1681 որոշմամբ 2022 թվականի նոյեմբերի 17-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության և Եվրասիական զարգացման բանկի միջև «Հյուսիս-հարավ» ավտոճանապարհային միջանցքի շինարարություն (4-րդ հերթ)» նախագծի ֆինանսավորման համար Կայունացման և զարգացման եվրասիական հիմնադրամի միջոցներից ներդրումային վարկի տրամադրման մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները ճանաչել է Սահմանադրությանը համապատասխանող: Հարկ եմ համարում ընդգծել, որ սույն հատուկ կարծիքի շրջանակներում նշված որոշմանը բովանդակային առումով անդրադառնալն անհրաժեշտ չեմ համարում, քանի որ այդ որոշմանն իմ անհամաձայնության հիմքում ընկած է թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմումի բացակայությունը, որպիսի պայմաններում կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ըստ էության որոշում ընդունել՝ անկախ այդ որոշման բովանդակությունից:

Այսպես՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը գործը քննում է միայն համապատասխան դիմումի առկայության դեպքում:

Միաժամանակ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը սահմանում է դիմումին ներկայացվող պահանջները և Սահմանադրական դատարան դիմումի ներկայացման եղանակը:

Վերոգրյալ իրավական նորմերից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանում գործերի քննության միակ հնարավոր առիթը դիմումն է, որը պետք է ներկայացվի իրավասու անձի կողմից, համապատասխանի «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին և ներկայացված լինի թույլատրելի եղանակով:

Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված կարգով մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է դրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը

Սահմանադրությանը, իսկ Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված դեպքում Սահմանադրական դատարան դիմում է Կառավարությունը¹:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 46-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ որպես կողմի ի պաշտոնե ներկայացուցիչ՝ կարող են հանդես գալ Սահմանադրական դատարան դիմած մարմնի ղեկավարը, վիճարկվող ակտն ընդունած մարմնի ղեկավարը, ինչպես նաև «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքով սահմանված կարգով նշանակված անձը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դիմումը Սահմանադրական դատարան է ներկայացվում գրավոր՝ **իրավասու անձի կողմից ստորագրված**: Դիմումը ներկայացվում է **թղթային կամ էլեկտրոնային եղանակով**: Ընդ որում, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 88-րդ հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է, որ նույն օրենքի 24-րդ հոդվածով նախատեսված **էլեկտրոնային եղանակով** դիմումները Սահմանադրական դատարան կարող են ներկայացվել **Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում**:

Վերը նշված իրավակարգավորումները թույլ են տալիս կատարել հետևյալ դատողությունները.

- մինչև Ազգային ժողովի կողմից միջազգային պայմանագրի վավերացումը դրանում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասությունը վերապահված է Կառավարությանը.

- այդ հարցով Սահմանադրական դատարան ներկայացվող դիմումը պետք է լինի իրավասու անձի կողմից ստորագրված.

- այդ հարցով դիմումը կարող է թղթային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան առանց նախապայմանների.

- այդ հարցով դիմումը կարող է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան միայն այն դեպքում, երբ Սահմանադրական դատարանում առկա են համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ:

Կարծում եմ, որ գործող իրավակարգավորումների պայմաններում Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայությունը և դրանով պայմանավորված՝ էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու, դրանց հիման վրա գործեր

¹ Համանման իրավական կարգավորում է սահմանում նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

քննելու Սահմանադրական դատարանի իրավասությունը պետք է հավաստվեն Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտով: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող հնարավոր սուբյեկտները (դրա իրավունքն ունեցող անձինք) Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտից պետք է իրազեկվեն, որ Սահմանադրական դատարանում առկա են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, ինչպես նաև տեղեկանան էլեկտրոնային այն հարթակի մասին, որով Սահմանադրական դատարանն ընդունելու է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, և միայն այդ պայմաններում անձինք կարող են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան:

Ասվածի հիմքում ընկած է այն հանգամանքը, որ առանց համապատասխան իրավական հիմքի հնարավոր չէ միանշանակ եզրահանգում կատարել այն մասին, թե Սահմանադրական դատարանում առկա են արդյոք էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, և թե Սահմանադրական դատարանն էլեկտրոնային որ հարթակով է դիմումներ ընդունում. նման եզրահանգման հիմքում պետք է ընկած լինի Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտը:

Ավելին, Սահմանադրական դատարանի կայքում նշված է Սահմանադրական դատարանի էլեկտրոնային փոստի հասցեն, նշված են նաև Սահմանադրական դատարանի դատավորների էլեկտրոնային փոստի հասցեները: Եթե կարելի է էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան, և վերջինս իրավասու է նման դիմումների հիման վրա գործեր քննել նաև Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ապա ինչպե՞ս է Սահմանադրական դատարան դիմող անձի համար պարզ լինելու, թե արդյոք նա կարող է դիմումը նաև ներկայացնել՝ այն ուղարկելով Սահմանադրական դատարանի կամ Սահմանադրական դատարանի դատավորի էլեկտրոնային փոստի հասցեով, և նման դիմումներն արդյոք Սահմանադրական դատարանը համարելու է գործի քննության առիթ:

Վերոգրյալը ևս վկայում է Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության վերաբերյալ համապատասխան իրավական ակտի անհրաժեշտության մասին, որում նշված կլինի նաև էլեկտրոնային այն հարթակը, որի միջոցով դիմումների ներկայացումը Սահմանադրական դատարանը համարելու է ընդունելի, ինչպես նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների այն գործիքակազմը, որի միջոցով Սահմանադրական դատարանում իրականացվելու է էլեկտրոնային փաստաթղթում առկա էլեկտրոնային

ստորագրության իսկության ստուգումը: Դրա միջոցով Սահմանադրական դատարանն ղիմող անձանց համար հստակ և կանխատեսելի կլինի ոչ միայն այն, թե Սահմանադրական դատարանի կողմից որ հարթակի միջոցով են ընդունվում էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, այլև այն, թե տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների ինչ գործիքակազմով է Սահմանադրական դատարանում պարզվում ստացված դիմումի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարանն ղիմող անձանց համար պետք է պարզ լինի նաև, թե ինչ միջոցների կիրառմամբ է Սահմանադրական դատարանում հաստատվում կամ հերքվում ներկայացված էլեկտրոնային փաստաթղթի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը, ինչը հնարավորություն կտա Սահմանադրական դատարանն ղիմող անձանց նախքան էլեկտրոնային եղանակով էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելը կանխատեսել, թե ինչ գնահատական է տրվելու դրանում առկա էլեկտրոնային ստորագրությանը:

Ավելին, կարծում եմ, որ անձանց համար պետք է գործնականում ապահովվեն Սահմանադրական դատարանն ղիմելու համանման պայմաններ, և պետք է բացառվի Սահմանադրական դատարանն ղիմող անձանց նկատմամբ անհավասար վերաբերմունքը՝ Սահմանադրական դատարանն ղիմում ներկայացնելու եղանակների ընտրության հարցում: Մասնավորապես՝ էլեկտրոնային եղանակով Սահմանադրական դատարանն ղիմումներ ներկայացնելու հնարավորության ապահովումը կոչված է խթանելու սահմանադրական արդարադատության փաստացի մատչելիությունը՝ խնայելով Սահմանադրական դատարանն ղիմումներ ներկայացնելու համար ծախսվող նյութական և ժամանակային ռեսուրսները: Սահմանադրական դատարանն ղիմումների ներկայացման էլեկտրոնային հարթակի գործարկումը կարող է ապահովել դրանց ներկայացման առավել պարզ և արագ ընթացակարգ: Հետևաբար Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորությունը պետք է ապահովվի Սահմանադրական դատարանն ղիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց համար: Ըստ այդմ, եթե Սահմանադրական դատարանն ընդունելի է համարում էլեկտրոնային եղանակով դիմումների ներկայացումը (որն անվերապահորեն ընդունելի է նաև իմ կողմից), ապա այդ հնարավորությունը պետք է հավասարապես վերագրելի լինի Սահմանադրական դատարանն ղիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց:

Տվյալ դեպքում սույն գործի նյութերում առկա է թղթային տարբերակով դիմում, որի վրա առկա չէ դիմողի ստորագրություն:

Նկատի ունենալով, որ սույն գործի նյութերում առկա դիմումի թղթային օրինակում բացակայում է որևէ ստորագրություն և Սահմանադրական

դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված դիմումի վրա առկա է միայն նշում՝ էլեկտրոնային ստորագրությամբ հաստատված լինելու մասին, հարկ եմ համարում անդրադառնալ Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելու հարցին:

Այսպես՝ էլեկտրոնային փաստաթղթերի և էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների կիրառման ընթացքում ծագող իրավահարաբերությունները կարգավորվում են «էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքով:

Նշված օրենքի 2-րդ հոդվածով սահմանված են այդ իրավական ակտում օգտագործվող, ի թիվս այլնի, հետևյալ հիմնական հասկացությունները.

էլեկտրոնային փաստաթուղթ՝ տեղեկություն գրանցված նյութական կրիչի վրա էլեկտրոնային եղանակով, վավերացված էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ: Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստեղծվում, մշակվում և պահպանվում է տեղեկատվական համակարգերի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ.

էլեկտրոնային թվային ստորագրություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման տվյալների և տվյալ էլեկտրոնային փաստաթղթի տեղեկատվության կրիչպտոգրաֆիկական փոխակերպությունների միջոցով ստացված և էլեկտրոնային թվային ձևով ներկայացված պայմանանշանների եզակի հաջորդականություն, որը կցված կամ տրամաբանորեն կապված է էլեկտրոնային փաստաթղթի հետ և օգտագործվում է ստորագրող անձին նույնականացնելու, ինչպես նաև էլեկտրոնային փաստաթուղթը կեղծիքներից ու աղավաղումներից պաշտպանելու համար.

էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստորագրող անձ (այսուհետ՝ ստորագրող անձ)՝ ֆիզիկական անձ, որի (կամ այն անձի, որին նա ներկայացնում է) անունով տրամադրվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագիրը.

էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալներ (այսուհետ՝ ստուգման տվյալներ)՝ պայմանանշանների ուրույն հաջորդականություն, որն օգտագործվում է յուրաքանչյուր էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը հաստատելու համար.

էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման միջոցներ՝ ապարատային և/կամ ծրագրային միջոցներ, որոնք հնարավորություն են տալիս ստուգել էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը՝ օգտագործելով էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալները.

էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

ՍԱԳՄԱՆԱՐԴՈՎԱԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 1(109)2023

Նույն օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչ որ անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, եթե հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը և չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ պարբերության համաձայն՝ պետական, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք, կազմակերպությունները **պարտավոր չեն ընդունել էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթղթեր, եթե նրանք չունեն համապատասխան տեխնիկական միջոցներ:**

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի և «էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքի վկայակոչված իրավական նորմերի վերլուծության արդյունքում կարելի է արձանագրել, որ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված, էլեկտրոնային փաստաթուղթ համարվող դիմումն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի իրավասու անձի կողմից ձեռագիր ստորագրված դիմումը հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

- հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը, այսինքն՝ առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման հնարավորություն և կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

- չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ կարծում եմ, որ էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգի միջոցով դիմումների ներկայացումն ընդունելի համարելու պայմաններում անգամ սույն դեպքում գործի քննության առիթ համարված դիմումին կարող էր տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն միայն վերը նշված պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում, քանի որ միայն այդ դեպքում հնարավոր կլիներ արձանագրել, որ դիմումն իսկապես ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ Սահմանադրական

1(109)2023
 ՍԵՆԵԿԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
 281

դատարանում էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը ստուգելու տեխնիկական հնարավորությունների առկայության մասին իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ինչպես նաև սույն գործի նյութերում առկա դիմումի վրա ստորագրության բացակայության պայմաններում կարծում եմ, որ ներկայացված դիմումը պետք է համարվեր իրավասու անձի կողմից չստորագրված, ուստի պետք է վրա հասնեին «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 26-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքները, այն է՝ դիմողը պետք է եռօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից տեղեկացվել դիմումի՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածին անհամապատասխանության մասին, ինչի արդյունքում դիմողը նաև կկարողանար օգտվել դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու օրենսդրական հնարավորությունից:

Միաժամանակ, եթե Սահմանադրական դատարանը համարել է, որ սույն դեպքում առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, որն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, ապա կարծում եմ, որ նման եզրահանգում կատարելու համար սույն գործում առնվազն պետք է առկա լիներ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից կազմված փաստաթուղթ այն մասին, որ տվյալ դեպքում իսկապես առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, և Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմը ստուգել է ստորագրության իսկությունը՝ պարզելով, որ այդ փաստաթուղթը ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ սույն գործում նման փաստաթղթի բացակայության պայմաններում անհասկանալի է, թե ինչպես է սույն գործի քննության առիթ համարված դիմումին տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն, այլ կերպ՝ ներկայացված փաստաթուղթն ինչ հիմքով է համարվել իրավասու անձի կողմից ստորագրված:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարծում եմ, որ սույն գործով առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմում, որպիսի պայմաններում Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ընդունել ըստ էության որոշում: Միաժամանակ հարկ եմ համարում ընդգծել, որ տվյալ դեպքում նաև առկա չէին ինչպես գործի քննությունը մերժելու, այնպես էլ գործի վարույթը կարճելու հիմքեր:

Կարծում եմ, որ փվյալ դեպքում սահմանադրական դատավարության կողմը չի կարող զրկվել սահմանադրական արդարադատություն ստանալու իրավունքից, քանի որ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից նրան պետք է տրամադրվեր օրենքով սահմանված ժամկետը՝ առկա թերությունները շտկելու և դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու համար:

ԴԱՏԱՎՈՐ

Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

«29» մարտի 2023թ.

վիճակների կանխարգելման և արձագանքման նպատակով Անկախ Պետությունների Համագործակցության մասնակից պետությունների համագործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Կառավարությունն իր՝ 2023 թվականի փետրվարի 9-ի N 149-Ա որոշմամբ հավանություն է տվել 2022 թվականի հոկտեմբերի 28-ին Աստանայում ստորագրված «Հանրային առողջապահության ոլորտում սանիտարահամաճարակաբանական բնույթի արտակարգ իրավիճակների կանխարգելման և արձագանքման նպատակով Անկախ Պետությունների Համագործակցության մասնակից պետությունների համագործակցության մասին» համաձայնագիրը վավերացնելու մասին» օրենքի նախագծի վերաբերյալ Կառավարության օրենսդրական նախաձեռնությանը և որոշել է այդ համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով դիմել Սահմանադրական դատարան:

Գործի քննության առիթը Կառավարության՝ 2023 թվականի փետրվարի 10-ին Սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Ուսումնասիրելով սույն գործով Կառավարության ներկայացուցչի գրավոր բացատրությունը, հետազոտելով վերոնշյալ համաձայնագիրը և գործում առկա մյուս փաստաթղթերը՝ Սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. «Հանրային առողջապահության ոլորտում սանիտարահամաճարակաբանական բնույթի արտակարգ իրավիճակների կանխարգելման և արձագանքման նպատակով Անկախ Պետությունների Համագործակցության մասնակից պետությունների համագործակցության մասին» համաձայնագիրը (այսուհետ՝ Համաձայնագիր) ստորագրվել է 2022 թվականի հոկտեմբերի 28-ին Աստանայում՝ հանրային առողջապահության ոլորտում Հայաստանի Հանրապետության և Անկախ Պետությունների Համագործակցության մասնակից պետությունների միջև համագործակցությունը ընդլայնելու նպատակով:

2. Համաձայնագրի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ Համաձայնագրի մասնակից պետություններից (այսուհետ՝ Կողմեր) մեկի պետության տարածքում անդրսահմանային տարածման պոտենցիալ ունեցող արտակարգ իրավիճակի առաջացման կամ դրա առաջացման վտանգի ի հայտ գալու դեպքում տվյալ Կողմն արտակարգ իրավիճակի առաջացման փաստի մասին տեղեկացնում է մյուս Կողմերի իրավասու մարմիններին, ինչպես նաև Անկախ Պետությունների Համագործակցության մասնակից պետությունների՝ տվյալ ոլորտում համապատասխան բազային կազմակերպությանը:

3. Համաձայնագրի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ այն դեպքում, երբ Կողմերից մեկի պետությունը, որի տարածքում առաջացել է արտակարգ իրավիճակը, օգնություն տրամադրելու հարցմամբ դիմում է մյուս Կողմի պետությանը կամ Կողմերի պետություններին, արտակարգ իրավիճակի վերացման համար կարող են ներգրավվել մյուս Կողմերի պետությունների մասնագիտացված հակահամաճարակային բրիգադները:

4. Համաձայնագրի 4-րդ հոդվածի համաձայն՝ Կողմերը միմյանց օգնություն են ցուցաբերում իրենց հնարավորություններին համապատասխան և կամավորության հիմունքով:

Կողմերից մեկի պետության մասնագիտացված հակահամաճարակային բրիգադների մասնակցությունը մեկ այլ Կողմի պետության տարածքում արտակարգ իրավիճակի վերացման գործում իրականացվում է հայցող Կողմի օրենսդրությանը, Համաձայնագրին համապատասխան և Կողմերի պետությունների միջև կնքվող երկկողմ միջազգային պայմանագրերի հիման վրա:

5. Համաձայնագրով Հայաստանի Հանրապետությունը ստանձնում է մի շարք պարտավորությունները, մասնավորապես՝

5.1. **իրականացնել** պետական սահմանով մասնագիտացված հակահամաճարակային բրիգադների առաջնահերթ բացթողման համար անհրաժեշտ միջոցառումները, **ապահովել** Հայաստանի Հանրապետության տարածքով դեպի արտակարգ իրավիճակի գոտի տեղաշարժվելիս նրանց ուղեկցումը, ներառյալ պաշտպանությունը, ինչպես նաև **տրամադրել** արտակարգ իրավիճակների կանխարգելման և (կամ) վերացման նպատակներով օգտագործվող սարքավորումների և գույքի՝ տրամադրող Կողմի պետության տարածք վերադարձի երաշխիքներ (հոդված 6),

5.2. **ազատել** մաքսատուրքերի, մաքսային վճարների և հարկերի վճարումից Հայաստանի Հանրապետության պետական (մաքսային) սահմաններով տեղափոխվող, այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետության տարածքներով տարանցիկ տեղափոխվող հանդերձանքը և ծախսանյութերը (հոդված 8, պարբերություն 2),

5.3. **նպաստել** արտակարգ իրավիճակների կանխարգելման և վերացման նպատակով հայցող Կողմի պետության տարածք ուղևորվող՝ տրամադրող Կողմի մասնագիտացված հակահամաճարակային բրիգադների, հանդերձանքի և ծախսանյութերի՝ Հայաստանի Հանրապետության տարածքով անարգել տարանցմանը (հոդված 9),

5.4. **կրել** այն ծախսերը, որոնք կապված են մասնագիտացված հակահամաճարակային բրիգադների անդամների աշխատանքի վարձատրության, բրիգադների անձնակազմի և գույքի ապահովագրության հատուցման ծախսերի, ինչպես նաև մասնագիտացված հակահամաճարակային բրի-

գաղների՝ դեպի արտակարգ իրավիճակի գոտի և հակառակ ուղղությամբ փոխադրման հետ (հոդված 12, պարբերություն 1),

5.5. իրականացնել Անկախ Պետությունների Համագործակցության մասնակից պետությունների տարածքներում մասնագիտացված հակահամաճարակային բրիգադների՝ համաճարակաբանական աշխատանքի տեխնոլոգիային, լաբորատոր ախտորոշմանը, հակահամաճարակային միջոցառումների անցկացմանը վերաբերող գործունեություն (հոդված 15):

6. Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ Համաձայնագրով Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած պարտավորությունները համահունչ են Սահմանադրության 13-րդ հոդվածով ամրագրված՝ միջազգային իրավունքի հիման վրա՝ բոլոր պետությունների հետ բարիդրացիական, փոխշահավետ հարաբերությունների հաստատմանն ուղղված՝ արտաքին քաղաքականության իրականացման նպատակներին:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով, 170-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ մասերով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63, 64 և 74-րդ հոդվածներով՝ Սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. 2022 թվականի հոկտեմբերի 28-ին Աստանայում ստորագրված «Հանրային առողջապահության ոլորտում սանիտարահամաճարակաբանական բնույթի արտակարգ իրավիճակների կանխարգելման և արձագանքման նպատակով Անկախ Պետությունների Համագործակցության մասնակից պետությունների համագործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. Սահմանադրության 170-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ

28 մարտի 2023 թվականի
ՍԴՈ-1682

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ «2022 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 28-ԻՆ ԱՍՏԱՆԱՅՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ «ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ԱՆԻՏԱՐԱՀԱՄԱՃԱՐԱԿԱԲԱՆԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԻ ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՄԱՆ ԵՎ ԱՐՁԱԳԱՆՔՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿՈՎ ԱՆԿԱԽ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍՆԱԿԻՑ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ»
ԳՈՐԾՈՎ 2023 ԹՎԱԿԱՆԻ ՄԱՐՏԻ 28-ԻՆ ԿԱՅԱՑՎԱԾ ՍԴՈ-1682 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «2022 թվականի հոկտեմբերի 28-ին Աստանայում ստորագրված «Հանրային առողջապահության ոլորտում սանիտարահամաճարակաբանական բնույթի արտակարգ իրավիճակների կանխարգելման և արձագանքման նպատակով Անկախ Պետությունների Համագործակցության մասնակից պետությունների համագործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, 2023 թվականի մարտի 28-ի ՍԴՈ-1682 որոշմամբ որոշել է, որ 2022 թվականի հոկտեմբերի 28-ին Աստանայում ստորագրված «Հանրային առողջապահության ոլորտում սանիտարահամաճարակաբանական բնույթի արտակարգ իրավիճակների կանխարգելման և արձագանքման նպատակով Անկախ Պետությունների Համագործակցության մասնակից պետությունների համագործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

Համաձայն չլինելով Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի մարտի 28-ի ՍԴՈ-1682 որոշմանը՝ Սահմանադրական դատարանի դատավոր Ե. Խունդկարյանս շարադրում են դրա վերաբերյալ իմ հատուկ կարծիքը:

Նախքան հատուկ կարծիքի պատճառաբանություններին անդրադառնալը՝ հարկ են համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորը պարտավոր է մասնակցել

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ
 ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ
 ◆ 1(109)2023

քվեարկությանը և քվեարկել կողմ կամ դեմ Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը: Նույն հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 1-4-րդ և 7-րդ կետերով նախատեսված հարցերով որոշում կամ եզրակացություն ընդունելու օրվան հաջորդող տասնօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի դատավորը կարող է ներկայացնել հատուկ կարծիք որոշման կամ եզրակացության ինչպես եզրափակիչ, այնպես էլ պատճառաբանական մասի վերաբերյալ, որն անհապաղ հրապարակվում է Սահմանադրական դատարանի պաշտոնական կայքէջում, ինչպես նաև հրապարակվում է նորմատիվ իրավական ակտերի պաշտոնական հրապարակման օրենքով սահմանված կարգով և Սահմանադրական դատարանի տեղեկագրում:

Վերոգրյալ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշումներ և եզրակացություններն ընդունելիս քվեարկությանը մասնակցելը և Սահմանադրական դատարանի համապատասխան որոշման կամ եզրակացության ընդունմանը կողմ կամ դեմ քվեարկելը Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունն է:

Հաշվի առնելով միջազգային պայմանագրերում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանությունը որոշելու վերաբերյալ գործերի քննության արդյունքում Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունվող որոշումների (դրանցում արտահայտվող իրավական դիրքորոշումների) նշանակությունը միջազգային պայմանագրերի վավերացման գործընթացի, ինչպես նաև իրավաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայի համար՝ հանրությանը պետք է հասանելի լինեն այդպիսի գործով ընդունված որոշմանը Սահմանադրական դատարանի դատավորի անհամաձայնության պատճառները, իսկ օրենքով սահմանված է Սահմանադրական դատարանի դատավորի՝ ընդունված որոշումից տարբերվող դիրքորոշումը պաշտոնապես ներկայացնելու մեկ եղանակ՝ հատուկ կարծիք շարադրելը: Հետևաբար կարծում եմ, որ նշված գործերի քննության արդյունքում համապատասխան որոշման ընդունմանը դեմ քվեարկելու փաստից ուղղակիորեն բխում է հատուկ կարծիք ներկայացնելու՝ իմ՝ որպես Սահմանադրական դատարանի դատավորի պարտականությունը, ինչով էլ պայմանավորված ներկայացնում եմ իմ հատուկ կարծիքը:

Հարկ եմ համարում նշել, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի՝ «Միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության որոշումը» վերտառությամբ 74-րդ հոդվածի 6-րդ մասում նշված որոշումներից որևէ մեկն ընդունելու համար անհրաժեշտ է օրենքով սահմանված կարգով Սահմանադրական դատարան ներկայացված դիմում: Հակառակ դեպքում, եթե առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված դիմում կամ այն չի համապատասխանում օրենքով սահմանված պահանջներին, ապա

Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէ ըստ էության որոշում ընդունել միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցի վերաբերյալ:

Ինչպես վերը նշվեց, Սահմանադրական դատարանն իր ՍԴՈ-1682 որոշմամբ 2022 թվականի հոկտեմբերի 28-ին Աստանայում ստորագրված «Հանրային առողջապահության ոլորտում սանիտարահամաճարակաբանական բնույթի արտակարգ իրավիճակների կանխարգելման և արձագանքման նպատակով Անկախ Պետությունների Համագործակցության մասնակից պետությունների համագործակցության մասին» համաձայնագրում ամրագրված պարտավորությունները ճանաչել է Սահմանադրությանը համապատասխանող: Հարկ եմ համարում ընդգծել, որ սույն հատուկ կարծիքի շրջանակներում նշված որոշմանը բովանդակային առումով անդրադառնալն անհրաժեշտ չեմ համարում, քանի որ այդ որոշմանն իմ անհամաձայնության հիմքում ընկած է թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմումի բացակայությունը, որպիսի պայմաններում կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ըստ էության որոշում ընդունել՝ անկախ այդ որոշման բովանդակությունից:

Այսպես՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը գործը քննում է միայն համապատասխան դիմումի առկայության դեպքում:

Միաժամանակ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը սահմանում է դիմումին ներկայացվող պահանջները և Սահմանադրական դատարան դիմումի ներկայացման եղանակը:

Վերոգրյալ իրավական նորմերից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանում գործերի քննության միակ հնարավոր առիթը դիմումն է, որը պետք է ներկայացվի իրավասու անձի կողմից, համապատասխանի «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին և ներկայացված լինի թույլատրելի եղանակով:

Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով սահմանված կարգով մինչև միջազգային պայմանագրի վավերացումը որոշում է դրանում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը Սահմանադրությանը, իսկ Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված դեպքում Սահմանադրական դատարան դիմում է Կառավարությունը¹:

¹ Համանման իրավական կարգավորում է սահմանում նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 74-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 46-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ որպես կողմի ի պաշտոնե ներկայացուցիչ՝ կարող են հանդես գալ Սահմանադրական դատարան դիմած մարմնի ղեկավարը, վիճարկվող ակտն ընդունած մարմնի ղեկավարը, ինչպես նաև «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքով սահմանված կարգով նշանակված անձը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 24-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դիմումը Սահմանադրական դատարան է ներկայացվում գրավոր՝ **իրավասու անձի կողմից ստորագրված**: Դիմումը ներկայացվում է **թղթային կամ էլեկտրոնային եղանակով**: Ընդ որում, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 88-րդ հոդվածի 6-րդ մասը սահմանում է, որ նույն օրենքի 24-րդ հոդվածով նախատեսված **էլեկտրոնային եղանակով** դիմումները Սահմանադրական դատարան կարող են ներկայացվել **Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում**:

Վերը նշված իրավակարգավորումները թույլ են տալիս կատարել հետևյալ դատողությունները.

- մինչև Ազգային ժողովի կողմից միջազգային պայմանագրի վավերացումը դրանում ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավասությունը վերապահված է Կառավարությանը.

- այդ հարցով Սահմանադրական դատարան ներկայացվող դիմումը պետք է լինի իրավասու անձի կողմից ստորագրված.

- այդ հարցով դիմումը կարող է թղթային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան առանց նախապայմանների.

- այդ հարցով դիմումը կարող է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվել Սահմանադրական դատարան միայն այն դեպքում, երբ Սահմանադրական դատարանում առկա են համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ:

Կարծում եմ, որ գործող իրավակարգավորումների պայմաններում Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայությունը և դրանով պայմանավորված՝ էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու, դրանց հիման վրա գործեր քննելու Սահմանադրական դատարանի իրավասությունը պետք է հավաստվեն Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտով: Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող հնարավոր սուբյեկտները (դրա իրավունքն ունեցող անձինք) Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտից պետք է իրազեկվեն, որ Սահմանադրական դատարանում առկա են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու

համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, ինչպես նաև տեղեկանան էլեկտրոնային այն հարթակի մասին, որով Սահմանադրական դատարանն ընդունելու է էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, և միայն այդ պայմաններում անձինք կարող են էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան:

Ասվածի հիմքում ընկած է այն հանգամանքը, որ առանց համապատասխան իրավական հիմքի հնարավոր չէ միանշանակ եզրահանգում կատարել այն մասին, թե Սահմանադրական դատարանում առկա են արդյոք էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ընդունելու համապատասխան տեխնիկական հնարավորություններ, և թե Սահմանադրական դատարանն էլեկտրոնային որ հարթակով է դիմումներ ընդունում. նման եզրահանգման հիմքում պետք է ընկած լինի Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտը:

Ավելին, Սահմանադրական դատարանի կայքում նշված է Սահմանադրական դատարանի էլեկտրոնային փոստի հասցեն, նշված են նաև Սահմանադրական դատարանի դատավորների էլեկտրոնային փոստի հասցեները: Եթե կարելի է էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնել Սահմանադրական դատարան, և վերջինս իրավասու է նման դիմումների հիման վրա գործեր քննել նաև Սահմանադրական դատարանի համապատասխան իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ապա ինչպե՞ս է Սահմանադրական դատարան դիմող անձի համար պարզ լինելու, թե արդյոք նա կարող է դիմումը նաև ներկայացնել՝ այն ուղարկելով Սահմանադրական դատարանի կամ Սահմանադրական դատարանի դատավորի էլեկտրոնային փոստի հասցեով, և նման դիմումներն արդյոք Սահմանադրական դատարանը համարելու է գործի քննության առիթ:

Վերոգրյալը ևս վկայում է Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության վերաբերյալ համապատասխան իրավական ակտի անհրաժեշտության մասին, որում նշված կլինի նաև էլեկտրոնային այն հարթակը, որի միջոցով դիմումների ներկայացումը Սահմանադրական դատարանը համարելու է ընդունելի, ինչպես նաև տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների այն գործիքակազմը, որի միջոցով Սահմանադրական դատարանում իրականացվելու է էլեկտրոնային փաստաթղթում առկա էլեկտրոնային ստորագրության իսկության ստուգումը: Դրա միջոցով Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար հստակ և կանխատեսելի կլինի ոչ միայն այն, թե Սահմանադրական դատարանի կողմից որ հարթակի միջոցով են ընդունվում էլեկտրոնային եղանակով ներկայացվող դիմումները, այլև այն, թե տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների ինչ գործիքակազմով է Սահմանադրական դատարանում պարզվում ստացված դիմումի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը:

Այսինքն՝ Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց համար պետք է պարզ լինի նաև, թե ինչ միջոցների կիրառմամբ է Սահմանադրական դատարանում հաստատվում կամ հերքվում ներկայացված էլեկտրոնային փաստաթղթի՝ իրավասու անձի կողմից ստորագրված լինելու հանգամանքը, ինչը հնարավորություն կտա Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նախքան էլեկտրոնային եղանակով էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելը կանխատեսել, թե ինչ գնահատական է տրվելու դրանում առկա էլեկտրոնային ստորագրությանը:

Ավելին, կարծում եմ, որ անձանց համար պետք է գործնականում ապահովվեն Սահմանադրական դատարան դիմելու համանման պայմաններ, և պետք է բացառվի Սահմանադրական դատարան դիմող անձանց նկատմամբ անհավասար վերաբերմունքը՝ Սահմանադրական դատարան դիմում ներկայացնելու եղանակների ընտրության հարցում: Մասնավորապես՝ էլեկտրոնային եղանակով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու հնարավորության ապահովումը կոչված է խթանելու սահմանադրական արդարադատության փաստացի մատչելիությունը՝ խնայելով Սահմանադրական դատարան դիմումներ ներկայացնելու համար ծախսվող նյութական և ժամանակային ռեսուրսները: Սահմանադրական դատարան դիմումների ներկայացման էլեկտրոնային հարթակի գործարկումը կարող է ապահովել դրանց ներկայացման առավել պարզ և արագ ընթացակարգ: Հետևաբար Սահմանադրական դատարանում համապատասխան տեխնիկական հնարավորությունների առկայության դեպքում էլեկտրոնային եղանակով դիմումներ ներկայացնելու հնարավորությունը պետք է ապահովվի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց համար: Ըստ այդմ, եթե Սահմանադրական դատարանն ընդունելի է համարում էլեկտրոնային եղանակով դիմումների ներկայացումը (որն անվերապահորեն ընդունելի է նաև իմ կողմից), ապա այդ հնարավորությունը պետք է հավասարապես վերագրելի լինի Սահմանադրական դատարան դիմելու իրավունք ունեցող բոլոր անձանց:

Տվյալ դեպքում սույն գործի նյութերում առկա է թղթային տարբերակով դիմում, որի վրա առկա չէ դիմողի ստորագրություն:

Նկատի ունենալով, որ սույն գործի նյութերում առկա դիմումի թղթային օրինակում բացակայում է որևէ ստորագրություն և Սահմանադրական դատարանի կողմից գործի քննության առիթ համարված դիմումի վրա առկա է միայն նշում՝ էլեկտրոնային ստորագրությամբ հաստատված լինելու մասին, հարկ եմ համարում անդրադառնալ Սահմանադրական դատարան էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով դիմում ներկայացնելու հարցին:

Այսպես՝ էլեկտրոնային փաստաթղթերի և էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների կիրառման ընթացքում ծագող իրավահարաբերությունները

կարգավորվում են «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքով:

Նշված օրենքի 2-րդ հոդվածով սահմանված են այդ իրավական ակտում օգտագործվող, ի թիվս այլնի, հետևյալ հիմնական հասկացությունները.

Էլեկտրոնային փաստաթուղթ՝ տեղեկություն գրանցված նյութական կրիչի վրա էլեկտրոնային եղանակով, վավերացված էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ: Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստեղծվում, մշակվում և պահպանվում է տեղեկատվական համակարգերի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման տվյալների և տվյալ էլեկտրոնային փաստաթղթի տեղեկատվության կրիչատրամաֆիկական փոխակերպությունների միջոցով ստացված և էլեկտրոնային թվային ձևով ներկայացված պայմանանշանների եզակի հաջորդականություն, որը կցված կամ տրամաբանորեն կապված է էլեկտրոնային փաստաթղթի հետ և օգտագործվում է ստորագրող անձին նույնականացնելու, ինչպես նաև էլեկտրոնային փաստաթուղթը կեղծիքներից ու աղավաղումներից պաշտպանելու համար.

Էլեկտրոնային փաստաթուղթը ստորագրող անձ (այսուհետ՝ ստորագրող անձ)՝ ֆիզիկական անձ, որի (կամ այն անձի, որին նա ներկայացնում է) անունով տրամադրվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագիրը.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալներ (այսուհետ՝ ստուգման տվյալներ)՝ պայմանանշանների ուրույն հաջորդականություն, որն օգտագործվում է յուրաքանչյուր էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը հաստատելու համար.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման միջոցներ՝ ապարատային և/կամ ծրագրային միջոցներ, որոնք հնարավորություն են տալիս ստուգել էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը՝ օգտագործելով էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալները.

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկություն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

Նույն օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչ որ անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, եթե հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը և չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար,

իսկ նույն հոդվածի 3-րդ պարբերության համաձայն՝ պետական, տեղական ինքնակառավարման մարմինները, ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք, կազմակերպությունները **պարտավոր չեն ընդունել էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթղթեր, եթե նրանք չունեն համապատասխան տեխնիկական միջոցներ:**

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի և «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» օրենքի վկայակոչված իրավական նորմերի վերլուծության արդյունքում կարելի է արձանագրել, որ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված, էլեկտրոնային փաստաթուղթ համարվող դիմումն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի իրավասու անձի կողմից ձեռագիր ստորագրված դիմումը հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

- հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը, այսինքն՝ առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և միջոցների կիրառման հնարավորություն և կիրառման դրական արդյունք, որը նույնականացնում է ստորագրող անձին.

- չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացառությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ կարծում եմ, որ էլեկտրոնային փաստաթղթաշարժի համակարգի միջոցով դիմումների ներկայացումն ընդունելի համարելու պայմաններում անգամ սույն դեպքում գործի քննության առիթ համարված դիմումին կարող էր տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն միայն վերը նշված պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում, քանի որ միայն այդ դեպքում հնարավոր կլիներ արձանագրել, որ դիմումն իսկապես ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ Սահմանադրական դատարանում էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը ստուգելու տեխնիկական հնարավորությունների առկայության մասին իրավական ակտի բացակայության պայմաններում, ինչպես նաև սույն գործի նյութերում առկա դիմումի վրա ստորագրության բացակայության պայմաններում կարծում եմ, որ ներկայացված դիմումը պետք է համարվեր իրավասու անձի կողմից չստորագրված, ուստի պետք է վրա հասնեին «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 26-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքները, այն է՝ դիմողը պետք է եռօրյա ժամկետում Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից տեղեկացվեր դիմումի՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ 1(109)2023 ◆ ՏԵՂԵԿԱՆ ԿԻՐԱԿՆԵՐ

24-րդ հոդվածին անհամապատասխանության մասին, ինչի արդյունքում դիմողը նաև կկարողանար օգտվել դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու օրենսդրական հնարավորությունից:

Միաժամանակ, եթե Սահմանադրական դատարանը համարել է, որ սույն դեպքում առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, որն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչն ունի անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, ապա կարծում եմ, որ նման եզրահանգում կատարելու համար սույն գործում առնվազն պետք է առկա լիներ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից կազմված փաստաթուղթ այն մասին, որ տվյալ դեպքում իսկապես առկա է էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթ, և Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմը ստուգել է ստորագրության իսկությունը՝ պարզելով, որ այդ փաստաթուղթը ստորագրվել է դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) կողմից: Մինչդեռ սույն գործում նման փաստաթղթի բացակայության պայմաններում անհասկանալի է, թե ինչպես է սույն գործի քննության առիթ համարված դիմումին տրվել դիմողի (նրա անունից հանդես եկող իրավասու անձի) ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթղթի նշանակություն, այլ կերպ՝ ներկայացված փաստաթուղթն ինչ հիմքով է համարվել իրավասու անձի կողմից ստորագրված:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարծում եմ, որ սույն գործով առկա չէ թույլատրելի եղանակով ներկայացված, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով դիմումին ներկայացվող պահանջներին բավարարող դիմում, որպիսի պայմաններում Սահմանադրական դատարանն իրավասու չէր սույն գործով ընդունել ըստ էության որոշում: Միաժամանակ հարկ եմ համարում ընդգծել, որ տվյալ դեպքում նաև առկա չէին ինչպես գործի քննությունը մերժելու, այնպես էլ գործի վարույթը կարճելու հիմքեր: Կարծում եմ, որ տվյալ դեպքում սահմանադրական դատավարության կողմը չի կարող զրկվել սահմանադրական արդարադատություն սրանալու իրավունքից, քանի որ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի կողմից նրան պետք է տրամադրվեր օրենքով սահմանված ժամկետը՝ առկա թերությունները շրկելու և դիմումը «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի պահանջներին համապատասխանեցնելու համար:

ԴԱՏԱՎՈՐ

Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ

«29» մարտի 2023թ.

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ ◆ 1(109)2023

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ**

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ՏԵՂԻ Է ՈՒՆԵՑԵԼ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿԱԶՄԱՎՈՐՄԱՆ 27-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ
ՆԿԻՐՎԱԾ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄԸ**

2023 թվականի փետրվարի 6-ին Սահմանադրական դատարանում տեղի է ունեցել Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի կազմավորման 27-րդ տարեդարձին նվիրված պաշտոնական միջոցառումը, որին ներկա են եղել ՀՀ նախագահ Վահագն Խաչատուրյանը, ՀՀ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանը, ԱԺ նախագահ Ալեն

Սիմոնյանը, օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության մի շարք ներկայացուցիչներ:

«Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանը, ողջունելով հյուրերին, իր խոսքում նշել է, որ Սահմանադրական դատարանը, հիմնադրման օրից, անցել է ինստիտուցիոնալ զարգացման բավականին բարդ, սակայն, շատ կարևոր ճանապարհ՝ բախվելով տարաբնույթ մարտահրավերների ու խնդիրների: **«Այդ դժվարությունների զգալի մասը, իհարկե, բնորոշ էին նաև մեր հանրապետության պետական կառավարման համակարգին: Վերջին տարիներին՝ հատկապես ԿՈՎԻԴ-19 համավարակի, 2020 թվականի սահմանադրական փոփոխությունների, Հայաստանի և Արցախի դեմ սանձազերծված 44-օրյա պատերազմի և դրան հաջորդող ժամանակահատվածում, այս դատարանի դատավորների մեծամասնության տեսչականը մշտապես եղել և մնում է անսասան՝ սահմանադրական արդարադատության միջոցով ապահովել Սահմանադրության գերակայությունը և ժողովրդավարության անշրջելիությունը Հայաստանի Հանրապետությունում»:**

Հայաստանում սահմանադրական արդարադատության հիմքերը դրվել են 1995 թվականի հուլիսի 5-ին համապետական հանրաքվեի արդյունքում ընդունված Սահմանադրության ընդունմամբ, որն ուրվագծեց այնպիսի դատաիրավական համակարգ, որը ներառում էր նաև Սահմանադրական դատարանը: Ի կատարումն ընդունված Սահմանադրության՝ 1995 թվականի նոյեմբերի 20-ին «Ազգային ժողովն ընդունեց «Սահմանադրական դատարանի մասին» օրենքը, որն ստորագրվեց Հանրապետության Նախագահի կողմից 1995 թվականի դեկտեմբերի 6-ին և ամբողջականացրեց նորաստեղծ սահմանադրական մարմինների գործունեության օրենսդրական հիմքերը:

1996 թվականի փետրվարի 5-ին և 6-ին կատարվեցին Սահմանադրական դատարանի անդրանիկ կազմի անդամների նշանակումները, Ազգային ժողովում տեղի ունեցավ հանդիսավոր երդման արարողությունը, և Բարձր դատարանը պաշտոնապես սկսեց գործել 1996 թվականի փետրվարի 6-ից: Սահմանադրությամբ իրենց վերապահված մանդատի բերումով սահմանադրական դատարաններն աշխարհի տարբեր կետերում, այդ թվում նաև մեր հանրապետությունում, մեծ դեր ունեն հանրային-հասարակական փոխհարաբերությունների հավասարակշռման ու զսպումների և հակակշիռների արդյունավետ համակարգերի առարկայացման գործում:

1(109)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎՈՐ

◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

«Սահմանադրական դատարանի գործառությանն ամենաբնորոշ հատկանիշներից մեկը, որը նրան առանձնացնում է դատական իշխանության ավանդական համակարգի մյուս մարմիններից, թույլ է տալիս հասարակության մեջ առկա սուր հակադրությունների կարգավորումը քաղաքական հարթությունից տեղափոխել իրավական հարթություն և լուծում տալ՝ սահմանադրական արդարադատության միջոցով: Այլ կերպ՝ բացառապես իրավունքի հիման վրա և իրավական ընթացակարգերի կիրառմամբ լուծել քաղաքական բնույթի վեճերը, որոշակիորեն նպաստելով պետության ներսում առկա լարվածության թուլացմանն ու հասարակական համերաշխության վերականգնմանը: Դատարանների միջոցով քաղաքական ճգնաժամերի հաղթահարման ձևավորված և կայուն մշակույթի առկայությունը պետության ժողովրդավարական ինստիտուտների և կառույցների կայացվածության ևս մեկ ցուցիչ է, ինչը լրացուցիչ երաշխիքներ է ապահովում ինչպես իրավունքի գերակայության, այնպես էլ՝ առհասարակ պետության կայուն, բնականոն և անցնցում զարգացման համար»,- նշել է ՍԴ նախագահը:

Արման Դիլանյանն ընդգծել է, որ միայն վերջին տարիների ընթացքում Սահմանադրական դատարանը հանրային և պետական կարևորության մի շարք առանցքային նշանակության գործերով ստանձնել և իրականացրել է յուրահատուկ «հավասարակշռողի» իր առաքելությունը, գործնականում քանիցս ապացուցել վերոհիշյալ գործառույթի արդյունավետությունը՝ ծանրակշիռ իրավական հենք տրամադրելով այս կամ այն լուծմամբ ներպետական խնդիրների հաղթահարման համար, ինչը, իհարկե, հավելյալ պատասխանատվություն է Բարձր դատարանի յուրաքանչյուր դատավորի և աշխատակցի համար:

Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանը երախտիքի ու շնորհակալության խոսք է ուղղել Սահմանադրական դատարանի անդրանիկ կազմի անդամներին և ՍԴ առաջին նախագահ Գագիկ Հարությունյանին սահմանադրական արդարադատության ձևավորման և կայացման գործում նրանց հսկայական ավանդի համար:

Բարձր դատարանի նախագահը շնորհակալություն է հայտնել նաև ՍԴ աշխատակազմի բոլոր աշխատակիցներին իրենց ամենօրյա և պատասխանատու աշխատանքը մեծ նվիրումով և հոգատարությամբ կատարելու համար:

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի կազմավորման 27-րդ տարեդարձի կապակցությամբ ՍԴ մի խումբ աշխատակիցների հանձնվել են հուշանվերներ:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼ Է ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԻՆ

2023 թվականի մարտի 7-ին Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանն ընդունել է Հայաստանի Հանրապետությունում Վրաստանի արտակարգ և լիազոր դեսպան Գիորգի Շարվաշիձեին:

Ողջունելով նորանշանակ դեսպանին՝ Արման Դիլանյանը

կարևորել է երկու հարևան պետությունների ջերմ, բարեկամական հարաբերությունները, ինչպես նաև իրավունքի գերակայության ու դատաիրավական համագործակցության ոլորտում արդյունավետ փոխգործակցության ակտիվացումը:

Բարձր դատարանի նախագահը նշել է, որ 2021 թվականին հյուրընկալելով վրացի գործընկերոջը՝ երկուստեք վերահաստատվել է երկկողմանի օրակարգի բոլոր հարցերով բարձր մակարդակի շփումները շարունակելու և համատեղ տարածաշրջանային ծրագրերի իրականացման հնարավորությունները դիտարկելու պատրաստակամությունը:

Դեսպան Շարվաշիձեն շնորհակալություն է հայտնել հանդիպման հնարավորության համար և նշել է, որ հայ-վրացական դարավոր բարեկամությունը պարարտ հող է ստեղծում նաև երկու երկրների սահմանադրական դատարանների միջև իրավական կապերի հետագա ամրապնդման ու խորացման համար:

1(109)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎԳԻՐ

◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

**ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԻՄՈՒՄ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵԼՈՒ ՆՈՐ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ՝
ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐԻ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ
ՀԱՐԹԱԿԻ ՄԻՋՈՑՈՎ**

31 մարտի 2023թ. Սահմանադրական դատարանը, կարևորելով հանրային ոլորտում նորարարական լուծումների և էլեկտրոնային գործիքների կիրառման խթանումը, ինչպես նաև հանրային ծառայությունների մատուցման արդյունավետությունը, տեղեկացնում է, որ այսուհետ անհատական սահմանադրական դիմում ներկայացնելու նպատակով կարող եք այցելել էլեկտրոնային հարցումների միասնական հարթակ (www.e-request.am): Վերջինս ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց հնարավորություն է ընձեռում, առանց Սահմանադրական դատարան այցելելու, առցանց անհատական սահմանադրական դիմումներ ուղարկելու և դրանց ընթացքին հետևելու՝ տրամադրված հսկիչ համարների միջոցով:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ

ՍԵՐՆԴԻ ՀԵՏ

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ՀՅՈՒՐԸՆԿԱԼՎԵԼ ԵՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱՐԲԵՐ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ
ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԸ**

2023 թվականի մարտի 17-ին Սահմանադրական դատարան են այցելել Հայաստանի Եվրոպական համալսարանի իրավագիտության ֆակուլտետի ուսանողները: Ապագա իրավագետներին ընդունել է Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանը, ներկայացրել Բարձր դատարանի դերն ու առաքելությունը Հայաստանի Հանրապետության պետական կառավարման համակարգում:

Մասնակիցների խնդրանքով Արման Դիլանյանն անդրադարձել է նաև Սահմանադրական դատարանի գործառույթների առանձնահատկություններին, լիազորությունների շրջանակին: Քննարկվել են ուսանողներին հետաքրքրող մի շարք մասնագիտական հարցեր:

Ավելի վաղ, մասնագիտական կողմնորոշման ծրագրի շրջանակներում և ճանաչողական այցերով, Սահմանադրական դատարանը հյուրընկալել

1(109)2023

◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

է նաև հանրապետության տարբեր դպրոցների ավարտական դասարանների աշակերտներին:

Այցերի ընթացքում, երիտասարդներն ու պատանիները հանդիպում են ունեցել նաև ՍԴ դատավոր Արթուր Վաղարշյանի հետ:

Հյուրերը շրջայց են կատարել Սահմանադրական դատարանի վարչական շենքում:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄՆԵՐ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՐՄԱՆ
ԴԻԼԱՆՅԱՆԸ ՄԱՍՆԱԿՑԵԼ Է ՀԱՅԱՍՏԱՆ-ԵՎՐՈՊԱՅԻ
ԽՈՐՀՈՒՐԴ 2023-2026ԹԹ. ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԾՐԱԳՐԻ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՄԵԿՆԱՐԿԻ ՄԻՋՑԱՈՄԱՆԸ

1(109)2023

◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ
◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ

Արտաքին գործերի նախարարության և Եվրոպայի Խորհրդի համատեղ նախաձեռնությամբ **2023 թվականի փետրվարի 16-ին** պաշտոնապես մեկնարկել է Հայաստան-Եվրոպայի Խորհուրդ 2023-2026թթ. Գործողությունների ծրագիրը: Պաշտոնական միջոցառմանը հաջորդել է Գործողությունների ծրագրի արդյունավետությանը նվիրված համաժողով և ընդունելություն:

Գործողությունների ծրագրի արդյունավետությանը նվիրված համաժողովի ընթացքում ելույթով հանդես է եկել ՀՀ սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանը:

Միջոցառմանը մասնակցել են Գործողությունների ծրագրի շրջանակներում ԵԽ հետ համագործակցող ՀՀ գերատեսչությունների, Հայաստանի Հանրապետությունում հավատարմագրված ԵԽ անդամ և դիտորդ երկրների դիվանագիտական առաքելությունների, միջազգային կազմակերպությունների և միջազգային ֆինանսական հաստատությունների ղեկավարներ, բարձրաստիճան ներկայացուցիչներ, հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ:

**ԵՐԵՎԱՆՈՒՄ ԱՄՓՈՓՎԵԼ ԵՆ ԵՄ ԵՎ ԵՆ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԴԱՏԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ
ԲԱՐԵՓՈՒՄԱՆՆ ՈՒՂՂՎԱԾ ԵՐԿՈՒ ԾՐԱԳՐԻ
ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ**

2023 թվականի փետրվարի 22-ին Սահմանադրական դատարանի փոխնախագահ Վահե Գրիգորյանը մասնակցել է Եվրոպական միության և Եվրոպայի խորհրդի՝ Գործընկերություն հանուն լավ կառավարման 2019-2022թթ. ծրագրային ձևաչափով իրականացված միջոցառումների փակման համաժողովին և ղեկավար հանձնաժողովի ընդլայնված նիստին:

«Աջակցություն դատական բարեփոխումների իրականացմանը՝ Հայաստանում դատական իշխանության անկախության և արհեստավարժության ամրապնդումը» ծրագրի նպատակն էր ամրապնդել Հայաստանում դատական իշխանության անկախությունը, իրավական ընթացակարգերի արդյունավետությունն ու արդարադատության մատչելիությունը՝ տրամադրելով իրավական աջակցություն արդարադատության, դատական համակարգի և կարգապահական կառուցակարգերի ոլորտների՝ սահմանադրական բարեփոխումներին հաջորդող գործընթացներին, ինչպես նաև խթանել հաշտարարության և արբիտրաժի կիրառումը Հայաստանում՝ Եվրոպայի խորհրդի հանձնարարականներին և չափորոշիչներին համահունչ:

Շնորհակալություն հայտնելով ԵԽ Ստրասբուրգի կառույցների և ԵԽ Երևանյան գրասենյակի պատասխանատու պաշտոնյաներին՝ Սահմանադրական դատարանի հանրային ներկայացվածության նպատակով պաշտոնական կայքէջի ստեղծման և գործարկման, ինչպես նաև 2022 թվականի հունիսին Երևանում կայացած «Դատական իշխանությունը որպես ժողովրդավարության երաշխավոր» խորագրով խորհրդաժողովի անցկացմանն օժանդակելու համար, ՍԴ փոխնախագահ Վահե Գրիգորյանը նշել է, որ Եվրոպայի խորհրդի և Հայաստանի միջև 2023-2026թթ. համար հաստատված գործողությունների ծրագրի շրջանակում Եվրոպայի խորհուրդը դիտարկվում է որպես Սահմանադրության 2020 թվականի հունիսի 22-ին ընդունված փոփոխություններով մեկնարկված Սահմանադրական դատարանի բարեփոխումների երկարաժամկետ ծրագրի առանցքային միջազգային գործընկեր:

Համաժողովի ընթացքում քննարկվել են ծրագրերի իրականացման արդյունավետությունը, դրանց խթանման հնարավորություններն ու համագործակցության հետագա ուղիները:

Համաժողովին մասնակցել են արդարադատության ոլորտի բարեփոխումներում ներգրավված պետական մարմինների, միջազգային, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների և այլ համապատասխան շահառու կառույցների ներկայացուցիչներ:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԵՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ԱՅՅԵՐ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՐՄԱՆ ԴԻԼԱՆՅԱՆԸ ՀԱՆԴԻՊԵԼ Է ՄԻԵԴ ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՈՖՐԱ Օ՛ԼԻՐԻԻ ՀԵՏ

Հունվարի 26-27-ը Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախագահ Շիոֆրա Օ՛Լիրիի հրավերով Սահմանադրական դատարանի նախագահ Արման Դիլանյանն աշխատանքային այցով մեկնել է Ստրասբուրգ՝ մասնակցելու ՄԻԵԴ դատական տարվա բացման

հանդիսավոր նիստին և «Մարդու իրավունքների պաշտպանության միջոցով ժողովրդավարությունը պահպանող դատավորները» խորագրով բարձր մակարդակի դատական սեմինարի աշխատանքներին:

Այցի շրջանակներում տեղի է ունեցել Բարձր դատարանի նախագահի երկկողմ հանդիպումը ՄԻԵԴ նախագահ Շիոֆրա Օ՛Լիրիի հետ: Արման Դիլանյանը շնորհավորել է եվրոպացի գործընկերոջը՝ բարձր պաշտոնում ընտրվելու առթիվ՝ հույս հայտնելով, որ Սահմանադրական դատարանի և ՄԻԵԴ-ի միջև արդյունավետ համագործակցությունը կշարունակի անշեղորեն զարգանալ: ՄԴ նախագահին ընդգծել է նմանօրինակ միջոցառումների կարևորությունը՝ ազգային բարձր դատարանների և ՄԻԵԴ-ի միջև համագործակցության խթանման, եվրոպական մայրցամաքում իրավունքի գերակայության, հիմնարար իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության ավելի բարձր մակարդակի հաստատման գործում:

ՄԻԵԴ նախագահը կարևորել է հայազգի գործընկերոջ հետ նման ձևաչափերով աշխատանքային հանդիպումները և ներկայացրել է անդամ պետությունների ազգային դատարանների հետ ՄԻԵԴ երկխոսության և

համագործակցության զարգացման ուղղությամբ իրականացվող աշխատանքները:

Հանդիպման ընթացքում երկուստեք կարևորվել է գործընկերության զարգացումը Եվրոպայի բարձր դատարանների միասնական ցանցի շրջանակներում: Անդրադարձ է կատարվել նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» ԵԽ կոնվենցիայի 16-րդ լրացուցիչ արձանագրության շրջանակներում ազգային բարձր դատարանների և ՄԻԵԴ-ի միջև իրականացվող համագործակցությանը:

Սահմանադրական դատարանի նախագահին աշխատանքային քննարկում է ունեցել նաև Եվրոպայի խորհրդի Վենետիկի հանձնաժողովի քարտուղար Սիմոնա Գրանատա-Մենգինիի հետ: Արման Դիլանյանը ներկայացրել է Սահմանադրական դատարանում իրականացվող ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների ընթացքը և առկա ծրագրերը: Սիմոնա Գրանատա-Մենգինին վերահաստատել է ԵԽ Վենետիկի հանձնաժողովի լիարժեք հանձնառությունը՝ աջակցելու Բարձր դատարանում ընթացող բարեփոխումներին, ընդգծել է երկկողմ համագործակցության դրական ավանդույթներն ամրապնդելու պատրաստակամությունը:

ՆՈՐ ԳՐՔԵՐ

ԼՈՒՅՍ Է ՏԵՍԵԼ ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՇՏԵՄԱՐԱՆԸ

Սահմանադրական դատարանի կազմավորման 27-րդ տարեդարձին ընդառաջ հրատարակվել է ՍԴ նախագահի խորհրդական Ալինա Փխրիկյանի, ՍԴ նախագահի օգնական Արտակ Ղազարյանի և ՍԴ փորձագիտական-վերլուծական բաժնի վարիչ Աիդա Թադևոսյանի համահեղինակությամբ կազմված ՀՀ սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումների շտեմարանը:

Շտեմարանի կազմման ընթացքում ուսումնասիրվել է Սահմանադրական դատարանի ավելի քան 3000 տարբեր տեսակի որոշում, այդ թվում նաև՝ դատական կազմերի և աշխատակարգային որոշումները, առանձնացվել դրանցում արտահայտված առանցքային կարևորություն ունեցող իրավական դիրքորոշումները:

Շտեմարանի 1-ին բաժնում առաջին անգամ համակարգված ձևով ներկայացվում են Դատարանի կողմից տարիների ընթացքում ձևավորած այն իրավական դիրքորոշումները, որոնք առնչվում են սահմանադրական վերահսկողության տարբեր ձևերով առանձին իրավասու սուբյեկտների կողմից ՍԴ ներկայացվող դիմումներին առաջարկվող պահանջներին,

որոնց հետևելով հնարավոր կլինի կազմել Սահմանադրական դատարանի համար ընդունելի, այն է՝ ընդունելիության փուլը հաղթահարող դիմում:

Ժամանակակից թվային հասարակությունում ապրող «օգտատերերի» համար Շտեմարանը մատչելի, հասանելի և «հասկանալի» դարձնելու նպատակով, առաջին անգամ հայրենական պրակտիկայում դատական ակտերի Շտեմարանը կազմվել է՝ օգտագործելով ժամանակակից թվային տեխնոլոգիաների գործիքակազմը՝ ներդնելով յուրաքանչյուր որոշմանը համապատասխանող QR կոդ, ինչը հնարավորություն կտա, առանց որոնման համակարգերի վրա լրացուցիչ ժամանակ ծախսելու, միանգամից անցում կատարել հետաքրքրող որոշման պաշտոնական տեքստի ամբողջական տարբերակին:

Տեղեկացնենք, որ Շտեմարանը նախատեսված չէ վաճառքի համար: Մասնագիտական հանրության, ՀՀ սահմանադրական իրավունք ուսումնասիրող գիտնականների, ուսանողների և հետազոտողների համար Շտեմարանը հասանելի կլինի Հանրապետության պետական մարմինների և ուսումնական հաստատությունների գրադարաններում:

Գրանցվել է ՀՀ արդարադատության նախարարության
20 դեկտեմբերի 1996թ. կոլեգիայի թիվ 372/2-14 որոշմամբ

Խմբագրական խորհուրդ՝

Ա. ԴԻԼԱՆՅԱՆ, Ա. ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱՆ, Վ. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ, Ֆ. ԹՈՒՆՅԱՆ, Ա.
ԹՈՒՆՅԱՆ, Ա. ԽԱԶԱՏՐՅԱՆ, Ե. ԽՈՒՆԴԿԱՐՅԱՆ, Հ. ՆԱԶԱՐՅԱՆ, Է.
ՇԱԹԻՐՅԱՆ, Ա. ՎԱՂԱՐՇՅԱՆ, Ա. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, Ա. ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ

Գլխավոր խմբագիր՝

Ի.Գ.Թ., դոցենտ Ա. Փխրիկյան

Խմբագիր՝

Ս. Խաչատրյան

Ստորագրված է տպագրության՝ 15.04.2023թ.

Դասիչ՝ 77754

Գրաչափը՝ 70X100 1/16

Տպաքանակը՝ 100 օրինակ

Խմբագրության հասցեն՝

Երևան, Բաղրամյան 10

Հեռախոս՝ 011-58-81-81 (189)

E-mail: armlaw@concourt.am

<http://www.concourt.am>

Вестник Конституционного Суда Республики Армения N 1(109)2023

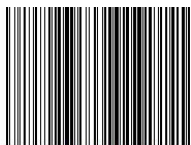
Bulletin of the Constitutional Court of the Republic of Armenia N 1(109)2023

Bulletin de la Cour constitutionnelle de la République d'Arménie N 1(109)2023

Խմբագրության հասցե՝
Երևան, Բաղրամյան 10
Հեռախոս՝ 011-58-81-81(189)
E-mail: armlaw@concourt.am
www.concourt.am

ISSN 8888-0000

ABC-abc-1234

